This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

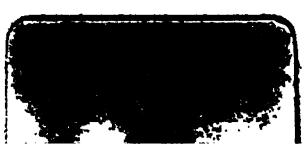

VALDEMAR VEDEL

RIDDERROMANTIKEN I FRANSK OG TYSK MIDDELALDER

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCCCVI

VALDEMAR VEDEL

RIDDERROMANTIKEN I FRANSK OG TYSK MIDDELALDER

VALDEMAR VEDEL

RIDDERROMANTIKEN I FRANSK OG TYSK MIDDELALDER

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

FORLAGETS BOGTRYKKERI
1906

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
370735
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
R 1907 L

ATTER og atter har det svundne Aarhundrede forsøgt at vække Middelalderens Ridderromantik op til nyt Kunstliv. Først de tyske Romantikere med deres Heinrich v. Ofterdingen og Barbarossa, den Tieckske Genoveva og de Wernerske Tempelherrer; siden Walter Scotts Ivanhoe og de Hugoske „Borggrever"; Ingemanns Otto og Jomfru Inge. Efter at saa en Menneskealder eller to havde vendt sig mod Virkelighedsskildring og Samfundskritik, vaagnede Artur- og Graal-Herligheden op igen i Burne Jones' og Rossettis drømmende Riddere og Tennysons smægtende Jomfruer. I Richard Wagners Tonedigtning lød paany Svaneridderens Horn og Venusbjergets Lokkespil og Parsifals Graalslængsler. Og i de Maeterlinckske Taarnkamre og Borgkorridorer famlede Ridderromanernes barnlige „Hvidblomst"elskov hjælpeløst om i Middelaldermystikens Mørkegru. Sælsomt moderne Forvandlinger er de allesammen af Middelalderen — den ædelbaarne Sir Galahad og den elskovssyge Lady Elaine saa godt som den kristelig-shopenhauerske Graalshelt hos Wagner og de „fin de siècle"fødte Pelléas og Melisande; naar alt kommer til alt, maaske endnu fjærnere end Ritter v. Trautwangen og Jomfru Inge fra den gamle Mester Kristian af Troyes' raske Riddere og skælmske Damer eller fra Wolfram von Eschenbachs naive Kærnekarl af en Parsifal.

Noget mere var der vel bleven tilbage af de gamle Romaners Æventyrlighed og Følsomhed i de Folkebøger — om Vigoleis med Guldhjulet, om den skønne Magelone eller Alexander Magnus — som endnu for et Par Menneskealdre siden satte mangen Bønderkarl sære Griller i Hovedet og fik Malkepigerne til at vande Høns. Endda denne Almuelæsning ikke havde bevaret stort mere af den gamle Romantiks Duft og Sjæl, end Skillingstrykkenes Papir og Træsnit mindede om de gamle sirlige, illuminerede Haandskrifter eller Folkestuens Publikum lignede Blomsten af det adelige Selskab paa Ludvig den helliges Tid.

Men hverken disse vantrevne Aflæggere eller hine kunstige Genoplivelser er det i Virkeligheden, som væsentligst fører fra Nutidens Kultur tilbage til Ridderromantiken. Langt dybere og videre forgrenet er Forbindelsen. Den franske Nutidsroman, enten den skildrer det mondæne Pariserselskab eller fordyber sig i Elskovens Psykologi, kan gennem mange Mellemled føres lige tilbage til det 13de Aarh.s franske Romaner, og paa samme Maade kan den engelske Nutidsroman af den spændende, ekcentriske Genre regne sine Aner lige tilbage til de gamle Arturfortællingers mystiske og forviklede Æventyr. Hele den moderne Elskovslyrik — Lamartines som Heines eller Chr. Winthers — lever paa Motiver og synger i en Verskunst, som Trubadurer og Minnesangere først har udformet. Og udover det blot litterære er det ogsaa hele Nutidens selskabelige Dannelse og saa meget af moderne Følelseskultur, der viser tilbage til Damehoffernes og Turneringernes Tid. Vore Begreber om en Gentleman og en Dame, om

Ridderlighed og Kvindelighed, om Elskov og Ære, om gode Sæder og pæne Manerer har udviklet sig af Idealer, der dannedes ved Provences og Champagnes og de thüringske Landgrevers Hoffer for 700 Aar siden.

Det er da at følge en hel Side af moderne Dannelse og moderne Digtning tilbage til Spiren, naar man trænger ind i den Kultur — aristokratisk, selskabelig og romantisk — som blomstrede i Frankrig og Tyskland i det 12te og 13de Aarh. og som i det følgende sammenfattes under Navnet: Middelalderlig Ridderromantik.

I. FRA BARONBORG TIL RIDDERHOF

Udgangspunktet bliver det Adelsanarki, som havde sin Blomstring og sin Sværme-Tid i det 11. Aarh.s Frankrig og Tyskland.

Gennem Krønikernes enstonige Munkelatin slaar os Larmen og Virvaret imøde fra Herrernes uafladelige Fejder, — gennem Raoul Glabers i Cluny, Abbed Guiberts i Nogent, Orderic Vitals i hans normanniske Kloster, — ligesaa vel som gennem Sachserbispen Tietmars eller den bajerske Abbed Ekkehards. Kronvasallerne hersker saa temlig uafhængig, hver i sin Landsdel, — i Frankrig under de svage Capetinger, i Tyskland under de sachsisk-saliske Kejseres oprivende Strid med Paverne. I Frankrig er det Hertuger som de af Normandiet, Burgund, Aquitanien, Grever som Flanderns, Poitous eller Toulouses. I Tyskland er der Hertugerne af Bajern, af Schwaben, af Sachsen, de Babensberger Markgrever i

Østrig, de Wittelsbacher Pfalzgrever, de thüringske Landgrever. Og under dem en Vrimmel af smaa Borgherrer og menige Baroner, som feider med hverandre og med deres Lensherrer ligesaa uafladelig som disse mod Kongemagten. Hvert Foraar rykker Herrerne i Marken til Hest med deres Svende, — for at slaas med Naboer om et Jordstykke, i Anledning af en Fornærmelse, af Blodhævn eller for Tidsfordriv, for at plyndre Bøndernes Gaarde og Landevejens Købmænd eller brandskatte Byer og Klostre. I Anjou raser den sorte Grev Foulques som et Vilddyr, i Normandiet rejser Bønderne en fortvivlet Opstand mod deres Undertrykkere, men slaaes ned med en Grumhed, hvis Enkelttræk Kronisten indregistrerer med koldsindig Udførlighed; oppe i Brügge myrder de sammensvorne Baroner den „gode" Grev Karl midt i Kirken og bruger bagefter denne som Fæstning overfor Kongen og Borgerne. Hos Guibert kan man læse om, hvordan den intrigante Grevinde af Namur, Enguerrand af Coucy og hans blodtørstige Søn Thomas af Marle i lange Tider holdt Egnen om Laon i en evig Krigsuro. Og om de welfiske Henrikers og de staufiske Frederikers Huseren i Franken og Schwaben véd de tyske Krøniker nok at berette.

De er raa og plumpe — disse „barones" og „milites"; de slaar ihjel med en robust Munterhed, er som griske Gribbe efter Gods og Kvæg, som galne Tyre efter Kvinder. Som til Lov og Ret, saaledes staar de ogsaa kun i det udvendigste Forhold til Kristendommen. De har faaet banket ind i deres Hjerne, at man for sin Saligheds Skyld skal døbes, høre Messe, faste og nyde Nadver, men udover dette finder de sig ikke i at lade deres

Handlefrihed indsnøre af nogensomhelst kirkelige Baand. Tværtimod — overfor Kirken som overfor Rets- og Samfundsorden slaar Baronanarkiet sig løs i oprørsk Trods. Det er ikke blot Lovløshed, der hersker, men en villet Tøjlesløshed, og Baronerne er ikke blot moralløse, der er i dem en gudsforgaaen Vildskab, som kan minde om de italienske Renæssancemenneskers Titanisme. En morer sig med at byde sin Præst hen Langfredag til et vældigt Æde- og Drikkegilde og vise ham sin oppustede Vom, „fuld af Guds Ære"; en anden holder et helt Harem eller Bordel i Form af et Nonnekloster. Man forskyder Hustru efter Hustru, røver sin Nabos og tvinger Kirken til at besørge baade Skilsmisser og Vielser. En Baron lader sine Fanger hænge op ved Kønsdelene eller Tommelfingrene og binder Stene til, for at de skal tynges godt ned. En anden, der har ligget i Fejde med sin Lensherre og endelig faaet ham i sin Vold, kaster ham i et Taarn, men lader ham om Vintermorgnerne trække i en vaad Skjorte og stilles ud at lufte sig i en Taarnluge, til Skjorten fryser stiv i Vinden. En normannisk Ridder og hans Frue lader opføre et uindtageligt Taarn, og da det er færdigt, lader Slotsfruen Bygmesteren dræbe, for at sikre sig, at han ikke bygger Naboerne lige saa gode Taarne. Noget efter faar hun sin Mand jaget ud, for at hun kan sidde ene i Borgen; det lykkes ham imidlertid at slippe ind igen, og nu tager han i Stedet hende af Dage.

Over alt sligt kan Krønikeskriverne jo kun raabe Ak! og Ve! og lyse Kirkens Forbandelse. Men netop i hele denne Ubændighed mærkes der Kræfter, som de geistlige Øjne ene har set Vrangsiden af. Den ideelle Side, de Idealer og Aspirationer, som i de bedste Øjeblikke besjælede

Adelsanarkiet, opruller sig for os i den nationale Heltedigtning, som er skabt af Adelens Kød og Blod, paa Grundlag af gamle Sagn og Traditioner. I Frankrig har vi den endnu temlig rent i Rolandskvadet og andre af de ældre „chansons de geste", i Tyskland er den i „Nibelungenlied" og „Gudrun" bleven overfarvet med en Del Ridderromantik, som først maa skrabes af. Gennem Vildskaben og Raaheden lyser i denne Digtning en Kriger- og Adelsaand af høj menneskelig Værdi.

Der er Rolands og hans Vaabenfællers fortvivlede Heltekamp i Roncevauxpasserne mod Saracenernes Skarer, eller Holger Danske, der forsvarer sin Borg ene mod hele Karl d. stores Hær. Der er Siegfrieds Bejlerfærd til Brynhild og Niflungeblodbadet ovre i Huneland, eller Vikingetogene og de vældige Søslag i „Gudrun". Det er Billeder af mægtige Skæbnespil om Liv og Død, Toner af kraftig Dur og rystende Tragik. En Mandens og Mandighedens Forherligelse, en Krigens og Kampens Forherligelse. Den forkynder ogsaa, denne Heltedigtning, en elementær Krigerære s Moral, besynger Sammenholdet mellem Roland og Olivier, Hagen og Volker, skildrer Høvdingen og hans tro Mænd, Karl med sine tolv Pairer, Didrik af Bern og hans tolv „Recken". Det store Idealbillede af Krigerkongen og hans Krigeradel er Karl den store paa sin „faldestueil" i Kongehallen i Aachen, i Raadet med sine Baroner eller paa Slagmorgenen i Spidsen for sin Hær.

Dette tilhører dog nærmest de ældre Lag af Heltedigtningen, — Inspirationen fra de oprindelige Stammesamfunds Tid. Under det gamle Krigerkongedømmes Opløsning og Baronanarkiet flyttede Heltekvadene deres

Interesse over til Vasallerne og Baronerne og skildrede nu Krigeradelen i dens vældige Sammenstød med de uduelige og despotiske Fyrster — de franske Aimonsønners eller den tyske Hertug Ernsts oprørske Selvhævdelse overfor deres Lensherre — og Baronslægternes indbyrdes Fejder, de samme, som Krønikerne ogsaa gav *deres* Billed af. Men Begon, „Krigens Dæmon" og Raoul af Cambray i „chansons de geste" eller Hagen og Krimhilde i „Nibelungenlied" har — ogsaa de — en Art Idealitet; de hævder sig i kraftgenial „baronnage" eller „Reckenthum" som Adelsmennesker, der er hævet baade over Munkekutter og Kræmmere og den uselige Almue, Herrer af deres egen Vilje og ikke lydende anden Lov — menneskelig eller guddommelig — end den, de selv skriver sig.

Saadan er — set i Krønikernes og Heltedigtningens Dobbeltspejl — det 11te Aarh.s Adelsanarki i Frankrig og Tyskland. Men der foregaar i det 11te—12te Aarh., — foreløbig tales her i det følgende nærmest om Frankrig — en Udvikling, som skimtes i baade Krøniker og Digtning og som fører ud over baade Baronvirkelighed og Baronidealer.

Ud af Anarkiet bygger en ny Samfundsorden sig op igen. De faste Borge, Baronerne har rejst sig rundt om paa Landet som deres Selvraadigheds Værn, bliver i Virkeligheden Cellerne for ny Samfundsdannelse. I Ly af Mure og Grave føres der her paa Borgene et Hjemliv af et vist betrygget Velvære; Familien og Husstanden lever sig nøje sammen, især i de lange ensomme Vintertider, da Krig og Jagt er indstillede; vi ser i Digtene Baronen sidde ved Arnen med sin Hustru, kysse hende ømt og glæde sig ved sine raske Drenges Leg, eller han

sidder og drikker i Hallen med sine Mænd og hører paa Sangerens Foredrag af Heltekvad. Under Lediggangen holdes Vaabenøvelser, eller man spiller Tavl og træder Dansen. Man begynder ogsaa at udsmykke Hjemmet: Træbjælkerne udskæres og farves med Ornament, Væggene males eller klædes med broderede Forhæng. Der kommer Hygge og Gemyt, en vis Skønhed og aandelig Underholdning ind i Baronlivet.

Udenom Borgen, nede ved dens Fod vokser et lille Samfund op, der giver sig ind under Borgherren, for at han skal skærme dem mod de andre Baroner og lade Landevejsrøverne klynge op. Og hvor vilkaarligt Baronen end kan fare frem mod sine Bønder og Haandværkere, udvikler der sig dog ofte en vis Beskytterfølelse hos ham og et landsfaderligt Forhold til hans „serfs". Slotsfruen gaar ned i Landsbyen og tager sig af Fattige og Syge, og naar Herren bliver barnløs Enkemand, kommer Smaafolkene og beder ham gifte sig paany, for at de ikke skal være herreløse efter hans Død.

Imens tvinges ogsaa de menige Borgherrer under de opløste Fejdeforhold ind i en stadig nøjere Afhængighed af Fyrsterne, og Lensordenen bygger sig efterhaanden etageformig op — Seignør, Vikomte, Greve, Hertug bliver Betegnelser for saadanne Etager —; mer og mer begynder en udformet Sædvaneret og skrevne Kontrakter at regulere de indbyrdes Rettigheder og Pligter indtil de fineste Detailler. Deklarationer, der findes opbevarede fra Datiden, viser smukt, hvor højt udviklet den feodale Samvittighed er, og selv i de vildeste Baronepopéer viser den menige Vasal ofte ubrødelig Troskab mod sin Lensherre, men opsiger ham ogsaa med god Samvittighed

Huldskab, naar Lensherren gør Brud paa *sine* Pligter. Under disse Forhold vokser Grevskaberne og Hertugdømmerne sig mere og mere sammen til virkelige Riger, under varige Fyrstedynastier, og Smaafyrsterne forbyder „les guerres privées", rejser om og sløjfer „chateaux forts", ansætter Amtmænd og opretter Domstole, og de samler mere og mere af Baronernes Jorder paa deres egne Hænder, samler ogsaa Baronerne om sig til Hofliv, i Embeder eller til raadslagende Forhandlinger. Saaledes flokkes den flanderske Adel om Grevehofferne i Ardres, St. Pol, Boulogne eller ved deres Lensherres Hof i Arras eller Brügge, Champagnes Adel om Grevehofferne i Troyes, i Provins, i Brienne og Bar, Languedocs Adel om Hofferne i Toulouse, i Narbonne, i Beziers. Istedenfor de skumle fattige Borge, spredt om paa Landet, i hvilken en snæver Huskreds havde levet et temlig ensformigt Liv under temlig primitive Forhold og altid saa at sige holdt i Belejringstilstand af fjendske Naboer, træder nu Fyrstehofferne frem som Adelslivets Centrer, med selskabeligt Samliv under rigere og fredeligere Forhold.

I det hele aristokratiserer Adelen sin Levemaade og Tænkemaade, medens den saaledes organiserer sig og samler sig om Fyrsterne. Det er overhovedet paa denne Tid, at Stænderne rigtig skiller sig ud fra hverandre. Geistligheden skiller sig gennem Investiturstriden, Coelibatets Gennemførelse og Munkeordenernes Vækst helt ud fra det borgerlige Samfund og de statslige Rammer og organiserer sig under Pavemagten til en europæisk, mellemfolkelig Stormagt. Haandværkerne samler sig imens i Lav og Kommuner, Købmændene vokser frem

til Rigdom og Privilegier, og de store Borgerbyer begynder i Nordfrankrig som i Sydfrankrig at tiltrodse sig baade økonomisk og politisk Frihed. Saavel Geistlighed som Borgerstand sætter ved forskellige Slags Magtmidler Grænser for Adelens Tumlefrihed, og Klostrene skaber sig en egen Andagts- og Opbyggelseslitteratur, ligesom Borgeraanden snart giver sig selvstændigt Udtryk i en humoristisk Virkelighedsfortælling og en belærende Digtning. Overfor Klærkene og Kræmmerne forskanser til Gengæld Adelen sig nu des mere eksklusivt bag sin Magt og sine Privilegier og lever sig sammen i et lukket adeligt Selskab, der ved hele sin Væremaade hævder sig som Overklasse og Krigerkaste og snart ogsaa skaffer sig en ganske anderledes udpræget adelig Standsdigtning end den nationale Helteepopé havde været.

Ikke blot de andre Stænder begyndte iøvrigt at trænge Adelen mellem Skjolde. Fra Aar 1100 af er endelig ogsaa den saa dybt sunkne Kongemagt i jævn og stadig Stigen. Fra Ludvig den tykke til Ludvig den hellige vokser de kongelige Domæner gradevis: fra Ile-de-France breder det umiddelbart kgl. Landomraade sig efterhaanden over det meste af Nordfrankrig og store Stykker af Landet syd for Loire, og hvor Ludvig den 6te ved Aar 1100 laa i endeløse Fejder med de smaa oprørske Borgherrer omkring Seine, kan Philip August 1214 besejre de forenede Hære, som den engelske Konge, den tyske Kejser, Greven af Flandern og andre oprørske Lensmænd fører mod ham. Geistligheden staar med den mægtige Abbed Suger af St. Denis og siden Bisp Vilhelm af Paris stadig paa Kongemagtens og Statsautoritetens Side, og ved Universitetet blev Romerrettens Ju-

rister Kronens bedste Støtte og sendtes ud som kgl. Amtmænd og Seneskalker for at fravriste det feodale Lokalstyre mer og mer af Rigets Administration og Retsvæsen.

Men Følgen af baade den indre Organisering og den ydre Af- og Begrænsning af Adelen er endnu denne — det er en anden Side af Udviklingen —, at en hel Portion af Baronverdenens krigerske Tøjlesløshed maa udelukkes og uskadeliggøres, fordi den ikke kan faa Plads indenfor Samfundsordenen, ikke tæmmes i de nye Former. Der er yngre Sønner, der — efterhaanden som Førstefødselsretten gennemføres i Lenssuccessionen — ser sig berøvede Arv og henvist til et afhængigt Hofliv hos den ældre Broder; der er Borgherrer, hvis „château-fort" er sløjfet af Lensherren eller som er blevne forarmede, fordi Smaafolkene ved Borgens Fod har lavet „Kommune" og sagt Afgifter og Hoveriarbejde op; der er alle de urolige Hoveder, der ikke kan finde sig i det mere lovordnede Regimente. Af denne besiddelsesløse Adel, der ikke har noget at slaaes om for egen Regning, rekrutteres de „omvandrende Riddere", der drog om og udlejede deres Arme og Sværd som Soldkrigere (Soldater) til Fyrster eller drog ud paa tilfældige Æventyr og ofte nok sank ned til at blive Landevejsrøvere eller sluttede sig til de Bander af „Navarreser", „Brabanter" og andre „routiers", der hjemsøgte det 12te Aarh.s Frankrig. Et Surrogat for de tidligere „guerres privées" blev for mange ogsaa Turneringerne, som — oprindelig urgamle Krigsøvelser — paa denne Tid gik mere og mere over til at blive festlige Spil, med hvilke Fyrsterne i Fredstid underholdt de urolige, krigslystne Riddere. Længe søgte Gejstligheden at forbyde dem,

men de viste sig at være en hensigtsmæssig Sikkerhedsventil for Samfundsordenen, og Ætlingerne af de feidende Baroner fandt sig tilfredse ved, Sommeren igennem, at drage rundt fra Turnering til Turnering ved Fyrstehofferne. Om Vinteren fandt man et andet Surrogat for det fri Kampliv i de Foredrag af Heltedigte, som kom paa Mode. Thi det var først nu, at Størstedelen af de Heltekvad, i hvilken vi saa' Baronaandens ideale Side udtrykt, blev redigerede og blev almindelig Underholdning rundt paa Borgene; det „Fortæl! Fortæl!", som man kan høre gaa over hele Frankrig i det 12te Aarh., er just Udtryk for at Kræfter, som ikke længer ret kan tumle sig i Virkeligheden, nu maa søge deres Lyst styret paa Fantasiens Enemærker. Men endelig fik Samfundet sig et Afløb i de Krigstogter og Udvandringer, der under hele det 11te og 12te Aarh. aarelader den franske Adel for en Mængde af dens gærende Vædsker. Under Anførsel, ganske naturligt, af Normannerne — den sidst tilførte af de germanske Krigerstammer — gik Anjouboer, Burgunder, Flandrer over til England under Vilhelm Erobreren og skabte det mægtige engelsk-normanniske Rige; andre Normanner havde kort forinden sat sig fast i Syditalien og grundet et fransk Rige i Neapel og paa Sicilien; paa den pyrenæiske Halvø hjalp franske Baroner Aragonien mod Araberne, og en burgundisk Hertugsøn opbyggede sig et Kongedømme i Portugal. Og nu kom Pave Urban og sagde paa Mødet i Clermont de kloge Ord til Adlen: „Det Land, I bebor, er for lidet for jer Talrighed, det har ikke Næringsmidler nok til at føde jer. Derfor sønderriver og opæder I hverandre. Slut i Stedet Fred og følg med paa Korstog." Med Begeistring greb den franske

Adel dette Løsen, og for et helt Aarh. blev nu Østen den altid aabne Tumleplads for alle de Vagabondlyster og Slagsbroderlyster, Ærgerrigheder og Æventyrdrifter, som der ikke var Rum for hjemme i det Frankrig, der byggede sig op.

Ridderen er Adlens Type i det 12te—13de Aarh., som Baronen var det i det 11te Aarh.; og var de spredte, smaa Borge den Gang Adelslivets Centrer, saa bliver det nu de store Greve- og Hertughoffer og de Stævner til Ridderspil og Korsfærd, som Adelen rundt om samles til. Ridderen er i det 12te—13de Aarh. i Reglen Betegnelse for den jævnere Adel, som kun har lidt, om overhovedet nogen Jord, men staar i en større Seigneurs Tjeneste eller søger Ophold snart her, snart der, og som i særlig Grad har gjort Krigerhaandværket og Hoftjenesten til Livssyssel. De store Baroner, som har deres Jorder at passe, har oftest hverken Lyst til at øve Vaabenbrug i Turneringer og Krige eller tjene ved Hove, de lader sig ofte slet ikke slaa til Ridder. Paa den anden Side er der mange Adelsmænd, der er for fattige til at holde den dyre Rustning, Stridshest og Væbner, som en Ridder maa være udstyret med; de forbliver „ecuyers", Væbnere hele deres Liv. Men der er yngre Sønner af god Familie eller Børn af fattig Adel, som bliver antagne til Opdragelse ved en Fyrstes Hof og dér bliver opøvede i Vaabenbrug og lærer sig al Slags Hoftjeneste; naar de enten kan faa deres Slægt eller den Herre, de tjener, til at udstyre dem med Rustning og Hest, bliver de ved Mandsalderens Indtræden omgjordet med Sværd (adoubé) og faar Ridderslag (colée) under forskellige Ceremonier og maa for Fremtiden bevare deres „chevalerie" i Live

ved at holde sig med — eller faa andre til at holde dem med — Riddervaaben, Stridshest og Væbner og ved flittig at holde sig i Træning gennem Vaabenbrug. Ridderne er derfor, til Trods for at de oftest er uformuende, paa en vis Maade en Adel indenfor Adelen, det er dem, der ved Hofferne har faaet den mest standsmæssige Opdragelse og som ved Vaabenfærd holder Adelens gamle Virke og Ære i Hævd. Det er en rent individuel Adel, hverken arvet eller arvelig, men vundet af den Enkelte ved hans egen Fortjeneste og vedligeholdt ved hele hans Levemaade; en rent ideel Adel dernæst, hverken bundet til Jord eller bestemt Lensforhold, men ved de traditionelle Ord til den unge Ridder: „Sois preux!" indviet til det krigersk adelige Standsideal, der havde dannet sig. Og det er denne Eliteadel, rent individuel og ideel, som ved de rige Greve- og Hertughoffer eller paa deres fri Farten om til Kamp og Ridderspil og Korsfærd bliver Bærerne af det 12te—13de Aarh.s Adelskultur.

Efter Baronlivet og Barondigtningen følger en ridderlig Hofkultur og en ridderlig Æventyrdigtning.

II. KRISTELIG FØLELSESKULTUR

SALIGE er de sagtmodige . . . salige er de barmhjærtige . . . . salige er de fredsommelige . . . Elsker eders Fjender, gører dem godt, som eder forbande." Kunde der vel tænkes en større Modsætning til den Krigsmoral, som Baronerne fandt foreskreven i deres Samvittighed, end en saadan Tale, som Huskapellaner og Skriftefædre gik om og førte baade for Baronerne selv og deres Folk? „Salige er de, som sørge . . Det er lettere for en Kamel at gaa gennem et Naaleøje end for en Rig at komme i Guds Rige. . . I skulle ikke sætte Eder op mod det Onde . . Hvis nogen vil komme efter mig, han fornægte sig selv og tage sit Kors og følge mig!" Hvor skurrede ikke denne Munkenes Lære i Øret paa Seignørerne med deres Herremoral? Og dog havde dette kristelige Livssyn gennem mange Hundredaar været den

officielt antagne og bekendte Tro i alle Samfundslag; fra Barnsben af var hver Baronsøn bleven oplært i sin Kristendom; med Skriftestolens tyste Stemme havde den talt til Samvittighederne; paa Kirkens Højtidsdage forkyndtes den af Præsterne, og nu i det 11te Aarh. stod en mægtig, europæisk Kirke til denne Tros Tjeneste og en talrig Hær af Geistlige kæmpede i Skoler, ved Altergang og ved Sygesengen for Kristi Sag. Takket være en ildfuld og organiseret kirkelig Agitation begyndte da ogsaa nu endelig, midt i den løsslupne Baronverden, Kristendommen virkelig paa mange spredte Punkter at fænge i Fantasien og omfarve Følelseslivet.

Visse Sider og Former af Kristendommen havde i og for sig altid kunnet forliges med Baronernes Livssyn. Lige fra de romerske Kejsere og de frankiske Kongers Tid havde Kirken gærne stillet sig paa de Stores og Herskendes Side og søgt at vinde dem til, fra oven af, at kristne den lavere Befolkning. „Giv Cæsar, hvad Cæsars er .. Værer Eders Herrer underdanige", hed det i Skriften, og Kirken salvede Kongen, erklærede hans Person for hellig og ukrænkelig og støttede Fyrsterne mod deres Undersaatter. Ligesom Kirken organiserede sig selv monarkisk under Paven, hævdede og støttede den overalt en tilsvarende hierarkisk Trindeling af Samfundet. Som Englenes Hærskarer var delt i ni Rangklasser, fra Seraferne og ned til de menige „Sendebud", eller som den guddommelige Aabenbaring fuldbyrdede sig i Historien trinvis gennem syv Verdensaldre, saaledes — lærte den — var ogsaa den sociale Standsdeling en guddommelig Ordning.

Adelens naturlige Dyder faldt desuden ofte i Traad

med dem, Kristendommen indprægtede. Hvor ofte fandt Kirken ikke hos de bedste blandt Adelen en Beskytterlyst overfor de Svage, en Gavmildhed overfor de Fattige, et stolt Højmod overfor de overvundne, som saa at sige straks kunde døbes som kristelige? Og Baronernes Hirdmandsfølelse overfor deres Lensherre — hvor let lod den sig ikke vende til Troskab mod Himmeldrotten? Allerede de gamle angelsachsiske og nedresachsiske Skjalde fremstillede Kristus som Folkedrotten, Sejrsfyrsten, der drog om med sine tolv tro „Degen" eller „Recken", indtil en af dem blev Forræder og overgav sin Drot i Fjendernes Hænder. Og nu i det 11te Aarh. rækker den døende Roland sin Hanske op mod Gud, som en Vasal tager sin Hanske af, naar han stedes for sin Lensherre. Mangen gammel Ridder gav sig paa sine gamle Dage i Kloster — som det fortælles om flere af Heltedigtningens Helte, — og tjente trofast deres himmelske Herre, naar de ikke længer havde Kraft til at tjene den jordiske. „Da jeg havde den Ære", sagde en saadan gammel klostergiven Adelsmand, der ydmyg tog sig en Kærtesvends Gerning paa, „at være Ridder og Greve ude i Verden, bar jeg villig Kærten for en dødelig Konge; skulde jeg da ikke saa meget des villigere bære Kærten for den Himlens Kejser, som jeg nu tjener?"

Kristendommen selv farvedes først af det romerske Kejserdømmes og siden af det feodale Samfunds Aristokratisme. Den kristne Ydmyghed og Trang til at knæle og tilbede tog Farve af den almindelige Seruilisme. Naar man læser de Geistliges Breve til deres Overordnede eller til Fyrster eller deres Gravskrifter over dem, ser man ret, hvorledes det romerske Kejserdømmes kry-

bende Høflighedsformer er taget i Arv af Munkenes Ydmyghedsceremoniel og Kirkens Underdanighedspolitik; medens Brevskriveren overvælder Adressaten med Titler som Eders Fortræffelighed, Eders Storsindethed, Deres Naade, kryber han selv sammen som „mea parvitas", „mea humilitas". Og naar man læser geistlige Krøniker, mærkes overalt den duknakkede Munk, der helst stikker sin egen Mening under Stol eller ialfald kun vover vage og forsigtige Ord om de Mægtige, og han har fra de antike Rhetorers Panegyrier over Kejsere og Mæcener arvet en højtravende og udsmykkende Lovprisningsstil, som først anvendtes i Helgenernes officielle „vitae", men efterhaanden igen derfra overførtes paa verdslige Stormænd og verdslige Ædmner. Med plump Hofmandssmiger og i snirklet Bedemandstone fortælles om „den gudhengivne og for sin Fromhed saa priselige Jarl Adgar og hans fortræffelige Sønner" eller om „Philip, Kongens Søn, denne en elskelig Ungdoms Blomst, som ved sit Ansigts ædle Simpelhed og sit Legemes Skønhed vilde have syntes værdig at byde over hele Verden"; i svulstig Helgenlivstil, med stadige Paralleler fra Bibelhistorien forherliges den uduelige Ludvig den fromme eller skildres Mordet paa den „gode" Grev Karl, og ved en af de mest verdslige og intrigante Dronningers Død vidner Kirken, at hun „straalede over Verden ved sin kongelige Byrds Glans, smykkede sin Slægts Adel med sit hæderfulde Liv, berigede den ved sine skønne Sæder, prydede den ved sine Dyders Blomster og overgik næsten alle verdslige Fyrstinder ved sin uforlignelige Retsindigheds Ry". Saadanne Krøniker kunde ved den idealiserende Forherligelse af de Fornemme og deres Liv mange Gange

være umiddelbare Forarbejder for Baronernes Heltedigte og Ridderromaner, paa samme Maade som Kirken ude i Livet hjalp med til at fæstne det feodale Hierarkis Bygning ved at føje den kristelige Underdanigheds Kit til.

Kirkens Stilling til Krigerlivet var ikke mere uforsonlig end overfor Adelsvælden. Naturligvis maatte Kristendommen baade i Theori og Praksis gyse tilbage for Blodsudgydelsen. Men et vist militært Element gennemtrængte allerede tidlig Kristendommen. Selve Skriften skildrer jo den Kristnes Løbebane som en Krigstjeneste i „Troens Kamp". I det 2det—3dje Aarh. tales der om den kæmpende Kirke, Kristi Stridsmænd; Daaben sammenlignes med Soldatens Faneed, og Martyrerne, der med deres Blod havde beseglet deres Tro, kaldes „militum Christi cohors candida". Snart saa' jo ogsaa Kirken, at den væbnede Magt var en Nødvendighed, og søgte at vinde de Mægtige for sig ved at love dem Sejr; baade Konstantin d. store og Frankerkongen Klodvig skal jo være gaaet ind paa at antage den kristne Tro, mod at Kristus til Gengæld gav deres Vaaben Sejr. Og fra nu af var dette det staaende Forhold: Krigerne søgte Kirkens og Kristi Hjælp i Slaget, og Kirken søgte at vinde Krigernes Arm til sin Beskyttelse. Konstantin gjorde Kristi Monogram til sit Hærmærke og satte en af Korsnaglerne i sin Hjælm, en anden i sin Hestetømme. Karl den store fik sit Sværd bragt ned fra Himlen af en Engel, og hans Lanse var den, der i sin Tid blev stukken i Kristi Legem. Ridderne lod Relikvier indføje i deres Sværds Haandgreb, og lod ofte Vaaben og Rustning bestænke med Vievand. Til Gengæld dyrkede Kirken blandt sine Helgener den kappadokiske Ridder Georg, der dræbte Dragen og

frelste Prinsessen, — Heltesagnenes gamle Dragedræber, der har løst kristeligt Ridderskab —, og samme St. Georg blev nu Krigerstandens Helgen.

Af Betydning blev det ogsaa, at Kirken lidt efter lidt fik en Haand med i Spillet ved Ridderslagsceremonierne. Allerede fra Begyndelsen af det 11te Aarh. findes et kirkeligt Ceremoniel for „Ridderens Velsignelse", men ialfald fra Aarh.s Slutning begyndte det her og der at blive Skik, at Geistligheden velsignede den unge Krigers Vaaben, ofte endog selv iførte ham dem, og derved kom naturligt Ridderskabet til at medføre Forpligtelser til ogsaa i kristne Dyder at gaa forrest blandt Mennesker og vie Sværdet til „at beskytte Kirken, Enkerne, de faderløse og alle Guds Tjenere." Hele Riddervæsenets Trang til Bedrift, til at anspænde Kræfterne udover det vanlige Jævnmaal, til ved sin Fortjeneste at vinde Udmærkelse og Ære — var det ikke ogsaa ofte den samme Stræben, der besjælede alle Kirkens Eneboere og Munkeasketer? Hvor let maatte den ikke af Kirken kunne vendes fra verdslige Baner over paa religiøse? Ikke faa ærgerrige Riddere kastede, naar en Prædikant havde forstaaet at tale dem til Hjerte, deres Hu paa at blive en Art Adel i Kristi Samfund og lyse blandt dem, der naaede højst paa Fuldkommenhedens Stige. Der var f. Eks. en saadan Figur som Grevesønnen Stephan af Auvergne (11te Aarh.), som en skønne Dag frasagde sig al sin Arv, hele sin Stilling, kun beholdt sin Familiering paa Fingeren — Tegnet paa sin Adelbyrd — og gik ud i en vild Bjergkløft ved Limoges, hvor han højtidelig indviede sig til Gud og et asketisk Eneboerliv.

Alle disse Berøringspunkter havde Baronadlen og Kir-

ken med hinanden. Og de fleste af det 11te og 12te Aarh.s Bisper og Abbeder, der jo selv gennem Kirkens Godser hørte med i den feodale Verden, selv var Lensherrer og Vasaller, levede i Fred og Kammeratskab med Baronerne. Det var en aristokratisk og meget verdslig Kristendom, som de repræsenterede. Suger, Abbeden i St. Denis, Tidens betydeligste Prælat, levede helt som en feodal Seignør; i hans Kloster genlød Gangene af sporebesatte Ridderstøvler, i Kapitelsalen forhandlede Advokater om alle det rige Klosters Pengeaffærer, Suger gjorde prægtige Gilder og Jagter for Klostrets Vasaller, og naar Kongen var ude at tugte sine Baroner, fulgte Abbeden ham som en Absalon i fuld Rustning. Om Clunyklostret skriver den hellige Bernhard, at „Økonomi anses dér for Gerrighed, Ædruelighed for Bondskhed, Tavshed for Tungsindighed; derimod kaldes Tøjlesløshed for Liberalitet, Ødselhed for Gavmildhed, Lediggænger-passiar hedder Høviskhed, Latter og Vittigheder kaldes Munterhed."

Alligevel — aldrig kunde det jo tildækkes, at Kristendommens Livssyn og Moral var væsensforskellige fra Baronadlens. Og lige fra den Gang Frankerkrigerne havde modtaget Daaben, havde Kristendommen i stigende Grad forsøgt som en Kærlighedens og Forsagelsens Religion at blødgøre de haarde Hjærter og dukke de stive Nakker paa de krigerske Baroner.

Paa den ene Side altsaa som Kærlighedens Forkyndelse. Kirken søgte at mægle mellem Modstandere og at paabyde en „Guds Fred" paa Kirkens Festdage og visse af Ugedagene, og den virkede for, at Krigsfangerne kunde løskøbes. Overfor Mænds og Brødres Brutalitet tog den

sig af Kvindernes Sag, den beskyttede Børnene mod Forældrenes Egoisme — Aarhundred efter Aarhundred kæmper den mod Børnedrab, Udsættelse af Børn, Salg af Børn; den søgte at værne Trællene og de Tjenende mod deres Herrers Haardhed og Raahed; Forbrydere, der angrende søgte Kirkens Ly, prøvede den at skaffe Naade. Hos de havesyge Baroner tigger den Penge til „Guds Fattige" og til Opførelse af Sygehuse. Allerede midt i Merovingertidens Mørke gik de om som Fredens og Mildhedens Apostle, — en Bisp som St. Germanus: den gamle Levnedsbeskrivelse fortalte om, hvordan han samlede Almisser ind ved de Stores Gæstebud, og naar han havde faaet noget ind til Løskøbelse af Trælle, „saa spredtes hans Pandes Rynker, hans Ansigt lysnede, han gik med lettere Skridt, hans Tale blev muntrere, saa man skulde tro, at han ved at løskøbe de Andre, friede sig selv fra et Trældoms Aag"; — eller en Abbed som St. Wandrégisil: det gamle „vita" berettede om, hvordan han en Dag, han skulde op i Kong Dagoberts Slot, lige foran Porten saa' en fattig Mand, som var væltet med sin Kærre; de fornemme gik og kom gennem Porten, ingen tænkte paa at bistaa Staklen, mange sparkede ham endog til Side eller traadte paa ham. Abbeden derimod stod straks af Hesten, rakte Manden en hjælpende Haand og satte selv Skulder til for at faa Vognen rejst. I al sin enkle Troværdighed stiller en Anekdote som denne os for Øje, hvordan den kristelige Aand i dens jævneste, humaneste Skikkelse traadte frem overfor Barbarernes Ufølsomhed.

Og nu i det 11te—12te Aarh. er denne Kærlighedsretning indenfor Kristendommen vokset til en sværmersk Følsom-

hed, der som en varm Bølge skyller hen over den haarde, vilde Baronverden. Litterært virker denne Retning gennem at oversætte paa Folkesproget og udforme til Digte en Del af Kristendommens følesfuldeste Poesi: Episoder af Biblen, af de gamle poetiske Evangeliesagn, af den rige, græsklatinske Flor af Legender. Hvor rørtes ikke Tilhørerne i Borg som i Hytte ved de kristelige Sangeres Foredrag af Josefs Historie — Udmalingen af Brødrenes Ondskab, Faderens tunge Sorg, Ynglingens Trængsler i Ægypten, hans Ophøjelse, Gensynet med Brødrene, Faderens og Sønnens ømme Genforening tilsidst. Hvilke rørende, yndige Smaaidyller vidste ikke Evangeliesagnene at oprulle fra Jesu og Marias Barndom: den gamle Joachims og Annas Sorg over deres Barnløshed, deres Glæde, da de endelig fik Maria — den lille Piges Opvækst i Templet, Udkaaringen af den gamle Josef til Ægtemand, — alle Omstændighederne ved Jesu Undfangelse og Fødsel — hans Lege med de andre Drenge: Solstraalerne, han spadserer paa, og Lerfuglene, han giver Liv ved at klappe i Hænderne. Endvidere alle de hjærtegribende Skildringer af Jesu Lidelse og Død, Moderen, der klager med det døde Legem i sine Arme: hun kysser ham paa Øjne og Kind og Næse, omfavner ham med al „sin Kærligheds Sødme", bader hans Legem i Taarer og tigger sin „filium dulcissimum" om at give et Livstegn. Og endelig alle de følsomt lyse Legender — om Eneboere, af hvis Haand Ørkenens Løver æder Frugt eller som de kommer og gaar tilhaande, . . om den hellige Martin, der giver det halve af sin Kappe til Tiggeren, eller om Kæmpen Kristoforus, der bærer Jesubarnet paa sine Skuldre . . . om den hellige Margrethe, hvis Renheds Straaler i Fængslet beskytter hende mod Djæv-

lens Drage og paa hvis Skuldre den himmelske hvide Due flagrer ned. I alle saadanne kristelige Poesier klinger Toner, der skal indgaa i Ridderromantikens Musik.

Det er de kvindelige Sider af Menneskenaturen, som Kristendommen midt i den raa Mandfolkeverden gør sig til Talsmand for. Lige fra Kristendommens første Dage havde det været Kvinderne, som villigst havde omfattet Evangeliet, lettest havde tilegnet sig de kristelige Dyder og havde talt Kirkens Sag hos deres Ægtemænd og Brødre. Flere Kirkefædre hævdede ogsaa, at Kvinden er frommere end Manden. Allerede Augustinus lærte, at hun havde mindre Del i Syndefaldet end Adam. Hun er jo ogsaa skabt af et renere Stof; medens han formedes af det døde Ler, skares hun ud af levende Kød; og hun blev skabt „paa et fornemmere og skønnere Sted" end Manden, nemlig i Paradiset, og „maaske fordi Gud viste Kvinderne saa stor Hæder, ærer de til Tak Gud højere end Mændene gør det." Kvinderne — udvikles der — er det blødere, gemytsbevægeligere, følelsesfuldere af de to Køn. Der er en Fare heri — hvor mange Kvinder har ikke forført og blødagtiggjort Mænd? Samson og Salomon saa vel som Herkules og Jupiter (og en kvindehadende Munkekristendom udvikler atter og atter dette); men den mildere Opfattelse dvæler navnlig ved, hvor let Kvinden lader sig blødgøre til det gode. Lige fra Begyndelsen af arbejder Kirken ogsaa energisk paa at højne Kvindens Samfundsstilling. Kvinden er skabt af Mandens Sideben og bør derfor staa ligeberettiget ved hans Side. I smukke Ord forklares det, at Mand og Hustru skal leve sammen i inderligt Fællesskab; hun skal være hans Kammerat og dele alt med ham. Og med

Strænghed hævdes en renere Kønsmoral, som beskytter Kvinden mod Mandens Tøjlesløshed.

Men Kvinden tvinges til Gengæld af Kirken ind i sin Kvindelighed, langt mere end i Oldtiden; hun skal være blot og ene Kvinde. Kønsegenskaberne er det, som alene betinger hendes Værd, alle hendes Dyder blomstrer frem af hendes Kønsære. Ambrosius vil, at Kvinden skal opdrages i Tilbagetrukkenhed; man skal ogsaa, f. Eks. ved Diæt, sørge for at vække hendes Sanser saa lidt som muligt og holde Legemet i en vis Stand af sart Svaghed for at bevare noget jomfrueligt, køligt og tilbageholdende hos hende. Kvindelighedens Mission er at tæmme Mandens Begær, tvinge hans Brutalitet til at knæle og *bede* om Kvindens Gunst. Jomfruerne — skrev Hieronymus — er lig Engle. „Hvad andre senere vil blive i Himlen, det begynder Jomfruerne at være allerede her paa Jorden." Alle de kvindelige Martyrer er Martyrer for deres Kønsære: den hellige Agathe som den hellige Lucia eller Ursula og de 11000 Jomfruer i Køln.

Den kristelige Kvindeligheds store Forbillede blev Mariaskikkelsen. For hvert Aarhundred er hun stegen højere til Himmels, indtil hun nu i det 11te—12te Aarh. næsten deler Tronsæde med Treenigheden. Paa Billeder, i Hymner, i Legender forherliges hun som Jomfruen, den rene unge Uberørtheds Ideal og tillige som Gudmoderen, hun der har elsket og lidt som ingen anden Moder og nu er den barmhjærtige Fortalerske for den syndige Menneskehed hos Kristus. Hymnerne binder al Skabningens Skønhed til Krans om hendes Hoved; hun er Rose og Lilje og Havets Stjerne og den rene Perle, og Tilbedelsen har ganske en sværmersk Elskovshyldests

Farve. „Det er dig som et Kys, Jomfru! — siger Bernhard af Clairvaux — hver Gang du hører Englens Ave! Hver Gang man ydmyg hilser dig med dette Ave, kysses du Saligste!" Og Legenderne bliver ikke trætte af at fortælle om, hvordan Madonna frelser de værste Syndere fra Straffen baade her og hisset, naar de blot flittig har bedt til hende og smykket hendes Alter med Blomster.

Medens denne lyse, lune Følelsesbølge begyndte at skylle ind over Baronverdenen og paa sin Vis forberedte Ridderromantiken, var der imidlertid ogsaa en anden kristelig Følelsesbølge, sort og bedsk og svidende, der blandede sig med den og ligesaa tydelig kan følges i den senere Ridderromantik. Det var hele den Livsforsagelsens og Livsfornægtelsens Religion, som fra Østerlandet og fra Jødefolkets Undertrykkelse var strømmet ind i Jesu Lære og fra den igen strømmede ud over Europa.

Overfor Antiken og overfor Germanerne med deres robuste „Herremoral" var Kristendommen kommen og havde forkyndt sin Moral for de Svage, de Tjenende, de Ulykkelige; blandt Slaverne havde den ogsaa i Begyndelsen gjort flest Proselyter og faaet næsten sine fleste Martyrer. Overfor saavel romerske Patricier som frankiske Baroner havde den præket Ydmyghedens og Selvfornægtelsens vanskelige Dyder, og lige ukendt for Romere og Germaner var den Syndsbevidsthed, Kristendommen vilde vække og lægge til Grund for hele Menneskelivet. Fra Orienten sivede mer og mer Askese og Selvplageri ind i Kristendommen; i Ægyptens og Syriens Ørkner overbød kristne Eneboere hverandre i de haarde Afsavn og grusomme Pinsler, som de paalagde sig, og siden satte i andre Former Munkevæsenet hele Selvfornægtelsessiden af

Kristendommen i System. Nu i det 11te Aarh. var den kristelige Følelsesbevægelse, som gik over Landene, tilsat med meget af Askesens sorte Bedskhed.

Frygten, Angsten for Synden og for Sjælens Fortabelse er den Kristnes rette Grundtilstand — læres der. „Et bedrøvet, mod Jorden sænket Blik, et forsømt Ydre, uordnet Haar og smudsige Klæder" saaledes skal den Kristne se ud. Skælvende gaar han gennem Livet. Al Lykke og Glæde er Djævlens Snarer, staar i Dødens Sold; Sorg og Ulykke derimod er en Skole til Dyd, en Udmærkelse, Gud lader blive de Udvalgte til Del, et Pant paa Belønning hisset. Man skal afdø fra Verden. Fra Gods og Penge, — lærte ikke Kristus, at der skal ikke være Sølv eller Guld i Eders Bælter og at I skal gaa hen og sælge alt, hvad I ejer? Fra Magt og Ære, — al verdslig Magt er kun Rov, al verdslig Ære kun Forfængelighed, lærer Augustinus. Fra Viden og Kundskab, — „Verdens Visdom er Daarskab for Gud" siger Paulus. Fra Familie, Forældre og Børn, — „den, som kommer til mig og ikke hader sin Fader og Moder, sin Hustru og sine Børn, sin Broder og sin Søster, han kan ikke være min Discipel", sagde Kristus. Man skal spæge sit Kød, — var det ikke Forslugenhed, der drev vore Forældre i Paradiset til at æde af Frugten? siger Pave Leo. Man skal fornedre sig; hvo sig selv fornedrer, skal ophøjes. Man skal være taalmodig i Ulykke, sagtmodig overfor Uret. Man skal af sig selv søge hen til dem, der lider, og „bade sig i Taarer ved andres Sorger, sørge over de andres som over sine egne, græde med de grædende, klage med de klagende."

Ogsaa for denne Side af Kristendommen stod en hel

kristelig Digtning til Tjeneste, som kunde virke paa Lægmandsverdenens Følelse og Fantasi, og en hel Sværm af mørke og smertelige Legender fløj i det 11te Aarh., oversatte fra Latin og Græsk, udover Landene og slog ned i Sindene. Skildringer af Martyrers Pinsler og Eneboeres Selvplagerier, — af faldne Kvinder, som Thais og den ægyptiske Maria, der i Sønderknuselse opfinder alle Slags ydmygende og fornedrende Bodsøvelser for sig, .. uskyldige Jomfruer, der forfølges af Voldsmænd, sorte Forbrydelser, der trækker Himlens Straf over sig ... Mødre, der river sig fra sine Børn, eller den hellige Alexis, der forlader sine gamle Forældre og sin Brud og overgiver dem til Sorg og Fortvivlelse, vanker om som Tigger, kommer ukendt tilbage og i Aarevis bor hos dem uden at give sig tilkende, skønt han ser dem græmme sig ihjel .. en Trampen paa alle menneskelige Følelser, en Sønderflængen af alle naturlige Baand. De vil — disse Legender — perse Taarer ud af de ufølsomste, faa selv de haardeste Hjerter til at bløde, og de er allerede ofte hele smaa Romaner, som umiddelbart indleder den rørende, sentimentale Retning i Ridderromanerne.

Blødgøre Baronernes selviske Haardhed til Kærlighed og dukke de stive Herrehalse til ydmyg Forsagelse — det er dette, de kristelige Følelsesbevægelser i det 11te og 12te Aarh. skal virke til. I Modsætning til Tiggermunkebevægelserne i de næste Aarhundreder vender Kirkens Agitation sig foreløbig mest til de øvre Samfundslag og fænger mest blandt dem. Den religiøse Vækkelse i Adelen legemliggøres smukt i to store kirkelige Skikkelser fra det 12te Aarh.s Begyndelse. Den ene er

Norbert fra Xanten. En fornem og rig Adelsmand, Slægtning til Kejser Henrik 5., blev han en Dag, da han i prægtig Silkevams, ledsaget af en Væbner, red over Rhinen, slaaet bedøvet til Jorden af et Lyn. Dermed vaktes han til religiøst Liv, han opgav sit Gods og sin Stilling, gav sig ind i det haardeste Askeseliv, som kastede ham paa Sygelejet, og blev Stifteren af Præmonstratensernes strænge Orden, i Spidsen for hvilken han stod som en myndig, hensynsløs Prælat. Betydeligere var dog Bernhard af Clairvaux. Faderen og Brødrene tjente som Riddere hos Hertugen af Burgund, men Bernhard selv havde af sin fromme Moder faaet en stærk Religiøsitet indpræget, og han blev Munk. Han begyndte med i hellig Eksaltation at spæge sig sin Sundhed fra og reformerede derefter Cistercienserne til en streng, asketisk Orden; men Asketismen flød sammen med et mystisk Følelsessværmeri, som han fra sin Klostercelle, gennem Prækener, Traktater og en udstrakt Brevveksling, meddelte til vide Kredse af den franske Adel, ikke mindst i følelsessalige Breve, næsten i de tyske Pietisters Stil, til Fyrstinder af Lothringen og Bretagne. Elskov er det inderste i Sjælen, lærer han, det gælder om at smelte Isen i sig og genfødes til det aandelige Foraars Mildhed og Klarhed, at drukne Egenviljen i et Hav af Kærlighed, i hvilket man flyder sammen med Uendeligheden; naar Elskovstrangen lyser gennem Legemet, som Lampen gennem Skærmen, da er Sjælen „giftefærdig", skikket til det aandelige Ægteskab med Guddomsordet. Og Bernhard oversætter Højsangens glødende Erotik og tolker den som et mystisk religiøst Sværmeri; i smukke Hymner

skildrer han forelsket det lille Jesubarn og hylder Jomfru Maria med en Trubadurs Henrykkelse.

Bernhard blev jo Tidens største Korstogsprædikant. Og var det end — som vi har set — overvejende rent verdslige Grunde, der drog Adelens Flertal ud paa Korsfærd, saa havde hele Tidens religiøse Vækkelse dog sin væsentlige Del deri. Korstogene betegner Kirkens officielle Helliggørelse af Krigen. Istedenfor „Gudsfreden", der var saa svær at overholde, proklamerede Kirken nu Gudskrigen, der var betydelig mere tiltalende. Som en af Kronisterne skriver: „Gud har i vor Tid fremkaldt de hellige Krige for at byde Ridderne nye Midler til Frelse, paa det at de ikke længer for at omvende sig skal være nødt til at vie sig til Munkelivet, men at de, skønt de lever deres sædvanlige Liv og øver deres sædvanlige Virke, i det mindste til en vis Grad kan naa at erhverve sig Guds Naade." Baronerne betragter sig som Guds Vasaller; Paradisets Konge — siger de i et Korstogsdigt fra det 12te Aarh. — har kaldt sine tro franske Baroner til Hjælp, „por Dame Dieu vengier" og generobre fra Hedningerne det Rige, der „de droite antiquité" tilkommer Kristus; de er — erklærer de — „cil qui Damedieu servent d'un loyal cuer entier." Og Riddernes Lyst til at løsne sig ud af Samfundsrammerne og vinde Ære og Æventyr paa egen Haand, indgik paa Korsfærdene saa at sige Kompagniskab med den Kristendommen iboende Individualisme og helligedes af denne. I Kristendommen har der jo fra Begyndelsen af været en samfunds- og familieopløsende Tendens; den viste den Enkelte tilbage til sig selv og lærte ham, at hans egen Sjæls Frelse er det eneste, han stadig bør have for Øje, og som han kun

ved egen Fortjeneste kan erhverve sig. Som de Fromme, naar de gik i Kloster, overskar alle Familielivets Baand og alle borgerlige Forpligtelser, saaledes kunde Ridderne nu paa Korstogene se det som helligt og fortjenstfuldt at sige sig fri fra alle Samfundshensyn og følge deres Lyst til frit Bedriftliv paa egen Haand. Men utvivlsomt har ogsaa ren religiøs Begejstring været en mægtig Løftestang for Bevægelsen. Og gennem franske og provençalske Korsfarersange som gennem den tyske Korsfarer Ezzos Sang „om Kristi Vidundere" toner der en sværmersk Længsel efter Kristi Grav og Himmeriget, og mange var det, der virkelig følte — som en af det første Korstogs Kronister skriver det — at „den Tid nu var inde, paa hvilken Kristi Ord sigtede: Hvo, som vil være med mig, tage sit Kors og følge mig efter."

III. VERDSLIG KULTUR

Ved Siden af den kristelige Følelsesbevægelse var der ogsaa en Art verdslig, human Kultur, der i det 11te Aarh. begyndte at tone frem i Synskredsen og virke opdragende paa Tiden. Det gik op for flere og flere, at der ogsaa udenfor Kristendommen var en Dannelsesverden, — en intellektuel og æstetisk, en Manerernes og Sædernes Dannelse — som det galdt om at faa Del i, hvis man ikke vilde vedblive at være Barbarer. Klærke, der som Poge i Katedralskolen havde faaet deres Latin indtærpet ved klassiske Autorer, kunde midt i en skolastisk Diskus-

sion faa Vergilske Vendinger i Munden, som vakte pludselige Anelser i dem om fremmede Skønhedsriger, og i udvalgte klærkelige Kredse begyndte man at dykke ned i den antike Litteratur og lade sig gennemtrække af en svag Dosis æstetisk Humanisme. Og Riddere, der havde været nede i Spanien og nydt Gæstfrihed hos de vantro Muselmænd, eller Købmænd, der havde været i Byzans og set et Glimt af Civilisationen dér, kom hjem og fandt Livet grimt og bondsk, Sæderne plumpe og naive selv i den mægtigste Barons Hal. I de højere Lag af Befolkningen vaagnede da vage Forestillinger om en overlegen, rent verdslig — endog vantro og hedensk — Kultur og ungdommelige Længsler efter at naa op i den.

Den antike Kultur var jo aldrig helt uddød i Middelalderen; jo nøjere man ser til, des mere findes Sammenhængen ubrudt selv i de mørkeste Aarhundreder. Som Kirkens Sprog var Latinen jo Grundlaget for alt klærkeligt Aandsliv. Det var Hovedfaget i Skolen, det var Gudstjenestens Sprog, paa Latin læstes Biblen og alle Kirkefædrene, paa Latin diskuterede Skolastikerne og skreves Krønikerne og Traktaterne. Og til Undervisningen benyttedes de hedenske Klassikere, ialfald i prosaiske Sammendrag og Florilegier fra Oldtidens Slutning; i Klostrene opbevaredes og afskreves de antike Manuskripter, og var der end strænge Retninger indenfor Kirken, der forbød al Læsning af det hedenske Tøjeri, sad dog mange Steder Munkene i Skriptoriet og Bisperne i Katedralbiblioteket og udfyldte deres Otium med Studiet af Vergil og Lukan eller Cicero og Seneka. Havde ikke Augustinus selv anbefalet Børnene Læsning af Vergil, „paa det at denne store, berømte og udmærkede Digter

ikke saa let skal gaa dem af Minde"? Og var ikke Kirkefædrenes Skrifter spækkede med Citater fra disse Hedninge? Bedst som de skildrede f. Eks. den gode Røver, der fra Korset ser op mod Kristus, løb uvilkaarlig det Vergilske Vers dem i Pennen om den fangne Cassandra, der hæver Blikket opad, — „Blikket alene, de spinkle Hænder var bundet af Lænker."

Saa helt var i Virkeligheden disse Kirkefædres, og derved hele Middelalderens kristelige Lærebygning — f. Eks. af Menneskekærlighedsmoralen — tilsat med antikt Materiale, at naar Klærkene nu forstjaalent gav sig til at kigge i Hedningenes Skrifter, maatte de Gang efter Gang sande Kirkefædrenes Ord om, at det ikke alene var jødiske Profeter, men ogsaa mange af Hedenskabets Aander, der havde skimtet Evangeliets Lys paa Forhaand. Naar f. Eks. Cicero talte om „Caritas generis humani" og den almindelige Pligt til at hjælpe vore Medmennesker. Naar Lukan spaaede, at Folkeslagene en Gang skal kaste Vaabnene og elske hverandre. Eller Seneka udviklede, hvorledes vi alle er Lemmer af ét Legeme. Og var ikke hele Ambrosius' Skrift om Pligterne kun en ganske let kristelig Omfarvning af Ciceros „De Officiis" — ligesom nu i Beg. af det 12te Aarh. den engelske Abbed Aelred af Riedval kunde lægge Ciceros „Lælius" til Grund for sine Dialoger om „det aandelige Venskab"?

Samme Abbed ivrer iøvrigt mod de samtidige blandt Geistligheden, der „sammen med Evangelierne studerer Bucolica, Horats sammen med Profeterne, Tullius sammen med Paulus." Og i det 11te—12te Aarh. havde Skolernes stærke Opkomst — især i Vest- og Sydfrankrig

samt Norditalien — da ogsaa sat Frugter, som nok maatte forarge de alvorlige Kristne. Én Frugt var den fri Selvtænkning, som rejste sig mod den kirkelige Autoritets Aag i Nord som i Syd, i Berengar af Tours' Kætterier, i Katarernes Frireligiøsitet, i Roscelin og Abælard og den begyndende Pariser-Skolastik. Af større, umiddelbar Betydning for det litterære Liv var imidlertid foreløbig de geistlige Kredse, som begyndte at fremstaa, i hvilke man ikke gav sig af med dogmatiske Kætterier, men con amore drev profane Oldtidsstudier og, saa godt det vilde gaa, lod sig gennemtrække med antik Aand og danne i antike Former. Det var især i de vestfranske Provinser, i Touraine, Anjou og Maine, at Skolerne blomstrede og at baade de filosofiske Selvtænkere og de æstetiske Humanister fremstod indenfor Geistligheden.

Der er Hildebert af Lavardin, der først holdt Skole i Mans, siden blev Bisp sammesteds og endte som Ærkebisp af Tours. Han tog energisk Del i Tidens Kirkepolitik og værgede sit Stift mod Kætterbevægelser, men som man ser ham i hans talrige Digte, Taler og Breve, er han mest en Oldtidens Elev. I hans Prækener blander Billeder og Udtryk fra de klassiske Digtere sig uophørlig ind mellem de bibelske. I Breve, han skriver til sine Skriftebørn, henter han oftest sin Trøst og sine Raad fra Senekas filosofiske Epistler uden at benytte kristelige Argumenter. En Mængde verdslige Smaabilletter turnerer elegante Høfligheder i antik Brevskrivermaner. En Sværm latinske Smaadigte forsøger alle de antike Versgenrer: antitese-rige Hyldningsdigte til Dronning Matilde af England, hædrende Gravvers over en Grevinde af Maine, smaa Komplimentvers til den litterære Grevinde Adèle

af Blois, Epigrammer, ogsaa slibrige Erotika. Inspireret af Ovid digter vor Prælat en Apollos Klage over Hyacinthus' Død, han besynger pompøst det antike Roms Storhed og anstiller aldeles ukristelige Betragtninger over Lykkens Hjul. Men midt derimellem ogsaa Legender paa Vers, Epigrammer over kristelige Dogmer, et Digt, fuldt af Ordspil, over Treenigheden. — Naar hans fyrstelige eller dog adelige Skriftebørn faar Anfægtelser og vil vie sig til Kloster eller Valfart, udvikler den humanistiske Bisp, at man bør undgaa alle Overdrivelser og opsigtsvækkende Bodshandlinger, og at en Greve af Anjou virkelig har vigtigere Pligter end at farte om som Pilgrim. Og naar hans fyrstelige Veninde, Grevinden af Blois, som ældre absolut vil i Kloster, véd han ialfald at overgive hende i Kirkens Moderskød med det eleganteste Hofmandsdigt.

En anden af Grevinde Adèles Korrespondenter var Abbed Baudri af Bourgueil. Af ham har man smaa Epigrammer til at sætte under et Billed eller i et Exemplar af Ovid, Lejlighedsvers over en Rose eller en itubrækket Griffel, versificerede Hilsener, Indbydelser eller Svar paa saadanne. Med en Jomfru Agnes og en Nonne Emma fører Abbeden en Korrespondance paa Vers, han forelægger dem sine Digte til Prøvelse og skænder paa en fælles Veninde, fordi hun ikke vil deltage i de poetiske Øvelser. I et langt Digt til Grevinde Adèle udmaler han hendes Bolig, saaledes som han i Fantasien tænker sig den, og skildrer bl. a. Vægtæpperne med Fremstillinger af græsk Mythologi og romersk Historie. I latinske Heksametre skriver Paris Elskovsbrev til Helene, og Florus skriver Trøstebrev til Ovid i hans Landflygtighed.

Saadanne Skønaander har Geistligheden omkring Aar 1100 aabenbart ikke talt faa af, og mellem Bispegaarden eller et rigt Abbedi og det nærliggende Grevehof har der hyppig udviklet sig et selskabeligt Samkvem. Adelens Damer stod ofte meget over de raa Baroner i Dannelse og aandelig Interesse og udvekslede flittig Breve og Besøg med deres Skriftefader eller med fornemme Nonner i Nærheden. Man søgte i saadanne Kredse at forene religiøs Opbyggelse og litterær Kultur. Man læste Klassikerne med hverandre, skrev Ciceroske Breve, lagde sig efter at konversere urbant. Nonnerne i Ronceraiklostret i Angers udfærdiger nu og da endog Klostrets Forretningsdokumenter paa Vers, og de begynder en Gavekontrakt saaledes: „Kadmus, den vise Konge i Theben, indførte, efter hvad Isidorus beretter, Brugen af Alfabetet i Grækenland, idet han forudsaa, hvor nødvendigt det vilde være i mange Tilfælde". Leilighedsvis har man i saadanne litterære Abbedier opført selvlavede latinske Komedier i Plautus' og Terents' Maner, undertiden med en kristelig moralsk Tendens, som de, en fornem, sachsisk Nonne Hroswitha skrev i Klostret Gandersheim, undertiden helt verdslige Amfitryo-Intriger og Forførelseshistorier, som de, der tilskrives en Klærk i Blois. I et Klostèr sattes Horatsiske Elskovsoder i Musik, og Melodien anvendtes senere paa en kirkelig Hymne.

En Del spøgende Letfærdighed og følsom Erotik udviklede sig naturligvis ofte i dette friere Samkvem mellem de to Køn under Religionens Kappe. Det er jo bekendt nok, hvordan det gik Abælard og Heloise. Abælard var Modelæreren ved Nôtre-Dame Katedralskolen i Paris, af fornem Byrd, smuk og elegant, med en indtagende

Stemme, litterært dannet og musikalsk. Plato og Boethius, Vergil og Lukan var paa hans Læber lige saa hyppig som Skriftens Ord, og hans Elskovssange fløj paa lette, folkelige Melodier over hele det „latinske Kvarter" i Paris. De galdt den unge Heloise, der boede hos sin Onkel, en Kannik, hos hvem Magisteren havde tinget sig i Kost, bl. a. mod at give Niecen daglig Undervisning. Forholdet fik den sørgelige Udgang, man véd, men fra hver sit Kloster fortsatte de to et brevligt Samliv med hinanden; — Breve paa et pedantisk Latin, halvt moraliserende, halvt retorisk lidenskabelige, med Citater af Seneka og Paulus, Salomon og „ars amandi" mellem hverandre og med gribende Hjertesuk midt i opskruet Unatur.... Ogsaa fra Bajern haves bevaret fra det 11te og 12te Aarh. latinske Breve, vekslede mellem Geistlige og Nonner eller lærde Damer, zirligt kurtiserende og sødligt sentimentaliserende, i geistligt Blomstersprog med ovidske Citater, men efterhaanden fra et aandeligt Skriftefader-Venskab glidende over i plumpt paagaaende Krav fra Mandens Side om, at Kvinden skal „vise sin Tro i Gerning", hvilket skarpt afvises fra Kvindens Side.

Hele det salvelsesfuldt sødlige Føleri mellem Mænd og Kvinder, som saaledes kommer frem i Geistliges Brevvexling med Damer — vi finder ogsaa adskilligt deraf i Bernhard af Clairvauxs Breve til sine høje Clientinder — virker, som vi skal se, snart forbilledlig i Ridderkredse, og det samme gør ogsaa hele den Verdensmandsdannelse i Manerer og Tale, som man i disse litterære Konventikler lagde Vind paa.

I en lavere Sfære — i de fattige „farende Skolarer"s Verden — virkede den klassiske Dannelse endnu mere

profanerende. Paa Kroer og Værtshuse istemmede denne omflakkende Klærkebohême sine latinske Sange til Venus' og Bacchus' Pris og til Spot over den officielle Kirke og velbestaltede Geistlighed. Det er Forherligelser af Vin og Spil, Vekselsange mellem Skolaren og hans Pige, uartige Erotica, men ogsaa Sange, i hvilke Foraarsglæde og Kærlighedssværmeri toner smukt sammen. Antikens Guder paakaldes: Paris og Helena og Æneas og Dido er alle Elskendes Forbilleder, og Horatsiske, Ovidske, Vergilske Mindelser gennemtrækker alle disse Vagantsange. Paa Trods af al den geistlige Optugtelse i Kristendom, de havde været Genstand for i deres Skole, vovede disse Klærke at glædes ved Foraaret og prise Kvindeskønhed, besynge Sanselyst, Kirkens Rædsel, og revse med Satire som den antike Digtning og som om ikke længe Trubadurerne skal gøre det paa Folkesproget.

Som Arvtageren af den antike Kultur stod for Middelalderen det østromerske Rige. Kunde Antiken i Vesteuropa kun dyrkes i Ny og Næ, under Dække af Kirken, eller i Smug for den, sad Oldtidens Traditioner ovre i Byzanz endnu officielt paa Tronen. Dér herskede endnu Efterfølgere af de romerske Imperatorer, der kaldte sig Cæsarer og Augustuser, Aristoteles' Sprog og ogsaa Ciceros var levende paa de dannedes Læber, hele Statsmaskineriet var det romerske Kejserriges, og i Dragt som i Husliv og alle Livsvaner og Livsformer var Traditionerne fra Antiken mærkbare. Det kejserlige Bibliotek stillede alle den gamle Litteraturs Skatte til Raadighed for en talrig Stab af Professorer, som docerede Filosofi, Filologi, Jurisprudents fra Akademiets Katedre, og Oldtidens Værker

blev afskrevne, udgivne, studerede og kommenterede; i vældige Samlerarbejder og i praktiske Kompendier nedlagdes Summen af Antikens Tankeverden, og ufortrødent søgte Skribenterne i Talerkunst, i Historieskrivning og i Digtning at fortsætte paa den græske og latinske Litteraturs straalende Baner. Uafhængig af Geistligheden fandtes herovre — i Modsætning til i Vesteuropa — stadig et stort, rent verdsligt Dannelseslag, til hvilket den vidtløftige Embedsstand og Hoffet hørte; mange af Kejserhusets Prinser og Prinsesser var virksomme paa Litteraturens Omraade.

Med Ærefrygt saa Europas unge, halvbarbariske Folk hen mod dette Østens gamle Kejserrige. Forbindelserne var hele Tiden talrige, og Byzans' Anseelse og Magt stor, hele Europa over. Over Syditalien og de norditalienske Byer gik en stadig Strøm af Varer fra Bosporus over til Vesteuropa; der udvekstedes hyppig Gesandtskaber, græske Prinsesser blev gifte ind i de vesteuropæiske Fyrstehuse, og fra Vest- og Nordeuropa kom mange derover som Købmænd eller for at tage Tjeneste i den kejserlige Livgarde; mange blev ogsaa solgt som Slaver over til Østen. Det var mægtige og brogede Indtryk af en uhyre overlegen Civilisation, som man ad disse Veje modtog. Meget af den byzantinske Bygningskunst og Dekoration gik igen i de romanske Kirker, og det byzantinske Mosaikmaleri, de byzantinske vævede Tæpper, de byzantinske Emailarbejder og Elfenbensudskæringer blændede ikke blot ved det kostbare Materiale eller de straalende Farver, men følte ogsaa som Aabenbaring fra en finere, højere Skønhedskultur. Der var f. Ex. alle de smaa Elfenbensarbejder, der fra Værkste-

derne i Konstantinopel spredtes ud over Europa: Dæksler og Bind til Evangelier, smaa Skrivetavler, Smykkeskrin og Toiletæsker, alle udskaarne med Figurfremstillinger i ornamental Omramning (se Billedet S. 33). Der var en Stilsans i disse smaa Kunstværker, en Finhed og Skarphed i alle Linier og Omrids, en enkel Rytmik i deres Sammenspil, som stammede direkte fra Antiken og maa have fyldt Barbarernes Blik med en Art Andagt. Dér stod Erkeenglen Michael med Korsstav og med de lange, lige Vinger ned langs Siden, eller Jomfru Maria, hyllet i sit Kvindelin, med hældende Hoved og Haanden løftet i Klage, — slanke og ranke Skikkelser, i stivt ceremonielle, men yndefuldt elegante Stillinger, hele Legemets Holdning ligesom baaren af en tyst, indre Musik, og med en Højhed og Finhed over sig, som tilhørte de en gammel Fyrsteslægt og altid havde bevæget sig i et Hoflivs fæstnede Former. De tynde Silketøjer med det fine Foldespil og baldyrede Borter øgede endmere Fornemhedspræget. Øjne, der vare vante til at se en muskuløs Baronfigur og en lændebred Adelsjomfru som Skønhedstyper, oplodes her for et finere, aandigere Legemsideal og for en Maade at føre sig paa og at beherske det Ydre indvendig fra, som man ikke havde anet.

Pilgrimme og Handelsmænd, der kom fra Byzans, havde endnu meget mere at fortælle om den Livets Skønhed og Elegance, som fandtes i Rigmændenes Huse ved Bosporus. Gaarde med Springvand, Marmorvægge og Mosaikgulve, Møbler af Ibenholt og Elfenben, Silkehynder og østerlandske Tæpper, Bordstel af kostbare Metaller. De fine Dragter dernæst og fine Manerer. Ved Siden af de tykmavede, klodsede Franker er de smækre

Grækere, i deres tætsiddende og lette Silkedragter „rappe og behændige som Gymnastikere" — siger en fransk Kronist. Med Undren ser Frankerne paa deres Værters belevne og ceremonielle Manerer, med Mistillid hører de paa deres indsmigrende Høflighed; „hvis Holdningens og Bevægelsernes Elegance, Ansigtets Venlighed og de blide Ord", siger samme Kronist, „altid aabenbarede Sjælens Forehavender", maatte man tro paa det hjærteligste Sindelag hos disse Grækere. Forgæves forsøger franske Sendebud, ligesom nordiske Væringer, at lade ligegyldige overfor al den Pomp og Pragt, der udfoldes ved Kejserhoffet for at blænde dem, — hele Theaterscener, som Ceremonimestrene arrangerer ved Kejserens Audienser for at imponere Barbarerne. Vesteuropæernes Skildringer af Haverne og Hippodromen, af Tronsalene og Optogene viser tilstrækkelig, hvor blændede de var; de græske Historikere paastod, at „Barbarerne", naar de kom ved Hove, „troede, de var i Paradis." Og endvidere hele den indviklede Hofstat, Rangordenen, Titlerne, Privilegierne, som var Genstand for evig Skinsyge og stadige Intriger. Overkammerherren med sin Stab af Kammerherrer, Garderobemestrene, Protostrator, der hjælper Krigeren op paa Hesten, Proto a secretis eller Oversekretæren, Silentiarii — de, der skaffer Stilhed, — Referendarerne, der modtager Bønskrifter, — helt op til Sebastokrator og Panhypersebastos. Hver Rangklasse med sin Titulatur: Nobilissimi, spectabiles, clarissimi; hver med sine Enerettigheder: de, der maa gaa med grønne Støvler (alene Kejseren maa bære røde), de, der maa skrive med grønt Blæk (alene Kejseren og hans Formyndere maa bruge rødt). Det var for de franske

Baroner, der kom fra deres jævne, patriarkalske Borgliv, Aabenbaring af en Omgangslivets Forkunstling og Aristokratisering, som de maatte se at efterligne.

Endnu paa en tredje Kant kom Baronerne i Berøring med en fremmed Kultur, overfor hvilken de ikke kunde andet end føle sig som fattige Per Eriksener og naive Barbarer. Nede i de spanske Byer plejede de Sydfranske hyppig fredeligt Samkvem med Araberne, i Palermo boede de franske Normanner Hus om Hus med dem, og Kong Roger havde talrige Muselmænd ved sit Hof; og ovre i Syrien nød Pilgrimme eller Handelsmænd ofte godt af de Vantros Gæstevenskab. Og selv ved et flygtigt Besøg har den fremmedartede Skønhed og Rigdom, de fine Omgangsformer og den østerlandsk nydelystne Atmosfære i et rigt arabisk Hjem virket som en æventyrlig Drøm paa en Franskmand fra det 11te Aarh.

Han føres ind — enten det nu er i Sevilla, i Palermo eller i Damaskus — gennem et marmorlagt Gaardsrum, hvor Vandstraaler fra Løvemunde plasker ned i Marmorvaser, ind i Værelser, hvis Vægge er af hvidt Stuk og hvis Lofter er gylden Mosaik. Paa Gulvet flyder dybe Tæpper, for Dør og Vinduer hænger tunge Silkeforhæng med isyte gyldne Arabesker; rundt paa Gesimser staar Laksager og kinesiske Vaser; fra Loftet hænger Krystalampler ned. Langs Væggene er der Divaner og Løjbænke, i Røgelsekar brænder Aloe og Sandel. Indadtil aabner Rummene sig til en Søjlegang om en Have med sjældne Planter og Frugter. Vor Franker véd, om han tør træde paa Tæpperne, sætte sig paa Divanen .. føler sig beruset af Duften, blændet af Guld og Farver.

Her modtages han saa af sin Vært. Han er iført en lang, safrangul Silkekaftan, med violet Sjærf og paa Hovedet en Turban, med et hvidt Slør kastet udover den, Tegnet paa, at han hører til de Lærdes Stand. Indsalvet i duftende Olier sidder han just og suger Sorbet af et langt Straa, medens han spiller Skak med en Yndlingsslave. Men nu rejser han sig straks og gaar sin Gæst imøde — hvor langt, det mærker man, er nøje afmaalt efter den Fremmedes Stand — byder ham velkommen i Allahs Navn og anviser ham Hædersplads en i Divanhjørnet medens Slaven paa et Vink har bragt Sorbet til Gæsten. Med et „Gud skænke jer et langt Liv" begynder derefter Værten at underholde ham: i blomsterrige Ord og Billeder priser han de frankiske Ridderes Tapperhed og svøber sine Komplimenter i zirlige Ordbuketter, med let Ynde fører han Samtalen gennem en Mangfoldighed af Æmner, og Talen krydres stadig af Ordspil og træffende Tankesprog. Hvor tung og kluntet føler ikke vor Franker sig overfor al denne ceremonielle Elskværdighed, al denne glimrende og blomstrende Konversationens Kunst.

Saa bæres et dækket Bord ind med Maaltidet. Først vaskes der Hænder, Hænderne parfumeres over Røgelsekar og før man begynder at spise, siger Værten „I Allahs Navn!" Ogsaa Retterne og Servicet tiltrækker sig den kristnes Beundring. Daddelvinen serveres i Onykspokal, Hønsepostejerne ligger paa kinesisk Porcellæn. Og det er ham ogsaa nyt, at Værten efter Maaltidet ønsker „Velbekomme".

Indtrykket uddybedes og fuldstændiggjordes, naar man levede i varigere Omgang med f. Eks. Andalusierne. Megen beregnende Underfundighed og megen østerlandsk Gru-

somhed var der ofte paa Bunden, men hele Façaden, som de Fremmede saa', var glimrende og indtagende. Allerede som Modstandere i Krig blændede Saracenerne ved deres elegante Skikkelse og Holdning, i prægtige Rustninger paa fuldblods Heste, og lejlighedsvis ved en Ridderlighed overfor Fjender, der kunde faa Stænk af et helt koket Galanteri, — naar de f. Ex. i et Slag indstillede Fjendtlighederne ved den kristne Hærførers Fald eller efter en Sejr skaanede alle Oldinge, Kvinder og Børn. I Fredstider, i daglig Omgang, kunde tusen Smaatræk af Delikatesse og Finfølelse vise Frankeren Saracenerens højere Kultur: den Høflighed f. Ex., hvormed han modtog en Gave, selvom han ikke skøttede om den, den Delikatesse, han viste med Hensyn til at gengælde den, eller den Undseelse, der kunde holde ham tilbage fra at misbruge en Vens Tjenstvillighed. Alt sligt var Raffinementer, de franske Baroner endnu kun kendte lidet til. Ved alle Andalusiens smaa Fyrstehoffer saa' de dernæst glimrende Ridderspil, og Hofatmosfæren var fyldt af Fester, Musik og Sang. Det musikelskende Folk ejede Instrumenter, som var ganske anderledes udviklede end i Europa, og det melodiske Sprog dyrkedes til Verskunst af høje og lave. Alle skrev Vers, Bonden bag Plov, Kvinden i Harem, paa Vægge og omkring Søjlerne udgjorde slyngede Verslinier Hovedpynten. Fra Hof til Hof drog Sangere rundt og sang til Musik deres Digte. Det var hyperbolske Lovsange over Fyrsterne: Dit Højmod, Herre! beskæmmer Skyernes Væde, der strømmer ned .. Dine Heste, Herre! flyver hurtigere end Lynet, og Stjærnerne trættes ved at følge dem! Eller det var Hyldestkvad til Kvinders Pris — de slørindhyllede An-

dalusierinders, hvis Skønhed man kun i Moskeen eller fra et tilgitret Vindu kunde fange et Glimt af, og hvis afsondrede Liv og potenserede Kvindelighed lagde en egen Romantik over Elskoven: „Vinen rødmer skinsyg over din Munds Rødme, Fuldmaanen skjuler sig, naar dit Ansigt viser sig, dit Haar er dunkelt Myrteløv, dit Øje er smægtende som Narcissens, Gazellens Gang er ikke saa let som din. Jeg er drukken, ikke af Vin, men af Længsel og Savn; med taarefyldt Blik anraaber jeg dit Navn, som en Munk sit Helgenbilled!" — saaledes lød de andalusiske Trubadurers Sange til Mandolinen.

Der findes hos en arabisk Kronist en kuriøs Skildring af en sydfransk Greve, der efter en spansk Bys Tilbageerobring fra Muselmændene havde indrettet sig i den forhenværende saracenske Gouvernørs Hus, — havde anlagt den forrige Ejers Dragter, overtaget hans Husholdning og hans Harem og nu levede helt paa sin Østerlandsk. En jødisk Købmand, der kom i Besøg hos ham, fortalte, hvordan Greven, liggende paa sin Divan, kaldte — i et radbrækket Arabisk — en af de unge Kvinder ind og befalede hende at synge til Luthen; mens Taarerne randt ned ad hendes Kinder, stemte hun sit Instrument og sang sine Sange, som hverken Gæsten eller Værten forstod, medens dog denne, stadig drikkende, applauderede med stor Fornøjelse.

Attraaen efter Saracenernes Skatkamre og Armidahaver har været med om at drage Baronerne ud paa Korstog, ligesom ogsaa alle Fantasierne om Byzans' Herligheder og Længslen mod den klassiske Oldtids Middelhavslande. Og Korstogene aabnede først ret for Alvor de fremmede Kulturverdener, — slog op paa vid Gab for

Vesteuropa Orienten og den arabiske Verden, Byzans og den græske Kultur og derigennem ogsaa overmaade meget af Oldtidskulturen. Indflydelsen fra disse fremmede Civilisationer er, jævnsides med Riddervæsenets egen indre Udvikling og de kristelige Følelsesbevægelser i det 11te—12te Aarh., Forudsætninger for Ridderromantikens Tilblivelse.

IV. HOFKULTUR

ADELENS Liv samler sig — saa' vi — i det 12te-13de Aarh. paa de rigere Greve- og Hertugslotte; den menige Adel, eller ialfald Sønnerne, kommer fra de spredte Baronborge mer og mer ind til Lensherrernes Residenser. Her udfoldes et selskabeligt Liv og en selskabelig Kultur.

De er endnu først og fremmest Fæstninger, disse Fyrsteborge — Toulousegrevernes Narbones, Champagnehertugernes i Provins, Greverne af Guines' i Ardres eller de thüringske Landgrevers Wartburg, Welferhertugernes Borg i Dankwarderode —, de er skumle at se til og svært tilgængelige, og ogsaa indadtil svarer de med deres trange Gaarde, snevre Vindeltrapper, mange smaa Rum kun lidet til Nutidsbegreber om Slotte. Alligevel — sammenlignede

med de smaa Baronborge — er Forholdene større, Rigdommen og Trygheden større, og alskens fremmede Kulturindflydelser har lagt en — ofte noget paaklistret — Luksus over de stadig temlig primitive Forhold.

Der er bleven mere Plads indenfor Murene, større Tryghed ogsaa, fordi Befæstningsværkerne, der nu altid er Sten, ikke — som ofte før — af Træ, er lagt længere ud som en selvstændig Murring med solide Forsvarsanlæg — som man paa det 1ste Korstog har lært sig det fra de arabiske Fæstningsværker om Jerusalem og Antiochia. Der bliver nu Leilighed til Haver om Borgen — med Roser og Liljer, Rosmarin og Heliotrop, med Lægeurter til Husapoteket og med alskens Frugttræer, ogsaa med Lysthuse, som Herskabet kan opholde sig i ved Sommertide. Fra det inderste, fritstaaende og næsten uindtagelige Midtertaarn (donjon, bergfried, Kærne), hvori man før krøb sammen og boede, er Beboelsen nu forlagt til en aflang, selvstændig Stenbygning, som bærer det fra den romerske Kejsertid stammende Navn Palads. Fri Stentrapper fører op til dens øvre Hovedetage, og langs dennes Façade løber en aaben Korridor, en Loggia eller „Laube", og baade paa den aabne Trappe og i Loggiaen opholder man sig gærne i godt Vejr. Ind til den store Sal og de mange smaa Kamre aabner ogsaa flere og større Vinduer end tidligere Adgang for Luft og Lys — de udskudte Fæstningsværker har jo fjernet Faren for fjendtligt Skyts —, Vinduerne bliver nu gærne i romansk Stil rytmisk grupperede, to—tre sammen, omrammede af Søjlebuer og Buefriser. Her og der begynder man vel allerede at flotte sig med Glasruder efter Kirkernes Mønster.

Lidt hyggeligere og bekvemmere til Ophold er ogsaa Værelserne blevne. De aabne Ildsteder er afløste af Kaminer. Ved Siden af de gammeldags lange, faste Vægbænke i Riddersalen begynder der at dukke enkelte andre Møbler op: Feltstole og Skamler, Hynder og Puder, der lægges paa Gulvet til at sidde paa; man har en Art Løjbænke med Madrasunderlag, der bruges til Seng om Natten, medens Værten eller Værtinden om Dagen byder Gæsten til Sæde paa den ved Siden af sig. Mange af disse Bekvemmeligheder er sikkert kommen ind fra Østen: et Navn som „matelas", Madras er arabisk, Ordet Tæppe er laant fra Byzans. Belysningen er ogsaa kommen udover Enkeltlysenes og Begfaklernes Standpunkt; efter Kirkernes Eksempel faar man Armlysestager, der fæstes paa Væggen, og Lysekroner i Loftet. Værelserne smykkes, ialfald Salen, med Forsiringer og Farver. Istedenfor aabne Tagstole faar man tavlede Lofter eller allerede Hvælvinger som i de romanske Kirker. De kalkede Vægge og Lofter males med livlige Farver: blaa Grund med Guldstjerner eller spredte Blomster og stiliserede Ranker og Fugle — mest gule og rødbrune paa hvid Grund — eller Billedfremstillinger af bibelske, historiske eller Romanscener; saaledes havde ogsaa i sin Tid Theodoriks og Karl d. stores Paladser været udstyret med historiske Vægmalerier efter antik Tradition. Saa mange nye Farvestoffer indføres nu fra Orienten (indigoblaat, damaskrødt, safrangult), saa mange ny Farvebestemmelser hentes fra Araberne (carmoisin, orange, azur); selve Ornamenterne faar Navn og ofte Motiver fra de arabiske Moskeers og Huses (Arabesker). Ved festlige Leiligheder betrækkes Væggene yderligere med brode-

rede Lærreder — stundom bærende hele Billedcykler som Bayeuxtapetet — eller med Tæpper, der først indførtes fra Syrien og Persien — indvævede med fantastisk-stiliserede østerlandske Planter og Dyr — og som senere tilvirkedes i Flandern. Ogsaa Gulvet udstyres med skakbrædttavlede Stenplader eller Lerplader med indridsede Ornamenter; ved Fester overstrøes det med levende Blomster.

Baronerne selv begynder at pleje deres Legem bedre end tidligere, hvis Aarsag de gammeldags Moralister kalder dem kvindagtige og blødagtige. Fra Byzans' Termer og den muhammedanske Verdens Badstuer kommer de varme Bade og Dampbade ret paa Moden i Vesteuropa; Badningen har aabenbart ikke blot været en Fornødenhed — særlig stor paa en Tid, hvor man ikke brugte Linned og hvor man strabaserede sit Legem saa stærkt — men har været en vellystig Nydelse, til hvilken mange hengav sig i Overmaal. Kirken var da ogsaa stedse mistænksom overfor denne nye Art Sanselighed. Ogsaa Hudens og Haarets Pleje begyndte man at tage sig af. Fra Byzans fik man fint udskaarne Elfenbenskamme og Luksusspeile i Elfenbenskapsler, fra Orienten vellugtende Essenser: Ambra, Balsam, Rosenolie. Man flettede Haaret og krusede det med Brændejern, baade Mænd og Kvinder; Kvinderne kendte baade til at farve Haaret og bruge forlorent Haar, til at sminke sig, og de anlagde ofte Slør — paa Orientalerindens Manér. Især fremkaldte de østerlandske Stoffer og Østerlandets Forbilled en uhyre Luksus i Klædedragt og Pynt, paa Trods af alle Kirkens og gamle Husfædres Moralprækener. Over de italienske Handelsbyer strømmede de ind over Europa

— Silken fra Tyrus, fra Arabien og det indiske „Kaukasus", Atlask og Fløjl fra Alexandria, Damask fra Damaskus, „Baldakin" fra Bagdad, Muselin fra Byen Musul ved Tigris, Sindu-bomuld fra Indien. Fra den byzantinske Dragt, som man saa den paa Elfenbensarbejder og Mosaikmalerier, og fra Araberens Burnus og Kaftan hentes de nye Moder i Klædedragten: Mandens Kjortel og Kappe forlænges nu ned til Anklen; Kvinderne bærer lange Gevandter af lette, fine Stoffer, med Hængeærmer og Slæb. I en datidig Munks „Visioner" lider den tyske Kejserinde Theophano, en græsk Prinsesse, Helvedes Kvaler, fordi hun har indført til Tyskland og Frankrig de luksuriøse byzantinske Moder i Kvindernes Klædedragt. Navne paa Klædningsstykker som „Jupe" og „Hoqueton" er arabiske. Betydeligt mere spraglede end deres Forbilleder har imidlertid Riddernes og Ridderdamernes Dragter været; med naiv Farvesans har de sat allehaande skrigende Kulører sammen, det er ikke sjældent at en Dame roses for at ligne en Papegøje i sin Dragt, og Mændenes „mi-parti" Dragter eller Bjældebesætninger er sikkert europæiske Opfindelser. Alle Slags Broderinger og Baldyringer, Spanger og Broscher, Ringe og Kæder fuldendte Festudstyret. En fordærvet Ungdom — klager en Kronist — har optaget Kvindernes Blødagtighed, man bærer langt, omhyggelig plejet Haar, hvirvler Støvet op med lange Kapper og hæmmer Hændernes Bevægelser ved lange, vide Ærmer; man bærer langt Bukkeskæg (ogsaa dette er østerlandsk) og gaar med Kappe om Hovedet og i lange Snabelsko.

Ogsaa Maaltiderne kultiveres. Fra Østen lærer man Postejer og Tærter, faar Peber og Muskat, Meloner og

Oranger, hede Vine — Kypervine, græsk Malvasier —, ogsaa Limonader. Anretningen bliver proprere og pynteligere. Man langer nok endnu til ét Fad, bruger Fingrene som Gafler og er to og to om Tallerken og Bæger. Men der tages dog Renligheds- og Skønhedshensyn, som ikke kendtes før. Forbillederne var stadig Byzans og Araberne; Guld- og Sølvservicet til fyrstelige Fester var oftest af græsk Arbejde: man har bevaret Drikkeskaaler af emailleret Arbejde og af guldindfattet Krystal, prydede af den byzantinske Kunstner med græske mytologiske Fremstillinger. Betegnelser som „tasse" og „carafe" er arabiske. At vaske Hænderne før Maaltidet kunde man lære ved et Besøg i det første det bedste saracenske Hjem; et Vadskebækken, man har opbevaret fra en af Ridderborgene, forkynder sig ogsaa som forfærdiget af „Mohammed, Abzenys Søn", men Skikken kan ogsaa være optaget fra Kirken, hvor Præsten fra gammel Tid tvættede Hænderne, inden han ved Messen skulde berøre de hellige Genstande og drikke af Alterkalken, — det er ogsaa kirkelige Aquamaniler (i Form af Drager og Løver), der gik over til at blive verdslige Haandtvæt-Kander.

Og Baronerne opdrages til en Bordskik, man aldrig før havde tænkt paa. Klærke, der gik ved Hofferne som Opdragere for Baronsønnerne eller som Huskapellaner, søgte at lære Folk noget af den Tugt og Anstand ved Maaltiderne, som herskede i Klostrenes Refektorier og som de gamle Ordensreglementer foreskrev. Fra de spanske Arabere og fra Talmud havde den kristnede spanske Jøde Petrus Alphonsus hentet lignende Regler for Bordskik til sit Værk „Disciplina clericalis", der var yndet Læsning i det 12te—13de Aarh. Og kunde man

ikke hos Ovid læse, at man ikke maatte være forslugen, net og pænt skulde føre Maden med Haanden op til Munden og ikke tilsmøre Ansigtet? Havde Helena — sagde han — spist forslugent og griset, vilde Paris sagtens have betakket sig for hende. Eller gav ikke Jesu Sirachs Visdom en hel Bordskik-Lære in nuce — om at man ikke med et „Sikken Masse Mad!" maatte fare i den først af alle, ikke maatte overlæsse Maven, og hvis man af sine Bordfæller forlededes dertil, diskret burde fjerne sig lidt fra Bordet og skaffe sig af med det overflødige? Alle den Slags nyttige Regler lærte Ridderne og Damerne sig, — at man ikke maatte tage for store Bidder, ikke tale med Mad i Munden, ikke gramse rundt i Fællesfadet eller lægge afgnavede Ben tilbage i det, ikke sætte Rand paa Bægeret, som ogsaa Naboen skulde drikke af, og ikke tørre Munden — langt mindre pudse Næsen — med Borddugen.

Men det er overhovedet hele det daglige Samvær, der bliver Genstand for en Kultivering og Regulering, ud fra Hensyn til Orden og Renlighed og fælles Bekvemlighed og af Skønhedshensyn. Det er det selskabelige Samliv, der her som overalt af sig selv polerer og forfiner Folks Sæder. Hofferne bliver en Skole i Velopdragenhed, i hvilken Baronerne ude fra Landet bliver afhøvlede og affilede. Men ligesom den nye Luksus og Forfinelse i Livets ydre Former ofte har været noget udefra importeret og paaklistret — de rige Silketæpper dækkede tit et Leje af Halmstraa, de raffinerede Festretter erstattedes til daglig af stegt Flæsk og Pølser, — saaledes mærkes det ofte, at Hoffernes Velopdragenhedsregler ikke naturlig har vokset sig frem ad Sædvanens Vej til Bevidsthed

og Gyldighed, men er bragt dem fuldfærdige udefra og lærte udenad som ny, kunstige Moder. Der fremkommer i det 11te, 12te, 13de Aarh. en hel Litteratur, skreven af Klærke, som lever ved Hoffet, først paa Latin, siden paa franske og tyske Vers, og som gaar ud paa at give Regler for pæne Manerer og god Tone i alle Livsforhold. Oldtiden er den ene Læremester, man tyer til. Hos Ovid og Cicero og Seneca og i alle de Tankesprogsamlinger, som i Middelalderen gik under Publius Syrus', Catos og Senecas Navn, fandt man Leveregler for, hvordan man skal holde Tænder og Negler rene, hvordan man ikke maa være for højt talende eller meget talende, ikke maa le altfor lydeligt og umaadeholdent og meget andet, som hørte ind under „Decorum." Men navnlig havde Kirken efterhaanden som Led i den kristne Moral udviklet en fin Velopdragenhedsmoral. I et græsk Skrift: „Pædagogen" af Clemens fra Alexandria (Aar c. 200) udvikles en Del smaa Regler om, hvordan man ikke maa pudse Næsen eller nyse med for stor Støj, ikke bøje Hovedet for langt tilbage, naar man drikker osv. Alt dette — lærer Kirkefaderen — er ikke Smaating, thi „vi bør altid leve, som om vi levede i Guds Nærværelse." Det var just dette, de hellige Eneboere gjorde. De kristelige Ydmygheds- og Kærlighedsdyder var for dem ikke noget, som kun angik de store Handlinger; de skulde gennemtrænge det daglige Liv indtil det mindste, alt talte med i det moralske Regnskab. Kærligheden bliver i den daglige Omgang til den delikateste Hensynsfuldhed, Ydmygheden til den mest raffinerede Beskedenhed. Naar den hellige Paulus er paa Besøg hos den hellige Antonius, overbyder de hinanden i sippet Høflighed og par-

lamenterer længe om, hvem der først skal bryde af Brødet o. l. Siden udviklede Klosterlivet et helt System af Etiketteregler for det daglige Samvær, — Benedikts „Regula" indeholder allerede flere saadanne — for, hvordan Munkene skal gaa og hilse og tale til hverandre eller Abbeden, og der er strænge Straffe for at hoste under Salmesangen, støde med Tænderne mod Alterkalken, naar man drikker o. l. Vi har fra Tiden omkring 1100 forskellige Leveregler for unge Klærke og Nonner, skrevne af geistlige Forfattere. Der er f. Eks. en, i hvilken Bernhard af Clairvaux indprænter den Unge, hvordan han skal føre sig, tale, se paa Folk osv. Saadanne Lærer er det, som Klærkene nu lader gaa videre til Baronerne og deres Sønner. Og rørende er den Dannelsestrang, der gør Ridderne til Elever af Klærke og Jøder, af Muselmænd og de gamle Klassikere, — den Energi, de sætter ind paa at lade sig danne. Saa lærer de sig da at banke paa, naar de skal ind i en Stue, at sige „I" til Ligemænd eller højerestaaende, sige „Herre" og „Frue" og „Frøken" — det var paa Cæsars Tid, hed det sig, at Tiltaleformen „I" først kom i Brug, — at hilse med et „Gud velsigne Jer", sige Tak til en Gave, ikke gestikulere for stærkt, naar man talte, ikke lægge Haanden paa Skulderen eller Hovedet af den, man taler til, befale den, man tager Afsked fra „Gud i Vold" ... alt sammen Smaaled i den Manerernes Dannelse, der bygges op.

Til den høviske Dannelse hørte naturligvis endnu stadig først og fremmest Vaabenfærdighed og Ridedygtighed; de udvikles til ridderlige Kunster, som reguleres og forfines stadig mere. Fra Drengeaarene opdrages man først og fremmest heri, og i Fredstid holdt Turneringer

og alskens andre Idrætslege Øvelsen vedlige. Hesteavl og Hestepleje, Rustningens Udsmykning og Heraldiken, hvordan man skal fægte eller bryde en Lanse, — alt sligt blev Hovedinteresser ved Hofferne. I hvilken Grad Vaabnene og Hesten elskes og æres af Ridderen og lever i alle hans Forestillinger, viser sig i alle de Billeder og Sammenligninger fra Vaabenbrug, fra Hest og Ridning, som Ridderdigtningen er gennemtrukket med. Og det samme gælder om Jagten — Ridderlivets Hovedpassion, næst efter Turnering. Snart sammenligner Digteren sit forelskede Hjerte med en ubændig Hest, snart med en Høg, der øjner sit Bytte; den velopdragne Ridder sammenlignes med den veldresserede Jagtfalk og den ulykkelige Elsker med en Fugl i Fældetiden. Der er tidlig Lærebøger — hyppig efter arabisk — i alle Jagtvidenskabens Mysterier, og at kunne dressere en Falk eller partere Jagtbyttet paa rette Maade var Kunster, som man vandt baade Fyrsters og Damers Gunst ved at være Mester i. Men til disse Legemsidrætter kom nu ogsaa som vigtige Led i høvisk Dannelse alskens selskabelige Kunster. Drenge og Piger undervises i at lege Tavl og spille Skak og danse; at kunne spille paa Instrumenter og at læse og skrive kom efterhaanden yderligere til, ialfald for Fyrstebørn. For saadanne holdt man gærne en „Pædagogus" — en „Maistre" — en „Zuchtmeister" eller „Meisterinne" ved Hoffet; navnlig de fornemme Pigebørn lærte baade at læse og skrive, at synge og spille.

Selve Menneskenes indre Habitus præges af dette Overklasseliv, Selskabsliv og Hofliv paa Slottene — i visse Hovedtræk netop saaledes som de præges af samme Slags Liv, hvor man ellers finder det i Historien, —

ved indiske og persiske Hoffer, ved de italienske Renæssancehoffer eller i Versailleslivet.

Selskabet bestaar først af Seignøren og hans Familie — hvoriblandt talrige arveløse, mandlige og kvindelige Paarørende, der lever paa Naade i Huset; — dernæst af en Garnison af Riddere, der danner Seignørens Hird og Livgarde. Endvidere er der en Skare Adelssønner, der af deres Familier er sendt til Hove for at opdrages i Vaabenbrug og i ridderlig Tugt; Fyrstehoffet fungerer som en Art ridderligt Akademi. De opvarter først som Pager, er Kærtesvende, Sendebud, Falkedrenge paa Jagten, gaar til Haande ved Herskabets Afklædning og Paaklædning; siden bliver de Væbnere, og de fattigere blandt dem bliver staaende som saadanne i Hirden, de, som er rige eller kan faa nogen til at betale deres Ridderudstyr, slaas til Ridder og drager bort. Saa er der arme „Chevaliers sans terre", der drager paa Gæsteri rundt ved Hofferne, ogsaa velstaaende Baroner, der har Gods og Borg ude paa Landet, men foretrækker at leve ved Lensherrens Hof. Der er et helt Sæt Hofembedsmænd: Seneskalk, Køgemester, Kældermester, Kamrer, Marskalk. Husfruen og Døttrene har — som Fyrsten — ogsaa *deres* Følge eller Hird af fattige Tanter og Kusiner eller andre Adelskvinder, der lever som en Art Selskabsdamer eller Kammerterner paa Borgen, og Adeliges Døtre sendtes som Sønnerne derind for at opdrages, gøre Tjeneste og helst ogsaa blive gifte ved Hoffet. Naar hertil saa kommer et talrigt Tjenerskab, vil det forstaas, at Borgen i Reglen ikke — især ikke ved festlige Lejligheder, hvor Omegnens Adel strømmede til, — kunde huse hele Hoffet; mange maatte indlogere sig hos vel-

havende Borgere; det var jo oftest i eller ved en By, Residensen laa.

Det er et Overklasseliv, der føres. Alt Arbejde for Brødet er vanærende. Er der nogen Adelsmand, som i Smug lever af Faareavl, føler han sig højlig beskæmmet, naar det kommer for en Dag. Al Handel er Kræmmeres og Jøders Sag. Alle „gaigneurs" foragtes — de, der maa tjene til deres Livs Ophold og kun har Søndagen fri. Selv de adelige Administrationsforretninger skubbes gærne til Side. De Unge opsætter, saalænge som muligt, at tage Arv, de vil hellere blive ved Hove end ulejlige sig med Jordens Bestyrelse. Naar de sidder til Doms med deres Baroner, og der meldes Besøg paa Borgen, lader de — efter Romanernes Skildring at dømme — Ret være Ret og skynder sig til Selskabeligheden. Som Forretninger lægges over paa Embedsmænds Skuldre, saaledes er ogsaa Sorger og Bekymringer noget, som Adelsmennesker maa vide at hæve sig over. I den gamle Heltedigtning kunde selv de højeststaaende fælde Taarer, men nu begynder det at hedde — som ofte i Romanerne — „Lad Smaafolk sørge, det er de vant til, men det passer sig ikke for en Fyrste, ikke for en fornem Dame." Især for Gods bør man aldrig ofre en tung Tanke eller en Taare, naar man har en Barons Hjerte. „At elske Glæden" — joye aimer — er Ridderpligt, og „Jeunesse" opstilles som en af Ridderdyderne. Det er en selskabelig Fordring, at man skal være rig, intet bestille, være glad og ung — ligesom det var det i det 18de Aarh.s Salonliv.

Det er et Selskabsliv, man lever, — det vil sige: et spredt og udadvendt Liv. Kun i Ensomheden eller i snever

Kreds kan et intimere, indre Liv gro; hverken et varmere Gemytsliv eller et dybere Tankeliv kan ret trives i Selskabelighed. Livet udstykkes i Øjeblikke, i Enkeltheder og vendes ud mod Omgivelser. Selskabelige Mennesker er sindsbevægelige, følelseslivlige: de er nervøst modtagelige, sensible for deres Omgivelsers Sindsstemning, tager livlig, omend ikke dybt Del i deres Ve og Vel; de er selv expansive i deres Følelser, har Trang til at finde Medfølelse hos andre; Elskværdighed og Behagelyst, Koketteri og Forfængelighed, Sympati og Finfølelse er Egenskaber, som Selskabslivet udvikler. Men den stærke Passion kan sjælden faa Leilighed til at gro frem under denne Udstykning af Følelseslivet, og den vilde ogsaa sprænge Selskabslivet, og ogsaa det varmere ægteskabelige Samliv og Familielivet forflygtiges og opløses under Selskabeligheden; ved det 13de Aarh.s Hoffer som i det 18de Aarh.s Saloner glider Mand og Hustru fra hinanden, man faar ikke Stunder, ikke Lov at leve for hinanden, men maa dele sig til Selskabet. Selve Ægteskabet kommer i Misagtelse som uselskabeligt; saa mange Ægtemand — udvikler i en tysk Roman Gawein for Iwein — murer sig inde med sin Kone, opgiver ridderlige og selskabelige Glæder, klæder sig i Hjemmedragt og gaar usoigneret om og lever kummerlig, med Hovedet fuldt af huslige Bekymringer.

Og videre: Selskabsmennesker vænner sig til at iagttage godt, ialfald i det smaa og det ydre, mærke sig de forskelliges Manerer og Egenheder, lydhørt følge en Samtales Skiftninger, fint gennemskue Interessernes og Forfængelighedernes skjulte Spil, til at opfatte hurtigt, lærvilligt tilegne sig nyt, smidigt efterligne Andre; de bliver

kvikke og opfindsomme, meddelsomme og underholdende, kan give deres Indre Form og Udtryk og faa det til at gøre Virkning. Men i al denne vaagne Intelligens og vævre Modtagelighed, al denne improviserende Esprit og behændige Formeevne bliver der ikke Plads for en dybere Oprindelighed, egentlig aandelig Produktivitet. Ved det 13de Aarh.s Hoffer som i det 18de Aarh.s Saloner udviskes Personlighederne, vantrives Skaberkraften, og Aandslivet kan udfolde Frihed og Mangfoldighed, men kan hverken naa Dybde eller Storhed.

Udvikler Menneskene sig under Selskabslivet af sig selv i de nævnte Retninger, saa former Selskabets Tryk yderligere den Enkeltes Optræden i dobbelt Retning. Paa den ene Side afsliber det alle den Enkeltes Kanter, former ham efter en Mode, stemmer ham efter den herskende Tone, tvinger ham ind i en Jargon. Alt egent er uopdragent: Saadan gør man ikke, det ligner ikke noget, — saadan bruger man, det hører sig til. Curialis-courtois-høfisch er det konventionelle Begreb, der danner sig for, hvad der hører til og passer sig ved Hove. Men indenfor den gode Tones og Modens Rammer begunstiges alligevel paa en vis Maade det individuelle. Hver maa udmærke sig, gøre sig gældende i Selskabet, hver maa give sit Tilskud, sit selskabelige Talent til Underholdningen. Alle søger at lade deres naturlige Fortrin komme til deres Ret, udvikler sig en Specialitet at brillere ved — som i en Selskabssal den ene Dame søger Leilighed til at vise sine smukke Hænder, den anden ved Smil at vise sine friske Tænder, en glimrer ved Vid, en anden søger at lægge Følelse for Dagen. Og man byder stadig over — i Elegance, i Høviskhed, det er Ambitionen at

starte en ny Mode, at føje nye Paragraffer til den gode Tones Lovbog.

Hvad der skaffer Frihed og Fornyelse er ogsaa dette, at der er saa mange selskabelige Cirkler og Hoffer i det 12te—13de Aarh.s Frankrig som ogsaa i Tyskland, og en saa livlig Konfluks imellem dem. Der er endnu ingen Hovedstad og intet Konge- eller Kejserhof, som udgør noget virkeligt toneangivende Centrum. Ridderne færdes mellem Grevehofferne i Ardres, i Boulogne, i St. Pol, og man kommer sammen ved Turneringer og Fester, og har man fundet paa ét i Arras, efterligner man eller overbyder man det i Brügge. Som i det gamle Grækenland, som i Renæssancens Italien, som i det 18de Aarh.s Tyskland viser ogsaa her de mange smaa Centrer, i livlig Berøring med hverandre, sig som gunstigst for Aandslivets Udfoldelse. Moden regerer, men der kommer stadig ny Moder op, den gode Tone stemmer alle efter sig, men den stemmes selv altid paany af dem, der naar til at give Tonen an. Saaledes virker Selskabslivet paa engang uniformerende og ustanselig varierende.

Dette Selskabsliv er saa endelig et Hofliv. Der gaar en Trindeling, et Hierarki, en Rangordning gennem hele Selskabet: fra Seignøren ned gennem hans Familie, fra Baronerne til de jordløse Riddere, fra Riddere til Væbnere og Pager, fra Hofembedsmændene til Tyendets forskellige Grader. Ved Bordet sidder man efter Rang, i Kapellet har de forskellige Klasser hver sin Plads anvist, der er Forskel paa Titulaturer: Herre, Ungherre, Dame, Demoiselle, Pucelle. En Seignør tager til Afsked hver af Baronerne i Haand, men siger blot Adieu til de tjenende Riddere. Naturligvis er man langt fra Byzantinerhoffets

eller Ludvig 14's Etikette, men Spørgsmaalet om Byrd og Rang, „parage" spiller en stedse stigende social Rolle. „Mesure", „Maze" har navnlig Betydningen af den Takt og Resignation, med hvilken Enhver skal ordne sig ind i Hierarkiet, være tilfreds med sin beskikkede Plads og yde enhver den skyldige Standsrespekt. Og der udvikler sig en Aand af Underdanighed og en Tone af Smiger opadtil, en hovmodig Stolthed nedadtil, som til alle Tider er uadskillelige fra Hoflivet. Helt udelukkes for det første fra Selskabet alle „villains"; der regnes overhovedet alene med „gentilhommes". Grundforestillingen, hele Adelskulturen hviler paa og som atter og atter emfatisk betones af Digtningen, er — stik mod Kristendommen — denne, at Menneskenaturen er bundforskellig hos „fødte" og „ikke fødte", og at „nourriture", Opdragelse, næsten intet vejer til overfor „nature"; de fornemme er skabte af andet Stof eller ialfald støbte i en anden Form af „Naturen" end Almuen. Men indenfor Adelen er Jævnbyrdighed dernæst f. Ex. en næsten nødvendig Betingelse for Ægteskab. En „Vavassor" tør ikke løfte sine Øjne til en Baronfrøken, en Baron ikke til en Fyrstedatter, omend det erkendes for et Tegn paa et „højt Sind" at stræbe op ad Rangstigen.

V. SELSKABSDIGTNING

Det gamle nationale Helteepos havde endnu en Hædersplads ved de nye Hoffer som paa de gamle Baronborge; der redigeredes videre paa de oprindelige Kvad og digtedes nye i de ældres Lignelse, og Sangerne holdt de adelige Forsamlinger timevis i Aande ved deres musikledsagede Foredrag af endeløse Kampe med de saracenske Hunde eller mellem feidende Baroner. Men den produktive Tid var forbi i det 12te Aarh.; Atmosfæren og Livet ved Hofferne var lidet egnede for Inspiration af Heltedigtning. Helteepiken var jo Samfundsdigtning, voxet ud af en levende, fælles national Sagnskat, gav Udtryk for en levende national eller provinsiel Fællesaand. Men det nye ridderlige Selskab havde intet af denne Samfundsaand, det sidste Ekko af den gamle germanske Stammeaand. Her var Riddere samlede, som var vant til at leve deres Liv paa egen Haand og tage Ophold, træde i Tjeneste snart her, snart der; det hele Lenssystem var bygget op paa fri Kontrakter; den ny Samfundsorden, som var ifærd med at danne sig, pegede fremad og følte sig lidet solidarisk med det gamle

karolingiske Frankrigs Traditioner, og det var endnu kun en fri, bevægelig Selskabelighed, endnu langt fra nogen ny Samfundsaand, som de mange smaa Centrer havde skabt. Resonansbunden for Heltekvadene var borte — den pietetsfulde Tilbageskuen mod Fortiden, den organiske Samhørighedsfølelse, den næsten religiøse Stemning af en Fest til Fædrenes Minde.

Det, som den ridderlige Selskabelighed vilde, var en fri Underholdning, en fri Aandsøvelse, ligesom man ved Turneringer og Jagter øvede Legemet. Hvilede Heltedigtningen paa Historie eller paa Sagn, der holdtes for Historie, og virkede den som Historie, — udsprang Heltedigtningen af en Art Stamme- eller Provinspatriotisme og virkede den som en Art Opbyggelse og Opdragelse, saa emanciperer nu for første Gang den blotte æstetiske Lyst til at fortælle og til at høre Historier sig helt fra baade den historiske og den patriotiske Interesse. Man vil i Selskabskredsen først og fremmest samtale. Det hører med til den selskabelige Dannelse at kunne „bien parler", tale godt og kvikt for sig; det anmærkes som en væsentlig Dyd baade for en Ridder og en Dame. Man sidder — som vi ser det af Romanerne — og samtaler ved Bordet, eller medens Damerne sidder og syr, kommer Ridderne paa Besøg i Fruerstuen, eller man samles i den gode Aarstid om Aftnerne under et gammelt Frugttræ i Borggaarden eller gaar rundt i Haven sammen. Og saa tales der „om Vaaben og Turneringer, om Hunde og Fugle og om Elskov." Det kan ogsaa af Romanerne ses, hvor man har lagt Vind paa at kunne replicere kvikt og hurtig, at kunne spøge behændig med lette Hentydninger eller Tvetydigheder, at kunne drille og sige Vittig-

heder paa en elegant og underholdende Maade. Den franske Konversationens Kunst gør sine første, svage Forsøg. Man har alle Slags Selskabslege dernæst, — giver hinanden Gaader at gætte, eller én vælges til Konge, og ham maa alle svare paa selv de mest nærgaaende Spørgsmaal.

Men den selskabelige Underholdning bestod dog i en Grad, som man slet ikke nu kan forestille sig, i at fortælle Historier. Alle kunde Historier, og ingen kunde blive træt af i Timevis at høre paa dem. Man fortalte hinanden Historier om Aftenen i Sengen — Meriaduc holdt af at sove i Kammer med Tristan, fordi denne altid fortalte ham saa smukke Æventyr om Natten, — man fortalte Historier paa Hesteryggen under Rejsernes langsommelige Dagsridt; paa Jagterne fortæller Deltagerne hveranden mærkelige Jægerhistorier, som ingen tror paa; ved Vinen efter Maaltiderne overbyder Ridderne hverandre i broutende Fortællinger om Bedrifter i Slag eller hos Damerne; de gamle fortæller om deres glade Ungdoms Dage; der er ogsaa Damer, som samler en talrig Kreds om sig, fordi de har Ry for at kunne saa mange Historier. Og Klærken, som har læst Bøger, betragtes, hvor han kommer som Gæst paa Slottene, som et levende Konversationslexikon og maa fortælle baade om „Gesta Romanorum", — om alt, hvad der er bedrevet paa de gamle Romeres Tid, — og om alle de Historier, der findes i de hellige Skrifter. Alle Rejsende endelig maa, som billigt Vederlag for gæstfri Behandling, diske op med alt, de har set og oplevet eller hørt fortælle i de fremmede Lande.

Stoffet fik den selskabelige Fortælling — som vi senere skal se — mest udefra, fra den vældige, brogede

Stofmasse, som sattes i Cirkulation under Korstogstidens Rejseliv, Folkeblandinger og Kulturudvekslinger. Men Fortælletrangen og Fortællekunsten er Produkter af Selskabslivet, og den litterære Genre — den versificerede Fortælling, baade den kortere „Conte" og den længere „Roman" — som fødes ud af al denne selskabelige Fortællen og selv skal virke som selskabelig Underholdning, er i sin Form og Stil og i sin Aand og Fremstilling helt præget af denne sin Oprindelse og Bestemmelse. De gamle „Chansons de geste", der var bestemte til, under Musikledsagelse, halvt at synges, halvt reciteres i en Hals store Forsamling og ved festlig Højtid, ruller frem, værdigt og tungt og stivt, i 10 eller 12 Stavelses Langlinier: „Carles li Reis nostre Emperere magne — sept ans tuz pleins ad estet en Espagne." Og Fremstillingen maler i store, brede Træk, med rene, stærke Farver, samler sig helst til store, anskuelige Scener og gaar fremad med hurtige Skridt, i dramatiske Stød; Tonen er løftet, opstemt og holdes uden store Skiftninger. Den ny Fortællingsdigtning skal træde i den selskabelige Samtales Sted og i en Fruerstue eller ved et Maaltid underholde en Kreds af Herrer og Damer ved jævnt og naturligt at berette en Historie. Dens Tale rinder afsted som en jævn, hurtig Strøm i 8stavelses Versenes gemytlige og fordringsløse Pludren: „Chrestien commance son conte — si comme l'histoire nous raconte — qui traite d'un empereur — puissant de richesse et d'honneur —" Og Tone og Fremstilling skifter, som i levende Prosatale; snart fortælles der fremad i Hast, snart dvæler man ved en Beskrivelse, nu slaar Fortællingen over i livlig Samtale, men saa fortaber den sig i Betragtninger; og

Tonen er roligt jævnmodig, uden store Udsving, men med mange smaa Skiftninger — medlidende Suk, spøgende Ironi. Historien gaar ogsaa hele Tiden rolig og ordentlig frem: begynder ved Begyndelsen, springer intet over, sammenfatter ikke i dramatiske Scener, men underholder hele Vejen Interessen. Det er Fortællestilen og Fortælletonen for den moderne Roman og Novelle, som her bliver til. Og det var ogsaa — trods alt det fremmede Stof, man optager allevegne fra — det selskabelige Hoflivs egen Aand, som kom til at besjæle den ny Fortællingsdigtning: det, der udmærker den, er den letvakte, om end ikke meget dybe Sympati med Medmenneskers Lykke og Ulykke og den kvikke Livsiagttagelse og skeptiske Menneskekundskab, der altsammen — som vi har set — er Selskabsmennesker egent. Det er den Voltaireske spirituelle og den Mussetske sentimentale „Conte", som vi allerede i det 12te—13de Aarh.s Frankrig skal se fødes af Selskabslivet.

En anden Hovedform for selskabelig Underholdning er Sang og Spil og Dans. Naar Kvinderne sidder sammen og syr eller spinder, synger én af dem for og de andre stemmer i med Omkvæd; ved Bordet, naar Herrer og Damer sidder sammen, forlyster ligeledes en af Damerne dem ofte med Sang, og Selskabet falder i med Omkvæd, eller det gaar paa Omgang at synge, mellem baade Herrer og Damer. Ved Siden af Violin og Harpe, som man havde fra gammel Tid, faar man Luthen fra Araberne, hvis Hoffer i Andalusien genlød af Musik og Sang. De gammeldags Moralister ivrer mod al denne selskabelige Syngen og Spillen; det blødagtiggør og forfører til Vellyst, siger de. Og endnu mere er Dansen

dem til Forargelse som en Djævelens Opfindelse. Til næsten alle selskabelige Sammenkomster danses der ved Hofferne, og det vrimler med nye Danse, hvoraf nogle, efter Benævnelserne at dømme, synes at være hentede fra det græske Rige. Der er Kæde- og Runddanse, Danse af Kvinder alene og Danse af Kvinder og Mænd sammen, — men ialfald de fleste har været ledsagede af Sang.

Denne Selskabssang er den anden litterære Genre, som fødes ud af Selskabslivet. Ikke særlig af Hoffernes; den kan forfølges langt tilbage i Middelalderens første Aarhundreder og hører hjemme i alle Samfundsklasser, men den faar særlig Pleje og Farve og litterær Udformning ved Hofferne.

En Del af Dansesangene — saadan som de blev sungne ved Aar 1100 paa Ridderborgene — nedstammer rimeligvis fra de gamle Foraarsfester, som fra den graa Oldtid fejredes rundt i Landene. I den hedenske Tid har — formoder man — disse Maj- eller Aprilfester særlig været viede Kærlighedsgudinden, og Kvinderne har spillet Hovedrollen ved dem; det har været en Art „kvindelige Saturnalier", ved hvilke de havde Lov at slaa sig løs fra Ægtemænds og Brødres Formynderskab eller ialfald til i kaade Danse og Sange at slaa Gækken løs. Pris af Foraaret og det nye Aar, der jo den Gang tog sin Begyndelse ved Foraarstide, har fra denne Oprindelse bevaret sig i Dansesangene som den staaende Indgang, og det er vedblivende Kvinderne, der fører Ordet og som opfordrer hverandre til at gøre Oprør mod Ægtemænd og Mødre og nyde deres Ungdom frit. I en limousinsk Vise fra c. 1100 synger en af de dan-

sende Piger til dens Pris, der var valgt til „Aprildronning“: „Nu da den lyse Tid er kommen, skal Glæden begynde, og de Skinsyge ærgres, og derfor vil Dronningen vise, hvor elskovsfuld hun er“, og Pigerne istemmer: „Af Vejen, af Vejen, I Skinsyge! — lad os danse, lad os danse med hverandre!“ Hun har sendt Bud — fortsætter de — overalt; alle Piger og Knøse skal komme og danse. Men nu kommer ogsaa Kongen, for at forstyrre Dansen, han er bange for, at man skal røve Aprildronningen fra ham. Dog, hun kærer sig ikke om en Gamling, hun vil ha' sig en munter Knøs, der véd, hvordan en deilig Kvinde skal behandles. Og den, som saa' hende føre sig saa smukt i Dansen, han kan sige, at den muntre Dronning har ikke sin Lige i Verden ... „A la vi', a la vie, jalous — lassaz nos, lassaz nos — ballar entre nos, entre nos.“ En lignende halvt konventionel Kaadhed udmærker andre gamle nordfranske eller tyske Dansesange. „Hele Verden skal ikke hindre mig i at tage mig en Ven“, synger den unge nordfranske Pige; hun forklarer aabent sin Moder: „Ma mère, je veux Robin“; Moderen truer hende med Stok og vil lukke hende inde ved Spinderokken, men den unge lover sig selv, at hun nok skal faa sin Ven alligevel: „Les mammelettes me poignent, je ferai novel ami“, synger hun sin Elskovslængsel ud. Og den tyske Pige synger: „Jeg vil lade Sorgen fare og gaa i Engen med Veninder“, og hun kalder ad sin „Majkæreste“: „Søde Rosenmund, kom og kys mig sund.“ Inde i sit Kloster klager Nonnen; hun vil løbe bort og more sig med sin Ven: „S'irons à Paris, mener bone vie, — car il est jolis, et je suis jeunette“, og elskovssmægtende lyder hendes Omkvæd: „Je sens les douls

mals leis ma seinturete — malois soit de Deu ki me fist nonnette!" (Jeg føler de søde Smerter omkring Bæltestedet, forbandet af Gud være den, der gjorde mig til Nonne!).

Især lyder allevegnefra de gifte Koners Oprørstale: Manden kan ha' mig om Dagen, men Vennen den korte Nat... Gaa bare, du Pukkelryg, ved Gud! om jeg ikke skal gøre dig til Hanrej; thi nu er den søde Tid kommen, da Engene grønnes. Nu skal vi gaa, jeg og min Ven, og plukke de nye Blomster (at gaa i Eng og plukke Blomster betyder overalt i disse Folkesange at pleje Elskov). Hvorfor slaar min Mand mig? Jeg har jo ikke gjort andet end elske min Ven. Under han mig ikke en Gang *den* Glæde, saa skal jeg nok hævne mig endnu mere over ham. Og den unge Provençalerinde synger: Vel skal jeg sige jer, hvorfor jeg er saa elskovsfuld, — og hun selv og Veninderne afbryder sig med Omkvædet: „Nydelig er jeg, men jeg bryder mig ej om min Mand, jeg vil slet ikke vide af ham" — thi jeg er kun lille og ung og Pige, og jeg burde have en Mand, jeg kunde være glad ved... Men Gud skal vide, jeg er ikke lysten efter min Ægtemand, naar jeg ser ham, ønsker jeg blot, Døden vilde komme og tage ham. Men én Ting har jeg nok mærket, og den Ting skal jeg sige jer, at min Ven har længe elsket mig, og ham vil jeg skænke min Elskov... Og den Sang, jeg digter her til denne Melodi, den skal — beder jeg — synges vidt og bredt af alle Kvinder om min Ven, som jeg elsker og længes mod. „Coindetta sui... Nydelig er jeg osv." stemmer Koret ind imellem.

Dette er gamle konventionelle Folkesangmotiver, sat i

fin Form i de ridderlige Hofkredse. Andre Dansesange, ligeledes sungne og vel oprindelig ogsaa digtede af Kvinder, er romanceagtig fortællende. Det er smaa Kærlighedssituationer eller Kærlighedshistorier, men kun lige trukne op i et Par løse Rids, manede frem i et Par korte Glimt... blot ligesom musikalsk anslaaende Temaerne, men overladende hele den nærmere Udførelse til Tilhørernes Fantasi... ofte halvt dramatiserede i Samtaleform, men oprindelig altid ledsagede af et Omkvæd, der aander Grundstemningen ud... den Stemning, som den lille „Historie" er spiret frem af og blot skal bruges til at vugge Tilhørerne hen i. Det er disse Romancer, vore Folkeviser hører sammen med. „Aalis main se leva — bon jor ait, qui mon cuer a... Alis stod op til Morgen — Held over ham, som ejer mit Hjerte — hun klædte og pynted sig under Elletræet — Held over ham, som ejer mit Hjerte, — det er ikke længer mit." Mer har vi ikke af den Sang. Fuldstændig har vi derimod Sangen om Søstrene Gaiete og Oriour, der i Lørdags gik til Kilden at bade. „Luften skælver, og Grenene vugger; de, som elsker, maa sødt de sove"! lyder vuggeviseagtigt Omkvædet. Den unge Gerard kommer fra Vaabenleg og ser Gaiete ved Kilden og tager hende i sine Arme. „Naar du har taget Vand, Oriour," siger hun til sin lille Søster, saa gaa tilbage til Byen, jeg bliver hos Gerard." Hjem gaar Oriour og græder ud af Øjnene og sukker af Hjertet, fordi hendes Søster ikke gaar med hende. Men Gerard og Gaiete drager straks den lige Vej til Staden, og dér ægter han hende. „Vante l'ore et li raim crollent, — kj s'antraimment, soweif dorment." Man synes næsten at kunne se de Dansende mimisk fremstille den lille Historie.

Mindre ved Dansen end ved Fruerstuens Sysler har vel andre Romancer været sungne, som tegner Adelsfruen eller den adelige Jomfru i stille Elskovsdrømme, i sin ydmyge Elskovs Sorg og Lykke. Dér sidder den skønne Dolette ved Vinduet og læser i en Bog, men hendes Sind er ikke ved Bogen, hun tænker paa sin Doon, der er draget langt bort paa Turneringer. Og nu kommer just Bud ind, at han er falden; hun klæder sig straks i Bodsskjorte og vier sig til Nonneliv.

Saaledes sidder ogsaa den smukke Jomfru Yolande i sit Kammer og syer en Kjortel af Fløjl til sin Ven, der er langt borte. Sukkende synger hun: „Gud! hvor sødt er Elskovs Navn. Aldrig tænkte jeg at skulle føle Smerte derved", og hun beder Herren have Medlidenhed med hende. Men i det samme kommer hendes kære Ven ind i Stuen til hende. Hun ser ham og bøjer Hovedet og kan ikke tale et Ord. „Min søde Dame, har I rent glemt mig?" spørger han. Men nu ler hun og strækker sukkende de skønne Arme ud mod ham. „Smukke Ven, jeg kan ikke narre dig. Af et godt Hjerte elsker jeg dig. Saa meget dig lyster, kan du kysse mig." Hun tager sin Ven i sine Arme, paa en smuk Seng sætter de sig og dér favner de hinanden. „Gud! hvor sødt er Elskovs Navn. Aldrig tænkte jeg at skulle føle Smerte ved det."

Oppe i Jomfruburet er det ogsaa, at Kongedatteren Erembourc sidder og baldyrer, da hun fra Taarnlugen ser, hvordan hendes fordums Ven Grev Raynaud rider ind i Borggaarden; han kommer hjem fra Hove nu ved Foraarstid, men han vender ikke længere Hovedet op mod hendes Kammer som før. Dog, hun kalder ad ham, han maa ikke gøre hende den Tort ikke at komme og

tale med hende. „I gjorde Uret, Kongedatter! I elskede en anden, derfor glemte I mig," svarer han op. Men hun sværger nej; med sine Damer og Terner er hun rede til at aflægge Ed paa sin Uskyldighed. Og saa kommer han — bred over Skuldre, smal om Liv — op i hendes Kammer, blond med kruset Haar; smukkere Svend gaves ej. Han sætter sig paa den broderede Hynde, og hun sidder ved hans Side; „de joste lui se siet bele Erembors, — lors recomencent leurs premières amors" . . . Hele det stille Fruerstueliv oppe i Taarnet hænger som en Atmosfære om disse faaordige Sange, — i indelukket ventende Savn, i tjenende Undergivenhed under Mændenes Herredømme. Det er, som om man hørte de spinkle Ord synges til en sprød Strengelegs Akkorder.

Aabnere udtaler de Elskendes Følelser sig i Sange, der skildrer Ridderens og Damens Afsked fra hinanden. Ogsaa disse er oprindelig mest Kvinders Sange, eller ialfald er Kvinden den, der mest fører Ordet og er den elskende, medens Manden er den koldsindige, overlegne. Vi har tyske Sange af denne Slags tilbage eller Stumper af dem. Kvinden klager sig, og han lover ikke at glemme hende, eller hun tigger ham om at blive, men han svarer letsindig og mandfolket, at han ikke til evig Tid kan lade sig binde af en Kvinde; stundom er hun endda Fyrstinde og fordrer, at han skal elske hende eller rømme af Landet, men Ridderen lader sadle sin Hest, han vil heller ride af Landet end lade sig tvinge af en Kvinde. Eller Kvinden staar forladt og klager, nu da Linden er nøgen, over at hendes Ven, den uerfarne Knøs, er falden i andre Kvinders Garn, endda Gud skal vide, at „ich im diu holdeste bin." Hun staar paa Mur-

tinden og ser efter den bortridende; den Falk, hun havde afrettet til sin Glæde, er nu fløjet fra hende. „Gud give dem sammen, som gærne vil være sammen". — Eller hun længes efter ham i det Fjerne. „Es stuont eine Frouwe alleine unt warte über Heide." „Naar jeg staar alene, i min Særk, og tænker paa dig, min Ridder, da blusser jeg som en Rose, og Hjertet er fuldt af Bedrøvelse."

Ofte er det paa Korsfart, Ridderen skal, og hans kristelige og militære Pligtfølelse kalder ham afsted over Sø og Land, medens hendes Elskov vil holde ham tilbage. Nydeligt er saaledes en provençalsk Romance, hvor Slotsfrøkenen sidder i en Have under et blomstrende Frugttræ i den skønne Sommerdag og klager til Jesus over, at hendes Ven for hans Skyld har forladt hende og er draget til det hellige Land. Digteren søger at trøste hende med Haabet om Himlen, men hun lader sig ikke spise af med Hinsidigheden, „naar Gud imens hernede røver mig den, der var min Glæde, ham, som jeg havde saa kort Tid, og som nu er langt fra mig."

„Liebesgrüsze", „saluts d'amour" sender den efterladte Kvinde ud efter sin Ven i det Fjerne. „Saa mange Blade, saa mange Græsstraa, saa mange Blomster som der er, bring ham saa mange Elskovshilsener fra mig." Ofte er det en Falk eller en Svale, hvis frie Flugt hun misunder, og som hun sender med Hilsen, — et rundt om i Folkesang yndet Motiv. Senere hen bliver det ogsaa ofte ham, der sender Hilsen med Fugl til hende. „Bort flyver den muntre Fugl — hedder det i et provençalsk „Salut d'amour" — lige hen, hvor hun bor, og slaar sig ned uden Frygt, og da den Skønne viser sig, begynder den venlige Fugl at synge en sød Sang, saadan som den

plejer hen mod Aften, og tier saa og tænker sig om, hvordan den skal sige, hvad hun i Naade vil høre paa." Saa synger den smigrende Ord til hende om hendes Ven, og hun hører glad derpaa og sender det vingede Bud tilbage med mange smukke Elskovsord.

En særlig Digtart udviklede sig efterhaanden ved mandlige Kunstdigtere af det gamle Motiv: De Elskendes Afsked. Situationen med de to, der har nydt en Elskovsnat sammen, men nu maa skilles ved Daggry for ikke at opdages, er — saa almenmenneskelig og poetisk frugtbar som den er — hyppig bleven anvendt rundt om af Folkesangen. De Elskende har sovet sammen ude paa Engen eller under Buskene, men nu vækker Fuglesangen eller Dagslyset dem; Kvinden maa selv, under Klager og Forbandelser over Nødvendigheden, skynde paa Manden, eller hun søger endnu at holde ham tilbage, — det er ikke Dagslyset, men Maanens Skin, det er ikke Lærken, men Nattergalen, siger hun. Snart forstummer imidlertid Tvivlen; han maa afsted. Med dette Folkevisemotiv smeltede hos Kunstdigtere litterære Mindelser sammen. Paa den ene Side fra de gamle kirkelige Morgenhymner, — ligefra Prudentius' højtidelige Hilsen til Lyset (Æterne rerum conditor) til saadanne modernere, som den man har fundet fra Aar 1000, paa Latin med provençalske Omkvæd, i hvilken Vægteren kalder de Søvnige op, da „Morgenrøden allerede drager Solen op bag det vaade Hav." Paa den anden Side maaske ogsaa fra antik Digtning, f. Eks. fra Leanders Brev til Hero i „Heroiderne", hvor de to efter en Elskovsnat under Klager maa rive sig løs af hinandens Favn, da Morgenstjernen viser Vej for Aurora, og Ammen, den tro

gamle Vogterske, maner dem til Adskillelse. Den antike Amme og den kristne Hymnes Vægter bliver hos de ridderlige Sangere til Borgvagten, der fra Taarnet forkyndte Dagens Komme, og som derfor naturligt kunde være de natlige Stævnemøders Fortrolige og overtage Lærkens Rolle som Advareren. Som en saadan træder han som den tredje Person ind i Dramaet. „I en Have, under Hvidtjørnen, holder Kvinden sin Ven i Favn, lige til Vægteren raaber, at han ser Morgengryet. Aa Gud, aa Gud! Morgengryet, saa hurtig det dog kommer! „Give Gud, at Natten aldrig endte, og min Ven aldrig drog fra mig, og Vægteren aldrig saa Morgengry og Dag... Søde, kære Ven, lad os kysses, jeg og I, hernede paa Engen, hvor Fuglene synger, lige til Vægteren blæser paa sin Skalmeje." Skøn og elskelig er Kvinden, og mange ser til hende for hendes Skønhed, men hun elsker trofast i sit Hjerte. Oi deus, oi deus! de l'alba, tan tost ve!"

Det er i et Kammer, Sollyset træffer de Elskende hos Walther v. d. Vogelweide, og her udvikler Situationen sig til en hel Dialog, et helt lille Drama. Ridderen ser Dagslyset, vækker hende og vil afsted; men hun nøder ham til at blive. Ridderligt giver han efter trods Faren og siger: „Vel, saa bliver jeg her", indtil hun nu selv mærker Faren og skynder paa ham ... men saa igen, vægelsindet, beder ham blive lidt endnu: „Aldrig havde vi det saa godt som nu." Dog, nu *vil* han drage: „Jeg gør det for din Æres Skyld, Dagvægterens Dagsang har allerede lydt." Og grædende forbliver hun ene tilbage: „nû lige ich liebes âne — reht als ein senede wîp." I provençalske Albaer — som Digtarten hed i Sydfrankrig (Alba-Morgenrøde) — træder efterhaanden Vægteren

stærkere frem, han drages ind i de to's Fortrolighed, og det er ikke hans almindelige Vægterraab, der varer dem, han kalder udtrykkelig alene paa de Elskende og opfordrer dem til at skilles. I en af de skønneste provençalske „Albaer" er det en Ven, der staar Vagt ude i Haven og beder til Gud om at give ham sin Staldbroder uskadt tilbage, og han kalder ind i Kammeret: „Kære Ven, sov ikke længer, i Øst er Morgenstjernen kommen frem, jeg har tydelig set den, og nu er det straks Morgen. Kære Ven, med min Sang kalder jeg dig, jeg hører Fuglene synge, og jeg frygter den skinsyge Ægtemand, nu er det straks Morgen." „Kære, gode Ven — kommer endelig Svaret derindefra — jeg svælger i en saadan Lykke, at jeg vilde, det aldrig blev Dag, thi den sødeste af alle kvindefødte holder jeg i Favn, saa jeg bryder mig hverken om Ægtemand eller Morgengry." Nu er det — som man ser — Manden, ikke længer Kvinden, der forherliger Elskovsnatten, og i sin Lykke foragter han al Forsigtighed. Endelig naaer Motivet sin fuldstændigste Uddybning hos Wolfram v. Eschenbach, i hvis „Dagsange" Vægteren som den indviede Ven bliver en Hovedperson, og hans tro Advarsler, de Elskendes Lidenskabelighed, der øges under Farens Højtryk, hendes Taarer og hans ridderlige Uforfærdethed toner sammen i en patetisk dramatisk Trio, der næsten vokser til et „Symbol paa stjaalen Elskovs Sødme og al den Bitterhed, der er uadskillelig fra den."

Endelig udformede Hofdigtningen af Folkesangen Pastorellens Digtart. Vexelsange har tidlig været knyttet til Folkefester og Folkedanse. Ved Majfesten stod Sommer og Vinter og skændtes paa Vers, indtil Vinteren maatte give tabt; eller to Piger stod og disputerede paa

Vers om, hvorvidt en Klærk eller en Ridder var at foretrække til Elsker. Til Dansene har endvidere tidlig hørt Vekselsange mellem Danseren, der danser frem og vil favne Pigen, og hende, som under knibsk Spot trækker sig tilbage og undviger ham, og maaske endnu en tredje — en Medbejler, der ligeledes vil byde hende op til Dans, — indtil hun tilsidst indvilger og overgiver sig til en af dem. Saadanne Dispyter og Elskovssamtaler paa Vers, knyttede til landlige Fester, gaar helt tilbage til Oldtidens Folkeliv, og vi har det litterære Genskin af dem i Theokritske og Vergilske Idyller; Erindringen om disse, der jo efterlignedes meget af Middelalderens latinske Digtning, har maaske ligefrem foresvævet enkelte af de ridderlige Digtere. Blandt de vandrende Skolarers latinske Sange træffes der en anden Art Digte, som paa *deres* Vis svarer til én Side af Pastorellen: det er Sange, i hvilke Skolaren lystig fortæller om et Landevejsæventyr, han har haft, eller praler af en „bonne fortune", han har nydt — hvordan han har overvundet sin knibske Piges Modstand, hvordan han bad Hyrdepigen, han traf ude i Marken, helbrede den Sygdom, han led af, og hvordan hun først ikke turde for sin Fader, men snart gav sig, eller hvorledes han tilbød de dansende Hyrdepiger gratis at lære dem baade declinatio og conjunctio, eller har beluret en Samtale mellem to Piger om Elskov.

De ridderlige Pastoreller, der maaske oprindelig fra Nordfrankrig forplantede sig til Provence og til Tyskland, udviser en Blanding af disse to forskellige Typer. Indledningen skildrer Digteren, Ridderen og Byboen, der gaar eller rider ud over Markerne og enten bliver Vidne til Hyrders og Hyrdinders Samtale og

Vekselsange — Robin, der tigger Marot om Elskov, medens hun driller ham med Gueneviere, som hun saa' ham kysse igaar, eller Bønders Festdanse, Trætte og Slagsmaal — eller ogsaa selv giver sig i Samtale med en Hyrdepige og enten faar sin Vilje med hende eller bliver vist Vintervejen af den knibske Landsbyskønhed. Det er fra oven og nedad, man ser paa al denne Landlighed, og Verseformen er let, legende og dansende; Bondelivet og Hyrdelivet tegnes i deres muntre Naturlighed, uskyldigt naivt og komisk plumpt; der er helt nederlandske Folkelivsbilleder i den nordfranske Lyrik, ligesom senere i Nidhardts tyske. Og med lapset Brouteri fortæller Sangeren om, hvordan han fik sin Vilje med Tøsen eller med godmodig Selvspot om, hvor ilde det gik ham paa hans Frieri; i begge Fald behandles det lille Landevejsæventyr som en Bagatel; saadan en Kovogterskes Elskov er jo ikke meget værd.

„Forleden Dag traf jeg ved et Hegn en Hyrdetøs, men lystig og kvik, med Brystsmæk og Hovedlin og uldne Hoser og Særk af Drejl ... Jeg gik hen til hende: „Kønne Tøs," sagde jeg, „jeg har ondt af, at du fryser." „Gudskelov, Herre!" sagde hun, „jeg er rask og sund, og det gør mig ikke noget, at Vinden rusker i mig." Jeg sagde, at jeg vilde gøre hende Selskab, og det var Synd, at hun skulde gaa der alene og passe Dyrene uden at have nogen Ven..." Og videre fortsættes saa Samtalen. Han smigrer hende: hun maa uden Tvivl være Datter af en Ridder, en Fe har formet hendes Skønhed, den passer ikke for en Bondepige. Hun skal være medgørlig — vedbliver han —, en saadan Landsbytøs maa vel kunne lade sig tæmme, alt i Naturen vil dog parres, og

her bag Hegnet kan de usete gøre, hvad de lyster. Dog, hun har — som Henriks Else — et kækt og knibsk Svar baade til Smigeren og til hans Paatrængenhed: „hun véd ikke af nogen Ridder til Fader, og lige Børn leger bedst, en Bondepige maa helst holde sig til Bønder, og hun vil ikke bytte sin Jomfrudom om med en Tøjtes Navn." Der er imidlertid ogsaa andre Digte, hvori der fortælles om en anderledes brutal Optræden. „Gud være med Jer, Hyrdinde, fager som Rosen; meget undrer det mig, saa ene som I er. En Kjortel, snøret med Sølvbaand, vil jeg give Jer." Men hun svarer, at hun ikke vil indlade sig med ham; hun peger paa sin Fader, der gaar henne paa Marken og pløjer, og vil løbe hen til ham. Men „han løb efter, tog hendes Haand og kasted hende i Græsset. Tre Gange kyssed han hende, og ikke et Ord mukkede hun, og da det kom til den fjerde Gang, sagde hun: „Herre, jeg overgiver mig til Jer." Dansevisens skælmske Ynde og de ridderlige Brouteriers („gaps") Kynisme mødes begge indenfor Pastorellens Ramme. I ømme Elskovslængsler gaar Hyrdinden i Sommermorgenen og traller paa sin Vise om, hvor trangt det bliver hende om Brystet og hvor meget hun savner en Ven, siden Robin har forladt hende. Selv raaber hun ofte den forbidragende Ridder an og viser sig mer end villig. Men ofte er ogsaa Hyrdinden „trop sage de garder son pucelage", og narrer den paatrængende Ridder bort eller skaffer ham en Dragt Prygl af Bondekarlene. Til Gengæld flænger Ridderen andre Gange brutalt Klæderne af hende eller daarer hende med løgnagtige Løfter. Og efter udført Bedrift (slutter han triumferende Digtet) „lors me montai, si m'en alai, — a deu l'ai com-

mandée: — Dolente et esgarée — la laissai en la prée."

Pastorellen, Albaen, Romancen, Balladen — alle disse forfinede og litterære Tilberedninger af Folkesangen har aabenbart været digtede og sungne af ridderlige Dilettanter — Damer og Herrer — rundt paa Borgene, som en yndet selskabelig Underholdning. Der er intet Forfatternavn fæstet til de fleste af dem, de er det ridderlige Selskabs Folkepoesi, som vore danske Middelalderballader var det. En Folkevise som „Møens Ungdomsdrømme" er jo ikke saa forskellig i Aand og Indhold fra Romancerne om Skøn Yolande eller Skøn Erembourc, og en Skæmteballade som „Kong Erik og den spodske Jomfru" er jo i Slægt med Pastorellen.

Men saavel disse Selskabssange som den Fortællingskunst, der udviklede sig af Underholdningen ved Hofferne, faar professionelle Bærere i en Skare Digtere og Sangere, der levede ved Hofferne for — og mer eller mindre af — at digte og foredrage Sange og Versefortællinger. Fra Arilds Tid fandtes der talrige „jogleors" og „conteors" og „fableors", de drog om fra By til By, fra Borg til Borg, og gjorde Behændighedskunster eller viste Bjørne frem, men tillige spillede de paa Violin og Sækkepibe og foredrog Fortællinger paa Vers eller afsang Viser, — for bagefter at samle Styvere sammen af Markedsstævnets eller Borghallens Publikum. Ud over Jonglørernes Klasse hæver der sig imidlertid ved Korstogstiden et Aristokrati, der ofte fremgaar af Jonglørernes menige Rækker eller synker tilbage til dem, men som ikke giver sig af med at optræde ved Markeder og gøre Jonglørkunster, de holder sig til at synge og spille i de

adelige Kredse, formende sig efter deres Smag, tilegnende sig deres selskabelige Dannelse og tages ogsaa ofte med op i det adelige Selskab. De kaldes „Menestrels", Trubadurer, Trouvèrer; naar de — hvad der ofte er Tilfældet — hører til de „farende Skolarers" Klasse, kalder de sig gærne „maîtres." Fattige Riddersønner og forarmede Borgherrer slaar snart ogsaa ind paa disse Hofamusørers Levevej og mødes med Klærke og Borgersønner og Almuebørn i denne rummelige finere Sangerklasse. Det er professionelle Musikere, der komponerer og spiller kunstfærdige Melodier paa Violin og Harpe; de brittiske og bretonske Sangmelodier (lais) kolporteredes fra Hof til Hof over Frankrig. Til Musiken føjer de Sang og Foredrag af Digte. Med Melodierne overfører Sangerne saaledes de brittiske Fortællinger paa fransk og foredrager dem i smaa Historier paa Vers: „lais bretons." „Lais" kaldes efterhaanden ogsaa andre smaa Versefortællinger, Trouvererne digtede og foredrog, — snart hentende Stoffet fra det virkelige Liv, snart fra antike Myter, om Narcis eller Orfeus f. Eks. Men først og fremmest udviklede de professionelle Hofsangere i Sydfrankrig en ny, kunstfærdig Hoflyrik, som snart blev toneangivende ogsaa ved Nordfrankrigs og Tysklands Ridderhoffer.

IV. SYDFRANKRIG

I Sydfrankrig er det ridderlige Selskabsliv videst fremskredet og det slaar ud i Trubadurernes lyriske Individualisme.

Det var en hel egen Verden — de Landsdele, der i det 12te—13de Aarh. blev Hjem for den provençalske Poesi. I Syd beskylles den af Middelhavet, i Vest af Atlanterhavet, mod Sydvest hegnes den af Pyrenæerne, – dog at Katalonien og tilgrænsende Dele af den spanske Halvø hører med, i Øst af Alperne,

dog at der er rig Føling med de nærmeste Dele af Italien; overfor Nordfrankrig endelig gaar Skillelinien temlig buet nede fra Girondefloden i Vest op omkring Poitou og ned igen til Lyon og Genfersøens Spidse, — Skellet dannes mest af Auvergnes og Limousins øde Bjergsletter. Gaskognes fyrreklædte Sand- og Sumpstepper ud mod Atlanterhavet; Vinmarkerne omkring Garonne; Toulouse og Bjergdalene i Pyrenæernes Udløbere; bagved Cevennerne ud imod Middelhavet Languedoc med sine rige, gamle Romerbyer: Narbonne, Beziers, Nîmes; Provences tørre og blæsende Kystlandskab med Arles, Aix, Marseille; Dauphiné's og Savoyens Alpeegne, Poitou oppe ved Loire og Katalonien hinsides Pyrenæerne ... det var langt fra, at disse Landsdele udgjorde nogen geografisk eller politisk Enhed, men alligevel stod de i levende, indre Sammenhæng og afsluttede sig til en vis Grad udadtil, — i Kraft af etnologisk og historisk, sprogligt og kulturelt Fællesskab.

Hvor lidt man end véd om den Raceblanding af Ligurer, Iberer og Kelter, der udgør Urstammen i Sydfrankrig, saa har ialfald denne mørke, lave Befolkning altid været væsensforskellig fra Midt- og Nordfrankrigs stærkt germansk blandede Galler. Om det er Klima, Levevis eller hvad der er Grunden, — det er ingen Indbildning, at Mirabeaus, Thiers' og Gambettas, at Montaignes og Montesquieus, at Berlioz' og Gautiers og Daudets ɔ: Advokaternes og Politikernes, Ræsonnørernes og Journalisternes, Koloristernes og Impressionisternes Sydfrankrig er et andet Frankrig end baade Corneilles og Molières, baade Voltaires og Rousseaus, baade Taines og

Renans. Det var som blomstrende Retorer og skarpsindige Dialektikere, at de Sydfranske udmærkede sig, straks de indoptoges i den romerske Kultur; det er den Dag i Dag en sprudlende Livlighed og en lyrisk selskabelig Meddelsomhed, der udmærker Numa Roumestans og Tartarins Folk.

Romaniseringen af Sydgallien — den narbonesiske Provins i Sydost og Cæsars Aquitanien i Sydvest — foregik langt tidligere og forblev langt grundigere end det øvrige Galliens; lige fra da Marseille i sin Tid var bleven anlagt af græske Kolonister, havde Sydfrankrig hørt med i Middelhavslandenes Verden. I de store Stæder fra Romertiden staar endnu Porte og Aquædukter, Termer og Gravmæler, Templer og Amfiteatre som Mindesmærker om det rige, romerske Byliv. Ved Oldtidens Slutning var disse Byer saa at sige den mest kultiverede Del af Romerriget, og de forblev de sidste Arnesteder, ved hvilke Oldtidens sluknende Aandsliv holdtes vedlige. Biblioteket i Arles, Skolerne i Toulouse og Bordeaux og Vienne bevarede længe deres Ry, og i Marseille holdt sig græske Traditioner.

I langt ringere Grad end Nabolandene undergik dernæst Sydfrankrig Folkevandringens Omvæltninger og Raceblandinger. Burgunderne, der kom ind i Øst, lod sig, lidet talrige og allerede halvt kultiverede, som de var, nogenlunde indoptage i den bestaaende Civilisations Rammer, og ogsaa Vestgoterne, der satte sig fast imellem Garonne og Pyrenæerne og erobrede det meste af Spanien, smeltede saa temlig sammen med den romanske Befolkning. Arabernes hyppige Indfald sydfra bragte en Del Kulturimpulser, men førte ikke til nogen varig Be-

siddelsestagelse. Og med det frankiske Nordgallien ophørte al nærmere Forbindelse, ialfald siden Karl d. stores Tid. Sproget skilte snart Languedoclandene fra Languedoïllandene, og omend de franske Konger nominelt var Overherrer over Sydfrankrig vest for Rhone, ligesom den tyske Kejser over Burgund og det egentlige Provence, viste de sydfranske Fyrster sig kun en enkelt Gang for et Syns Skyld ved Kongehoffet i Paris. Faktisk levede „Le Midi" et helt uafhængigt Liv og hørte endnu, som i Oldtiden, økonomisk og kulturelt sammen med Italien og Middelhavslandene.

Middelalderen fik da ogsaa næsten endnu mindre grundigt Tag i Sydfrankrig end selv i Italien. De to store nye Kulturfaktorer: Kristendommen og Lensvæsenet virkede langt mindre omdannende hernede end nordpaa, og den gamle romerske Civilisation holdt sig ret levedygtig og modstandskraftig bagved de nye Livsformer.

Mange Kompromiser maatte Kristendommen indgaa med Romerkulturen hernede. I det 4de og 5te Aarh. fandt man endnu, i det officielt kristnede Gallien, et Aristokrati af Embedsmænd og Godsejere, som ligegyldigt holdt sig udenfor Dagens kirkelige og politiske Kampe og levede et nydelsesrigt Privatliv af ganske antik Farve. De sidste galloromerske Forfattere — en Ausonius, en Eutropius — hørte til dette Selskab. Paa Villaer — nær Bordeaux eller oppe i Auvergne — fordrev man Tiden ved Jagt og Fiskeri, men man studerede og kommenterede ogsaa sine Klassikere i velforsynede Biblioteker, drev Amatørstudier i Arkæologi, opførte terentsiske Komedier paa Selskabsteatre og førte litterære Samtaler og litterær Brevvexling. Ikke faa af Kirkens Bisper hørte

mer end halvvejs til disse Kredse. Sidonius Apollinaris endte som Bisp i Clermont, men hans Digte, der skaffede ham en Statue paa Forum Trajanum, og hans Brevvexling fører os helt ind i det romerske Dekadentaristokrati. Han skildrer os f. Ex. en adelig Vens Liv paa sit Slot ved Garonne. Det er allerede en Borg med Mure og Taarne og ligger paa en Høj — Tiderne er jo krigerske, — men med sine Søjlehaller, sine Termer, sine Vægmalerier er det Indre endnu helt et romersk Patricierhjem. Hos en anden Ven, i Nîmes, er der et tredelt Bibliotek, med en hedensk Del alene aaben for Mænd, en kristelig Afdeling til Brug for Kvinder, samt en blandet Afdeling fælles for begge Køn; teologiske Diskussioner gaar dér i Huset Side om Side med hedensk litterære Samtaler. Eller han fortæller om et Kirkemøde, han har deltaget i; i Mellemtiden mellem Møderne slaar han og nogle andre høje Prælater — de er overvejende yngre Mænd — sig ned udenfor Byen ved et antikt Gravmæle, i Skyggen af nogle Træer, og dér forlyster Bispeselskabet sig afvexlende med at spille Kegler og at kappes i latinske Impromptuvers. Omkring Aar 600 frembød en anden Bisp, Venantius Fortunatus, en endnu barokkere Legering af officiel Kristendom og traditionel Hedendom. Han skriver Helgenlegender og kristelige Lovsange, men ogsaa Bryllupsdigte for et frankisk Kongepar med Venus- og Amormytologi og smaa billets-doux til en Søster Agnes eller Søster Radegunde i et nærliggende Kloster med sirliggalant Tak for nogle Blomster eller Potter Mælk, som Nonnerne har sendt ham. Der er saaledes i det sydfranske Kleresi Traditioner nok for den Art æstetisk Hedendom indenfor

Geistligheden, som vi har set, at Skolernes Opsving i det 11te Aarh. fremelskede; det er ogsaa i Grænseegnene mellem Syd- og Nordfrankrig, paa Tours-, Anjou- og Poitoukanten, at det 11te Aarh.s skønlitterære Prælater særlig hører hjemme.

Traadene fra Oldtidskulturerne fastholdtes i det hele paa mange Omraader. Da ved Aar 1000 en Del Provençaler kom op til Paris i Følge med en Prinsesse, forargedes de Nordfranske over disse tætklippede, barberede Sydboer med deres fine Klæder, forfængelige og letfærdige Væsen. Baade i Klædedragt og Manerer bevaredes aabenbart en Del fra den sene Kejsertids Romere. Længe fortsatte ogsaa f. Ex. Cirkuslegene og Dyrekampene sig i Arles, og Forestillinger om Amor og Venus levede selv i Bøndernes Dansesange. Rimeligvis har, ligesom i Italien, private Magistre holdt latinske Skoler ved Siden af Kirkens, og der har blandt de Fornemmere bestaaet en vis verdslig klassisk Dannelse udenfor Geistlighedens. Den nære Forbindelse med Italien, med det humanistiske Pavehof og den humanistiske Højskole i Salerno, har sikkert paa mange Maader sat sine Spor. I det 11te Aarh. giver man sig f. Ex. i Arles til at smykke Kirken St. Trophime med Statuer, som forsøger at eftergøre Antiken (se Billedet S. 85) og samtidig bygger man i Avignon og andre provençalske Byer Kirker, der i Portaler og Gavle, i Pilastre og Kapitæler nøje efterligner Enkeltheder ved de antike Bygninger, man havde for Øje rundt i Byerne.

Men ogsaa selve Samfundslivet havde i sit Grundvæv bevaret meget fra Oldtiden. Som i Italien beholdt ogsaa her Bylivet Overvægt over Landbokulturen, modsat Forholdet nordpaa. Velstaaende Folk — Adelige saa vel som

Borgerlige — foretrak at bo i de gamle, rige romerske Stæder fremfor at leve ensomt ude paa Landet. Og Borgerne havde faktisk et ikke ringe kommunalt Selvstyre. De stod ganske vist under en Greve eller Biskop, som residerede midt i Byen eller nær udenfor den, men han regerede kun gennem „Vikarer" og „Amtmænd", der toges af Borgerskabet, og talrige Privilegier var tilstaaet Byerne; i Løbet af det 12te Aarh. fik ogsaa de fleste af dem egne „Consules", Borgmestre. Man kan f. Ex. i Montpelliers „Coutumes", der toges til Mønster for talrige andre Byer, læse, hvor selvbevidst Byen omgærder sine Rettigheder overfor „Seignørerne". Og overalt — hedder det — hvor intet andet er stipuleret, gælder „den skrevne Ret" ɔ: den gamle Romerret, der stadig har Gyldighed ved Siden af, eller som Led i, den lokale Sædvaneret.

Samfundet er overhovedet ikke paa langt nær saa helt igennem feodaliseret som Nord paa. Den fri Jordbesiddelse (Allodiet) og den frie Selvejerstand, der kun kendte selve Landsfyrsten som sin Overherre, havde i rigt Maal bevaret sig fra Oldtiden, uden at inddrages i Lenssystemet. Mellem Adelen og de rigere Borgere eller Selvejere bestod ikke nogen skarp Adskillelse, de udgør alle en Overklasse, der enes om at kue og udnytte Smaafolk og Livegne, og Borgerne kan, hvis de bryder sig om det, temlig let opnaa at omgjordes med Ridderbælte. „Velbaarne Borgere, der har for Skik at leve paa Ridders Vis", hedder det i en Overenskomst mellem Byen Avignon og de omboende Grever, „skal ogsaa nyde de samme Forrettigheder som disse." Selv hvor der er Tale om Lensforhold, synes det i Virkeligheden ofte at have været saaledes,

at Vasallerne ejede deres Jord frit og kun stod i temlig løst personligt Forhold til Lensherren, medens dennes Magt og Rigdom mest beroede paa Størrelsen af hans personlige Allodialgodser. Naar man ser rigtig til, har maaske de fleste af „Senhorater"ne været gamle gallo-romerske Landgodser, kun at Proprietærens Hus er bleven til et Kastel, ved hvis Fod Smaafolk er flyttet sammen, og selve Lensforholdene er maaske ofte militære Omformninger af de gammelromerske Forhold mellem den fornemme Patron og hans Klienter, mellem den rige Godsejer og hans Fæstere eller Precarister.

Men overhovedet forblev den sentromerske, personretlige og formueretlige Individualisme herskende uden at undergaa den Omdannelse af germansk Stammefællesskab og Stammeaand, som udgør den positive Side af Lensvæsenet. Den personlige og økonomiske Samhørighed, som de germanske Folk bragte med fra deres „Gauen" og deres Krigstogter og som blev Rendegarnet i det feodale Samfundsvæv, kunde Sydfrankrig lige saa lidt som Italien kende noget virkeligt til. Den gensidige, helt religiøse Troskabspligt mellem Lensherre og Vasaller kunde man lige saa lidt tilegne sig som den Idé om et økonomisk Samfundsfællig, der bar Lensforholdet. Det var ogsaa derfor, Sydfrankrig saa godt som ingen Del fik i hele den franske og tyske Heltedigtning, der bunder i den germanske Stammeaand og Lensvæsenet.

Kun den — om man saa maa sige — negative Side af Lensvæsenet: det individualistiske Baronanarki fandt ret Jordbund hernede. Det stemmede saa ganske med den romerske Formuerets Individualisme og den sentromerske Patricieraand, i hvilken alle Samfundsfølelser

var uddøde. Og de mange adskilte Bjergdale i Pyrenæer og Cevenner befordrede kun altfor vel Separatismen.

Saa finder vi da c. Aar 1100 Sydfrankrig udstykket i et Virvar af „Senhorater", af alle Størrelser og Betegnelser, sideordnede eller meget løst over- og underordnede, kæmpende med hverandre, sluttende Giftermaal og Mageskifte med hverandre, saa at Landsdelene er i uafbrudt vekslende Forbindelser. Der er Hertugerne Vilhelm af Aquitanien, tillige Grever af Poitou — energiske og litterært dannede Fyrster, der, især efter at de ogsaa havde underlagt sig Gaskogne, herskede som Konger over hele Sydvestfrankrig, men rigtignok stadig i Kamp med deres mægtige Vasaller, Greverne af Auvergne, Périgord, Angoulême eller Smaaseignørerne af Blaye, Ventadour, Châteauroux. Der er Greverne Raimon af Toulouse, som i det 11te Aarh. annekterede Provence og regerede over hele Sydkysten, men som ved en uheldig Arvefølge uafladelig splittede deres Provinser paa mange Hænder og desuden, ridderligt æventyrlige, fartede paa Korstog i Orienten og Spanien, istedenfor at holde Styr paa de uregerlige Grever af Foix og Carcasonne, Vikomter af Albi og Narbonne og paa de gamle languedocske Bykommuner. Der er Greverne Raimon eller Berengær af Barcellona, som besjæledes af den store Plan at samle Vestgoternes gamle Kongerige og som ved Køb og Ægteskaber vandt sig store Besiddelser i Sydfrankrig, men lammedes, ogsaa de, af en Arvefølge, der spredte Landsdelene mellem Fyrsteslægtens forskellige Grene. Fra Midten af det 12te Aarh. forenedes Poitou og Guyenne med det normannisk-engelske Rige, og Henrik d. 2. af England og hans Sønner — Richard Løve-

hjerte og hans Brødre — satte snart hele Sydvestfrankrig i Bevægelse ved deres indbyrdes Fejder, som flere og flere af de sydfranske Slotsherrer blev dragne med ind i.

Men de gjorde ogsaa andet end at fejde. Ved alle de smaa og store Hoffer, mellem alle Ridderborgene og Kastellerne udfolder sig et livligt selskabeligt Samkvem. De sydfranske har jo altid været selskabelig anlagte, og Oldtidens Bykultur sad — saa' vi — fast i Landet. Vasallerne flyttede gærne ind og boede indenfor Seignørens Borgmur, i et særlig for dem i Borggaarden opbygget Hus; laa Seignørens Borg i en By, kunde den med alle Vasallernes omgivende Huse danne et helt murindhegnet Bykvarter. Her opstod da selskabelige Centrer, de rige Borgere fik Adgang til Adelens Kredse, og de optræder — siger en Trubadur — med Elegance og Anstand og forstaar sig næsten lige saa godt som Ridderne paa Dametjeneste, paa Dans og Kamplege. Man er ved Beg. af det 12te Aarh. langt videre i selskabelig Dannelse end det fattigere, plumpere Nordfrankrig, end sige Tyskland. Disse Nordboer — spotter de Sydfranske — tænker blot paa Mad og Drikke og kan ikke blive lystige og synge, før de er overmætte og drukne, og Tyskerne med deres plumpe Manerer og „Hundegøen" kan nu aldeles ikke gerere sig ved et Hof. Betegnelsen „cortes" (nordfr. courtois, tysk höfisch) danner sig først her i Sydfrankrig for, hvad der passer sig i en fornem Forsamling. Forbindelsen med Araberne i Spanien og især med Italien og den syditalienske Græskhed er herved en Hovedsag. Der er Grev Raimon d. 5.s Hof paa hans Borg Narbones ved Toulouse og Grev

Vilhelm d. 9.s Residenser i Poitou og Bordeaux, Provencegrevernes i Aix, Henrik d. 2. af Englands og hans Dronning Eleonoras Hoffer i Limoges og Beaucaire, dertil Alfons d. 2.s Hof i Barcellona og Markgreve Bonifacio af Montferrats. Barcellonahoffet bar Prisen i Henseende til fin Levemaade; naar Bertran de Born vil prise Richard Løvehjertes Søster Matilde, fordi hun har talt saa venlig med ham og budt ham Plads ved sin Side paa „et kejserligt Hynde", siger han: „En Katalonierinde syntes hun mig i sin Hilsen og sin Tales lette Spil". Talrige mindre Hoffer søger at kappes med de store: hugget ud af en Kalkklippe knejser Fyrsterne af Oranges Borg Baux ved Rhonens Udløb, ved Pyrenæernes Fod ligger Grevehoffet i Foix, oppe i Carcassonne er Vicomte Roger d. 2.s Hof; i Narbonne holdt Vikomtesse Ermengarde et meget besøgt Hof, — ifølge Ørkenøsaga besøgte Rögnvald Jarl paa sin Jorsalfærd Ermengardes Hof og mindes senere de glade Dage dér. Mellem disse Hoffer udvexles stadig Besøg, Slægterne gifter sig ind i hinanden, Jorder sælges og Slotte mageskiftes, og menige Riddere uden Jord eller med en Smule 8dels Part i en fattig Familieborg drager rundt fra det ene Slot til det andet. Det bliver én selskabelig Livsatmosfære, som de, der har vænnet sig til den, ikke kan undvære. En Trubadur, der har maattet fly til Italien, gaar nede i Genua og kvæges ved hver Luftning, der stryger over til ham fra hans Hjemland, kan ikke trættes af at udspørge Folk om det og lade sit Øre kildres af Ros over det; „saa sødt et Hjem kender ingen som det mellem Rhonefloden og Vence, mellem Havet og Durance, eller

et saa fornøjeligt Liv, som dér leves. Dér efterlod jeg mit glade Sind".

Fejderne og Selskabeligheden — begge Sider er lige væsentlige for den provençalske Verden. De er fødte Individualister, disse Riddere — uden Samfundsaand, uden Sammenhold; det var ikke dem, men Nordfranskmændene, der slog Saracenernes Erobringstog tilbage ved Tours; det var ikke dem, men Norden, der tog den politiske Ledelse og skabte det franske Kongedømme. Og de er Lyrikere af Natur — disse Sydfranske; med ildfuldt Liv gaar de op i Øjeblikkets Stemning, med springsk Bevægelighed slipper de den igen, lette til at lades og lette til at udlade. Fra den romerske Dekadencekultur sidder endelig en æstetisk Intellektualisme i dem, uden Dybde og Kraft, men spirituel; nydende og smagende, fin og kritisk, følelseslivlig og formsmidig, ret egnet for et selskabeligt Liv. Individualisme, Lyrisme, æstetisk Intellektualisme — det er Hovedbestemmelserne for det provençalske Aandsliv.

De kendetegner ogsaa det religiøse Liv og Korstogsbevægelsen i Sydfrankrig. Anfald af lyrisk Entusiasme veksler med verdslig Skepsis og stridbar Uregerlighed. Der forekom i det 11te Aarh. talrige extravagante „Omvendelser" og asketiske Kraftanstrængelser i den sydfranske Verden; det var ogsaa i Aquitanien og Provence, at de begejstrede Fredsbevægelser opstod og bredte sig. Og da Urban d. 2. udstedte Korstogsparolen, var det sydfranske Ridderskab først og ivrigst til at følge Kaldet. Den havesyge Raimon af Toulouse skænkede straks Summer til Kirker og Klostre, tog sin Hustru og yngste Dreng med, udrustede en stor Hær og satte Madonnas

Billed paa sit Banner. Paa hele Toget var Provençalerne de mest fanatiske; alle Visioner og Mirakler fænger ganske anderledes i disse Sydboer end i de Nordfranske, og naar de synes, Fyrsterne slaar sig for meget til Ro undervejs, brænder de Lejr og Levnedsmidler af for at tvinge Hæren videre. Hjemme genlød Provence af Trubadurernes ildfulde Korsfarersange. „Baron Jesus budsender os alle .. Vi skal hævne den Vanære, Kristus lod overgaa sig, da han blev fæstet paa Kors .. Vi skal kræve de Vantro til Regnskab for den Skam, han undergik for vor Skyld .. .. Her er et Tvættebækken budt os alle af den himmelske Konge og Herre. Aner I, hvor skønne de vil blive, som toer sig i det Bækken? de vil blive skønnere end Stjernerne, som leder Skibene."

Men al denne ridderlige Entusiasme og æstetiske Begejstring for Kristi Sag slog hurtig om. Korstogenes uheldige Udfald opfattedes som en Gudsdom, der viste, at Gud holdt med de Vantro. En forbitret Kætterstemning blev hos mange Tilbageslaget af Korstogsfiaskoen. Tempelherrerne, der jo særlig hørte hjemme i Sydfrankrig, gav flere Gange Udtryk for denne Stemning. „Velan", klager en Tempelherresanger efter Cæsareas Fald, „naar Gud, hvem alt dette maatte mishage, billiger det, maa vi jo give os tilfreds. En ren Daare er den, der endnu vil Kamp med Tyrkerne, siden Gud jo tillader dem alt. Gud, som fordum vaagede, sover nu, men Muhamed udfolder al sin Kraft og lader sine Tjenere herske sejrrig." Og Trubadurerne falder med Spot og hidsige Angreb over Pave, Kirke og Geistlighed. Tidlig havde ogsaa de „katariske" halvt ukristelige Religionsretninger fundet Vej til Sydfrankrig, og oplyste, dannede Klærke

rejste i Provence og Lausanne Bevægelser for at udrense af Kristendommen Overtroen paa Sakramenter, Relikvier, Helgener. Men især bredte en religiøs Indifferentisme sig, der fik Næring ved det stadige Samkvem med spanske Jøder og spanske Muselmænd. Allerede i det 12te Aarh. klager Kirkens Folk over, hvor foragtede de er overalt i Languedoc, hvor lidt der kommer ind af Tienden, hvor respektløst der drives Spot med Gudstjenesten og hvor hyppig Klærkene endog er Genstand for personlig Overlast. Lyrisk Begeistring og stridbart Kætteri, æstetisk Religiøsitet og latinsk Rationalisme — saadant er Trubadurverdenens Forhold til Kristendommen.

Den samme Letfængelighed og Uregerlighed gennemtrænger hele det selskabelige Samkvem. Disse sydfranske Riddere og Baroner slaaes ikke alene med Sværd og om Jordstykker, men slaaes med Mund og Pen, med Spot og Kritik, med Intriger og Chikaner om tusinde Ingenting; hele det selskabelige Samkvem er gennemvævet med saadanne Stridigheder, der udfægtes med Aandens Vaaben. Bispen af Clermont overfalder Dauphinen af Auvergne med Spottevers, fordi hans Slotsfoged ikke har undt en Dame, der sendte Bud efter Spæk til at stege Æg i, mer end en halv Skive Flæsk, — og den Dame var endda Dauphinens Tilbedte. Dauphinen svarer med alle Slags Beskyldninger mod Bispen. En anden Versefejde havde samme Dauphin med Vikomten af Turennes Amtmand. Dauphinen elskede Vikomtens Datter og kom ofte paa Besøg ved Hoffet, men benyttede ved disse ogsaa Leiligheden til at laane Penge af Amtmanden, og da denne begyndte at rykke ham og

Dauphinen nu, istedenfor at betale, ophørte med sine Besøg hos Veninden, overfaldt hans Kreditor ham med Spottevers om, hvor hurtigt hans Kærlighed fordampede.

Ligesaa gennemvævet som med Stridigheder er Selskabslivet med erotiske Intriger. Hvor haandfast denne Erotik ofte er, derom véd Krønikerne meget at berette, — baade om Baronernes Friller, Baronfruernes Elskere og Ægtemændenes eller skinsyge Kvinders raa og grumme Hævn. Men det sydfranske Selskabs Erotik har alligevel ofte haft en anden Karakter end baade de nordfranske Baroners plumpe Sanselighed og Italienernes blodsprængte Lidenskabelighed, det har ofte mest været en selskabelig Flirt, hvori Behagelyst og Sympati har mere at sige end Sanser og Drift, — en litterært farvet Skønhedsdyrkelse eller en kunstnerisk Leg med Følelser og Sindsbevægelser, som uvilkaarlig laver „Roman" ud af ethvert Forhold. Damernes Koketteri og Riddernes Galanteri og hele Selskabslivet udvikler den finere Art Elskovens Spil, i hvilket Smil og Haandtryk og et venligt Ord udgør Midtpunkt i Forviklinger og Intriger, giver Anledning til Brud og „Scener", holder Parterne i Spænding og Sindsbevægelse, og Elskovsnydelsen udstykkes i Smaamønt, som hver for sig faar lige saa megen sjælelig Værdi for disse finere udviklede Mennesker som den massiveste Erotik for de grovere Nordboer.

Og af dette elskende og fejdende Selskabsliv fødes der da Sang og Digtning om Elskov og Fejde. Der opstaar en Skare af Digtere, som ved Siden af at give den af Folkesangen fødte Selskabspoesi — Danseballader og Romancer, Albaer og Pastoreller — kunstnerisk Udformning, skaber en højere og mere personlig Kunst-

digtning, til Udtryk for alle det selskabelige Livs Følelser. I lige Grad har de forskellige Samfundsklasser, der hørte med til „Selskabet" i Toulouse eller Aix, givet Bidrag til denne Sangersværm. De fleste Trubadurer er vel fattige Riddersønner og smaa Borgherrer, men der er ogsaa Borgersønner rundt fra Byerne, ja, lejlighedsvis endog begavede Sønner af Tyendeklassen, som har naaet at faa Indpas i Slottenes Kredse; der er Klærke, som er løben af Kloster, men der er ogsaa rige Baroner og høje Fyrster mellem Trubadurerne; den ældste, som kendes, er Grev Vilhelm af Poitou, der digtede omkring Aar 1100. Mange af dem har ikke kunnet skrive selv, men nogen klærkelig Skoledannelse har de betydeligere dog haft; om én hedder det udtrykkelig, at han om Vinteren lærte i en Skole, og der mærkes ofte i deres Digtning Kendskab til Kirkens latinske Poesi og nu og da ligeledes til Oldtidens latinske Digtning og Mytologi. Mange af dem foredrog selv deres Sange, men ved Siden heraf holdt dog de fleste i Reglen Jonglører, som drog rundt med dem og spillede og sang Viserne paa Trubadurernes Vegne.

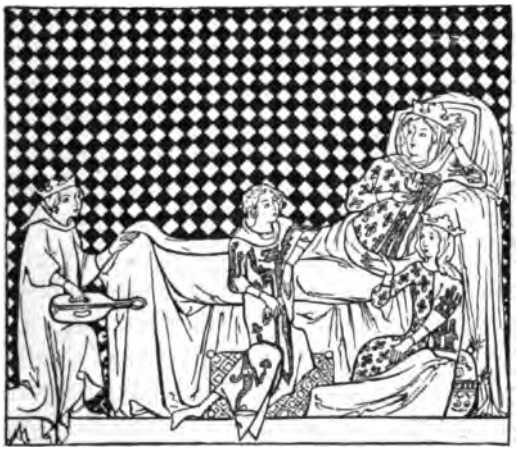

VII. TRUBADURKUNSTEN

L'ART DE TROBAR var, og følte s som, en Kunst, der var opfunden af indsigtsfulde Mænd, kunde læres ved Studium, maatte udøves med Forstand og Omhu. Allerede den ældste Trubadur, vi har Sange af, taler om sit Værksted og roser sig af at forstaa sit Haandværk, og alle Trubadurerne taler om at smede, file eller optømre deres Digte. Der var lige fra først af et System af Regler, som maatte følges for at „trobar" rigtigt, og Reglerne bliver efterhaanden snævrere og mere indviklede, indtil de tager Vejret fra Digtningen. Overfor Folkepoesien og Selskabspoesien, som alle kan forstaa og næsten alle digte, kommer Trubadurdigtningen som noget, kun Udvalgte kan øve, og som kun henvender sig til en snæver Kenderkreds, kun vil „grat de las melhors" og ikke bryder sig om Bifald fra „desconnoissedors". — Men det er

en Kunst i stadig Udvikling, og det er enhver Digters Sag at bidrage sit til dens Fuldkommengørelse. Trobar er at „opfinde", og ligeoverfor Jonglørerne, der gaar om og synger andres Sange eller, hvor de selv digter, gør det saa anonymt og upersonligt, saa helt i de givne, gamle Spor som muligt, gør Trubaduren sig til af at producere selvstændigt og nyt og signerer stolt med sit Navn. Ny Melodier, ny Verseformer, nyt Indhold maa enhver Trubadur møde med. Det er denne Originalitetsstræben, der gør Kunsten stadig mere kunstlet. „Jeg vil synge en ny Sang", begynder en Trubadur, „med stor Umag, at den ikke skal ligne nogen anden, thi en Sang, der ligner andre Sange, er hverken god eller fin." Og en anden: „Jeg keder mig ved altid at fortælle, at jeg græder og sukker af Elskov; thi det kan Alverden udenad. Jeg vilde gøre nye Vers med liflige Melodier, men jeg kan ikke finde paa noget, som ikke allerede er sagt. Hvordan skal jeg da bære mig ad? Jeg vil sige de samme Ting paa en ny Maade, og saaledes vil jeg faa min Sang til at se ud som ny." Overfor den populære og traditionelle Poesi udhæver Trubadursangen sig da — ganske som Skjaldenes Hofpoesi i Norden — som aristokratisk og individuel Kunst, tvinger Digtningen ind i konventionelle, kunstige Former, men opmuntrer indenfor disse de Enkelte til at udhæve deres Særegenheder og overbyde hverandre.

Trubadurpoesien er nu først og fremmest Sang, til Ledsagelse af Violin- eller Harpespil. „En Vise uden Musik er en Mølle uden Vand" hedder det udtrykkelig, og Trubadurerne var først og fremmest Komponister. Istedenfor den simple, ensformige Folkesangmusik med dens symmetriske Gentagelser af Melodien har de sat en

kunstfærdigere, sagtens under Paavirkning fra Kirkemusikken. Af Trubadurernes Musik har vi imidlertid kun Afspejlingen tilbage i deres Verskunst. Som et Væld af Klang og Vellyd, en Fylde af Rim og Rytmer er denne Verskunst sprudlet frem og har henrevet alle. Rytmerne, oftest livfuldt jambiske, lader ikke — som Folkepoesien — ensartede Vers følge i Række, men veksler med længere og kortere Verselinier og knytter dem sammen til Strofer af højst forskellig Bygning og Længde. Med Verslinier fra 2—3 Stavelser til 10—12, med Strofer fra 3—4 Vers til over 20 Vers udfoldede Trubadurpoesien en Vrimmel af Kombinationer, der efter Folkesangens og Kirkesangens enstonige Rytmik maatte virke som Aabenbaring af hel ny Toneskønhed. Muligvis er der Forbindelse med Antikens og Arabernes Strofebygninger, men i hvert Fald betød Trubadurkunsten en hel Revolution i europæisk Poesis ydre Form og blev Udgangspunkt for hele den moderne Lyriks Rigdom af Verseformer.

Endnu mere var dog Ordklangen den provençalske Kunsts Yndlingsomraade og Virkemiddel. Det provençalske Sprog var af Naturen rigt paa Velklang; dets brede, aabne, ofte dobbelte Vokaler har givet det Fylde, dets — i Forhold til Fransk og Italiensk — kraftige Konsonanter og haarde Konsonantophobninger (tg, tz, rn osv.) har givet det karakterfuld Kraft. Og navnlig har Sproget en stor Rigdom af Rim, idet saa mange af Latinens forskellige Afledningsendelser er blevne sammentrukne i Provençalsk til enslydende Endelse. Amati, amatis, amatus er alle blevne til amatz. Denne Sprogets naturlige Rimrigdom har Trubadurkunsten udnyttet til det yderste. Folkepoesien havde tidligere nøjedes med

Vokalrim; Kunstlyriken kræver derimod fulde Rim og indfører dem for hele den senere europæiske Digtning. Og den forfiner Rimene, dyrker rige Rim (samme Stavelse i forskellig Betydning: art = Kunst, art = brænder), vanskelige, sjældne Rim eller Rim af flere Stavelser og flere Ord; legende laver den en Art Rim af de samme Slutningskonsonanter med vexlende Vokaler foran sig (ars, ors, urs, ers) eller ved at anvende de forskellige grammatiske Former af samme Ord. Saa krydser man Rimene, istedenfor at lade dem følges parvis ad, og skiller dem ofte saa langt fra hinanden, at Øret maa vente, fem —sex Linier igennem, paa Rimet. Saaledes skabes længere Rytmesatser og større Afvexling. Til Gengæld bombarderes Øret Mængder af Gange med det samme Rim, og Stroferne kædes rytmisk sammen ved at Rimene gaar over fra den ene Strofe til den anden, hele Digtet igennem, eller ved at den nye Strofe begynder med samme Ord, hvormed den foregaaende sluttede. Ved saadanne Kunster og Kunstlerier dannes de forskellige Digtformer. Og inde i Versene leges der med Ord af samme Rod: „A Lunel lutz una luna luzens" eller Ord af samme Lyd med forskellig Betydning: ongle—oncle. Man har ogsaa Øre for at stemme Formen efter Indholdet. I en egen Digtform „descort" udtrykkes f. Eks. det elskovssyge Sinds disharmoniske Svingninger mellem Højtryk og Lavtryk gennem Strofernes skiftende Rytmer. Undtagelsesvis erklærer dog en af Trubadurerne, at han sætter sin Sang paa en lystig Melodi, „fordi ellers gad ingen synge den eller høre paa den, saa sørgeligt er Indholdet."

Ligesaa vel som Versformen er Sproget og Stilen Genstand for en kunstnerisk Aristokratisering. „I mit

Hjerte", synger en Trubadur, „bærer jeg den Fil, med hvilken jeg filer sjældne Ord, og jeg sætter dem i sjældne Rim, fordi jeg digter om et sjældent Væsen." Ikke alle Landsdeles Mundarter akcepteres som „natural e drecha parladura": hvis Fransk kan bruges til Epik og Pastoreller, er Limousinsk bedst at digte Lyrik i. Ikke alle Ord akcepteres; lave og uhøviske Ord banlyses fra den Sang, der handler om Elskov, „thi den, der er forelsket, bør vise sig høvisk, ikke alene i sine Handlinger, men ogsaa i sine Ord." Der tilstræbes grammatisk Korrekthed, og der skrives grammatiske Haandbøger. Men man løfter ogsaa bevidst Stilen ud over Prosaen ved mange retoriske og poetiske Figurer, der ofte er hentede fra Middelalderlatinen og Klassiken eller fra Bibelen. Der er Antiteser og Metaforer, Lignelser og Personifikationer i antik Kunststil: Elskovs Flamme og Pile, dens kolde Ild og søde Smerte, den personificerede Amor eller Vendinger som: „Ligesom Magneten tiltrækker ... saaledes ..." Der er bibelsk Stil, som naar en Fyrste kaldes „Munterhedens Ceder", en Dame kaldes „Hæderens Taarn". Al Middelalderlatinens Retorik gaar igen: Skønhedens Rose, Renhedens Lilje, Høviskhedens Blomst, Hæderens Krone, Glædens Spejl, Bitterhedens Malurt.

Helt forsætlig gøres af en Mængde af Trubadurerne Stilen dunkel og vanskelig — som den overalt gøres det, hvor Poesien vil hæve sig ud af Folkeligheden: i den alexandrinske Tid som i den senere romerske Kejser-Tid, ved de persiske Hoffer som hos de norske Skjalde. „Le trobar clus" (tillukket) er æstetisk Program for en bestemt Retning blandt Trubadurerne. Den lærde Arnaut Daniel imponerede baade Samtid og Efter-

tid (endnu Dante f. Ex.) ved sin Kunststil, omend Spottere erklærede, at ingen forstod noget af hans Sang. Han danner nye Ord, bygger lange, indviklede Sætningsforbindelser op, omskriver med gaadefulde Betegnelser, ophober Ordspil og lærde Hentydninger, „jager Harer med Okser og svømmer mod Strømmen", — som han selv siger om sin Jagt efter overraskende og fjernthentede Billeder. Det er latinsk Retorstil, naar Spanien omskrives som „det Rige, Ebro gennemstrømmer"; det overbyder Skjaldenes mest overflødige „Kendinger", naar Moder kaldes „min Onkels Søster"; og naar „den Kærlighed, der regner ham ned i Hjertet, holder ham varm, hvormeget det saa vintres derude", da er dette i den persiske Hoflyriks Billedsmag. En anden Tilhænger af „estilh clus", Guiraut de Bornelh, slog sig senere derfra og udviklede i en Verspolemik, at man burde digte forstaaeligt for alle; „det er i Virkeligheden ogsaa det sværeste." Men hans Modpart indvender, at saa „vilde jo alle blive lige; nej! bliver Sangen udbredt mellem alle, synker dens Værdi, som alle Godtkøbsvarers; Guldet er for dets Sjældenheds Skyld dyrere end Salt, og saaledes vurderes ogsaa den Digtning højest, der er vanskeligst tilgængelig."

I denne fine, kostelige Kunstform er det, at det sydfranske Adelsliv gyder og støber sit sjælelige Indhold. Trubadurerne slutter de fleste af deres Digte med en „tornada" — en lille „Hale", der omkvædsagtig gentager Digtets Rytme og Rim og tillige sammenfatter dets Mening eller giver det Adresse — til en bestemt Person

eller en Klasse Tilhørere. I Virkeligheden er Trubadurdigtningen, til at begynde med, vokset umiddelbart ud af Livet og har sit bestemte, praktiske Hverv ude i Livet, er Lejligheds- og Tendenspoesi saa godt som nogen. Alle de Skærmysler, der udfægtedes med Mund og Sværd og pr. Sendebrev mellem Baroner og Borge eller mellem Kirken og Verdsligheden, al den Smigertale overfor Husherren og Spot over hans Fjender, der genlød i Hallen, al den Elskov og al den Bagtalelse, som hviskedes i Kamrene, — det er alt dette, som nu tager Sangens og Musikkens Vinger til Hjælp for at bevæge kraftigere og bæres videre om. Ofte er det Ting, som hidtil skreves paa Latin, der nu af Trubadurerne klædes i en lettere, populærere Form. Den provençalske Kunstdigtning er hyppig at betragte som en Fortsættelse af fyrstelige Kapellaners latinske Lovdigte eller Gravdigte over de høje Herskaber, af Kansleres og Notarers Stridsskrifter i deres Herres Politiks Tjeneste, af Bernhard af Clairvauxs Korstogsprækener eller omvendt af Vaganternes latinske Stridsdigte mod Geistligheden og Rom.

„Sirventes" er oprindelig et Tjenestedigt (sirven = at tjene), digtet af en Hofdigter til Lovprisning af sin Herre, til Spot over hans Fjender, i hans Politiks Tjeneste, men efterhaanden er det overhovedet Formen for al personlig, politisk, religiøs, moralsk Agitation og Polemik. Hele den sydfranske Aands Stridbarhed og Kritik faar sit litterære Udtryk i Sirventes.

Bertran de Born, Borgherre til Hautefort i Périgord, var den politiske Sirventes' Førstemand. Som det gamle Arabiens Ørkensønner eller de græske Øers Jambikere eller som Islands gamle Sagahelte var han en Sværdets

og Ordets Stridsmand i én Person; det er Striden, Eris selv, der slaar ud i Digt som hos Amrilkais eller Gunlaug Ormstunge eller Archilokos. Bertran var fælles med sin Broder om en lille Familieborg, men laa i stadig Strid med ham, var en Tid udjagen af Broderen, men jagede siden til Gengæld denne ud og værgede tappert Borgen mod en overlegen Fjendehær. „De brænder og hærjer mit Land, hugger mine Træer og blander min Sæd med Straa", sang han imens uforknyt, „alle mine Fjender angriber mig nu; kan jeg sætte Tvist mellem Baronerne, lader jeg nok ogsaa til at kunne forene dem." Med ildfuld Stridslyst kastede han sig ud i de aquitanske Baroners Oprør mod Richard Løvehjerte, da denne som Prins var den engelske Konges Statholder i Sydvestfrankrig. Bertran bliver ikke træt af at ægge den yngre Broder, Prins Henrik, og Vasallerne mod „den poitouske Fraadser", „Richard Ja-og-Nej", som han kalder ham, og han lover selv at ride under Perigueux's Mure, hvor Richard residerede, og splintre hans Hjerne, hvis han viser sig. Han haaner de fejge, strammer de træge op, driller én med en Ydmygelse, han har lidt, vækker en andens Skinsyge, skoser med Hentydninger, hæfter Øgenavne paa Folk, er en Loke til at tirre og sætte Folk sammen. „Talairand er en ren „Lombarder"; naar andre springer op, strækker han sig blot og gaber ... Vilhelm af Gordon, Jer kan jeg godt lide, I har nok faaet Knebel i Jer Klokke, men de to Vikomter anser jer for en Døgenigt og Nar ... Paa Slottet ved Clairvaux har de bygget et skønt Slot, det vil vist ikke behage den nye Konge, hvis han ser det; men det lyser saa herligt, at han nok skal faa Øje paa det." Harmen løber af med ham, naar han

synes, han slider sine Sporer op forgæves: „de er saa fejge, alle Baronerne, at hver éneste én kunde rages til Munk eller beslaas paa alle fire som en Hest." Men det jubler ud af ham, naar han ser Baronerne væbne sig og Borgerne forskanse sig, og Vaabenlegen snart skal begynde over Sletten ... Den unge Prins Henrik døde imidlertid, og Bertran viede ham et stort retorisk Klagedigt, der ganske er i den pompøse, højtravende Stil som de latinske „planctus", dem Abbeder og Bisper paa Bestilling skrev ved Fyrsters Død. Han blev forsonet med Richard, men han fik ikke mindre Stof til Sirventes i Stridighederne mellem de engelske Konger og Philip August af Frankrig, — han gør, hvad han kan, for at ægge Fyrsterne mod hinanden, og samtidig førte han for egen Regning en Versfejde med Kong Alfons af Aragonien.

Det er kun halvt Poesi, alle disse Stridsdigte, det er Avisartikler, Agitationstaler, Opraab, Undsigelser. Men der er noget helt dæmonisk ved Bertran, naar han synger: „Er der Fred allevegne omkring, er en Tomme mig nok til at slaas om .. Mig Fred er en Gru, til Strid staar min Hu; paa Strid jeg tror — alene paa Jord," eller naar han beruser sig i Længsel efter Foraaret, ikke for det Grønne og Fuglesangens Skyld saa meget som for Mændene og Hestene, han skal se opstillede til Kamp, Folk og Hjorder, der jages afsted, Mure, der brager, de Faldnes Heste, der farer over Markerne: „hverken Mad og Drikke eller Søvn smager mig, som naar jeg hører Raabet: Fremad! og Hestene vrinsker, og der skriges om Hjælp, og de Faldne ligger med de vimplede Spydskafter plantede i Siden." Og hans Adelsmandshad til Borgere og Bønder bryder ud i grum Skadefryd: „Det

glæder mig, naar jeg ser de elendige Pengemænd, der kives med Adelen, i Ulykke... naar jeg ser dem gaa nøgne om og tigge... En Bonde er et Svin, kommer han til Rigdom, gaar han fra Forstanden; derfor bør man stedse holde hans Trug tomt. Den, der ikke kuer sin Bonde, styrker ham i hans Ondskab... Ingen bør beklage ham, om han ser ham brække Arme og Ben eller mangle det nødvendigste... Det overmodige Pak er ikke længer til at udholde. Gud sende en Ulykke over dem!"

En anden Art Sirventes er den moraliserende. Dens Førstemand er *Peire Cardenal.* Af fornem Byrd, „glad smuk og ung", men besjælet af en levende Retssans, der led under al Løgnen og Uretten i Verden, gjorde han sig til en Art Rettens Don Quijote og sin Kunst til en Ridderkaarde, der var løftet mod alt og alle. Snart er det de Geistlige, det gaar ud over: de er Gribbe og Aadselsfugle, der vejrer raaddent Kød og slaar ned paa alle, der skal dø, for at afnøde dem Testamenter; det er Isengrimer, der hyller sig i Faarepelse. Snart er det de store Baroner: Gaar en mægtig Mand over Gaden, har han Ondskab og Havesyge til Ledsagersker, Uret bærer Banneret og Hovmod fører an... Om man afstod en Baron alt, fra Tyrkiet til Normandiet, fik man dog ikke Fred med ham... Om man stak Hul to—tre Steder paa saadan en mægtig Mand, vilde der ikke komme andet end Løgne strømmende ud af hans Hjerte som en Bjergfos. Saa maa Kvinderne holde for: stikker man en Kvinde en Daler i Haanden for Sandheden, en Skilling for Løgnen, saa vinder Skillingen. Eller alle Mennesker under Ét: de er af den Slags Mønt, der bærer Kors og Liljer uden paa, men som der intet Sølv er i, naar man smelter dem;

deres Godhed er saadan, at om Stenene var Brød og Vand var Vin og Bjergene Flæskesider, saa gav de alligevel ikke noget bort; paa en Læderstrimmel — Halvdelen af min Hanskes Tommeltot — kunde jeg skrive op al den Retsindighed, der er i Verden. Saaledes avler Lidenskaben altid nye grelle Billeder — som hos Dante, altid holder nye, burleske Indfald Tilhørerne i Aande — som hos Tiggermunkene. Tilsidst gaar vor Paladin uforfærdet frem og ypper Kære med Gud selv, at han ikke har brugt sin Magt til at knuse Djævlen og det onde, men nu vil straffe Menneskene med Helvede for det onde, Gud selv er Skyld i, at de har begaaet. „Saa mægtig en Hersker Gud end er, vil han blive kaldt til Regnskab for den Uret!"

Mangestemmig staar Larmen af Trubadurernes Sirventes udover Sydfrankrig. Iltre Korstogssange og iltre Straffesange over Rom og Geistligheden. Hofkvad ved Fyrsters Død med Lovprisning over den Afdøde og Nidord over hans Fjender. Trubadurernes Spottesange over hinanden, ofte med kritisk Rundskue over alle Kollegerne: han dér burde heller gaa med Salmebog end synge om Elskov; en andens Sang lyder saa bedrøvelig som en gammel Vandbærerskes, og selv ligner han en indtørret Læderdunk. *Marcabrun,* et gaskognesk Hittebarn, gør sig til Specialitet at vrisse gnavent ad Glæde og Elskov og kynisk at udvikle, hvordan han forstaar at sno sig i alle Livets Forhold, mele sin Kage, jage paa de andres Enemærker og holde sig en Bagdør aaben i enhver Situation, — hvad dog ikke hindrede, at han blev dræbt af en Baron for sin giftige Klaffertunge. Lystigere er *Munken fra Montaudon,* — Humoristen blandt Sirventes-

digterne. Fornem af Fødsel var han som ung bleven puttet i Munkekutte, men skulkede af Kloster og fik — hedder det — sine Foresattes Tilladelse til at farte om som Trubadur, mod at give en Del af sin Fortjeneste til sit Kloster. Hans muntre Digte opregner alt, hvad han holder af — en fed Laks ved Nonatid eller at ligge paa en grøn Eng, høre paa Fuglesang og faa hemmeligt Besøg af en Veninde; og alt, hvad der er ham imod — en Ægtemand, der elsker sin Kone for højt, eller en Ridder, der ude er stor paa det, men hjemme støder Peber. Han forfølger Kvinderne med lystige Sarkasmer om, hvor flittig de dyrker Malerkunsten, saa deres Kinders Farver fordunkler Kapellernes Malerier og Safranfarven er steget gevaltig i Pris; og i hyggelige Samtaler diskuterer Munken med Gud om Kvindernes Udyder og hvordan de bedst kan kureres, og Gud bebrejder ham, at han igen er gaaet i Kloster; han morede baade Folk og Gud meget mere, medens han drog om som Trubadur.

En egen Arena for Trubadurernes Stridbarhed var den Art Versdueller, som hed Tenzoner. Det er en gammel folkelig Digtart; slige improviserede Versekampe kender Tyrolerne saavel som norske Bønder eller toskanske og sicilianske Hyrder. Naturligt nok toges denne saa selskabelige Digtgenre op til kunstnerisk Behandling i Provence. Oprindelig var det vel nok altid et virkeligt personligt Mellemværende, der af de to Sangere afgjordes paa staaende Fod ved saadanne Verskampe. Men jo mer Vægt der lagdes paa Formen, des mindre kunde der være Tale om Improvisation; Udvekslingen af Vers foregik da med Mellemrum. Og det blev heller ikke længer

altid et personligt Skændsmaal, der sattes paa Vers; det var tit et eller andet almindeligere Spørgsmaal, som debatteredes. Naar i et Selskab et Æmne var bleven Genstand for Meningsstrid i Samtalens Løb, kunde en Dame opfordre to tilstedeværende Trubadurer til at gøre sig til Talsmænd for de to stridende Meninger, eller den ene opfordrede sin Kollega til at vælge en af Meningerne at forsvare og paatog sig saa selv at plædere for den anden, og ved næste selskabelige Sammenkomst mødte de saa forberedte og „opførte" Sangkampen. Man endte da gærne med at indanke Tvisten til Afgørelse for den, der havde forelagt Spørgsmaalet eller for en fritvalgt Domstol f. Ex. af fornemme Damer. Talrige saadanne smukke Fællesdigtninger er bevarede, omend maaske ved flere i Virkeligheden begge Roller er digtede af en og samme Trubadur. Der disputeres om de forskellige Nationers Fortrin. Om man har Ret til at vrage en Dames Elskov, blot fordi hun bliver gammel. Om en Dame bør give den fornemste eller den ædleste Tilbeder Fortrinet, — Dauphinen af Auvergne holder højmodig paa det sidste, hans borgerlige Modstander beskedent paa det første. Om det er værst at være i Gæld uden at kunne betale den eller at elske uden at kunne vinde Genkærlighed; — Eble udvikler, at med al Respekt for ulykkelig Kærlighed er det dog værre, naar man forfølges af Kreditorer og ikke tør vise sig paa Torvet i pæn Dragt; Guillem Gasmer mener derimod, at man med smukke Ord kan stille en Kreditor tilfreds, men ikke saa let kommer ud over Elskovssorg.

Saadanne poetiske Væddekampe har blomstret ved saa mange Hoffer. Men ejendommelig for de sydfranske

Hoffer er den fremtrædende Plads, som erotiske Spørgsmaal har i disse Versdebatter. Ved Siden af, som Sirventesdigtere, at „ånspore de Store til høje Bedrifter, beskæmme de Onde, uden Frygt være Sandhedens Herolder," samt ved deres Sang at skænke deres Velynderes Ry et evigt Liv — som de roser sig af —, har Trubadurerne nemlig som Digtere af Canzoner et ikke mindre stort Kald — at forkynde Glædens, det selskabelige Livs, Elskovens Religion.

I Glædens Element lever jeg som Fisken i Vandet, synger Arnaut de Maruelh; hver Gang den søde Foraarsluft igen vækker mit Hjerte til nyt Liv, føler jeg, at jeg er født til at glæde mig. Jeg glædes ved Fuglesangen og Blomsterne — jubler Bernart de Ventadour — glædes over mig selv og endnu mer over min Frue, fra alle Sider er jeg omgiven af Glæde, men denne overgaar al anden. Meget mer end Fuglene har jeg Grund til at synge, jeg som blot lever i Sang og Glæde alle Dage og ikke tænker paa andet. „Joi" og „Gaug" (Glæde), „Joi e deport" gaar som Ledemotiv gennem Trubadurdigtningen. Mod Heltedigtenes tragiske Patos og Kirkens mørke Højtidelighed spiller den glade Sang op med sine Triller og Koloraturer. „Joi e deport" betyder „Herrefølelsen hos Adelen, naar den føler sig frigjort fra materielle og aandelige Bekymringer," og denne Herrefølelse skal Trubadurerne vække og holde levende. En fribaaren Natur — synger de — kan ikke leve i Bekymring og Bedrøvelighed, han maa elske alt lyst og smukt — skønne Vaaben, munter Tidsfordriv, høvisk Selskabelighed; intet af sligt er ondt, og det vil ikke blive straffet af Gud, som

de tror, der er ved at bringe Ungdom og Glæde i Vanry, fordi de ikke selv véd, hvad Glæde og Gavmildhed vil sige (Guiraut de Bornelh). Glæden er Roden til alt godt, „se (uden) joi non e valors", Glæden gør god, tapper, elskelig og elsket. Det er denne Overklassens Opstemthed, Eufori, som de tyske Trubadurer kalder „hohe muot," „riche muot"; „aldrig en eneste Dag saa jeg ham sørge," siges der i en Lovsang over en afdød Fyrste.

Joi er tillige noget andet: Lyrikerens Svælgen i sine Følelser, Beruselse i sin Sjæls indre Rigdom. Den samme Sentimentalisme, der slog ud i St. Bernhards Følelseskristendom og i Korstogsentusiasme, — det er denne samme, som hos Trubadurerne slaar ud i Følelsessalighed og erotisk Sværmeri. Overfor Baronerne, der kun tænker paa Jorder og Kamp og alt, der er til at tage og føle paa, forkynder Trubadurerne paradoksalt det indre Livs Frihed og Rigdom: Der ude er det visnende Høst og isnende Vinter, men inde i mig knoppes Foraaret og blomstrer Sommeren. Et Smil af min Elskede er mig mere værd end Arabiens Guld, i min Elskovslykke vilde jeg ikke bytte med Kongen af England. Men til Gengæld forkyndes det som et ikke mindre Paradoks, at ulykkelig Elskov gør mere ondt end Tandpine og er ubehageligere end Gæld. Og alligevel — alligevel er en ulykkelig Elskers Savn Digteren dyrebarere end den plumpe, sanselige Tilfredsstillelse, som de Fleste forstaar ved Elskov.

Foraaret er Glædens og Følelsessværmeriets Tid. Bernart de Ventadours Sange er forelskede Hymner til Foraaret, — naar Hørren grønnes paa Markerne, Violerne titter frem under Buskene og Aaerne risler klart

over Sandet, naar det knoppes til Blad og Blomst paa alle Grene og Fuglesangen lyder Dag og Nat. Nattergalens søde Sang holder ham vaagen i Elskovstanker om Natten, og naar Lærken om Morgenen løfter sig paa sine Vinger op mod Solen, saa den helt glemmer sig og lader sig dale af den Sødme, den føler, saa er det ham som om hans eget Hjerte skulde sprænges af Længsel . . . Ligesom man ikke kan lade være med at vende Tungen hen mod en hul Tand — synger Guiraut de Bornelh — saaledes kan han heller ikke lade være med at vende Hjertet mod de ny Blomster, naar han ser Grenene blomstre og hører de elskovsglade Fugles søde Stemme fra Buskene. Naar Sneen er smeltet og Varmen, sidst i Marts, er vendt tilbage med grønne Enge og Fuglesang, bliver han saa springsk som et Vilddyr, saa let tilbens som en Raa. Engene og de klare Aaer, Hvidtjørn og Vildrose, Lærke og Nattergal — det er den lyse, venlige Foraarsskønhed, som Trubadurerne elsker, de henlægger ogsaa gærne Scenen til den Slags Haver, som Ridderborgene nu ofte omgiver sig med. Digteren sitrer som Bladet, er glad som en Fugl, og han gennemvarmes af den Elskedes Blik som Naturen af Solens Straaler.

Foraaret er Befrielsen efter den kolde, mørke Vinter, da Vejene var ufremkommelige og man sad og frøs eller kvaltes af Røg i de stenlagte, skumle Borgkamre. Nu kan den vandrende Ridder og Trubaduren igen farte om i den vide Verden. En Frihedslyst og Udvé ud i Verden klinger gennem Trubadurernes Sange. „Det syntes ham ilde at være længe paa ét Sted", hedder det om én og kunde hedde om mangen af dem. I al Slags Vejr, under Møje og Farer, strejfer han om tilhest — som Raim-

baut de Vaqueiras skildrer det i et Digt — med Skoven og Vejene til Herberge. Undervejs digter han: „Jeg vil gøre et Vers om slet ingen Ting," begynder han, „det er digtet, mens jeg sov paa Hesteryggen," han føler sig forhekset, véd ikke om han er vaagen eller drømmer, om han er glad eller bedrøvet; hans Hjerte er ved at briste af Savn, men dog agter han det ikke en Snus; hvem hans Veninde er, véd han ikke, men dog elsker han hende højt, alligevel kender han en meget skønnere, men véd blot ikke, hvor hun findes... I en saadan Stemning af oprømt Ligegladhed og vag Forelskethed strejfer Sangeren om fra Hof til Hof. Hans Hjerte løfter sig (hedder det hos de tyske Minnesangere) til Lyset, som Falken i sin Flugt eller Ørnen i sin Svæven, det er ham, som fløj han over Verden og ejede alt eller kunde springe som Vildtet i de dybe, store Skove. Alt, hvad der er af Glæde i ham, det „spirer, vokser og grønnes," hans Hjerte „skyder Blad og Blomst og holder sig grønt, Aaret om."

At flagre og favne, synge og elske — det er den farende Sangers Livsprogram. En liberal Leven og Laden leve er det, hans Sang forkynder. I Baronernes raa og Munkenes mørke Verden vil han lyse op og varme. Naar han altid fremhæver Gavmildhed som Hoveddyden, kan han jo ikke siges fri for at tale for sin egen Pose; hans Sang er mangen Gang Betleri og Prelleri, og den Seignør, der vil prises som en Alexander af ham — Alexander den store er stedse Mønsteret paa Gavmildhed — maa rykke ud med Heste og Klædninger til sine Sangere og holde aabent Bord „uden nogen Portner." Men larguezza — „milte" som det hed paa Tysk — var

virkelig det vigtigste, praktiske Udtryk for den Blødgørelse og Udvidelse af de snevre, haarde Baronsind, som det galdt om. De griske Kløer, der var saa rede til at gribe, skulde lære at aabne sig for at give. Trubadurdigtningen virker her tildels sammen med Kirken; ogsaa for Kirken galdt det — ikke blot i Egeninteresse — at faa Egennyttens og Havesygens Aand drevet ud af Hjerterne, rive dem løs fra Muld og Mammon. „Donar" — at give, at strø Pengene ud, leve og lade leve — det er for Trubaduren det ridderlige Herreliv; om Pengene gaar til prægtige Dragter, glade Fester eller til Godgørenhed er ham lige godt. Han priser Krigen, fordi den tvinger til at aabne Haanden, nøder de Store til at tage og til at give. I en Tenzone forsvarer en Røverridder sig med, at han ikke tager for at købe Skatte op, men for at strø ud til andre. Kirkens Moralister minder herimod om Ciceros Advarsler mod den Slags Gavmilde, der tager, hvad de giver, og dadler de Riddere, der af Forfængelighed skænker alt de ejer bort, og overøser Gøglere og Jonglører med Kapper og Smykker, medens de Fattige dør af Kulde udenfor deres Borg og Portneren genner dem bort med et: „Gaa, din Slyngel! min Herre vil høre paa Sang." Men Trubadurerne priser den Ridder, der 1174 ved Beaucaire lod 30,000 Sous udstrø og lod 30 Heste brænde for at vise sin „larguezza," eller Robert Korthose, der lod sig pumpe af Gøglere og Tøjter, saa han en Morgen fandt sig i den Grad udplyndret til Skjorten, at han ikke kunde staa op og gaa i Kirke. „At sige ja hellere end at sige nej" — det er Formlen, i hvilken en Trubadur lykkelig sammenfatter den ridderlige Liberalitet.

At leve i Fest og Selskabelighed, i høvisk, elskværdigt Samliv med sine Jævnlige — alt dette var en Art social Idealisme, Trubadurdigtningen forkyndte overfor de gammeldags Baroner, der kun tænkte paa at slaas med deres Naboer, runde deres Jorder af, udsuge deres Bønder og samle paa Gods og Kvæg. De faste Borge — klager Trubadurerne — med Mure og Grave er Urettens og Voldsmagtens Arner, dér er der kun Plads for Vaabenlarm, ikke for Fester og Gavmildhed. De plumpe Baroner bryder sig ikke om Sang og Dans og Spil, Foraaret og Blomsterne er dem ligegyldige, naar blot Haven giver godt med Frugt. Fra Kongehoffet og nedefter tinges der blot om Jord og Kvæg som hos Købmænd. Selv en Stridshane som Bertran de Born erklærer, at saadanne Baroner, der kun tænker paa Jagter og paa at underkue deres Folk og aldrig holder munter Selskabelighed, har ikke Begreb om Ridderlighed, og Hoffer, hvor der ikke er glade Fester og Damer, er blot Baronforsamlinger. „Krig og Vaabenspil — gi' Penge ud og gøre Kur til Damer" (Assautz e tornei — donar e domnei) alle disse fire Ting hører — erklærer han — i lige høj Grad med til Ridderliv. Og baade ved ligefremme Læredigte („ensenhament") og gennem alt, hvad de forherliger eller fordømmer, gør Trubadurerne sig til Hofkulturens og Høviskhedens Forkyndere. Det er ikke blot de ydre pæne Manerer, det herved drejer sig om, men den Velviljens daglige Smaamønt, som hedder Belevenhed og Elskværdighed. Det milde Blik, de huldsalige Miner, den venlige Hilsen, Talens lette Spil og den kvikke Spøg — sligt er det, Trubadurerne besynger hos deres Seignør eller Frue. Og de lærer, at venlig Tale og belevent Svar

skaber Venner og koster ingen Penge, at den Gave er den bedste, som gives uden at man behøver at bede om den, at en høflig Løgn er hundred Gange mere værd end en grov Sandhed, og at man, som Malerne gør det, bør sætte lidt udsmykkende Kulør paa, hvad man fortæller, uden dog at fjerne sig for meget fra Sandheden.

Men Selskabelighedens og Høviskhedens og det lyriske Følelsessværmeris højeste Potens er for Trubadurerne Kærligheden. „Maatte jeg aldrig blive Gud saa forhadt," synger Bernart de Ventadour, „at han lader mig leve, til Byrde for alle, naar jeg ikke elsker længer." Han vaagner op om Natten helt overvældet af Glæde, helt hensunken i Sværmeri og kan ikke lade være med at synge, skønt han ikke véd, om hvad eller om hvem. Det er ham, som om hans Hjerte skulde smelte af Længsel, Øjnene dugges, og i Taareduggen skriver han hundrede Hilsener ud i Verden til den skønneste og yndigste. I en saadan ynglingeagtig Elskovslængsel gaar Trubadurerne om. „Kvindejægere" kalder Kirkens Folk dem. Da den gode Kong Karl den store — fortæller de — havde Herredømmet over alt, delte han hele Provence, der er fuldt af Vin, Skov og rindende Vande, ud til Spillemænd og Menestrels, der er meget løsagtige.

Snart har de et Æventyr med en Hyrdepige undervejs og sætter det i Pastorel, saa er der en Borgerkone, som de gør sig galante for, men som — saaledes som én selv fortæller i et humoristisk Digt — med jævne borgerlige Ord viser alle deres Galanterier bort; men især flammer og sværmer Trubadurerne for alle Hoffernes Skønheder.

„Mangt et Øje har jeg kysset og mangt et Øre," synger én til sin Dame, „blot fordi de lignede Eders." Og da en anden er bleven afvist af sin Tilbedte, synger han, at han jo nu maa se at skaffe sig en anden Veninde, men for at hun skal kunne staa Maal med den forrige, maa han sammensætte hende af Træk rundtom fra, og Sangeren faar derved Leilighed til at sende alle Egnens Damer sin Kompliment: Den friske Farve og det blide Blik laaner jeg fra Jer, skønne Sembeline, og det er meget, at jeg ikke tager alt fra Jer, thi det skorter Jer ej paa nogen god Gave; Fru Elise beder jeg om hendes muntre, kvikke Tale, saa bliver min Skønne i Sandhed hverken stum eller dum, Vikomtessen af Montausier om hendes Hals og Hænder; til Rochechouart rider jeg efter Fru Agnes' Haar, selv Tristans Isolde havde ikke saa smukt et Haar; Fru Audiartz maa, hvor nødig hun end vil det, ud med sin smukke Figur og Midje osv. osv.

Med levende Skønhedsglæde og sanselig Forfinelse udformer Trubadurerne det Skønhedsideal for Kvinden, som hele den senere Ridderromantik egentlig blot varierer eller udfører nærmere. Visse Træk kan maaske være laante fra Ovid eller anden Oldtidskunst, andre fra byzantinske Madonnabilleder, andre igen dukker allerede op hos Middelalderens ældre latinske Digtere, men meget er dog Trubadurernes eget. Det gyldent lyse, krusede eller bølgende Haar, de fine, helst mørke og skilte Brynstreger, den lille Mund med Krystal- eller Elfenbenstænder, regelmæssige og tætsiddende, — det er gængse Træk allerede i det 11te Aarh.s latinske Digtning. Men Trubadurerne udhæver mere Øjnene og Blikket, Læberne og Smilet samt Teinten — den malerisk

yndefulde og sjælelig erotiske Skønhed. De smaa, smalle Øjne bestemmes mindre efter Farven end efter deres Udtryk; de skal straale som Stjerner, skal være leende, milde, elskovsfulde, lystspillende, — ridentes, blandientes, innuentes, laquentes, offerentes, expetentes, attrahentes, capientes hedder det hos en latinsk Digter fra det 12te Aarh. Munden har svulmende Læber, der indbyder til Kys (küssenlîch siger Wolfram), den smiler sødt, ler liflig — mollia spondens risus taler allerede en geistlig Poet fra c. 1100 om. Men især forherliges Hudfarven — dens straalende Glans (clara clartatz), af en Hvidhed som Hvidtjørnens eller Elfenbenets eller som en Vildrose, naar det hvide svagt er blandet med rødt. Anderledes barbarisk hedder det i nordfranske Romaner, at Panden er som formet i Træ eller Sten eller Elfenben, og at det røde ligger paa Hudens Hvidt som Zinnober paa Sølv i et Vaabenskjold.

Saa prises videre den ranke, hvide Hals — saa skær er dens Hud, at — paastod en tysk Digter, — naar hun drikker, kan Vinen ses rødmende rinde ned gennem Struben. De smaa, faste Bryster, — to Valnødder, saa smaa, at man kan omfatte dem med sin Haand, eller drejede som Kegler. Skuldrene, lige og bøjelige som Siv. De lange Arme, de hvide, smukke Hænder med de fine, glatte Fingre, de spejlklare Negle. Midjen smækker, Maven rund og lidt toppet, Hofterne brede. Antikonie er i Wolframs maniererede Sprog saa slank som en Hare, der er strakt paa Spid; hendes Myretaille (jfr. Hvepsetaille) vækker Mændenes Begær. Hyppigst fremhæves dog kun Figuren i det hele som „ben estans" (tysk wolgetan), „covinens" ɔ: velproportioneret. Særlig yndes det

slanke, fintbyggede; „graile“ (gracil) og „delgat“ (delicat) er Yndlingsord. Tøjet skal sidde godt, „men — skriver en Trubadur til sin Dame — eders Figur er saa velskabt, at selv den slettest tilskaarne Klædning vil sidde godt paa Jer, og alle Kataloniens, Paris' og Kølns Skræddere vilde ikke kunne have noget at rette paa den.“ Men Trubadurerne fortæller endvidere meget om, hvor livligt, muntert, smidigt, yndefuldt, behageligt den Tilbedtes Legem er; de har en Mængde Tillægsord (gais, cortes, avinens, plasens, coinde, isneus), som er erotisk sensuelle og kun i svag Grad gaar igen hos de tyske Minnesangere. „Hendes Lemmer er saa bløde,“ hedder det, „som ellers kun Kaniner er det,“ Legemet er saa hvidt, frisk, muntert, blødt, saa glat som Ametyst; det er amoros — minneclich — og indbyder til Omfavnelse. Ogsaa hendes honningduftende Aande og Hudens søde Mælkeduft fremhæves senere. — I poetiske Vendinger gengives det almindelige Indtryk af hendes Fremtræden. Skønnere end Martssol, Aprilregn, Sommerskygge — synger en Provençaler. Hun er kendelig som et Voxlys mellem Kærter — hedder det paa Nordfransk, hendes Skønheds Glans oplyste hele Slottet med sin Klarhed; at se hende er som at lytte til Musik. I hendes Nærvær — erklærer en tysk Digter — glemmer enhver alt, der tynger ham.

Endnu mer end Udseendet er det Kvindens Væsen og selskabelige Tiltrækning, der forherliges af Trubadurerne. Hendes kvikke Tale og smukke Sang; hun forstaar at „plazers far e dir“ (tale og gerere sig behageligt); hun er „d'avinen companha“ (til behageligt Selskab), hun er elskelig i al sin Væren (amorosa en totz son semblans); selv hos de bedste vækker hun tusindfoldigt Behag. En

hel Række Læredigte vier ogsaa Trubadurerne til Kvindens selskabelige Opdragelse. En fornem Dame havde anmodet den adelige Garin le Brun om at skrive hende et saadant Læredigt, og Trubaduren udvikler da ogsaa for hende paa Vers sine Regler for den fuldendte Verdensdame: Hvordan hun altid skal have hvidt rent Linned paa sig, gaa i smaat Skotøj, for at Foden skal se lille ud, og tage smaa Skridt, naar hun gaar i Kirke. Hvordan hun skal tage imod i sit Hjem: vide at gøre Forskel paa Folk efter deres Fornemhed, men dog være høflig mod alle — vide at afbryde paa en fin Maade en Samtale, der mishager hende, uden dog at svare vredt, — vide at stemme sig i Takt med de Omgivelser, hun er imellem, men ikke indlade sig i Fortrolighed med Fremmede. Endvidere, hvordan hun i Dragt og Manerer skal udvise den indbydende Behagelyst, som udgør Koketteriet: tækkeligt løfte op, naar hun gaar, saa Foden ses, bevæge Skuldrene graciøst under Gangen, lade Kjolen slutte tæt, saa den ikke skjuler Legemet som en Sæk, men dets Linier skimtes, holde den udskaaren fortil, hvis hun har en smuk Hals. Troskyldigt er herved optaget som Regler for den fine Verdensdame Anvisninger, som man fandt hos Klærken Ovid i hans „Ars Amandi" og som oprindelig var givne Roms Halvdamer for at ægge blaserte Levemænds Appetit.

Om disse Kvinder flagrer saa Trubadurernes erotiske Længsler. I de sydfranske Hoffers løse og løbske Elskovsliv tog de deres rigelige Andel, hvad de gamle Trubadurbiografer véd at fortælle om, og deres Canzoner spiller i alle Arter og Grader af Kærlighed, fra

plump Junkererotik til flygtigt Koketteri eller til beskedent Ynglingesværmeri.

Bernart de Ventadour — et Barn af Tjenestefolk, opdraget og uddannet til Trubadur hos den naadige Borgherre — er den beskedne Pageelskovs Sanger. Han hyldede og priste sin Velynders Frue, blændedes af den fornemme Adelsdame, forelskede sig ynglingeagtig i hendes Smil og vandt — syntes det — ogsaa sin „Skøn at skue"s Yndest (under dette Navneskjul forherligede han hende), ialfald nok til at gøre Vikomten lidt betænkelig, saa Sangeren maatte fortrække . . . hvorefter han vandrede om ved andre Hoffer, dyrkede andre højtstaaende Skønheder — fremfor alle Dronning Alienor, ved hvis Hof i Normandiet han opholdt sig en Tid, — men af og til sendte han fra det Fjerne Sange hjem til sin „Bel Vezer" . . . indtil han paa sine gamle Dage, som saa mange af sine Kunstbrødre, søgte Alderdomstrøst i et Kloster.

Han véd jo — synger han — at hans tilbedte Herskerinde er ham naadig. Sagde hun ikke forleden, da han for en Tid maatte rejse bort, at hans Sang behagede hende? Naar han nu tænker derpaa, synes den søde Luftning, der naa'r ham fra hendes Hjemstavn, som en Vind fra Paradis; — maatte enhver Sjæl i Kristenheden føle saa stor Glæde som min! . . . Om han dog blot kunde træffe hende ene, medens hun sov — eller lod, som hun sov — saa han ret kunde nyde hendes Skønhed, hendes „bel cors ab fresca color," og røve det Kys fra hendes Mund, som han ikke tør bede om . . . kysse den, saa Mærkerne skulde ses længe efter.

Men nu — jubler han — *har* hun skænket mig et Kys,

saaret mig med sin Mund, saa kun et nyt Kys kan helbrede mig, ligesom — fortæller Ovid — den, der er saaret med Peleus' Lanse, kun kan helbredes ved et nyt Stik af den. Saa fuldt er hans Hjerte af Jubel, at han er ved at gaa fra Sans og Samling, — han ser Blomster og grønne Enge midt i Vinterens Sneslud, han kunde, hyllet i sin Kærlighed, gaa i den bare Skjorte midt ude i Vinterblæsten.

Dog — beskeden og diskret maa han være; det véd han. Kunde han blot forhekse alle dem, der vogter paa dem begge ... gøre dem til Børn, saa han uden at frygte deres Øjne kunde omgaas sin Tilbedte saa fortrolig, som han vilde. Eller om de opfandt et Tegnsprog, som de andre ikke forstod? Ialfald kan hun være forsikret om, at han ikke barnagtig broutende skal plapre ud med den søde Hemlighed, men vel skal forstaa at lyve og forstille sig. Ogsaa nøjsom skal han være. Hvor gærne vilde han ikke som en Svale kunne svæve ind om Natten i hendes Kammer! hvor gærne have Lov til at være tilstede, naar hun klædte sig af! ydmyg knælende drage hendes Sko af, naar hun værdigede at række Foden frem. — Selv i at dele hendes Gunst med andre maa han vise Forsagelse. Han véd jo, hun elsker andre, og er stundom i Tvivl om, hvorvidt han bør lade som intet eller opgive hendes Tjeneste. Men bedre er det at nøjes med Hælvten af hendes Elskov end slet intet at faa. Var hun blot ikke saa vægelsindet! Som Grenen bøjer sig efter Vinden, saaledes er han jo rede at efterfølge alle hendes Bud. Men han føler, at hendes smukke Øjne og venlige Ansigt holder ham for Nar. Som et Skib paa Bølgerne holdes han vuggende mellem Haab og Frygt. Stundom

vil han da ogsaa fortvivlet rive sig løs fra sin ubelønnede Elskov. Efteraarsløvet, der falder fra Træerne, fylder ham i saadanne Øjeblikke med Velbehag; saa helt stemmer det med hans Sind. Hun, der før tog saa venlig mod ham, lader ham ikke mere kalde, „Hjertet vil sprænges af Smerte, der er intet andet for end at dø." Hele mit Hjerte, hele mit Selv ejede hun. Nu maa jeg visne, som Ovids Narcissus ved Kilden, jeg vil helt give Afkald paa Kvinder, aldrig tro dem mere og gaa ud i det Fremmede, jeg véd ikke hvorhen.

Holdt Borgfruen af Ventadour sin Sanger i Aande med et Kys nu og da — men vel heller ikke mere — saa er *Peire Rogiers* Hyldest til den fint dannede Vikomtesse Ermengarde af Narbonne endnu mere nøjsom. En smuk, ung Kannik, som han var, gjorde han sig til Trubadur og opholdt sig længe ved Vikomtessens Hof, men nøjedes — siger han — med hendes Smil og Spøg, mere, véd han, tilfalder der ham ikke, han har heller aldrig begæret „facta" af sin Frue, men alene det at se hende gør ham rig og glad. „Saaledes vil jeg elske, hvad jeg ikke besidder, og jeg har saa megen Ære og Glæde deraf, som om *det* var sandt, som i Virkeligheden ikke er det." Og helt artigt og undergivent lærer han Folk (efter Ovids Ars Amandi), at de aldrig maa tro Klafferi, og selvom de med deres egne Øjne ser deres Veninde gøre en Fejl, maa de ikke tro deres Øjne, men derimod ubetinget hendes Ord. En lige saa ydmyg, men mere glødende Underdanighed er der i den borgerlige Trubadur *Peire Raimons* Elskov til en ubøjelig Adelsfrue i Toulouse. „Paa Knæ vilde jeg komme til hende," synger han, „og grædende bede hende om Naade; vilde hun

blot vise mig den Ære at tillade mig knælende at betragte hendes veldannede, yndefulde Skikkelse." Ofte slaar dog den fattige Sangers ydmyge platoniske Hyldest ved Leilighed over i de dristigste Ønsker. Den fattige Klærk *Arnaut de Maruelh* erklærer til daglig i sine Sange, at Grevindens muntre Elskværdighed og „de kærlige Ord, hvormed hun fylder mit Hjerte," er ham nok, og at han nøjes med at kysse og favne hende i Drømme, en Elskovsnydelse, som ingen Ægtemand kan formene ham. Men nu og da vover han sig dog til at sukke efter, at hun skal skænke ham et Kys og „lade flere Belønninger følge efter", og udmaler kækt sit Haab om en Nat at holde hendes skønne Legem i Armene og kysse hendes Øjne og Mund, „saa hundred Kys blev til et eneste for os." Og andre Trubadurer ønsker i de ligefremmeste Udtryk at omfavne hende „uden Skjorte," under ét Tæppe begge to.

En anderledes fribaaren, men ogsaa junkerlig Karakter har Elskovslyriken hos en fyrstelig Trubadur-Amatør som *Grev Vilhelm af Poitou,* Hertug af Aquitanien. En munter og elegant Herre, berømt for sine erotiske Bedrifter, sine selskabelige Talenter, men ogsaa for et højst letsindigt Korstog, der fik et meget ynkeligt Udfald, — hvilket han bagefter sang lystige Viser om rundt paa Slottene. I harmløst Brouteri opregner han alt, hvad han duer til, — han forstaar sig paa Tapperhed, Ære, Vers, kan skelne mellem Vid og Daarskab, og naar man i Selskab byder ham at dømme i en Kærlighedstvist, træffer han altid det rette; selv forstaar han ogsaa at lege alle Slags Lege med Kvinder — hvad han saa udvikler nærmere i plumpe Tvetydigheder, idet han takker Gud, St.

Julian og sine Opdragere for alle gode Gaver, han har faaet. — I et andet Digt, der næsten former sig til en lille Boccacciosk Novelle, fortæller han om et ligesaa muntert som uhøvisk Æventyr, han havde med to Borgerkoner, som han mødte oppe i Auvergnes Bjerge. — Med raa Kavalleristhumor beder han en Ven give sig Raad: To ædle Heste ejer han; kunde han faa dem redet til efter sin Lyst, vilde ingen være bedre bereden end han; men de kan ikke enes, og han maa vælge mellem dem, — det er Kvinder han mener. Og han udvikler nu begges Egenskaber og spørger, om han bør holde paa Agnes eller Arsén. Saadanne Digte er jo ikke meget trubaduragtige. Men i andre synger en Forelskelse af mere sjælelig Art — i Pagt med Foraar og Ungdomsglæde, med Skønhedssans og sympatisk Kærlighedsattraa: I Foraarets søde Tid, naar Træerne løves og Fuglene synger, gik det med vor Elskov som med Hvidtjørnens Knop, der sad tillukket i den regnfulde, kolde Nat, men sprang ud for Solens Straaler — ganske som i Heines „underskønne Maaned Maj." ... Endnu mindes jeg den Morgen, da vi gjorde Ende paa Tvisten, og hun skænkede mig sin Elskov og sin Ring; Gud lade mig leve saalænge, at jeg faar mine Hænder ind under hendes Kaabe ... Jeg vil digte en ny Sang, før Vinden og Regnen og Kulden kommer. Min Dame vil prøve mig, men hvormegen Tvist hun end ypper med mig, faar hun mig blot mer og mer i sin Magt; I maa ikke holde mig for fuld og gal, men jeg kan ikke leve uden min gode Dame. Ved St. Georgs Hoved! Jeg dør, om hun ikke kysser mig i Kamret eller under de grønne Grene. Men hvad Glæde kan I ogsaa have, skønne Dame! af at berøve mig eders Elskov? Hvorfor vil I

gøre jer til Nonne? Hvad kan det gavne jer, om jeg gaar i Kloster? Alverdens Glæde er vor, hvis vi to elsker hinanden ... Hvis hans Dame blot vil skænke ham sin Kærlighed, lover han, at han skal være baade galant og diskret, skal sige og gøre, hvad hun byder, holde hende højt i Ære og prise hende vidt og bredt; og det véd han, at den, der elsker, maa forstaa at bøje sig for mange, maa udføre mangen smuk Daad og vogte sig for at tale bondsk og uhøvisk ved Hove.

Virker her en frisk, naturlig Forelskelse opdragende paa den raa Junkerlighed, bryder omvendt hos en anden fyrstelig Sanger, Grev *Rambaut af Orange,* nu og da brutal mandfolket Lidenskab gennem det blotte høviske Galanteri, som han til daglig leger med. Saa udvikler han kynisk, hvordan man bør begegne Kvinder for at faa sin Vilje med dem — prale og smigre bør man, ogsaa true, om det skal være, og plante dem en Næve i Ansigtet; selv paastaar han ganske vist at være dum nok til altid at optræde redeligt og ridderligt overfor dem. Eller *Raimon fra Miraval* — den altid forelskede og altid i Elskov ulykkelige Adelsmand, der drog rundt og besang Loba af Penautier eller Azalais af Lombres eller „den skønne Albigenserinde" i Castres. Midt i al hans kurtiserende Klingklang bryder Naturen igennem, naar han brutalt overøser en Dame, der har afvist ham, med Beskyldninger for at have solgt sig for Penge: „Gaa ud, mit Digt! og fortæl, at her er en Dame til Salg." En anden Gang forklarer han, hvorfor han finder sig saa godt i sin Dames vitterlige Troløshed; han retfærdiggør sig med, at han selv samtidig har vidst at tage sig Forlov — og er det ikke bedre saaledes end at skilles ad med

vrede Hjerter? — Sin egen Hustru, som han aabenlyst forsømte, vilde han iøvrigt ikke tillade et lignende „Lige for Lige." Ogsaa hun dyrkede Digtekunst og havde sig en Elsker, men det vilde Ægtemanden ikke finde sig i, — før hans Kaldsbrødre ved at skamme ham ud i Smædedigte tvang ham til at vise sig liberal.

Den lystigste og løjerligste blandt Trubadurerne var *Peire Vidal* — en Bundtmagersøn fra Toulouse, der drog om ved Hofferne halvt som Hofdigter og halvt som Hofnar, hungrende (synger han selv) efter Kampe og Turneringer som en Munk efter Brød, men især dog efter Damegalanterier. Med sin smukke Stemme og sit opfindsomme Humør gjorde han aabenbart ogsaa adskillige Erobringer, og hans Brouterier er af en fantastisk Naivitet: „Tusinde Hilsener kommer daglig til mig fra Katalonien og Lombardiet, og det er ikke langt fra at Kongen forgaar af Misundelse over, hvor lystigt jeg har det med Kvinderne. Hundrede Kvinder véd jeg, som gærne vil eje mig, om de kunde; jeg praler ikke, men Kvinderne kysser jeg og Ridderne slaar jeg til Jorden. I Kækhed er jeg en Roland, i Belevenhed en Montdidier; jeg kender alt, der hører til Elskovs Kunst, og aldrig gaves der i Fruerstuen en behageligere eller under Vaaben en grusommere Mand. Ofte kommer der Bud til mig med Hilsener, med hvide og sorte Baand, med gyldne Ringe, og alle Ægtemænd frygter mig mere end Ild og Jern." — Som Regel har vel Kvinderne kun haft den naragtige Fusentast til bedste. Han klager hyppig over, at de blot koketterer med ham, eller han jubler nøjsomt over at have stjaalet sig et Kys til eller at Grevinden med sin Gemals Samtykke har skænket ham et.

En Gang lod en Grevinde ham jage bort, fordi han blev for nærgaaende, et andet Sted fik han Tungen gennemboret til Straf for at han løgnagtig havde pralet af en høj Dames Gunst. Yderst barok og naiv var hans Elskovshyldest. Hans Dame — erklærer han — er ham mere værd end 100 Kameler belæssede med Guld, samt hele den byzantinske Kejsers Rige. Til Ære for Damen i Carcasonne — som han forherligede under det noget kompromitterende Navn Ulvinde (jvfr. lupa) — klædte han sig (fortælles der) i Ulveskind og levede ude i Skoven; Hyrderne holdt Klapjagt paa ham og bragte ham saaret til den Tilbedtes Hus, hvor Narren blev udlét. Tilsidst deltog Peire Vidal i et Korstog og ægtede paa Cypern en Grækerinde, som man bildte ham ind var en Niece af den græske Kejser, — i hvilken Anledning han klædte sig i kejserlig Pomp og optraadte med Fordringer paa Tronen.

VIII. ELSKOVSKUNST

ELSKOVSLYRIKEN blev den Side af Trubadurdigtningen, som fik størst Betydning for Ridderromantikens Udvikling og blev ivrigst Genstand for Efterligning paa andre Sprog. Og Trubadurerne virkede ved deres Liv saa godt som ved deres Digt som Lærere i en egen Elskovens Kunst, som Apostle for en egen Elskovens Religion. I den egentlige typiske Trubadurelskov indgik mange forskellige Elementer en højst kuriøs Blanding.

Trubadurernes Elskov var først og fremmest for en stor Del at betragte som en Art Hoftjeneste, deres Elskovssange som en Afart af de Lovsange, som det var deres Bestilling og Erhverv at levere. Ligesom alle Tiders Hofskjalde havde Trubaduren først og fremmest det Hverv at lade Gildesalen genlyde af Husherrens

Pris og udbrede hans Ry paa Sangens Vinger. Og til de Sirventes, han digtede til Grevens Ære, svarede Canzoner til Grevindens Pris. For at udbrede hendes Ry — „son los enavantir" — er det (erklærer han ofte selv aabent) at han synger; eller han udvikler helt troskyldigt for hende, at naar han lovpriste hende i Sange, „gjorde jeg det ikke for Elskovs Skyld, men for den Hæder og Fortjeneste, som jeg ventede mig deraf, saaledes som en Sanger venter det af en ædel Dame." Den „Løn", han beder sin Dame om, er mangen Gang ikke det, vi nutildags vilde tænke, men en meget haandgribelig Løn bestaaende i Heste, Vaaben, Klæder eller Forleninger og Hofembeder. Og Damen holdt sig ganske aabent en Trubadur, for at han skulde udbasune hendes Ry. „Jeg har Lyst til at blive elsket for derved at vinde Pris og Ry," siger hun efter de gamle Trubadurbiografier til en Sanger, „og véd, at I er den, der kan forskaffe mig begge Dele, og jeg er den, der forstaar at belønne." Lønnen bestod dog mangen Gang vel ogsaa i meget „personlige" Ydelser. Vi har Eksempler paa, at den ene Dame køber en Trubadur til at vende sin Hyldest til hende, fra en anden Dame, ved at love ham den Slags Belønninger, som den anden ikke har villet tilstaa ham. Om Raimon de Miraval hedder det, at „alle Damer kappes om at drage ham til sig og vinde ham, og ingen forstod saaledes som han at bringe dem i Ry; ingen ansaa' sig for at være i Vælten, naar ikke Miraval var hendes Ven." Saaledes gik Trubaduren ikke sjælden over til at spille en Rolle, som man nuomstunder vilde hæfte et meget lidet flatterende Navn ved. Den nævnte Raimon inviterer i sine Sange til Ære for Azalais af Boissazon ligefrem Kongen af

Aragonien og Greven af Toulouse til at komme og se paa hendes Skønhed; den første kom ogsaa til hendes Borg — „kom og saa' og vandt" i Løbet af et Døgn.

Selv uden et saadant Hofdigterhverv overfører Vassallen og Hirdmanden naturligt sin Hyldest, sine Følelser af Hengivenhed og Undergivenhed fra Lensherren til hans Frue, — hvis da ikke Fruen selv sidder inde med Lenet. Og den feodale Arveret har just indført, at Barondøtre og Baronenker har Successionsret; flere af de Damer, Trubadurerne besang, var netop i dette Tilfælde: Alienor bragte hele Sydvestfrankrig med sig ved sit Giftermaal, og Ermengearde styrede i 30 Aar Vicegrevskabet Narbonne. I Korstogstiden var Kvinderne ialfald ofte Bestyrersker af Lenene, under Mændenes mangeaarige Fraværelse. Mange Trubadursange til høje Damers Pris er mindre at opfatte som Elskovslyrik end som Undergivnes Hyldest til deres Herskerinde, en Art Vassalhyldest, der ogsaa helt bevæger sig i Lensvæsnets Former. Damen er „domna", domina, ligesom Lensherren kaldes dominus, og Trubadurens Hyldest af hende kaldes „domnei": Fruetjeneste. Ridderen knæler — som overfor Lensherren — ned og sværger sin Herskerinde Troskab, han vil være hendes „Mand", Lensvassal (homme lige) og aflægger med sammenlagte Hænder Hyldingseden, og hun skænker ham et Kys, som Lensherren gør det, og maaske ogsaa en Ring, som det ligeledes ofte hører sig til, naar man beklæder en Vassal med et Len. Han „tjener" fra nu af og hedder „amics", hendes Ven, som den til Husstanden hørende Vassal (og i det gamle Rom Klienten) hed det. Til Gengæld for hans Troskab og Lydighed, skal hun som en Lensherre vise sig „naadig"

mod ham og yde ham „Løn", og han „rejser Retsklage" mod hende, naar han brøstholdes, eller opsiger hende Tjenesten, som en Vassal gør det. Endnu hos Wolfram v. Eschenbach kalder Ridderen Damen for sit Hjertes Borgherre (Vogt), og i „Romanen om Rosen" udføres Lenshyldingen i alle Detailler. For Trubadurer, der var af lavere Herkomst, traadte Tyendeforholdet i det frie Vassalforholds Sted.

Let blev nu ogsaa Husets Frue virkelig det unge Trubadurhjertes Valg. En Borg var jo som en Garnison; de unge Mænd var i det mest afgjorte Flertal, og af fribaarne Kvinder var der ofte, især fordi de unge Piger (som vi skal se) var begyndt at holdes mere afsondrede fra Mændenes Selskab end tidligere, ikke stort andre i Borgen end Husfruen selv, der gik om som Kommandantfruen mellem alle sin Mands tjenestegørende Løjtnanter, omsværmet af en hel Ungdoms Hyldest og Længsler. Og Ægteskabet var paa den Tid, mindre end nogensinde, identisk med Elskov. Stiftet af de to Adelsslægters Familieraad var det oftest kun at betragte som en økonomisk Forretning eller en politisk Manøvre: Jorderne skulde samles eller Slægtens Magt styrkes ved en Alliance; der raadedes over Kvindens Haand af hendes Fader eller Broder uden at nogen tænkte at spørge om hendes Ønsker. At faa Arvinger til Godset, for at det ikke skulde spredes, var Mandens normale Motiv til Ægteskab; en staaende Vending i Ridderromanerne er f. Eks. denne: „Og da hans Arvegods var stort, — han tog sig Viv for Børn at faa — til hvem i Arv det kunde gaa." Kirken selv anerkendte kun fire gyldige Grunde til at gifte sig: „for at avle Børn, undfly Løsagtighed, til

gensidig Støtte i Raad og Daad, endelig for at besegle en Fred, saaledes som de Store ofte giver deres Døtre til deres værste Fjender for at stifte Fred med dem. Men — tilføjes der — der er mange, som ikke indgaar Ægteskab af nogen af disse Grunde, men alene for at tilfredsstille deres Vellyst, som naar en Mand ser en Pige, der behager ham, og mærker, at han ikke kan besidde hende uden at ægte hende. Men saadanne, der kun vil tilfredsstille Kødets Lyst, begaar Dødssynd og gaar til Helvede." At indgaa Ægteskab af Forelskelse er et Misbrug af Sakramentet, og saaledes sømmer det sig heller ikke, at Ægtefæller elsker hinanden for varmt; det er en Betragtning, der ofte kommer igen, at naar Ægtefæller elsker hinanden udover, hvad der hører til at opfylde Ægteskabspligterne og avle Børn, er det en Synd, endog en større end Elskov udenfor Ægteskabet; thi det er et Misbrug af Sakramentet. — Under disse Forhold var det kun naturligt, at Baronfruen ikke afviste den Kærlighed, der bares hende imøde fra en ung Ridder eller Trubadur ved Hoffet, men, selvom hun ikke gav nogen „Gengæld", med Velbehag lod sig ombølge af hans varme Elskov og hans Sangs Virak. Ogsaa hendes Gemal smilede vel mangen Gang blot ad den Undergivnes uskadelige, beskedne Forelskelse, og hun kunde endog med Mandens Samtykke opmuntre den med et Kys eller andre smaa Gunstbevisninger, — Kys og Kæleri regnedes overhovedet ikke for noget, naar man blot holdt sig fra det massive Ægteskabsbrud. Naar Baronen paa sin Side iøvrigt sjælden betænkte sig paa at tage *sig* Forlov, kunde han ikke med Rette beklage sig, om Fruen heller ikke lod det blive ved de mindre Gunstbevisninger.

Og Erfaringen viste nu — dette var Trubadurernes store Opdagelse — at den unge Ridders „Dyrkelse" af Slotsfruen eller en anden fornem, gift Dame, — som saaledes baade var en Art konvenabel Hoftjeneste, Vassaltjeneste og tillige ofte et mer eller mindre besvaret Sværmeri, — at denne „Dametjeneste" var af den gavnligste Indvirkning paa den Unges Manerer og Sæder, hele selskabelige og ridderlige Opdragelse. Kvindens selskabelige Opdragermission gik op for Folk ved de sydfranske Hoffer. Hendes finere Konstitution, finere Takt, højere Behagelyst gjorde sig gældende som en afgjort selskabelig Overlegenhed over de plumpere Mænd. Hun havde i Regelen ogsaa mere Dannelse end de, kunde ofte læse og skrive, spille og synge og digte. Og som Opdragersker virkede — hver i sin Kreds — alle de fornemme Damer, der beherskede det sydfranske Selskabsliv; Vikomtesse Ermengarde af Narbonne eller Vikomtesse Adelasia af Marseille eller „la comtessa fina de Provensa"; det kunde hedde om dem, som det etsteds hedder om Kong Artus' Dronning: „Ligesom Læremesteren underviser det lille Barn, saaledes lærer og opdrager Dronningen alle Folk . . . Der er ingen ved Hove, som ikke har lært af min Frue." De unge lærer at vaske sig og tage pæne Klæder paa, naar de skal ind i Kammeret, at lægge bondske og uhøviske Manerer af, at vise Høflighed mod Damerne og bevæge sig hurtigere og yndefuldere i Samtalen end det før laa for dem. De kappes om at udmærke sig ved Turneringer og paa Jagter, at skære elegant for og danse smukt. Alt for Damernes Skyld — saaledes som en Versefortælling udvikler det, rigtignok sættende et meget naturligt Ord istedenfor

„Damerne." Trubadurerne gør sig til Forkyndere af denne Tro paa Kvindens civiliserende Magt. „Damerne" er Omkvædet i deres Elskovssange „formaar at gøre de bondske og ubehøvlede til ordentlige Mennesker, mangen er nu fin og høvisk, som uden dem forblev plump og gnaven mod alle. Jeg selv er ved en Kvindes Indvirkning bleven høfligere og beskednere overfor de gode, stoltere overfor de slette." Og de udvikler for Mandfolkene, hvor megen Ærbødighed de bør vise Kvinderne: de bør ikke ride og lade Damen gaa eller endog oversprøjte hende med Snavs; ved Maaltidet bør man holde de lange Hængeærmer op for Damen, mens hun vasker sig; og det er hensynsfuldest, naar man er i Dameselskab, altid at have Benklæder under Kjortlen, for at man ikke ved en hastig Bevægelse skal vække Anstød. Naive, men nødvendige Begyndelsesgrunde i Damegalanteriets Kunst.

Men særlig bør hver ung Ridder vælge sig en enkelt Dame at „tjene" — at vise selskabelige Smaatjenester og give galante Smaaforæringer, at kæmpe for ved Turneringer, at forelske sig i og prise i Sang. „Han behøvede en Dame at tjene og saa' sig om efter én", hedder det i Trubadurbiografier, og i en provençalsk Roman skildres det, hvorledes den Unge endnu ikke har elsket, men har læst sine Forfattere og véd, at nu er Tiden kommen, da det hører sig til at forelske sig; da han har hørt saa meget om Fruen af Bourbon, vælger han sig hende til Dame og drager hen at gøre hendes Bekendtskab. Er nu Damen ikke ledig, men iforvejen engageret med en tjenende Ridder, taler hun med en Veninde og foreslaar hende at overtage den unge Ridders tilbudte Tjeneste, og det arrangeres — ialfald i en af Trubadurbiografierne —

temlig nemt med begge Parter saaledes, at Trubaduren vender sin Tjeneste og Forelskelse mod den ledige Veninde.

Gift med en anden maa Damen imidlertid være, hvis Tjenesteforholdet skal svare til sin Hensigt. Det kan ikke nytte at vælge sin egen Hustru eller en ung Pige, man en Dag muligvis gør til sin Hustru; thi Ægteskabet, i hvilket Kvinden er socialt og økonomisk afhængig af Manden og hendes Gunst en ægteskabelig Pligtydelse, kunde — da mindre end nogensinde — virke afbrutaliserende paa Manden. Damen maa ogsaa helst staa socialt over sin tjenende Ridder; ellers har Tjenesten ingen ret Art. Fornemme, høje Herrer duer ikke til at tjene, hvad ogsaa en af Trubadurerne udvikler for Kongen af Aragonien i en Tenzonestrid med ham; de vil blot tilfredsstille deres Attraa og forlanger straks den højeste Gunst af Damen, uden at indlade sig paa nogen længere, ydmyg Tjeneste; de holder ogsaa op, saasnart deres Lune er ovre eller de møder en Smule Modgang. Men naar Damen staar frit og overlegent overfor Ridderen, uden Forpligtelser mod ham, tvertimod bunden til en anden, saa enhver lille Gunst er en Naade, et Offer fra hendes Side og ethvert Element af virkelig Erotik, der kommer med i Forholdet, medfører Fare og nøder til Diskretion og romantisk Forborgenhed (Navneskjul o. l.), — saa har Forholdet den Karakter, der gør det værdifuldest for den selskabelige Kultivering af Mændene, og som Trubadurerne mer og mer fastslaar som den egentlig ridderlige og hofmæssige Art Elskov.

Dette Forhold mellem en Ridder eller Trubadur og en fornem, gift Dame — et Forhold, som kan bevæge

sig gennem alle Grader, fra en blot Selskabsleg og en selskabelig Flirt til den dybeste Lidenskab, — kan jo synes Nutiden umoralsk; for Datiden betød det ofte et stort sædeligt Fremskridt. Naar Mændene ellers var vant til efter Øjeblikkets Lune at kaste deres Begær snart paa hin, snart paa denne Kvinde, og straks at kræve Tilfredsstillelse, nødtes Ridderen nu til at vie sig til en enkelt Dame, være hende trofast og lade sin Attraa, saa at sige, sætte paa smal Kost, paa smaa Rationer efter hendes Forgodtbefindende. Trubaduren stiller sin sande Elskov op som Modsætning til de løsagtige Begær, — op mod „losengiers", hvorved vistnok oprindelig forstodes de samvittighedsløse Forførere, der blot vil en raa Attraas Tilfredsstillelse („jo mer de anstiller sig, som om de elsker jer af et sandt Hjerte, des mer lægger de blot an paa at vanære Eder") og mod de brutale Ægtemænd — „hvad for Rettigheder vover de at pukke paa overfor deres Hustruer? lad dem se paa sig selv, skæggede som Bukke, skidne som Ravne, læderagtige og rynkede som Bøfler, haarede som Bjørne." Faktisk var Trubadurens Elskov et vigtigt Skridt henimod Monogami; hans Følelse — forsikrer han — forbliver trofast og varagtig; selv en ulykkelig Elskov vil han ej bytte bort mod den blotte sanselige Tilfredsstillelse hos Kvinder, han ikke elsker. Overfor dem, der profanerer det ømme Forhold og ødelægger Kvindens Rygte, blot for at broute med deres „Sejre", lover Trubaduren „Diskretion som en Æresag"; deri ligger selve Charmen og Romantiken i Forholdet. Derfor (siges der) bør Damen navnlig aldrig indlade sig med Borgerfolk; naar saadanne Folk sidder paa Vinstuen, lader de Munden løbe om, hvad de skulde holde

Tand for Tunge med. I Modsætning til dem, der straks vil „til Sagen", erklærer Trubaduren at kunne nøjes med Løfter, leve af Smil, Haandtryk, „en Traad af hendes Hanske", højst et Kys, og først langsomt og gradevis stige i den Tilbedtes Gunst. Og det er just herpaa — erklæres der — at man skal kende Forskel mellem Hyrdetøses og „løse Kvinders" Elskov (garçonnières — femmes folles) og saa den civiliserede Elskov, at den Kvinde, der holder paa sig selv, ialfald først efter nogen Tid og Prøvelse og, saa at sige, gennem mange smaa Stationer overgiver sig, selv naar hun elsker. Grundbetragtningen er den, som kommer frem i en Roman, da en Dame ser, hvor mange Genvordigheder hendes Tilbeder maa kæmpe med for at naa til hende, men erklærer, at det er ingen Skade til, „car se sans peine joie avoit, — de dames bon marché seroit." — „Thi hvis de naaede Maalet uden Møje, kom Kvinderne ikke til at staa højt i Pris."

Dette er just en Hovedsag. Den nye selskabelige „Sitte", den nye Kønsmoral omgærder Kvindernes Kønsære med flere Bolværker, end naivere Sæder havde kendt til. Hendes Stilling bliver paa én Gang mere beskyttet, men ogsaa mindre fri, end hidtil.

I Baronernes mandfolkede, krigerske Samfund havde det svage Køn været ringeagtet og kuet. Hun var Mandens Tjenerinde, opvartede ham ved Maaltidet, betjente ham ved Toilettet, vaskede hans Haar, indgned og tørrede ham ved Badning, masserede hans strabaserede Lemmer, gjorde lejlighedsvis endog Staldkarlegærning for ham. Som en Odaliske betjente hun ham ogsaa med sin Elskov, og vi har set, hvordan i Folkesangene det næsten altid er hende, der tigger om Man-

dens Elskov. Manden er hendes „Seignør", hun rejser sig, naar han træder ind i Stuen, hun spiser først efter ham, han tugter hende med Slag, — i den franske Ballade banker Kongen Prinsessen „saa meget med en Tømme, at hele hendes hvide Legem farves rødt", ligesom i den danske Middelaldervise Lave Stisøn pisker sin Hustru med et pigget Bidsel. Paa den anden Side opdrages Pigerne ofte som Drenge, lærer sig at ride, jage, haandtere Vaaben, og Kvinderne bevæger sig frit og taler frit med Mænd, de hæmmes ikke af noget konventionelt Kvindelighedsbegreb og taler og handler (efter „Chansons de geste" og „Nibelungenlied" at dømme), naar de har Magt og Frihed, saa temlig som Mændene gør det.

Men nu danner der sig, — baade under Paavirkning af Kristendommen, der plejede Kvindeligheden frem i Kvinden, og i Efterligning af Sæderne i Byzans og Orienten, — et Begreb om Kvindelighed, som Modsætning til Mandfolketheden, og en deraf flydende ny Sæd for Kvindens Stilling i Samfundet, der paa en Gang bliver mere beskyttet og mindre fri end før. Hun opdrages mere tilbagetrukkent, uden saa nær Berøring med de unge Mænd, og oplæres i en mere bly og stolt Tilbageholdenhed end tidligere. Saa længe hun er ung Pige, ses hun paa de fornemmere Borge overhovedet kun sjælden — Siegfried var mere end et Aar ved Hoffet i Worms, inden han fik et Glimt at se af Fyrstedatteren Krimhilde, for hvis Skyld han var kommen —; altid er hun ialfald ledsaget af en Hovmesterinde, og ogsaa som Frue gaar hun kun ud i Følge med Anstandsdamer, helt indhyllet (paa orientalsk Maade) i sin Kappe, med Hænderne ind under den; hun er endvidere oplært i ikke at se

sig om efter Folk, ikke se nogen Mand fast i Øjnene, ikke tale til Fremmede og i det hele at holde sig stolt og stejlt, „ikke af Overmod, men for at holde ondsindede paa Afstand." En Kvinde — siger et provençalsk Læredigt — der vil elskes, bør holde sig som en Ridder holder en Spurvehøg paa sin Haand, agtsom for at den ikke skal knække en Fjær. Maria er Mønsteret for en tugtig Kvindes Adfærd, saaledes som hun fremstilles paa Madonnabilleder og i Marialegender. Hun gik — siger allerede ældre Marialegender — saa skønt og rankt, med lidt hældende Hoved; aldrig saa' hun sig om eller hilste paa nogen Kvinde eller Mand. — Altid virker jo en saadan Afsondring og Omgærdelse af Kønnet til at ægge Nysgerrigheden, forstærke den erotiske Attraa paa begge Sider og forfine, berige Elskovsfølelsen. Fjernhedens Romantik kommer op mellem Kønnene; Siegfrieds Længsel efter den ukendte Skønne vokser kun med Vanskelighederne ved at komme i Berøring med hende, og oppe i Jomfruburet eller Fruerstuen rødmer Krimhilde, mens hun udspørger alle om den fremmede Ridder, hun har hørt saa meget omtale ved sine Brødres Hof. Jo flere „Forhindringer" Kvindens Undseelse og Opdragelse eller selskabelige Anstandshensyn og ægteskabelige Forsigtighedshensyn sætter op imod Mandens Attraa, jo flere „Mellemstationer" af smaa, gradevist stigende Gunstbeviser der indskydes paa Vejen fra Attraa til Tilfredsstillelse, des mere kompliceres og kultiveres Elskovslivet for begge Parter.

Trubadurernes Elskovsopfattelse, saaledes som den efter det udviklede var fremvokset af hele Atmosfæren

ved de sydfranske Hoffer, modtog nu dels Bestyrkelse dels en ny Farvning ved Studiet af Ovids gamle Læredigt om „Elskovskunsten", — et Værk, der læstes med den største Iver og Andagt af hele Middelalderen som en Skole i Oldtidskulturens fineste, modneste Livskunst.

En finsmagende, æstetisk Libertiner lærte i dette Digt Roms Levemænd og letlevende Kvinder — mest gifte Koner under de mest opløste Familieforhold —, hvordan Elskov skal gøres til en Kunst, saa at der udvindes saa megen baade sanselig og sjælelig Nydelse som muligt af den, — hvordan den fra en blot raa dyrisk Parring kan udvikles til en kultiveret sanselig Nydelse og tillige til et sympatisk Behag og en Underholdning for Fantasien, — kan blive til en „Roman", et Spil for alle Sjælens Kræfter. Utrolig kyniske er i saa Henseende Ovids Læreregler. Han lærer Mændene, hvorledes der altid er størst Nydelse ved at elske andres Koner — fremmed Mad smager nu engang bedst, og det vanskelige, risikable og ulovlige gør Nydelsen pikant —, hvorledes de skal gaa skjult til Værks, bruge Tærnen til Mellemmand og maa lære sig at smigre, bestikke, give Gaver, — han kender mange Smaakneb, ved hvilke man kan synes spendabel uden at punge videre ud. Ved at se bleg og mager ud og hænge med Hovedet maa man overbevise den Skønne om, at man hentæres af Savn; med talende Blikke og ved hemmelige Breve maa man belejre hende, — Elskov er en Krigstjeneste og det gælder om at holde ud og ikke sky nogen Møje. Man maa lyde hendes Luner, ikke sky nogen ydmyg Tjeneste, gærne drage hendes Sko af eller holde Spejlet for hende; al Møjen, alle Farerne, alle Udsættelserne maa betragtes som Krydderier,

der kun forøger Nydelsen ved den endelige Besiddelse. Ogsaa maa man finde sig i at dele hendes Gunst med andre, og lukke Øjet til for, hvad man ser lige for Næsen; dog at det undertiden kan være hensigtsmæssigt selv at synes troløs, for at vække hendes Skinsyge.

Paa lignende Maade faar Romerfruen Læreregler af Ovid: om hvordan hun skal narre den mest paapasselige Bevogtning ... hvordan hun skal forskønne sit Udseende ... hvordan hun ved alskens smaa Koketterier skal vække Mændenes Behag, siden ved Smil, Nik og Haandtryk holde Ilden vedlige og samtidig dog holde Tilbederen hen saalænge som muligt — gøre sig kostbar og forhøje sin Elskovs Værd ved at lade sig nøde, skabe Hindringer, holde ham i Angst for Ægtemanden, stadig søge Udsættelse — og selv naar hun overgiver sig, blande nogen Vægring, nogen Modstand ind i selve Favntagets Hengivelse.

Hele denne raffinerede Fordærvelse gød sig ind i Trubadurernes Elskovslære, — som en verdslig Postille annammede de jo i deres Hjertes Uskyld den gamle Klærk Ovids Visdom. Meget af Fordærvelsen blev næsten rent og uskyldigt igen, da den optoges i de naive, rene Sind; men der blandedes dog, lige fra først af, ind i Trubadurerotik og Riderromantik en ikke ringe Dosis af Ovidisk Epikuræisme og Kynisme. Rundt om hos Trubadurerne, selv hos en saa ulærd Herre som Vilhelm af Poitou, træffes talrige Ovidiske Reminiscenser. Mange Smaatræk af Trubadurernes Sange har Læseren i det ovenstaaende kunnet genkende som Laan fra „Ars Amandi." Bernard de Ventadour vilde knælende drage Skoen af sin Dame, Peire Rogier vilde ikke tro sin Dames

Fejltrin, selv naar han saa' det med egne Øjne. Var det for Ovid blot en Forførelseslist at have et blegt og hentæret Udseende, blev det for Trubadurerne en Trosartikel, at den sande Elsker maa se bleg og hentæret ud, — de, der har det Uheld at have en blomstrende Ansigtsfarve, gør mange Undskyldninger og forsikrer, at den Glød, der ulmer uset under Asken, brænder stærkest. Endnu vigtigere Dogme blev det, at Elskov skal holdes hemmelig, baade for Ægtemand og „Klaffere", og tillige fordi — som jo ogsaa Salomo lærer — „skjulte Vande er sødest." Vi har Samtaler — efter Ovids Mønster — mellem Trubaduren og den Skønnes Tærne, og Tærnen raader — ligeledes efter Ovid — til i alt at finde sig i hendes Luner. Pligtskyldig forsøger Trubadurerne ogsaa nu og da det Ovidiske Husraad at agere troløse for at vække den Tilbedtes Skinsyge; de forregnede sig imidlertid overfor de høje Damer og maatte bøde haardt: kun paa andre Damers Forbøn toges Pons da Capdueil til Naade igen af Damen af Mercoeur, og af Guillem de Balaun forlangte den fortørnede Skønne, at han skulde vise sin Kærligheds Styrke ved at skære Neglen af en af sine Fingre og præsentere hende den med et Hyldingsdigt. — Kvinderne paa deres Side optager alle Koketterireglerne andægtig som Udtryk for den fineste, ægteste Kvindelighed.

Den ovidiske Elskovskunst var yderligere bleven raffineret og subtiliseret i den senere Oldtids erotiske Litteratur. Hos Sofisterne og i Retorskolerne diskuteredes spidsfindigt alle Elskovens Kendetegn og Virkemaader, — hvordan den sande Elskende bærer sig ad i den og den Situation — hvilken af de to Elskende der er at

foretrække osv. I de græske Romaner fra Oldtidens Slutning gik saadanne subtile Diskussioner igen. Og op gennem Middelalderen kan vi forfølge dem som Selskabsunderholdning i klærkelige Kredse. Nu dukker de op i Trubadurernes Tenzoner. Et af deres Stridsspørgsmaal: nemlig hvem af tre Tilbedere en Kvinde mest har begunstiget — den ene kaster hun Blikke til, den anden træder hun paa Foden, den tredie trykker hun i Haanden —, er bleven forfulgt tilbage til en græsk Roman og en latinsk Retorafhandling, ligesom tillige en Passus i Salomos Ordsprog (6te Kap.) ved en Fejllæsning har afgivet Bidrag.

Ogsaa til Elskovens Psykologi laante Ovid og Oldtidsdigtningen Trubadurerne talrige Bidrag. Mange Billeder til Belysning af Elskovs pludselige Opstaaen og uforklarlige Magt har — synes det — vandret fra Land til Land. At den er en Flamme f. Eks., der pludselig antændes, eller at den Skønnes Blikke som Pile trænger gennem Elskerens Øje og saarer hans Hjerte. „Denne Pige er som en Jæger — hedder det i indisk Hoflyrik —, hendes Øjenbryn er Buen, som hun spænder, hendes Sideblikke er hendes Pile. Mit Hjærte er Antilopen, som hun skyder." Efter Platons Faidros flyder Oldtidens Anakreontikere og Alexandrinere og de græske Romaner over med Billeder om Blikkenes Pile, der gennem Øjnenes Glas saarer Hjertet. Derfra gaar de over i Kirkens middelalderlige Traktater: „Øjnene", hedder det i en saadan fra c. Aar 1100, „er Løsagtighedens Sendebud. Sjælen fanges gennem Øjnene; gennem dem trænger Elskovs Pil ind i Sjælen," og i latinske Digte strides Hjertet og Øjet om, hvem af dem der er Skyld i Menneskenes

Synd. Eller: Elskeren og hans Hjerte fremstilles af de antike Digtere som fangne og lagte i Baand; Amor har skudt ham eller listet sig ind i ham og røvet hans Hjerte og staar nu og spiller Bold med det. Alle disse Billeder gaar igen hos Trubadurerne, undertiden med let middelalderlig Farvning, som naar der skikkes Sendebud i Forvejen til Hjertets Borg, og denne aabnes i god Tro for Fjenden, der nu ikke er til at drive ud igen. Da „amor" paa provençalsk var Hunkøn, smeltede Kærlighedsguden hos Trubadurerne sammen med Kærlighedsgudinden Venus. Man fandt i Oldtidsliteraturen Skildringer af Venus' Slot og Have (Claudian) og af Venus, der sidder og holder Ret og afsiger Elskovsdomme (Pervigilium Veneris). Efter disse og lignende, middelalder-teologiske Allegorier skildrede Trubadurer Elskovs Slot, med dets forskellige Porte og Trapper og Sale — der alle har allegorisk Betydning — og selve Elskovsgudinden med Guldkrone og Pile af Guld og Bly. Et helt erotisk Billedsprog, en hel erotisk Mytologi er gennem Trubadurerne og Petrarca fra Oldtiden gaaet over som staaende Bestanddel i moderne Elskovslyrik.

Mere psykologisk skildrede Antiken Elskov som en Sygdom. Elskeren mister Appetiten, vælter sig søvnløs paa Lejet, feberagtig skifter Bleghed og Rødme paa hans Kinder, Kulde og Hede, Oprømthed og Nedtrykthed i hans hvileløse Indre. Saaledes tegner Properts' Elegier og Ovids „Amores" Lidenskaben; saaledes skildres Didos Forelskelse hos Vergil og Ynglingens i de græske Romaner. Og Kærlighedslivets Sælsomheder og Ubegribeligheder udmales af Digtere og Retorer: hvorledes den Elskedes Billede flyder ned i Elskerens Hjerte, eller

de to Elskende har byttet Hjerter og bærer hinanden med sig i det Fjerne; hvorledes Elskeren er som Myggen, der flagrer om Flammen, skønt den uafladelig brænder sig, eller hendes Skønhed som Magneten stadig drager ham til sig. — Ogsaa alle saadanne Motiver gaar over i Trubadurdigtningen. I Versebrev til sin Elskede udmaler Arnaut de Marueil, hvordan han ligger om Natten og vender og drejer sig paa Lejet, kaster Tæppet af sig, rejser sig og atter lægger sig ... og hvordan han om Dagen gaar aandsfraværende rundt, glemmer at hilse og svare Folk, ikke véd, hvor han gaar, eller hvordan han skal holde sig oppe. Fra Antiken lærer Trubadurerne saaledes at forsøge paa at iagttage sig selv og skildre, hvad der foregaar i Sjælen. Og det naive Middelalderblik forvildes og svimler helt ved at se ned i den indre Verden, hvor alt gaar ganske anderledes til end ude i den haandgribelige, ydre Verden. Middelalderfantasien, der er fyldt med Kristendommens Mysterier, med Orientfareres eller gamle fabuløse Naturhistoriers Mærkværdigheder om Dyr og Sten og Planter, finder i Kærligheden en ny Verden af Vidundere. Og man overbyder nu Alexandrinerne i Udmaling af Elskovs Mirakler. Som Jomfru Maria undfangede uden at Jomfruskødet aabnedes, saaledes glider den Elskedes Billed ned tvers gennem Øjets ubrudte Ruder. Hendes Kuldes Is tænder hans Sjæl i Flammer, som man jo uddrager brændende Ild af Krystallen, der er dannet af den kolde Sne. Som Salamanderen lever Elskeren midt i Elskovs Flamme, som Guldet lutres han deri, som Basilisken dør af Glæde, naar den ser sit Spejlbillede, saaledes omkommer han, naar han fortaber sig i hendes Blikkes Spejl.

Elskov gør forvoven og bange, stolt og ydmyg, klog og taabelig; Elskeren lider, men Smerten er ham sød; han er syg, men vil ikke helbredes; i Fængsel, men vil ikke være fri.

Alt saadant i Trubadurerotiken stammer fra Oldtidens Kultur. Men dette helt naturalistiske Syn paa Elskoven er imidlertid hos Trubadurerne gennemsyret med en helt modsat, moralsk religiøs Opfattelse, som hænger sammen med hele den sværmerske Følelsesreligiøsitet, vi har set slaa ud i det 11te—12te Aarh.s Europa.

Bevidst staar Trubadurerotiken i samme Modsætningsforhold til Religionen som Sirventesdigtningen til Kirken. Sangeren forsikrer, at var han blot halvt saa trofast mod Gud som mod sin Dame, vilde han være sikker nok paa Paradiset. Efter hendes Død er han overbevist om, at hun vil trone hisset, omgiven af Roser og Liljer og hilset med Englehymner, „thi det véd vi jo: hvem Verden roser, roser Gud ogsaa." Midt i Korstogssange indrømmer Trubaduren, at han for sit Vedkommende ikke har Mod til at drage afsted fra sin skønne Dame, og en, der virkelig er kommen afsted, synger, at Gud maa undre sig højlig og være ham højlig taknemlig, at Digteren virkelig har kunnet beslutte sig til dette for hans Skyld. Meget kaadt spiller det ridderlige Selskabs Erotik Halløj med Kirken og dens Moral, og da Bispen af Angoulême gjorde Grev Vilhelm af Poitou Forestillinger i Anledning af hans Elskovsliv, fik han en meget kynisk Afvisning.

Men alligevel er Trubadurerotiken paa Bunden gennemsyret af Kristelighed. Lærte Ovid at behandle Elskov som en Kunst og gav praktiske Regler for dens Udøvelse, saa havde Kristendommen derimod vænnet til at under-

give alt i Livet en moralsk Behandling. Intet fik for den kristne Betragtning Lov til at være Natur og leve sit naturlige Liv; alt saas under Synsvinklen Dyd og Last og skoledes, dresseredes efter moralske Idealer. Saaledes blev ogsaa Elskov af de klærkeligt dannede blandt Trubadurerne gjort til en moralsk Pligt og Dyd og formedes og farvedes i kristelig Aand.

Kirken befæstede ganske vist et Svælg mellem den kristelige caritas og amor dei og saa voluptas eller libido, den kønslige Elskov. Men at der i al højere Elskov er et mægtigt Element af den Selvopofrelse og sympatiske Hengivelse, der for Kærlighedens Religion staar som det første og sidste, som det kommer an paa at vække i Mennesker, det kunde jo ikke tilsløres af nogen Teologi. Og overalt, hvor Følelsessiden betonedes i Kristendommen, som netop nu hos de følelsessværmerske Retninger paa Korstogstiden, talte den kristelige „amor" et Sprog, som var nær beslægtet med det, hvori Trubadurerne talte om *deres* „amor". Naar man hos Kirkens Forfattere læste Sætninger som disse: „Ingen kan være salig uden Kærlighed. Det Menneske er usaligst, som ikke elsker i det mindste noget udenfor sig selv. Vi elsker intet, uden hvad der er skønt. Den rette Maade at elske paa er at elske uden Maade. Den, der elsker, føler ingen Møje eller elsker selve sin Møje. Den, der elsker, ikke den, der elskes, skal belønnes" — kunde alle disse Sætninger jo lige saa godt være plukket sammen fra Trubadurernes Sange. Hos Bernhard af Clairvaux og St. Victorskolen og tilsvarende tyske Mystikere var Kærligheden til Næsten en Stige op til Kærligheden til Gud, og denne „Gottesminne" skildredes i glødende Farver

og smægtende Toner, der ofte var hentede lige ud fra Salomos Højsangs meget jordiske Erotik. Trubaduren paa sin Side hæver sin jordiske Elskov op til en halvt religiøs Extase: han glemmer hele Verden i hendes søde Blik, han er beruset ikke af Vin, men af Elskov — saaledes synger iøvrigt ogsaa en spansk-arabisk Trubadur — min Venindes Smil gør mig gladere end om 400 Engle smilte til mig; naar jeg ser min Venindes skønne Legem, tror jeg at se Gud selv; og omvendt: naar jeg beder i Kirken, ser jeg Eder for mig.

Som den Kristnes Kærlighed til Gud er fra neden og opad, fuld af Frygt og Bæven, fuld af Underkastelse og ydmyg Tilbedelse, saaledes ogsaa Trubadurens til sin Dame. Lige forskellig fra Heros og Leanders, Daphnis' og Chloes antike eller Sigurds og Brynhilds germanske Elskov — to Elskende, der staar rankt og lige overfor hinanden — tvinger Trubadurerotiken Manden, Mandfolket, paa Knæ, tjenende og tilbedende, overfor den stolt afvisende eller naadigt nedladende Kvinde, netop ligesom Kirken bøjede Krigeren, Baronen, ned i Knæ for den korsfæstede Tømmermandssøn og for Jomfrumoderen. Ligesom den Kristne — som vi saa' i Kap. 2 — staar skælvende, skyldbetynget, med bøjet Hoved overfor Gud, og kun den, der frygter, kan blive frelst, saaledes synger Trubaduren: „den, som ikke frygter, elsker ikke af Hjertet" og skildrer sig, som han staar angst og skælvende i den Tilbedtes Nærvær og ikke vover at løfte Blikket eller stamme sin Elskov frem. Det er Elskeren en Nydelse at gøre sig lille: han føler sig overfor den Elskede som et Barn, hvis største Sorg det er at tages fra Moderen, et Barn, der frygter Riset; „jeg maa staa for hende

og vente paa min Glæde, som de smaa Fugle venter paa Dagen," siger en tysk Minnesanger. Det er ham, som den Kristne, en Nydelse at fornedre sig. „Med foldede Hænder, med Reb om Halsen og med fængslet Hjerte beder jeg om Naade, gode, hulde Frue! og beder Gud, fra hvem alt godt kommer, om at lægge nogen Barmhjærtighed i Eders Hjærte." „I kan sælge mig og skænke mig bort eller dræbe mig, — jeg er helt jer Ejendom." Saaledes kalder Kirkens Hellige sig i deres Ydmyghed „Kristi Slaver", og naar de drikker det Vand, hvori de har badet Spedalske, er det Udslag af samme Perversitet, som kommer frem i en mildere Form, naar en tysk Minnesanger drikker det Bækken ud, i hvilket den Tilbedte har vasket sine Hænder. Naar den middelalderlige Kvinde elsker, kommer iøvrigt ofte samme Selvfornedrelseslyst frem. Heloise skriver til Abælard: „Skønt Hustrunavnet gælder for helligere og mere bindende, har det altid forekommet mig sødere at kaldes din Elskerinde eller, hvis du ikke bliver vred, din Frille eller Bolerske, for at jeg, jo mer jeg ydmygede mig for din Skyld, kunde opnaa des større Ømhed fra din Side... Det vilde synes mig et dyrebart Gode og en større Hæder at kaldes din Glædespige end Augustus' Kejserinde!" Nogle Træk heri er maaske hentede fra Briseis' Skrivelse til Achilleus i Ovids Heroider, men Følelsen er ægte middelalderlig Overspændthed. Middelaldermennesket kender saa godt som ikke til den skønne Ligestillethed mellem Mennesker; at elske bliver at knæle og tilbede. „Herskerinde! jeg folder mine Hænder og tilbeder," udbryder Bernart de Ventadour.

Navnlig har den stærkt opblomstrende Mariadyrkelse

paa mange Maader farvet af paa Trubadurelskoven, ligesom den ogsaa paa sin Side har taget Farve fra denne. Som Maria i Hymnerne, saaledes bliver Damen i Trubadurernes Sange forherliget som al Skønheds, al Godheds Kilde, Glædens Kammer, Hæderens Skrin, sødt duftende Blomst osv. Selve Skønhedstypen har hentet Træk fra Mariabilleder.

Af Elskeren som af den Kristne kræves Kamp, Forsagelse, Lidelse, før han kan fortjene Bønhørelse. Allerede Ovid vilde af Raffinement krydre Nydelsen ved Genvordigheder og Prøvelser. For Ridderen var det dernæst altid tillokkende, jo flere Farer og Hindringer, jo mer Møje og Besvær der var forbunden med Elskov; en Ridder — læres det — skal fremfor alt undfly „paresse" og søge al Slags Kamp og Prøvelse. Nu forkyndes det i den kristne Morals Aand, at Elskeren skal lutres og Elskoven uddybes gennem Lidelse. Det er fra Jobs Bog, Trubadurerne har Billedet om Guldet, der lutres i Ild. De føler sig som Elskovens Martyrer, nyder deres Savn og Modgang og tilregner sig dem som en Fortjeneste, og de siger med Bernart de Ventadour: „Lidet elsker den, som ikke hengiver sig til Sørgmodighed. Kærligheds skønne Taarer er mere værd end dens Smil. Min Ve er mig en sød Pine." Det er den rene asketiske Sentimentalisme.

Som den Kristne endelig glæder sig ved Prøvelsen, sætter sin Fortjeneste i den, véd, den er et Pant paa fremtidig Belønning, saaledes ogsaa den Elskende. Ved sin Elskovssmerte gør Trubaduren sig fortjent til „Merce", til Naade. Som Madonna maa Damen tilsidst bøje sig ned i Barmhjertighed mod ham.

9. KLÆRKENES ROMANER

Medens Ridderlyriken saaledes udfoldede sig ved Sydfrankrigs Hoffer, voksede Ridderromanen sig gradevis ud af Tidens sociale og aandelige Forudsætninger. Den har til Forgænger en latinsk Fortællingslitteratur, der blomstrer frem i Klærkenes Verden, voksende ud af den kristelige Følsomhed og af Tidens æventyrlige Fantastik.

Inde i Klostrene levede jo Tidens mest aandsrørige Mennesker, — med bedst Skoledannelse og størst Læselyst, med Tiden til deres Raadighed fra Morgenofficiet til Middag, mellem Vesper og Complet, med Stadighed i sig til at læse og skrive store, vidtløftige Folianter. Den

lange, tyste Dag igennem vendtes i Scriptoriet og Cellerne de gulnede Blade og skrev Gaasefjeren skrattende henover Pergamentet. Paa Boghylden i Læsesalen stod de hellige Skrifter og Kirkefædrene og Legendesamlingerne Side om Side med Krøniker af franske og tyske og brittiske Munke, hver om *deres* Folks Historie, og med alt, hvad Roms vise Klærke havde efterladt sig, ja! der kunde endog findes Oversættelser af græske Romaner eller af de vantro Muselmænds østerlandske Visdom. De, der læste og skrev Latin, havde Adgang til alle den menneskelige Videns Skatte, og Kilder fra indbyrdes vidt adskilte Verdensegne og Tider — keltiske Artussagn og græske Elskovshistorier, orientalske Anekdoter og frankiske Heltekvad — gød sig nu paa Korstogstiden sammen i de latinske Munkefolianters europæiske Fælleslitteratur. For Læsehungeren og Fantasitørsten i det langsommelige Klosterliv frembød sig da en broget Masse Stof. Og ogsaa ad mundtlig Vej naaede mangt et Ekko herind fra Verden derude og optegnedes trofast og taknemmeligt. Udsendte Klosterbrødre kom hjem fra deres Rejser og udspurgtes nysgerrigt, Pilegrimme kom tilbage, propfyldte af Indtryk og Fortællinger, mangen gammel Ridder søgte Alderdomsasyl i Klostret og berettede gærne om sine Manddomsbedrifter ude i Livet, og adskillige Klostre var jo en Art Rejse-Herberger, i hvilke der stadig var Rykind af høje Herrer med deres Følge. Gejstligheden paa sin Side søger mer og mer ud i Verden for at beherske den baade ved politisk Magt og følelsessværmersk Agitation. Under alt dette ser vi Munkenes Krøniker og Legender blive mer og mer menneskeligt bevægede og levende, mer og mer fantasifuldt farverige

og romanagtige, og de vover sig endog til at skrive helt profane Romaner paa Latin.

Istedenfor tørre dorske Annaler, der ligesaa aandløst som følelsesløst opregner Aar for Aar, — uden Sammenhæng, uden Udmaling, uden Sindsbevægelse, — stort og smaat mellem hverandre, alt der er kommen Annalisten for Øre af Begivenheder, — begynder i mange Krøniker Personerne at træde frem, Begivenhederne fremstilles i dramatiske Scener og knyttes sammen til Historier, og Kronisten søger at vække Deltagelse, vedligeholde Spænding, røre til Medfølelse: han farver og idealiserer, romantiserer og sentimentaliserer Historien. I en Mainzer Gejstligs Skildring af Kejser Henrik 4's Liv ser vi f. Ex. Scenen paa Mainzer Rigsdagen, hvor Kejserens Søn i hykkelsk Anger kaster sig ned for Faderens Fod. „Faderen, der gærne troede sin Søns Ord og Taarer, faldt ham om Halsen, græd og kyssede ham og var saa glad som hin Fader i Evangeliet over, at Sønnen, der var død, igen var levet op, at den fortabte igen var funden. Kortsagt, han eftergav ham Skyld og Straf, og at tilrettevise Sønnen med milde Faderord galdt ham som tilstrækkelig Tugtelse af hans Udaad, thi som hin Lystspildigter siger: Ringe Sonebod er en Fader tilstrækkelig for Sønnens store Fejl." Saaledes ses den historiske Scene helt i Belysning af den fortabte Søns Hjemvendelse og af Scenen hos Terents, hvor den gamle Fader tilgiver sin ulydige Søn; i Lys af kristelig Følsomhed og antik Humanisme forvandler Scenen sig til en Romanscene. Romanagtig er paa samme Maade den normanniske Munk Orderic Vitals Krønike om de normanniske Fyrster. Det er overalt den menneskelige Privatside

og de anekdoteagtige Scener, han mest holder af at sætte i Forgrunden; han skildrer med Beundring de statelige normanniske Stormænd og deres prægtige Fester og udmaler Familietvisten mellem Vilhelm Erobreren og hans Søn med Farver fra Biblens David og Absalon. Helt som en historisk Roman arter endelig i store Partier den engelske Klærk Galfred af Monmouths „Britternes Historie" sig (c. 1135). Efter romerske Historikeres Mønster digter den fantasirige Waliser rask væk Taler og Breve til og sætter alt i retorisk Stil, og han skildrer kongelige Kronings- og Bryllupsfester, kirkelige Ceremonier, Kvinder, der er hvidere i Huden end Elfenben og nyfalden Sne. Kong Uther forelsker sig ved et Gæstebud i en af sine Lensmænds Hustruer og hentæres af Kærlighed, indtil Merlin, den fantastiske Troldmand, skaffer ham Adgang til hendes Leje, forvandlet i hendes Gemals Skikkelse — som Merkur skaffer Jupiter Adgang til Amfitruos Hustru. Kong Lear afstaar sit Rige til sine Døtre og faar deres Utaknemmelighed bittert at føle. En Moder forsoner to stridige Brødre — som Iokaste forsøger at forsone Eteokles og Polyneikes. Kong Artur forfølger en Kæmpe, der har bortført den unge Helena, og Mødet med Jætten minder i adskillige Træk om Herkules' Kamp ved Cacus. De 11,000 skønne Britterinder, der lider Skibbrud og falder i Hænderne paa et vildt Røverfolk, er utvivlsomt i nær Slægt med Legendens hellige Ursula og hendes 11,000 brittiske Jomfruer, der led Martyrdøden i Køln. Saaledes tumler i den livfulde keltiske Munks Fantasi alle mulige Stofmasser rundt, som den brogede Bogbestand i Klosterbiblioteket og Folketraditionerne i Wales har fyldt ham med.

Den Slags romanagtige Krøniker — vor Saxos Danmarkskrønike er et af de prægtigste Eksemplarer af Arten — fik ikke Lov til at blive bag Klostrenes Mur. Ridderhofferne tørstede jo efter fortællende Underholdning. At Galfrid udarbejdede sin „Britternes Historie", skyldtes maaske, gennem Ærkediakonen af Oxford, en engelsk Prinses's Anmodning, og kort efter gav ogsaa flere normanniske Klærke — af den Slags, der levede ved Hofferne som Sekretærer eller Opdragere — sig til at overføre Galfreds Latin til franske Rimvers, aabenbart paa Foranstaltning af fyrstelige engelske Damer. Saaledes kunde man nu — som den ene af Bearbejderne, Mester Wace udvikler det — oplæse Krøniken rundt paa Ridderborgene ved Fester, til Afveksling fra de evige Heltekvad. Saadanne Rimkrøniker — baade Wace og Galfreds anden Bearbejder Gaimar satte ogsaa andre latinske Kronister i franske Vers — afklæder Krønikerne deres højtidelige retoriske Stil, udmaler end yderligere Kampe og Fester i Ridderverdenens Kostyme, og tilføjer (som Gaimar udtrykkelig gør opmærksom paa) Skildringer af Kongens Privatliv og Elskovsforhold.

Tidligere end disse Rimkrøniker falder den tyske „Kejserkrønike", digtet paa tyske Vers rimeligvis af en Klærk ved Hertug Henrik den stoltes Hof i Regensburg (c. 1135). Den er i udpræget gejstlig Aand og endnu hovedsagenlig vendt mod et gejstligt Publikum, men overalt er der indflettet romanagtige Episoder og smaa Noveller — med Stof fra romerske Historikere og tyske Heltesagn, fra Legender og østerlandske Fortællinger. Der er Tarkvinius og Lukretia-Historien, helt ridderlig omdannet. Fyrst Collatinus lever i lykkeligt Ægteskab med

Lucretia, men rider dog ofte hemmelig til Viterbo, hvor der holdes Ridderspil og er saa mange høviske Damer. Viterbodamerne følger fra Muren Vaabenlegene, og de romerske Riddere søger at udmærke sig for dem; i Pauserne gaar de hen og konverserer de Skønne, som viser sig kvikke og slagfærdige i Samtalen. En af dem spørger en Ridder, om han helst vil tilbringe næste Nat hos den skønneste Dame eller kæmpe næste Dag med den tapreste Ridder, og Ridderen véd forsigtig og galant at svare saaledes, at han hverken synes fejg, ej heller ligegyldig for Kvindegunst. Eller der er Crescentiahistorien, halvt en Legende, halvt en græsk orientalsk Fortælling, synes det. Det er om den uskyldig bagtalte Kejserinde, der forstødes og fører en højst æventyrlig omflakkende Tilværelse, stadig forfulgt af Skæbnen, men ved himmelsk Bistand tilsidst vinder Oprejsning. Den opbyggelige Legendetone viser, at vi befinder os i en gejstlig Atmosfære, men alleslags underholdende Udmalinger viser, at Klærken har lært af de folkelige Spillemænd.

I deres Hunger efter Fortællingsstof forsmaaede Klærkene heller ikke at tage Spillemændenes nationale Heltekvad op og latinisere dem til Krøniker eller til vergilsk Epik. Der kom højst besynderlige Produkter ud deraf. I Klostret St. Gallen sad allerede i det 10de Aarh. en ung Klærk og omarbejdede som latinsk Stileøvelse et af de smukkeste tyske Heltekvad — om Walther og Hildegunde — til et latinsk Heksameterepos, med vergilske Lignelser og Vendinger og gejstlig fromme Udbrud vævede ind i Kvadets barbarisk vilde og heroiske Poesi. Paa lignende Maade har i det samme Aarh. en fransk Munk bearbeidet Heltesange af Karl d. stores Sagnkreds

til et latinsk Heltedigt i svulstig, dunkel, retorisk Stil (Haagerfragmentet). I den saakaldte Turpins Krønike er (Beg. af det 12te Aarh.) forskellige „chansons de geste" arbejdet sammen i en poetisk højstemt, latinsk Prosa; mere end ved Kampbilleder og bolde Helte dvæler Skildringen her ved Kejser Karls Majestæt og hans Hof i Aachen eller ved alskens himmelske Mirakler og jordiske Vidundre, og Tonen er helt igennem opbyggelig, rørende og religiøst fanatisk. En morsom Metamorfose har Rolandskvadet undergaaet, idet det af en Pfaffe Konrad ved Henrik den stoltes bajerske Hof er bleven oversat paa Latin og derfra paany omklædt i tyske Vers. Intetsteds kan man som gennem denne Forvandling studere Forskellen i Aand og Tone mellem nationalt Helteepos og geistlig Rimkrønike: den sidstes jævnt og bredt flydende Fortællestil, der intet springer over, intet udhæver; de omstændelige Beskrivelser af Dragter og Ceremonier; de vidtløftige Taler, de stadige Mirakler, Paladinernes Himmeriglængsler og Martyrlængsler — alt har hjemme i en hel anden Sfære end „Chanson de Roland".

Saa vovede man sig til at bearbejde Dele af Biblen til romanagtige, rørende og underholdende Fortællinger, først til Klærkenes egen Opbyggelse paa latinske Vers, siden paa Folkesproget for at hverve Markedernes og Borghallens Publikum fra Rolandskvad eller Tristan og Isoldehistorier over til gudelig Underholdning. En engelsk Abbed taler (i det 12te Aarh.) om, hvordan Spillemændene bevæger Tilhørerne til Taarer ved at skildre de Ulykker, der forfølger en ædel Helt, Artus eller Gauvain, men han synes, at man burde udgyde langt flere Taarer ved at høre foredraget Kristi Lidelseshistorie. Orderic Vital

roser derfor ogsaa en Klærk, der var ansat i en engelsk Jarls Kapel, og som ofte samlede Baroner og Svende om sig og fremstilte for dem „en rig Fylde af Forbilleder paa hellig Ledingsfærd baade fra det gamle Testamente og fra de Kristnes nye Saga", og saaledes „skildrede han bl. a. herligt de Kampe, som Demetrius og Georg, Teodorus og Sebastian, Høvidsmanden Mauritius og den tebæiske Legion samt den ophøjede Stridshøvding Eustachius og hans Fæller bestod, idet de som Blodvidner gjorde sig værdige til Himmelkroningen". Man satte Machabæernes Bedrifter og Jonas Skibbrud paa Vers, skildrede Salomons Kamp med en Lindorm, der drak alle Jerusalems Brønde op, og hans prægtige Hof med dets Pragt og Ceremonier. Navnlig Elskovsepisoderne udmalede man. En fransk Bisp skildrer i latinske Vers, hvorledes Jakobs Datter blev skændet, en anden, hvordan Amnon øvede Voldtægt mod sin Søster; en tysk Versebehandling af Bibelhistorien udmaler Jakob og Rachels, Sichems og Dinas Kærlighedshistorie og skildrer gemytfuldt, i Smag med den tyske Heltedigtnings „Brautwerbungen", hvorledes Eleazars Frierrejse for Isak løber af.

Alle de rørende smaa Idylscener fra Marias Liv og Jesu Barndom, som gamle apokryfe Evangelier vidste at berette, blev Genstand for Bearbejdelser paa franske og tyske Vers. I følsomme Vers udmaledes ogsaa Passionshistorien. Paa Langfredag, naar Mængden i Kirken stimlede sammen foran Alterets tilhyllede Kors, kunde Præsten f. Eks. staa frem og recitere en hel, rimet Gengivelse af Lidelseshistorien og begynde ganske som Trouvèren paa Marked: „Nu hører alle roligt paa — og lad ej længer Munden gaa — I høre skal om Kristi Død ..." Til

folkelige Smaafortællinger paa Vers bearbejdedes endvidere meget nydeligt alle de følelsesfulde Legender om Madonnas naaderige Mirakler. En latinsk Samling af saadanne fandt den normanniske Munk Adgar i St. Paulskirkens Bibliotek i London, og i troskyldige franske Vers tog han sig for at genfortælle — om Jødedrengen, som Himmeldronningen frelser af Ilden, om den kræftsyge Munk, hun giver at drikke af sit Bryst, om Synderne, som hun redder baade af den menneskelige Justits' og Djævelens Kløer. Paa samme Maade er der andre, som afklæder Helgenlegender deres svulstige, blomstrende Latin og byder Lægmænd de rørende og vidunderlige Historier i simpel, letfattelig Stil.

Netop i det 11te Aarh. strømmede der fra Øst og Vest de mest følsomme og fantastiske Legender ind over Europa. Fra Vest — fra Kelternes gamle kristne Kirke paa Irland og i Storbrittannien — hentede Normannerne, efter Erobringen af England, adskillige Legender, der var gennemtrængte med en Søfarernations æventyrlige Fantastik og med en Racen egen usanselig, romantisk Mystik. St. Patrik, St. Columban, Sta Brigida — hvad de hedder, alle disse keltiske Helgener og Helgeninder — er som omgivne af en Atmosfære af Mystik; de har Syner, hører Stemmer, Naturen taler til dem, de skuer profetisk ud i Fremtiden, henrykkes for en Tid til den hinsidige Verden og kommer tilbage og fortæller de mærkeligste Ting om Helvedes Flammebrønd og de sorte Fugle, der flagrer klagende om i Ilden, om den knivskarpe Bro, der fører over Afgrunden, om det blændende Lys og den søde Sang, der strømmede ud fra Guds eget Hus imod den besøgende. Mindelser fra Johannes' Aaben-

baring blandede sig i disse Visioner aabenbart med hedensk keltiske Myteforestillinger. Eller Legender fortæller om den irske Helgen Brandanus' æventyrlige Sørejse til de fordømtes og saliges Opholdssteder, — Legender, der synes sammensmeltede af gamle keltiske Søfarersagn og indisk-østerlandske Rejseberetninger.

Fra Syriens og Ægyptens Kristendom kom omkring Aar 1000, vistnok over Byzans og Syditalien, en Sværm af Legender, fostrede af Østens ophidsede og grænseløse Indbildningskraft: Fortællinger om græsselige Forbrydelser og raffinerede Bodsøvelser, om Dæmoner og Trolddom, om de besynderligste Livsskæbner, de smerteligste Prøvelser, de vidunderligste Selvopofrelser — om Theophilus, der forskriver sig til Djævlen og lærer den sorte Magi; om St. Gregor, der — ligesom Oldtidens Ødip — uden at ane det ægter sin Moder og efter vanvittig Anger og Bod ender som Pave; om rene, skønne Jomfruer, der i deres Uskyld og Fromhed har Vaaben til at overvinde Djævlens Drage; om den unge Pige, der giver af sit Blod for at helbrede en syg Kongesøn, om angrende Synderinders Selvydmygelser; om den hedenske Prins Joasaph, der vokser op i et Slot, fuldt af alle Herligheder, og afstængt fra al Verdens Nød og Jammer, men alligevel ved et Tilfælde faar Indtryk baade af Sygdom, Fattigdom og Død og nu rystes saaledes i sit Inderste, at han flygter bort og kommer ud til en Eneboer Barlaam, der omvender ham til Kristendommen.

„Barlaam og Joasaph" er hentet fra syriske og græske Romaner, som igen har laant Fortællingen fra indiske Buddhalegender. Længe før Korstogene var meget af Orientens og Byzans' rige Fortællingslitteratur bragt

over til Europa og oversat til Latin af Klærkene. Den vigtigste Stabelplads, hvorover Indførelsen fra Byzans og Østen foregik, var uden Tvivl Syditalien, som endnu var halvt græsk, men hvor først Saracenerne satte sig fast, siden de tyske Kejsere søgte at befæste et Herredømme og endelig de franske Normanner grundede Rige i det 11te Aarh. Et ikke ringe Dannelsesliv havde vedligeholdt sig i Gejstligheden og Adelen hernede fra Oldtidens Dage, og den livlige Folkeblanding gav Anledning til megen Kulturudvexling. Hertugerne i Neapel sendte i det 10de Aarh. en Ærkepresbyter Leo i Gesandtskab til Byzans, og under sit Ophold her samlede han — som han fortæller — Bøger ind og førte bl. a. med sig hjem en græsk Fortælling om Alexander den store, som han siden til Underholdning for det fornemme, syditalienske Selskab oversatte paa Latin. Over Byzans modtog man vistnok ogsaa den indiske Roman „om de syv Vise" — Historien om Prinsen, som Stifmoderen først forgæves søger at forføre og derefter anklager for Kongen; syv Vismænd fortæller nu, for at frelse den Unges Liv, Kongen hver sin Historie, der alle gaar ud paa at vise Faren ved overilet Afstraffelse, medens den træske Dronning til Gengæld fortæller Historier af modsat Tendens. Disse Historier med den Ramme, der saaledes paa orientalsk Vis holdt dem sammen, gik snart i talrige Versioner ud over Europa; de fortalte om Vismænds vidunderlige Skarpsindighed og om Kvinders opfindsomme List, naar det galdt at bedrage Ægtemænd, eller om hvor sælsomt Skæbnen leger med Mennesker. Fra Arabisk fik man, senere hen i Tiden, den bekendte Samling af Anekdoter og Dyrefabler, som hed „Kalilah og Dimnah"; den over-

førtes først paa Hebræisk og derfra af en kristnet Jøde Johannes af Capua paa Latin. — Ved Siden af Syditalien er ogsaa Spanien en Bro mellem Orienten og Vesteuropa. Dernede var der en anden omvendt Jøde Peter Alphons, der c. 1100 samlede en Række mest fra Araberne laante Anekdoter og moralske Fortællinger til en latinsk Bog, han kaldte „Disciplina clericalis": det er en Fader, der giver en Søn Leveregler, og illustrerer disse ved talrige Historier.

Fra Østerland er sagtens ligeledes Sagnet om Venskabsprøverne kommet; allerede før Aar 1100 var det af Klærkene bleven behandlet i mange latinske Versioner, der senere fik stor Betydning for Middelalderens Digtning. Det er Historier baade om sentimental Overbyden i Højmodighed og Selvopofrelse, om Udfoldelse af klog Skarpsindighed og om højst sælsom Skæbneleg — altsammen Motiver, der er yndede i al orientalsk Digtning. Den ene Ven opdager, at den anden er forelsket i hans Hustru og afstaar hende højmodig til ham. Undertiden gaar det saaledes til, at Ægtemanden kun ved en sindrig Prøve aflokker den tavst hensmægtende Ven hans Hemmelighed; han holder den syges Haand og mærker dens Pulsslag, medens han lader Husets Kvinder, en efter en, gaa forbi Sengen; da Hustruen kommer forbi, forraader Pulsen, at det er hende, den Syge sukker for. Denne faar senere Lejlighed til at gengælde Offeret: Vennen, der afstod Hustruen, kommer f. Ex. i Livsfare, beskyldes for en Forbrydelse, og er just ifærd med at føres til Retterstedet, da iler den anden til og tager Skylden paa sig. Eller han bliver Spedalsk og kan kun helbredes ved at bades i Børns Blod, og den anden betæn-

ker sig ikke paa at dræbe sine Børn for at skaffe ham Helbredelse. I adskillige Varianter ligner de to Venner hinanden paa et Haar, og derved faar den ene Lejlighed til at redde den anden ud af et farligt Elskovsæventyr. Han staar nemlig i Forhold til Kongens Datter, men bliver angivet for Kongen og skal ved Gudsdoms-Tvekamp bevise sin Uskyld; hans Ven træder nu i Smug i hans Sted, og Gudsdommen falder derfor ud til hans Fordel. Vennen maa ved den Lejlighed ogsaa en Tid overfor Kongedatteren spille den andens Rolle, medens denne optræder som Ægtemand i Vennens Hjem; men begge holder saa ubrødelig Troskaben mod hinanden, at ingens Rettigheder krænkes under denne Rollebytning. Det følelsesfulde og hjerterørende i disse Motiver har Klærkene udfoldet retorisk og sentimentalt allerede i deres ældste latinske Versebehandlinger fra det 11te Aarh. Helt romantisk er det, naar Ægtemanden har overgivet sin Hustru i Vennens Haand og de rejser bort, medens han staar tilbage ved Bredden og spiller paa Strengeleg og synger elegisk klagende ud efter dem; han hører Ekkoet gentage sine Ord, og da han taber dem af Syne, slaar han sin Strengeleg i Kvag.

En anden i Klærkeverdenen meget udbredt Fortælling var den antike Roman om Apollonius af Tyrus. Den er skreven i det 3dje Aarh., rimeligvis oprindelig paa Græsk, men tidlig oversat paa Latin af en endnu hedensk Forfatter; man har haft Haandskrifter af dens latinske Udgave allerede i de franske og tyske Klostre paa Karl d. stores Tid, og i de næste Aarhundreder kan man følge dens Udbredelse i talrige nye Afskrifter. I det 10de Aarh. sættes den saa i latinske Heksametre, senere gaar den

over i den latinske Fortællingssamling Gesta Romanorum, og allerede i 12te Aarh. har der existeret provençalske og franske Bearbejdelser. Den gamle Fortælling havde sammenarbejdet i sig alle Slags Romanmotiver, der var udbredte i det østromerske Rige ved Oldtidens Slutning: En Konge staar i unaturligt Forhold til sin Datter, og for at fri sig for Bejlere forelægger han dem en Gaade. Den vise og fornemme Apollonius gætter imidlertid Gaaden, men da denne netop indeholder en Bekendelse om Blodskammen, er det saa langt fra, at Apollonius opnaar Datterens Haand, at han tvertimod nu forfølges grumt af Kongen. Han maa fly fra Tyrus, tumles om paa Ægæerhavet og dets Kyster, ægter en anden Kongedatter og faar en Datter med hende; men Familien splittes under en Storm paa Havet, og hver paa sit Hold forfølges de alle tre af Skæbnen under æventyrlige Oplevelser. Datteren havner i et Bordel, hvor hun imidlertid véd at bevare sig ren og uskyldig, Hustruen bliver Tempelpræstinde, Apollonius selv flakker ældet og sørgmodig om og søger efter dem, og tilsidst naar han da ogsaa at genfinde og genkende baade Hustru og Datter. Alle disse paa den Tid gængse Motiver har Oldtidsforfatteren vævet sammen for at benytte dem som Grundlag for Udmalinger i Sofisternes og Retorernes Manér: snart af en Søstorm og et Sørøveroverfald, snart af Kongefester og Tempelceremonier; her af en Yngling, der hentæres af Elskov, hist af en ung Pige, der ved Taarer og rørende Ord blødgør en Barbar, som vil røve hendes Kyskhed; af Enetaler og Klager, Fortvivlelse og glad Genkendelse.

Man forstaar, hvilken Rigdom af Tillokkelser en saadan Roman frembød for Middelalderens Klærke. De

æventyrlige, omvexlende Hændelser til Lands og Vands; de forskellige sansepirrende Æmner — Blodskam og Bordelscener —; de medynksvækkende Trængsler, rørende Sorg og rørende Glæde; beundringværdig kristelig Dyd efterstræbt af Ondskab. Baade i Stof og Aand var der saa meget beslægtet med de kristelige Legender. Og saa var det samtidig hele den sene antike Civilisation, Romanen førte ind i: baade den selskabelige Underholdning ved et Kongehof og hele Personernes aandelige Habitus, deres Manerer og Tale bar Bud fra en overlegen, gammel Kultur.

Udaf alle saadanne tilflydte Fortællingsstoffer gjorde Klærkene endelig Forsøg paa at lave selvstændige Romaner. En højst mærkelig Fortælling paa latinske Hexametre, forfattet i det 11te Aarh. af en Klærk i Bajern, er bleven bevaret os i Brudstykker. „Ruodlieb" fortalte om en ridderlig Yngling, der begiver sig ud i Verden og under et Ophold hos en Konge faar 12 Raad med paa Vej; og det viser sig saa siden i Fortællingen, hvor godt det er at følge dem og hvor galt det gaar, naar de ikke følges. Ideen med Raadene, der gennem en Række Oplevelser staar deres Prøve, stammer tydelig nok fra Orienten, hvor den flere Gange er anvendt; det er ret en af Orientens sindrige Maader til at samle Enkelthistorier indenfor en Ramme og indprænte Leveregler. Ogsaa mange af Raadene og de Fortællinger, der illustrerer dem, synes østerlandske af Oprindelse. Af Interesse for det exotisk fremmede har Klærken henlagt en Del af Handlingen til Kongeriget Afrika, og hvor han kan, anbringer han Kundskaber, som han har øst af et eller andet medicinsk-naturhistorisk Kompendium, om mærkelige Dyr og Plan-

ter. Men navnlig har han været i Berøring med Ridderverdenen og har vistnok paa en eller anden Maade Kendskab til enten syditalienske, arabiske eller byzantinske Hoffer, thi midt i virkelighedstro Billeder af naivt bajersk Adelsliv i det 11te Aarh. forekommer ikke faa Træk af en finere „höfisch" Levemaade, der aabenbart stilles frem som Mønster for det Publikum, Forfatteren vender sig til. Der skildres Hoffester, med prægtige Dragter og Smykker, Gesandters ceremonielle Modtagelse og Gæstebud. Efter Maaltidet gaar de unge Riddere og Damer ned i Haven og ser paa Burfuglene, som Damerne mader. En af Ridderne beder saa om at laane en Harpe og forlyster med Spil, medens Selskabet danser dertil; „som Falken kredser om Svalen, saaledes drejer Ridderen sig om hende, han danser med; naar han nærmer sig, undviger hun hurtig". En Ridder og Dame spiller Tærning om Fingerringe, — dèt er i Virkeligheden, siger Digteren, om dem selv, de spiller, og den, der sejrer og den, der ligger under, er begge lige tilfredse. De skjuler ikke længer for hinanden, hvor meget de elsker. Tillod blot Pigens Moder det, blev de formælede endnu samme Dag, men god Sæd vil, at der skal ventes noget. Men næppe kan Jomfruen betvinge sig. — Et andet Sted skildres en Kokette, der bag sit dydige Skin vedligeholder et Forhold til en Klærk; hun tror at kunne fange en Ridder i sit Garn, men han beskæmmer hende brutalt.

Ruodlieb selv er Idealet af en ung Mand. Hans Tapperhed udhæves ikke særlig — ogsaa dette viser, hvor klærkelig og hvor østerlandsk Inspirationen er —, det er hans Fromhed og Godhed og hans belevne Elskværdighed, som skildres. Smukt og gemytfuldt tegnes hele hans

Hjem og Forholdet til Moderen (Faderen er død) og Tjenestefolkene. Rørende er saaledes Afskeden; Moderen gaar op i Svalen og ser efter ham, men søger at skjule sin Graad for Tjenestefolkene; disse klatrer op paa Hegnet og ser efter den bortdragende, der selv rider afsted, tung om Hjertet. Følelsesfuldt er ogsaa Hjemkomsten udmalet i en Række Træk: Drengen, der sidder oppe i Kirsebærtræet og holder Udkig efter ham — Moderen, der kræser op for ham og vil sætte ham i Højsædet, hvad han med sønlig Ærbødighed afværger, osv.

Mer end noget andet Aktstykke viser Ruodlieb, i hvilken Grad Klærkenes latinske Fortællingslitteratur forberedte og foretegnede det 12te Aarh.'s Ridderromaner; paa Ottonernes Tid kunde iøvrigt saa mange af de tyske Adelsmænd Latin, at Ruodlieb maaske har været beregnet til Romanlæsning ogsaa for den fornemme Lægmandsverden.

X. KORSTOGSTIDENS ROMANTIK

KORSTOGENE var det 12te Aarh.'s mest fremtrædende historiske Begivenheder. Alle Sider af Folkelivet og Aandslivet fik sit Præg af den Strøm af Mennesker fra alle Samfundslag, som — hundrede eller halvandethundrede Aar igennem — drog fra Europa over mod Østerland, snart i samlede Hære, snart i større og mindre Pilegrimskarer. En stor Løftelse i Tidens Selvbevidsthed betød disse Korstog. Efter at Menneskene saa mange Aarhundreder igennem blot forsagt havde set tilbage fra deres egen Usseldom mod de gamle store Tider, følte de nu med Glæde, at noget stort og nyt udførtes i deres egen Levetid, og at Verden lededes ind paa nye Baner. Selv nu i „Verdens Alderdom" — saaledes udbryder det første Korstogs Kronister, en Guibert de Nogent, en Robert le Moine — selv nu har det vist sig, at der kan foregaa Ting, der er „lige saa vel værd at høre paa som Oldtidens", som endog „er langt vidunderligere og til langt større Hæder for Menneskeslægten end hine rent verdslige Oldtidens Krige", ja! „siden Verdens Skabelse og Korsets Mysterium er intet sket, der kunde sammenlignes med dette Tog, der var et Guds Værk, ikke Menneskers".

Et mægtigt Røre bevæger alle Sind, hele Samfundet.

Overalt er der Opbrud og dermed Opløsning i alle Forhold. Paa Borgene pantsættes Familiegodset i Anledning af Borgherrens Bortrejse, eller det gaar over til Arvinger eller overdrages til midlertidig Bestyrelse, Vasalbaand løses, Ægteskaber ophæves og Hustruen sendes i Kloster, eller Hustruen, der sidder tilbage, glemmer snart sin Mand og tager sig en anden, ligesom han paa sin Rejse finder nok af løse Kvindfolk. Ogsaa rundt blandt Almuen gaar Sværmere omkring og opvigler; man drager afsted, Mænd, Koner og Børn, hele Landsbyer udvandrer, og som Græshoppesværme farer Folkehobene over Landene. Alle Veje er fyldte af Krigsfolk og Pilegrimme, alle Slags Folk mødes og trænges i Herbergerne, paa Skibene, i Karavanerne; en Blanding af de reneste og ureneste Elementer i Samfundene — Forbryderpak af alt Slags er der imellem — vælter sig over mod Øst. Adskillelsen fra Hjemmet lagde en Patos i mange Sind, som endnu klinger os imøde fra de stemningsfulde Sange, i hvilke provençalske, franske, tyske Riddere tog Afsked med Slot og Jord, Hustru og Børn, med deres Folk og Tyende; deres Hjemvésuk ovre fra Østen eller ude paa Havet; de tilbageblevne Kvinders Længsler efter deres „Seignør". Hver Aften ringede Kirkeklokkerne derhjemme til Bøn for dem, der var taget „over Havet"; „jeg synger", klager Fruen af Fayel, „for at styrke mit Sind, at jeg ikke skal dø eller blive gal af Sorg, naar jeg ingen ser vende hjem fra det hedenske Land, hvor *han* er, som faar mit Hjerte til at banke, naar jeg hører tale om ham", og Sangens Omkvæd lyder: „Gud, naar de raaber fremad! hjælp saa Pilegrimmen; for ham er jeg i Angst; thi grumme er Hedningerne". Men „Fremad,

hinsides Havet! — oltrée!" lød Omkvædet paa den Korstogs-Marseillaise, der trak Skarerne efter sig til Lands og til Vands. „O Frelserens Kors, du er vort Mastetræ paa denne Verdens Hav", sang Pilegrimmene, „Gud Herren er selv vor Færgemand, de gode Gerninger er Tov og Troen Sejl, den hellige Aand er Vinden, der fører os paa rette Vej, Himmeriget er det Hjem, hvor vi skal lande!" Al Slags usigelig Møje og Nød udstaar de til Søs og til Lands. Alskens pestagtige Sygdomme tynder ud i deres Rækker; de dør som Fluer hobevis af Sult, og der er frygtelige Historier om Pilegrimme, der har maattet opholde Livet ved Menneskekød; paa Havet jager Sørøvernes Galejer efter dem som graadige Hajer og bortfører mange til Slaveri; gennem Syriens Ørkner truer Overfald af Beduinerhorder og vilde Dyr — hvem kendte ikke Fortællingen om, hvordan Gottfred af Bouillon ene maatte brydes med en vældig Bjørn og Balduin blev halvt opædt af Blodigler. Men alt er glemt af de lykkelige, der naar frem og kan kysse de hellige Steder, hvor Herrens Fod har traadt, kan bede ved den hellige Grav og tage Vand hjem fra Jordan. Og hele Luften derovre er for de Troendes Indbildningskraft fyldt med Mirakler. Alle de Relikvier, der findes frem af de Valfartende — fra Longinus' hellige Lanse til Torne af Kristi Krone og Draaber af hans Blod —; alle de himmelske og djævelske Aabenbaringer, der ledsager Korstogene. Her kommer hvide Ryttere pludselig den betrængte Kristenhær til Hjælp, dér hjemsøger Satan, i en Slanges Lignelse, om Natten Korsfarernes Lejr.

Haand i Haand hermed gaar al den vilde Kamplyst, som Europas Krigerstand, der ikke længer faar Plads at

tumle sig hjemme, kaster over mod de saracenske „Hunde". Gladelig skærer Korstogsbaronerne Næser og Læber af de fangne Tyrker og sender dem som Trofæer til den græske Kejser, og da Jerusalem var indtaget, flød Blodstrømmen over alle Gader, og der myrdedes rundt i alle Kirker. Graadig kastede Rovbegæret sig over de rige Lande; „lad os kæmpe tappert for Kristus," udraaber en af det første Korstogs Deltagere, „om Gud vil, skal vi alle blive rige." Havde man været dum nok til at lade sig snyde af den græske Kejser, istedenfor at erobre og plyndre Byzans — hvad Korstogets Sanger ærgrer sig lumsk over —, saa maa det des rigeligere gaa ud over Beduinernes Kamelhjorder eller Husgeraadet og Kostbarhederne i Syriens Marmorpalæer. Under Østens hvide Sol blænder Farvepragten baade i Naturlivet og i Byerne, og Østens Atmosfære blødagtiggør og pirrer alle Sanser til Nydelse; talrige Riddere lod sig besnære af Saracenerindernes østerlandske Skønhed og forfarne Elskovskunster. Og al den Østens Fantastik, som man hjemme i Europa kun havde faaet enkelte Genskær af, den udfoldede sig nu i umiddelbar Nærhed uden om Korsfarerne. Hyæner og Leoparder, Topaser og Smaragder med deres sælsomme Tryllekræfter, de automatiske og mekaniske Kunstværker, som de saracenske Hjem var smykkede med, — alt det, de havde hørt om derhjemme, saa' de nu med deres egne Øjne. Endnu mærkeligere var de Ting, man herovre hørte om de Lande længere mod Øst, hvor man selv ikke naaede hen — om det mystiske nye Babylons Rige, som den græske Kejser skulde have sendt Gesandter til, om „Ærkepræsten Johannes'" Lande endnu dybere inde i Asien og om In-

diens jordiske Paradis med dets Rigdom og Mærkværdigheder. Et Brev, som den græske Kejser sagdes at have modtaget fra den mystiske „Ærkepræst", og som i talrige Afskrifter spredtes over Europa, fortalte om alle hans Palads' Vidundere, om Apostelgraven, der svævede i Luften, om Foryngelsens Kilde. Og fra Tæpperne, som Korsfarerne bragte hjem fra Syrien og Byzans og som snart rundt i Vesterland smykkede Kirkernes Altre og Salenes Vægge, gloede gule Elefanter med grønne Snabler Tilskuerne imøde fra ferskenrød Bund eller Pelikaner, der hakkede deres Bryst til Blods for at mætte deres Unger. Fra Tæpperne gik Drager og Griffer og vingede Løver og alle Orientens mystiske Fabeldyr snart over paa de romanske Kirkers Portaler og Søjlekapitæler.

Efter Hjemkomsten blev Korsfarere og Pilegrimme ikke trætte af at fortælle og Folk hjemme ikke mætte af at høre. Grev Vilhelm af Poitou rejste, efter at være kommen hjem fra sin mislykkede Expedition, rundt til Sydfrankrigs Slotte og gjorde sig interessant ved at synge om sine Kampe med Ørkenens Dyr og om, hvordan han under sit Fangenskab derovre havde vakt alle de Vantros Beundring. Paa samme Maade drog Grev Bohemund af Tarent rundt og udmalede, medens han hvervede Tropper til et nyt Tog, fantasifuldt sine Bedrifter og sit Æventyr med Sultandatteren, der forelskede sig i ham og hjalp ham ud af Fangenskab. Til Ørkenøerne kom Ragnvald Jarl og hans Folk tilbage fra deres Korstog og fortalte: først om de muntre Dage i Narbonne, hvor Grevinde Ermengarde gjorde Stads af de stoute Nordboer; siden om deres Sammenstød under Sicilien

med en vældig saracensk „Dromund" (Krigsskib), der kommanderedes af en Negerkæmpe og som var saa fyldt med Guld og Sølv, at der, da Skibet brændte op, flød en glødende Metalstrøm ud i Vandet; videre om Belejringen af Askalon, Korsfarernes fornøjelige Liv i Byzans osv. osv. Alt udspurgtes de hjemvendte om, og alt, hvad de fyldte i Folk, slugtes raat. „Nu sig mig, Mester Trougemunt," hedder det i den tyske Sang, og Trougemunt betyder den vidt berejste, der kan fremmede Sprog, „to og halvfjerds Lande kender du; hvilken Fugl er uden Tunge, hvilken Fugl gi'r sine Unger Die ..." og paa alle Spørgsmaal véd Trougemunt Svar og indleder hver Gang stolt med Ordene: „Dér har forvist du spurgt en Mand, — der vel Besked dig give kan."

En hel Litteratur af Krøniker og Rejseberetninger gror frem af Korstogene; Tiden føler sig selv som mærkelig og Verden som stor og interessant. De Beretninger, som det første Korstogs egne Deltagere har efterladt sig, gør endnu et temlig tilforladeligt og ædrueligt Indtryk. Vi har en jævn, forstandig nordfransk Kapellans Dagbog, holdt under Færden, og en bigot og sværmerisk provençalsk Munks Beretning; vi har ogsaa et Heltedigt eller en Verskrønike, „Sangen om Antiochia", som gengiver Rejseberetningerne og tabte Kvad af en Sanger, der havde været med paa Toget, og som i det hele skildrer Oplevelserne med samme jævne Virkelighedssans og samme kampglade Verdslighed, som raader i de gamle „chansons de geste". Men i de senere, anden og tredje Haands Beretninger overranker Sagnfantasien alt, og den Aand, som Korstogsbevægelsen først selv efterhaanden vakte, lægger sin Belysning og sit Farveskær tilbage over selve Korstoget.

I de gejstlige Krøniker — f. Eks. i det Pulterkammer for alle Slags Sagntraditioner, som Wilhelm af Tyrus' Værk udgør — bliver alt til Mirakler; Gud selv leder hele Toget, og som Kristi Stedfortræder staar Pavens Legat i Handlingens Midte; og medens Munkefantasien ophober de mest fantastiske Løgne om den mohamedanske Verden, udmaler den Korsfarerne som alle lige helgenagtig fromme og kærligt endrægtige. Navnlig forpagtes Gottfred, Kongen af Jerusalem, helt af Klærketraditionen og bliver til Mønstret paa en kristelig Ridder efter Gejstlighedens Sind. Hans Afstamning omgives af Vidundere — han stammer fra den mystiske Svaneridder, det første Udkast til Lohengrinskikkelsen —, Drømme varsler hans fremtidige Kongeværdighed, og hele hans Ungdom indvier ham til hans Mission. „I Krigerrustning som i Hertugpragt var han en hellig Munk."

Virkelig blev jo den frankiske Lensstat, som oprettedes ovre i det hellige Land, til en Art gejstligt Kongedømme og kristelig Ridderstat, — paa én Gang et Ridderværsenets forjættede Land, hvor alt var indrettet paa Krig og Krig alene og hvor den feodale Samfundsform udviklede sig i en renere og mere aristokratisk Skikkelse end nogensteds hjemme, og samtidig et Gejstlighedens forjættede Land, hvor alt gennemaandedes af Kristelighed. Herovre fandt den endelige Formæling af Ridderverden og Gejstlighed Sted — ved Oprettelsen af de gejstlige Ridderordener: de sorte Johanniter, Hospitalsbrødrene, hvis Hovedsæde laa mystisk utilgængeligt paa en Bjerghøjde i Syrien — et mægtigt Bygningskomplex, „hvis Kæmpepiller og Kæmpetaarne synes bestemte til at bære Himmelkuplen" — eller endnu mere de aristo-

kratiske Tempelherrer i deres hvide Klæder med det røde Kors, Pilegrimmenes Beskyttere, hvis Residens var selve „Salomons Tempel" Disse gejstligt indviede Riddere, der levede i Kyskhed, i evig Kamp for Kirken, for de Svage og Kvinderne, blev de religiøse Korstogsbevægelsers Idealhelte.

Men samtidig har Korstogene hos den mere verdslige Almenhed virket i stik modsat Retning. Et pludseligt og stærkt Fald i den religiøse Temperatur gør sig gældende som Tilbageslag efter hver ny mislykket Korstogsbevægelse. Det viste sig atter og atter, at den glødende Tro og den kirkelige Indvielse, Guds Mirakler og Himlens Bistand ikke kunde bryde de naturlige Aarsagers Kæde og ikke gøre det Umulige muligt; det var andre, menneskelige Love, der raadede for Sejr og Nederlag. En skuffet Skepsis overfor det overvirkelige breder sig i mange Kredse — vi har allerede set den hos Trubadurerne —, og samtidig breder Interessen for al den Mængde ny Virkelighed, der har aabnet sig for Blikket. Verdens virkelige, æventyrlige Vidunderligheder tager Interessen fangen istedenfor Hinsidigheden. Mange, der drog ud som Pilegrimme, vender hjem og skriver Rejseberetninger, Krøniker, naturhistoriske Arbejder eller digter romantiske Fortællinger. Og Bekendtskabet med Saracenerne og deres overlegne Civilisation gav et Grundstød til alle de Fordomme, Gejstligheden opfanatiserede i de Kristne. Disse Afgudsdyrkere var i deres Tro paa én, usynlig Gud langt renere Monoteister og langt fjernere fra Afgudsdyrkelse end de helgen- og relikviedyrkende Kristne. Og disse troløse Blodhunde viste sig ikke blot langt elegantere og ridderligere at se til end de kristne Baroner,

men i deres aktive Menneskekærlighed — som Hospitaler og Herberger noksom lagde for Dagen —, i deres overlegne Tolerance, deres Retfærdighedssans og fyrstelige Højsind lyste en Nureddin eller Saladin snart for mange kristelige Riddere som mer eller mindre vedkendte Forbilleder til Efterligning. Ovre i de frankiske Stater i Palæstina og i Konstantinopel foregik der en Blanding, et „commercium et connubium" mellem Kristne og Vantro eller Grækere, som virkede tilbage til Europa, og i mange baade Adels- og Købmandskredse dannede der sig — uden at man ret blev sig det bevidst — en rent human Moral af Menneskelighed, Hæderlighed, Ridderlighed, som gled ud af Kirkens Formynderskab. Mer end nogen blev, som bekendt, selve Kirkens Stridshelte, Tempelherrerne, tidlig smittede af den Skepsis og den „Humanitarisme", der laa i Luften ovre i det kristne Orienten. Og hjemme kommer en Emancipation fra Kirken tydelig frem i den ny ridderlige Digtning, i hvilken det snart bliver lige saa meget Mode at gøre Udfald mod Hængehoveder og Sortekutter som at prise „le courtois Saladin" og de ædle Saracenere.

Foreløbig er det de gamle „chansons de geste" og i Tyskland de gamle nationale Heltesagn, som moderniseres og aktualiseres ved, at alskens Korstogsmotiver lægges ind i dem. Allerede før det egentlige Korstog havde Pilegrimsfærder og Forbindelser med Byzans afsat den lystig æventyrlige Epopé, der hedder „Karls Rejse til Jerusalem". Her drager Karl ud med sine Paladiner for at se, om Kejser Hugo af Konstantinopel virkelig er en mægtigere og prægtigere Fyrste end han selv. Først kommer de til Jerusalem, hvor man tager dem for Jesus og

hans Apostle; Gud gør Vidundere for dem og Patriarken forærer Karl hellige Relikvier; derefter drager de til det græske Kejserhof, hvor Frankerne imponerer alle ved hele deres Fremtræden og endnu mere, da de giver sig i Lag med at udføre de mærkelige Bedrifter, som de i Drukkenskab for Spøg har pralet af, — saa det ender med, at Karl og hans Helte velfornøjede kan rejse hjem, efter at deres Overlegenhed er konstateret. Nu i det 12te Aarh. bliver en æventyrlig Fart til de Vantros æventyrlige Lande hyppig som et yndet Aktualitetsnummer lagt ind i Heltedigtene. Karl den store bliver f. Eks. som ung Kongesøn fortrængt af sine Bastardbrødre og flygter til Saracenerkongen i Toledo, hos hvem han slaaes til Ridder, udfører store Bedrifter og bliver elsket af den troldkyndige Kongedatter Galienne. Huon af Bordeaux bliver af den franske Konge sendt ud paa en farefuld Rejse til Babylon: han skal gaa ind i „Admiralens" Slot, for hans Øjne slaa en af hans Mænd i Jorden, give hans Datter tre Kys og yderligere afklippe Admiralens Skæg og bringe dette tilligemed fire af hans Kindtænder tilbage til det franske Kongehof, — Hverv, som det ogsaa lykkes ham at udføre allesammen, med Bistand af den lille Alfekonge Oberons Vidunderhorn samt af den hedenske Kongedatter, med hvem han, efter mange Prøvelser, vender hjem. Ligesaa lystigt æventyrligt fortæller en Række tyske Spillemandsdigte, der foredroges ved det bajerske Hertughof i det 12te Aarh., om tyske Fyrsters Østerlandsfærder: Kong Rother, der bortfører Kejser Konstantins Datter — ved en List berøves hun ham, men han vinder hende tilbage; Kong Orendel, der fra Trier sejler til Jerusalem for at fri til Dronningen dér og, efter en

odysséagtig Omflakken og mange Kampe med Hedninger, tilsidst ved Bistand af himmelske Mirakler lykkelig udfører sin Expedition; Hertug Ernst, der baade kommer til Tranemenneskers og Pygmæers Land, til Leverhavet og Magnetbjerget; Korsfareren Grev Rudolf, der kommer i Strid med de andre Franker og gaar over og kæmper paa Saracenernes Side, og som under alskens svære Prøvelser følges med rørende Troskab af en Saracenerinde, der elsker ham og tilsidst tager Daaben for at ægte ham. Den sidste Fortælling er fra fransk og har aabenbart en samtidig historisk Begivenhed til Grundlag, men ellers er flere af disse Digte gamle germanske Sagn om Heltes farefulde Frierfærd, der blot er moderniserede ved at omplantes i Korstogenes Atmosfære.

Saaledes digtes der ogsaa i Korstogstiden talrige Sange og Historier paa alle Sprog om en Ægtefælle, der har været længe udenlands og længe anset for død, men som vender hjem just samme Dag som hans Hustru holder Bryllup med en anden. Dette patetiske Motiv har aabenbart paa Korstogenes Tid meget hyppig afspejlet sig i Virkeligheden; men mangen Gang er det vel de urgamle Sagn om Dødes Tilbagekomst fra den anden Verden, der har omklædt sig i Virkelighedskostyme ved at lokaliseres til Korstogsforholdene. Herhen hører det anglofranske Heltedigt om Horn og Rimel, den engelske Roman King Horn, de tyske Sagn og Digte om „der edle Möringer", den danske Folkevise om „Henrik af Brunsvig". Ogsaa det omvendte Motiv har gentaget sig hyppig i Korstogstiden: Ægtemanden, der i Østen har ægtet en Saracenerinde, f. Ex. af Taknemmelighed over, at hun har frelst ham af Fangenskab, og nu fører hende hjem til sin

Borg, hvor Hustruen — ialfald i Legenden om Baron v. Gleichen og hans to Hustruer — højmodig finder sig i at dele Husbond med hende.

Men udover denne umiddelbare Korstogsromantik afgiver paa en dybere Maade Korstogstiden i det hele Vækstbetingelserne for en Ridderromantik. En af Korstogets Deltagere skildrer, hvorledes Korshæren drog gennem Syrien: Franskmænd, Flamlændere, Bretoner, Bajrer, Englændere, Skottere, Provençaler og Italienere, Spaniere og Grækere. „Henvendte en Britte eller en Tysker Ordet til mig, forstod jeg det ikke og kunde ikke svare ham. Vi var skilte ved Sprogenes Forskellighed, men Kærligheden til Gud og til Næsten skabte Broderskab imellem os." Som et saadant Folkenes Møde, Kulturernes Møde staar hele Korstogstiden. I det anglo-normanniske Rige, som Vilhelm Erobreren og hans Efterfølgere havde skabt paa begge Sider af Kanalen, mødes Franske og Britter og Angelsachser og udvexler Kultur. Nordfrankrig og Sydfrankrig opdager under Korstogsbevægelserne hinanden og befrugter hinanden gensidig. Byzans og Orienten og Islam aabner sig definitivt for Vesteuropa. Og samtidig er det, at Gejstligheden med Iver bearbejder Bibelen og Legenderne til folkelig Poesi, medens ogsaa baade de forbedrede Skoler og Korstogene lukker den antike Litteratur op for mange. Alt det brogede Stof, der strømmer sammen i Tidens Bevidsthed, modtages, opsuges med den friskeste Appetit. Vi hører om en flandersk Greve, hvordan han elskede at omgive sig med Folk, „som fortalte ham Æventyr og Historier og Fortællinger fra gamle Dage. Han havde hos sig, som sin fortrolige Ven, hvem han gærne hørte paa, en gam-

mel Ridder Robert de Coutances, som morede ham ved at tale for ham om de romerske Kejsere og om Karl den store, om Roland og Olivier og Artus, Brittaniens Konge; endvidere Philip af Montjardin, der fortalte ham om Jerusalems Erobring og Antiochias Belejring og Begivenhederne i Østen, samt sin Fætter Gautier af Cluse, der kendte de engelske Historier, Historien om Gormund og Isembart og dem om Tristan og Isolde, om Merlin og om Markolf". I Tidens digteriske Fantasi opfører alle disse brogede Forestillinger en stor Hexesabbat. Kan den romantiske Aandstilstand — modsat den klassisk-harmoniske — beskrives som en saadan, i hvilken Stoffets Rigdom og Mangfoldighed splitter Sjælens Enhed, er det 12te Aarh.'s Aandstilstand romantisk fremfor nogen Tids. Alle de nye Forestillingsstoffer og nye Følelsestoner, som fra de forskelligste Tider og Kulturer strømmer ind over den, smelter i lykkelige Øjeblikke virkelig sammen — antikt og kristeligt, orientalsk og keltisk — til ny levende Fantasidannelser, ny, sælsomme Følelsesblandinger, men oftere føjer den blot disparate Elementer rundt om fra sammen i barokke Legeringer eller stiller dem broget pittoresk Side om Side. Hektor er udstyret med Samsons Skjold, med Artus' Hjælm, hans Sværd er smeddet af Vølund og hærdet af „Hr. Vulkan". Skal en Mand prises, er han stærk som en Samson, skøn som Absalon, vis som Salomon, gavmild som Alexander, prægtig som Kong Artus, troldkyndig som Vergil eller Merlin. Tydeus — en af de „Syv for Theben" — er værdigere til at bære Krone end Nabukodonosser, og Thebanerkongens Raadgiver, den gamle Othon, er en Fætter til Plato.

Og endvidere: kan den romantiske Aandstilstand — modsat den klassiske, klart anskuende og roligt hvilende — beskrives som en Tilstand af indre Uro og Spænding: en ægget og opskræmt Fantasi, strakte og bølgende Følelser af Forventning, Tvivl, Savn, Længsel, saa er just Korstogstidens Bevidsthed romantisk fremfor nogen Tids. For den omvandrende Trubadur og den korsfarende Ridder, for den læselystne Klærk eller for den flanderske Greve, vi nylig hørte om, maatte Verden tegne sig i vide, vage Horisonter, i dæmrende, usikkert Halvlys — vækkende Forundring og Forventning, Længsel og Stræben, Anelser og Drømme. Alt det Fremmede stod i Fjernhedens Dis og Fjernhedens Glans, man stræbte at naa det og naaede det kun halvvejs, søgte at fatte det og fattede kun det halve. En Klærk forsøger at løfte sig op i Vergils og hans Personers høje Dannelsessfære, vil være fin og værdig og antik og bliver kun pedantisk, affektert og sirlig, og pludselig, i et ubevogtet Øjeblik, hvor Digteren er naturlig og sig selv, forraader han paa det pudsigste sit eget og sit Publikums naive og raa Dannelsesstandpunkt. En anden henter keltiske Sagn og Myter frem eller maner de antike Guder og Gudinder op; men Diana er en jagende Fyrstinde, Ekko en Kongedatter, Argos en hundredøjet Kæmpe, som en Konge sætter til at vogte en Ko, medens en Mand, der er meget kyndig i Musik, gærne vil have fat i Koen . . . og paa samme Maade bliver det keltiske Dødens Land, som Dronningen er bortført til af Dødsguden, opfattet blot som et Naborige, hvis Konge har røvet hende. Men alligevel — dette Naborige hedder „det Land, man ikke vender tilbage fra", og en vis Dis eller Glans af noget overnaturligt ligger der for

Digteren baade over de keltiske og de antike Myter; han føler, at der er noget andet bagved, nedenunder, at alle Begivenheder og Personer og Navne har en dobbelt Betydning, et videre Perspektiv, som de aabner sig ind til, — paa samme Maade som Tilhørerne har fornemmet det overfor mange af vore Kæmpeviser som dem om Sivard og Brynhild, om Ribolt og Guldborg.

Denne Dobbeltbund og dette Perspektiv — den længselsvækkende Fjernhed og den barokke Disharmoni mellem Stof og Behandling, Forbilled og Efterligning — hele Mangfoldigheden af Forestillinger og Tonarter ... alt dette er det just, som udtrykkes i Ordet: Romantik.

XI. ALEXANDERROMANER

NATURLIGT nok blev Alexander den stores Skikkelse og Historie noget af det første, som formedes til Ridderromaner. Klærkene havde længe haft latinske Alexanderromaner, og nu fik Korstogstiden af mange Grunde Interesse og Forstaaelse for det æventyrlige Alexandertog.

Fra Oldtiden af havde Alexanders Skikkelse og Historie fængslet Interessen — aflokket Slægt efter Slægt Undren og Beundren og givet Indbildningskraften Næring og Vinger. Hos Oldtidens Historikere — Plutark, Arrian, Diodorus, Justinus, Curtius — træder os, om end ikke den historiske Alexander (hvem véd, hvordan *han* har set ud?) saa dog den modne, oplyste Oldtids Billed af den store Helt imøde: en Gudernes Yndling, udstyret med alle Evner til at vinde og beherske Mennesker — skøn, stærk, tapper, veltalende, elskværdig; opdra-

get af Grækenlands modneste Visdom, af selve Aristoteles, — dygtig til Selvbeherskelse, klog paa Mennesker og Statsstyrelse; endelig dreven frem af ungdommelig Bedriftstrang og umættelig Ærgerrighed. Som en ægte Lærling af Odysseus' Folk ofrer Alexander i Memfis til Apis, og lader sig i Ammonstemplet hilse som Gudens Søn; som en græsk Filosof slaar han Vandbægrets Indhold ud i Ørkensandet for den vansmægtende Hærs Øjne, og tømmer Lægedrikken, mens han rækker sin Ven Filip Angiverbrevet. Imidlertid: Alexanders historiske Mission var netop at gøre Ende paa den rene Antik; i de hellenistiske Riger smeltede Orienten, Ægypten, Grækenland sammen i en Blandingskultur; og det er i denne, at det kun lidet antike Billede af Alexanders Skikkelse og Liv har dannet sig, som overførtes til Middelalderen og modtoges med Begejstring af denne. I Alexandria forfattedes — paa Grundlag halvt af Historie, halvt af orientalske Sagn — c. 200 Aar efter Kristus den saakaldte Kallisthenes' Levnedsbeskrivelse, der tilligemed nogle foregivne Breve fra Alexander hjem til hans Moder og Aristoteles blev Udgangspunktet — mest gennem et latinsk Uddrag af Julius Valerius — for en rig middelalderlig Alexanderdigtning: først paa Latin, saa paa provençalsk, siden paa Fransk og Tysk og derefter paa mange andre europæiske Sprog.

I det Billed, Middelalderen saaledes modtog, var Træk af fin, ædel Kultur blandede med den seneste halvt orientalske Oldtids Fantastik. Alexander er for den ægyptiske Forfatter af Kallisthenesbiografien ikke en Søn af Kong Filip, men af den ægyptiske Troldmand Nektanebus, der var den sidste Ætling af Ægyptens gamle Konge- og

Halvgudeslægt. Nectanebus har i Guden Ammons Skikkelse nærmet sig Dronning Olympias og har ved Trolddomskunst ogsaa faaet Kong Filip til at tro paa, at det er ved en Gud, hans Hustru er bleven frugtsommelig. Alskens Jærtegn ledsager Fødslen. Nectanebus bliver en af Drengens Opdragere, men som halvvoxen dræber denne ham og faar at vide, at det var hans Fader. Iøvrigt er ogsaa navnlig Zeuxis og Aristoteles Drengens Lærere. Han oplæres i de „syv liberale Kunster", og han vinder alle ved sin Klogskab og Elskværdighed; især er han saa gavmild, at det vækker baade Lærernes og Forældrenes Betænkelighed. Efter at have tæmmet og tilredet den vilde Bucefalus, gaar Knøsen med Faderens Tilladelse til de olympiske Lege. Dér er der en anden Fyrste, som behandler ham haanlig, endog spytter paa ham; med rolig Selvbeherskelse bærer Ynglingen Fornærmelsen, men hævner sig ved at fælde ham under Idrætslegene. Da han vender hjem, hører han, at Faderen har forskudt Olympias og er ifærd med at holde Bryllup med en anden; Alexander iler ind i Festsalen, tilretteviser sin Fader bittert og skarpt og tvinger ham til at genindsætte Hustruen i sin Værdighed.

Saaledes lyder Alexanders Ungdomshistorie. I Middelalderen udformes den i Retning af det baronagtige og ridderlige og af det fantastiske. Endnu saa temlig paa det antike Grundlag forblev den syditalienske Præst, som c. 1000 gav en Bearbejdelse paa latinsk Prosa (De Prœliis). I det 11te Aarh. var der en lærd Klærk Alberic fra Briançon, der skrev et provençalsk Digt, efter Julius Valerius, men nu og da jævnførende ham med Oldtidens rigtige Historikere; han gaar ud fra den asketiske Hen-

sigt at skildre Alexanders Historie som et stort Exempel paa Prædikerens „Alt er Forfængelighed", men han synes dog — kun et lille Fragment er bevaret — mest at have stemt de gamle Historier i Heltedigtningens Tone. Helt i dennes Versemaal og Stil overføres Alberics Digt derefter midt i det 12te Aarh. i en nordfransk Bearbejdelse fra Grænseegnene mellem Nord- og Sydfrankrig. Og samtidig naa'r det ogsaa over Rhinen, idet en Præst Lamprecht fra Køln eller Omegn gengav det paa tyske Vers og udvidede det til en hel Roman. Hos Lamprecht begynder allerede det ridderligt høviske saa smaat at træde istedenfor den drøjere Baronaand. Ganske i Ridderstilen er endelig en Overarbejdelse, som Lamprechts Digt henimod Aarhundredets Slutning bliver Genstand for, og endnu mere gælder dette om en stor nordfransk Alexanderroman, hvis ældste Dele er digtede af Lambert le Tort og hvis endelige Formning (fra c. 1185) tillægges Alexander af Bernay eller af Paris.

Ivrig protesterer den middelalderlige Baron- og Ridderdigtning mod, at Alexander skulde være et uægte Barn, en Hexemesters Afkom — som nogle „Trubadurer" har paastaaet —; nej! det kunde passe paa Merlin eller de onde Grever af Anjou, men Alexander var til visse af ægte kongelig Byrd. En ægte „fils de baron" er Drengen da ogsaa fra Vuggen af. Hans ene Øje er blaat som Dragens, det andet sort som Griffens, han finder sig ikke i at die en Amme — en Ridderdatter maa made ham med en Guldske —, og han bruser op, naar man rører ved ham; da han vokser til, vil han kun have ædle Riddere om sig og værdiges ikke at se til simple Væbnere eller Smaafolk. I senere Behandlinger er det mere det velopdragne

Ædlingebarn, som udhæves: Drengen er „gentile" og smiler venlig til hvem, der taler til ham. Hans Opdragelse er som en middelalderlig Fyrstesøns. Han øves i Vaabenbrug, i at holde Ret efter Lensrettens Former, i Anstand og gode Manerer. Tredive Grevesønner, der er født samme Dag som Prinsen, opdrages sammen med ham og bliver hans Følge eller Hird (jfr. Machabæernes Bog I, 7). Med Liv og Lyst skildres det, hvordan han tæmmer og tilrider Bucefalus, der udmales fantastisk som Afkom af en Elefant og en Drommedar. Til alles Forfærdelse rider Prinsen paa det tæmmede Dyr opad Slotstrappen, ind i Salen, tværsover Borde og Bænke og springer saa af og giver en Staldkarl Hesten at holde, medens han selv gaar frem og beder Faderen om at blive slaaet til Ridder — han selv tilligemed alle sine Svende. Udførlig skildres de middelalderlige Ceremonier ved denne Akt. Først skal de Unge bades; man vil bringe Vand ind til dem, men Alexander erklærer „mandigt", at de kun vil bade ude i selve Havet. Imedens de Unge boltrer sig i Vandet, lader Dronningen de nye Klæder bringe ned til Stranden — de nye Klæder spillede samme Rolle som nu ved Konfirmationen — og Kongen lader samtidig Heste og Vaaben føre derned. Der skulde I — udbryder Sangeren — have set Masser af Hermelinspelse, Silke, Maarskind, opsadlede Heste og Rustninger! Dronningen selv sidder og ser paa de badende, — hun har en Baldakin over sig mod Varmen —, og bagefter rækker Kammertjenere Svendene deres Dragter, men Dronningen iører selv sin Søn hans ny Klæder. Først en Skjorte, der er uden Sammensyninger, helt af ét Stykke (som Kristi Kjortel), — fra England er den

over Friesland sendt til Kong Filip —, den skærmer baade mod Saar og mod Brynde (som Sejrskjorter og asketiske Haarskjorter). Derover trækkes en Silkekjortel, der er forfærdiget af Feer ude i en Skov ved Babylon og paa en Troldmands Bud hidbragt af en Fugl; naar man har den paa, faar man det aldrig hverken for varmt eller koldt. Videre lægger Moderen en Hermelinspels om ham, med en Kant af Panterskind; man faar aldrig hvide Haar, naar man har den paa. Og saaledes endnu forskellige andre Klædningsstykker med alskens vidunderlige Egenskaber. Efter Paaklædningen slaar Kong Filip alle de Unge til Riddere og giver dem Vaaben. Alexanders Sværd er med en Fe sendt fra Dronning Penthesilea, hans Harnisk er af arabisk Guld, Hjælmen er fra Cornwall — Artus bar den i sin Tid; Skjoldet har Kong Salomon sendt, — det har været Samsons. Derefter holder de ny Riddere Vaabenlege i Damernes Paasyn; disse sidder og beundrer den skønne unge Prins og siger til hinanden: „Hvis han og jeg var sammen i en Seng, skulde jeg ikke nægte ham noget." Men endelig kalder Herolderne tilbords, og Ridderne „lader sig ikke bede"; Alexander placeres lige overfor sin Moder, der ikke kan blive træt af at se paa ham.

Scenen med de olympiske Lege, som nu følger i Oldtidsberetningerne, kan Middelalderen ikke forstaa, den kan heller ikke beundre Alexanders smilende Selvbeherskelse overfor den fremmede Fyrstes Bespottelse. I Stedet gøres dette Sammenstød til en Krig, der indledes med en ægte „Chanson de geste" Scene. Sendebud fra en fremmed Konge kommer ind i Filips Hal og fordrer overmodig Skat. Medens man sidder raadvild i Salen,

springer Alexander op som en anden Uffe, nægter kækt Tributen og sender Buddene tilbage med Udfordring. Som i de franske Heltedigte staar han op paa Bordet og hverver Folk til Kampen, og „som en ædel Ridder" lader han, Riget over, Aagerkarles og Opkomlinges Penge konfiskere til Udstyr for fattige Riddere; efter Aristoteles' Raad udnævner han sig endvidere, ligesom Karl d. store, tolv Pairer. Ganske i Heltedigtningens Stil skildres derefter Krigen og Slagene: man rider paa arabiske Heste, Oriflammen vajer over Hæren, tæt som Majregn falder Kastespydene; „dér skulde I ha' set mangt et flænget Skjold, mangen brusten Hjælm og Brynje!" I Tvekamp fælder Alexander tilslut den fremmede Konge. Siden hører han fortælle om den rige By Athen, der bevogtes saa godt af sine Baroner, at den anses for uindtagelig; strax beslutter den ærgerrige Prins at drage mod Byen. Men Budskabet om Faderens Nygifte kalder ham hjem i Ilmarcher. Det kommer til en stor Rabalderscene i Bryllupssalen, men da Kong Filip, idet han forbitret vil støde sit Sværd i Sønnen, snubler og saarer sig, tager Alexander ham i sine Arme, bærer ham ind paa en Seng, taler mildt til ham og bebrejder ham, hvad han har for, og tilvejebringer ogsaa en Forsoning mellem Forældrene. Der er noget paa én Gang meget brutalere og mere gemytfuldt bevæget ved Scenen her end i Oldtidsbehandlingen.

Kort efter dør Kong Filip, og Alexander drager nu som Konge ud paa sine store asiatiske Erobrings- og Opdagertog. Om disse havde allerede de orientalsk-antike Kilder meget at fortælle. Først om Alexanders Klogskab og List. Hvor roligt og vittigt han viser Barbarkongens

overmodige Spottebrev og Spottegaver tilbage; hvordan han forklædt drager ind at spejde i Perserkongens By og deltager i hans Taffel, men istedenfor at lade sig blænde af den pralende Pragt rolig stikker det gyldne Bæger, der bydes ham, til sig og siger, at saadan er Skikken hos Alexander af Makedonien. Om hans Elskværdighed og Højsind dernæst. Han behandler Perserkongens Moder og Hustru godt og ægter hans Datter Roxane. Fredelig besøger han Amazonernes Land, og de yder ham Tribut. Efter at have overvundet og fældet Inderkongen Porus, fører han en høflig Brevvexling med dennes Svigerdatter Dronning Candace, der sender ham Gaver og i Smug endog lader hans Portræt male. Alexander faar Lejlighed til at yde hende Hjælp mod en Fjende, og i en Forklædning — som Porus' Drabsmand tør han ikke lade sig se i det fremmede Rige — besøger han Dronningens Residens; hun genkender ham imidlertid paa Portrættet, men røber ham ikke for sine Folk og modtager ham venligt. Overalt er Alexander den tapre Kriger, men endnu mer den kloge, listige Feltherre, og allermest den galante, spirituelle, ædelmodige Fyrste.

Tillige er han den umættelige Forskertrang, den uforfærdede Æventyrlyst i egen Person. Hele den sene Oldtids fantasiopskræmte Nysgerrighed efter alt fremmed er jo legemliggjort i Alexandertoget. Dybere og dybere ind i Asien trænger Hæren, og Vidunderne vokser stadig. Der er alle Slags mærkelige Mennesker og Dyr; Iktyofager, en Kilde, som man kan dyppe døde Fisk ned i, saa de lever op igen, Øer i Havet, der pludselig dukker ned og viser sig at være vældige Fisk, Solens og Maanens talende Træer. Paa et Bjerg, omgivet af en

Safirmur, kommer Alexander og hans Folk ind i et prægtigt Tempel, hvori der findes alskens Sælsomheder, — en Karfunkel oplyser Rummet, en Fugl i et Guldbur raaber advarende Ord til dem, paa en gylden Løjbænk hviler en silkeklædt Mand med tilhyllet Ansigt. Trods Advarslerne vil Alexander tage Fuglen og Karfunklen, men da begynder den Hvilende at røre paa sig, Alexander opfordrer endnu rolig sine forskrækkede Mænd til at tage Plads og spise og drikke, men nu bryder der løs baade Tordenbrag og Skingren af Fløjter og Pauker og Cymbler, hele Bjerget giver sig til at ryge, og alle flygter ilsomt. Selv ned paa Havets Bund drager Alexander, indelukket i en Glasklokke, for at udforske Dybderne, og han lader forfærdige en sindrig Mekanisme, ved hvilken han af bundne Griffer lader sig føre op i Luften for at udspejde Højderne.

Alt dette var naturligvis noget for Middelalderen. Men allerede fra Oldtidens Slutning havde der gjort sig en asketisk religiøs Opfattelse gældende, for hvilken hele Alexandertoget blot stod som ét stort Exempel paa menneskelig Umættelighed, forfængelig Ærgerrighed, formastelig Nysgerrighed. Med Indiens Gymnosofister, buddhistiske Filosoffer, drøfter Alexander vise og dybe Spørgsmaal om, hvad der er ældst, Natten eller Dagen, og om der er flere levende til end døde. For disse Majas og Nirwanas Dyrkere er Alexander blot den verdslige Forfængelighed og Begærlighed, der fører ud i Intet. Den samme Opfattelse arver Middelalderens Gejstlighed. Ligesom Cæsar i talrige latinske Middelaldervers taler fra sin Grav og minder Menneskene om, hvordan han nu maa nøjes med en lille Sten og nogle Alen Jord, medens

i Live ikke hele Verden strakte til for ham, saaledes flettede Munkeaanden Episoder ind i Alexanderdigtningen, der var hentede fra Orientens og Talmuds Parabler og som „Memento mori" skulde tale advarende Ord til Verdenserobreren. Da han kommer op fra sin Expedition til Havets Bund, er han hensunken i alvorlig Eftertanke. Ogsaa dernede blandt Fiskene — har han set — æder de store de smaa op, og ogsaa dernede regerer Begærlighed og Havesyge Verden og er Roden til alt ondt. — En anden Gang kommer han til en Egn, hvor en Bonde fortæller om en Kilde, der skænker Visdom, men den, der er begærlig, bør ikke drikke af den; for ham bliver den en Gift, der gør afsindig. Alexander befaler strax Bonden at føre ham derhen. Undervejs kommer de forbi en Ejendom, og Bonden fortæller, hvilken højsindet Proces der føres mellem den fattige Adelsmand, der har solgt Jorden, og Borgeren, der har købt den, i Anledning af 100 Tdr. Guld, der fandtes nedgravet i den; hverken Køber eller Sælger vil have Ejendomsret til Skatten. „Han er da godt gal, den Borgermand — udbryder Alexander — jeg havde i hans Sted ikke givet en Dukat tilbage." Bonden forklarer ham nu, at han efter dette ikke tør tilraade Alexander at drikke af Kilden. Og da de kommer hen til den, vælder der ogsaa Blod op istedenfor Vand. — Et andet Sted endelig kommer Alexanders Hær til en mægtig, lukket Borg — selve det jordiske Paradis. Nogle af hans Mænd banker paa Porten og fordrer i Alexanders Navn Tribut. Efter lang Tids Banken aabnes en lille Luge, og en gammel Mand rækker ud en Sten, hvori der er ridset et Menneskeøje. Den er — forklarer siden en gammel Jøde Alexander — saa

tung, at al Jordens Guld ikke kan veje den op; men blot man dækker Øjet med en Smule Støv, svinder Stenens Vægt ganske. Det er Billedet paa Menneskeøjet, der ikke kan mættes af al Verdens Guld, men er det først under Mulde, stilles al dets Begær. Den første af disse Parabler er hentet fra arabisk, den anden fra Talmud.

Dog, den ridderlige Opfattelse lader sig lidet anfægte af østerlandsk Visdom. Den holder sig til Alexander, naar han udbryder: „Al Jorden under Himlen er vor som Arvelod, — men tungt det hviler paa mig og stinger mig som Brod, — at Verden bygget blev paa et altfor snevert Felt, — Gud gjorde altfor liden vor Jord for en Helt." Eller til det smukke Svar, Makedonerkongen giver Gymnosofisterne, da de spørger ham, hvorfor han farter og tumler saaledes om, naar han dog skal dø som alle andre: „Sligt styres kun af det højeste Forsyn, og vi er dets Tjenere, som gør hvad det befaler; Havet oprøres ikke, uden Vinden skrider hen over det. Jeg vilde gærne hvile, men min Aands Herre tillader mig ikke at gøre det," — et Helteaandens Svar paa Borgerlighedens Betænkeligheder, som Tegnér saa prægtig har omskrevet i sit Alexanderdigt. Ved hele sin Færd protesterer Alexander ogsaa mod de gejstlige Beskyldninger for umættelig Havesyge. Porus byder ham Skatte for at faa sit Rige tilbage; i de antike Kilder tager Alexander imod Guldet, men i den franske Ridderroman skænker han Porus Riget tilbage for intet. „En begærlig Mand kan aldrig erobre noget Rige, han mister tværtimod, hvad han har. Hvis mine Folk elsker mig, er det for min Gavmildheds Skyld. Jeg giver alle, hvad de vil have." Alexander er kun umættelig i at tage, fordi det er hans Lidenskab at

give. Han bliver Middelaldrens Mønster for ridderlig, fyrstelig „largesse". Allerede da han var 11 Aar gammel, overøste han alle Rigets Store med Gaver, saa de gik til hans Fader og advarede ham: „Hvis han var Herre over Verden, vilde han have givet den bort inden 14 Dage." Hvor han drager frem, giver han til højre og venstre, skænker ofte Land tilbage, som han har erobret. En Jonglør, der synger til Fløjte, forærer han en hel By (det er en antik Episode, der gives en helt ny Vending), en anden Gang forærer han en Ridder, der beder om en Gave, et helt Land, og da den anden, overvældet, hellere vil nøjes med Guld og Klæder, siger Alexander foragtfuldt: „Jeg kender ikke dig eller Hjertet i dit Liv, — men saadan er de Gaver, Makedonerkongen gi'r." (Jfr. Seneca: De beneficiis II, 16.) Etsteds kommer en asiatisk Baron og klager over at være forurettet af sin Lensherre; strax bøjer Alexander af fra sin Vej og skaffer ham sin Ret; et andet Sted, hvor han har erobret en By, bevæges han — denne „Høviskhedens Blomst" — ved den skønne fangne Hertugdatters Graad og lægger Mærke til, hvorledes hendes Blik stadig hænger ved en af de mandlige Fanger; han udspørger nu dem begge, og da han hører, at det er to trofast elskende, giver han dem fri og holder selv Bryllup for dem.

Thi Galanteri mod Kvinder hører først og fremmest til hans Ridder- og Fyrstedyder. Det erotiske Element breder sig mer og mer. Episoden med Candace, som lader Alexander portrættere og som denne besøger incognito, var slet ikke erotisk i de antike Kilder, det var blot en Udvexling af Galanteri og Højmodighed mellem Fjender. Men i Middelalderromanerne er hun forelsket i Alexan-

ders Ry, og da han besøger hende, tilbyder hun ham meget aabent strax sin Elskov, som han ogsaa nyder i rigt Maal. Nærmere udfører Romanerne ligeledes Besøget i Amazonernes Land. Nydeligt skildres, hvordan Dronningen sender to Jomfruer Flore og Beauté Alexanders Hær imøde, med Gaver og Hyldingsløfter. Koket klædte — den sarte Hud er synlig i Kjolens Udskæring — rider de afsted og synger en Sang om hin Yngling, der saa' sin Skygge i Vandet og hentæredes af Længsel efter den; de møder to af Alexanders Baroner og beder disse ledsage dem til Lejren. Galant konverserende leder Ridderne deres Heste ved Tøjlen, de unge Piger gør sig først lidt kostbare, men lader sig snart kysse, og da de har udrettet Sendehvervet hos Alexander — han komplimenterer deres Dronning for hendes Klogskab at skikke saa smukke Gesandter — udbeder Ridderne sig hans Tilladelse til at maatte ægte Jomfruerne, som heller end gærne er villige. Siden kommer Amazonedronningen selv paa Besøg, og Alexander gør megen Stads af hende; hun og hendes Piger opfører Idrætslege for ham, og hun kaster Kappen af sig for bedre at vise sit Legem under Legen.

Længer og længer øst paa drager Opdager- og Æventyrlysten Alexander, og jo længer Toget kommer, des flere fremmede og mærkelige Ting møder ham. Det er hele Korstogslængslen mod Østerland, som kaster Lys over det gamle Alexandertog og giver det ny Forklaring. Talrige Mærkværdigheder, som Korsfarerne har set hos Saracenerne eller hørt tale om, benyttes ogsaa til at give Alexandertoget forøget Lokalkolorit. De store, prægtigt udsmykkede Telte f. Ex., som Saracenerne brugte og som

endnu i vore Dage er en af Østens Luxusgenstande; Korsfarerne havde erobret flere saadanne, og europæiske Fyrster fik slige Telte i Foræring af Østens Herskere. Eller mærkelige Gravmæler, med kostbart ydre og indre Udstyr, med evigt brændende Lamper, der ved Magneter hænger frit i Gravrummet o. l., — enten Korsfarernes Indtryk af antike og orientalske Gravmæler eller Genklang af de mange Historier, der gik om Profetens Grav i Mekka. Eller endelig allehaande mekaniske Kunstværker, som havde imponeret Rejsende i Byzans' Kejserpalads eller i saracenske Fyrsters Paladser. Krøniker og Sagaer flyder over med udførlige Beretninger om saadanne. Allerede Harun al Rashid skulde have foræret Karl d. store automatiske Spilleværker; i Kalifernes Palads i Bagdad fandtes et Guldtræ med syngende Metalfugle, og udenom det opførte automatiske Ryttere Turneringer, og ganske tilsvarende var Byzanshoffets Mekanismer, saaledes som de beskrives i Digte og Krøniker. Saadanne mekaniske Kunstværker, Luxustelte og vidunderlige Gravmæler forekommer rundt om i Alexanderromanerne. Ogsaa fantastiske Naturmærkværdigheder, som man havde set eller hørt om paa Korstogene, indflettes mellem dem, der allerede fandtes i Oldtidskilderne. Som Korsfarerhæren bliver Alexanders Hær, naar den om Aftenen har lejret sig omkring Blus ved et Vandsted i Ørkenen, pludselig opskræmmet ved Efterretning om, at alle Ørkenens Dyr nærmer sig for at drikke, og i store Skarer toger de saa op, hvide Løver, Skorpioner osv. Eller i Mørket hører Hæren pludselig til sin Rædsel som en Trommehvirvel over Hovederne, — det er Vingeslagene af store Skarer gribbeagtige Fugle. Ogsaa fra

keltiske Sagn har Alexanderromanerne aabenbart faaet fantastiske Bidrag. Det minder ialfald om de „bretonske Romaner", naar Hæren drager over „le tertre avantureux", paa hvilken de tapre bliver Krystere, de fejge modige, og gennem en forhexet Dal, som ingen kan finde ud af igen, indtil de endelig, efter alskens Trylleri, faar Bistand af en Djævel, som Alexander befrier fra en Sten, han ligger fangen under.

Længst mod Øst er de skønneste Vidunderligheder, — ude ved Jordens Rand, hvor man fra Indiens Bjerge ser udover den Havring, der omslutter Jorderig. Her er det, Solens og Maanens Træer findes, som forudsiger Alexander hans nærforestaaende Død. Her er Foryngelsens Kilde, „fontaine de Jouvence", — den som ogsaa „Præsten Johannes" taler om i sit Brev til den græske Kejser; det er en Gren af en af Paradisets Floder. I den bader Alexander og hans Mænd sig og faar deres Ungdom tilbage. Ogsaa mærkelige Skove findes her i Øst, af hvis Krydderlugte Folk lever, og i hvilke Mandragoraen og andre Vidunderplanter voxer. Derinde fra toner Alexander og hans Mænd en saa vidunderlig sød Sang imøde, at de glemmer al Sorg og al Bekymring, „alt hvad der er sket dem af ondt, lige fra Barn af", og de opdager de nydeligste smaa Skovjomfruer le og lege inde under Træerne. Det er Skovnymfer, der om Foraaret vokser ud af Blomsternes Knopper, men kun kan leve inde under Træernes Skygge — sagtens et østerlandsk Sagn. Hæren slaar Lejr i Skoven, og Alexanders Folk vælger sig hver en saadan Skovnymfe ud og tager hende til Viv, og de lever i Fryd og Glæde. Indtil saa Efteraaret kommer, med Løvfald og Blomsternes Visnen, og Smaapigerne

— en Ynk at se — nu ogsaa begynder at svinde hen og dø. Sørgmodig maa Hæren drage videre.

Som et Ideal af fyrsteligt Højsind og ridderligt Æventyrmod blev Alexanders Skikkelse ved at leve for hele Middelalderens Fantasi, og hans Liv behandledes atter og atter i Verskrøniker, Romaner og Folkebøger. Og fra Korstogenes Tid over Marco Polo til Kolumbus er det Alexanderdigtets Indien, der staar som det jordiske Paradis og alle Rejselængslers Maal; endnu efter Amerikas Opdagelse ledte man i Florida efter „fontaine de Jouvence".

XII. ROMANTISERET ANTIK.

ALEXANDER — det var en halvt middelalderlig, halvt orientalsk Antik. Antiken selv havde, som vi har set, aldrig helt været uddød for Middelalderens Fantasi. Den store Almenhed havde fra Gemmer og Mønter og Elfenbensarbejder, fra forvitrede Statuer og Relieffer en taaget Forestilling om græske Guder og romerske Kejsere, og de læsende Klærkes Fantasi var fyldt med brogede og barokke Billeder af græsk Mytheverden og romersk Historie. Mest var det imidlertid den forfaldne, dekadente Antik, som man stod i Forhold til; det var barbariserede Triumfbuer og Sarkofager fra den seneste Kejsertid, som man gik og saa' paa, og det var Mytografer og Lexikografer og Florilegier fra Retorskolerne, som man især studerede. Den græske Klassik — Homer saavel som Tragikerne — laa overhovedet

udenfor Synskredsen; den latinske Guldalders Forfattere — maaske endog Ovid og Vergil — læstes mest i sene prosaiske Omskrivninger og Sammendrag, og i Grammatikernes rationalistiske Tydninger fremtraadte Uranus som en stjernekyndig Konge, Medusa som en libysk Fyrstinde og Æolus som en Vejrprofet og Opfinder af Skibssejl. Længe havde lærde Klærke her og der moret sig med at behandle en Episode af Ovid eller Vergil i latinske Vers; men fra omkring Aar 1100 bringer omflakkende Skolarer og halvstuderede Spillemænd talrige Fortællinger fra Oldtiden i Omløb. Man sang og fortalte ved Hofferne Smaahistorier om Narcis og om Orfeus, om Dido og Æneas; rundt om i Klærkenes Krøniker indflettes ogsaa flere og flere af den Slags Fortællinger. Vi har enkelte saadanne Versfortællinger efter Ovid tilbage paa Fransk og Engelsk; endvidere Brudstykker af samlede Oversættelser paa Fransk og Tysk af Ovids „Forvandlinger". Adskillige Liviusske og Ovidiske Historier genfortælles ogsaa paa Prosa i den latinske Fortællingssamling „Gesta Romanorum" og dens mange Bearbejdelser paa Folkesprogene.

En romantiseret Antik — barokt omklædt, bizart udstafferet — snart helt nøgternt og uforstaaende omsat i hjemlig Middelalderlighed, snart af pietetsfulde Klærke søgt hævet op i en ideal Sfære eller af Spillemændenes Fantasi dreven ud i den rene Æventyrlighed.

Der var først hele Skaren af Guder og Gudinder. Man løb noget surr i alle disse Navne, Apollo og Apelles, Cybele og Sibylle blandes let sammen; nogle mente nærmest, som Kirkens Fædre, at de var Djævle — Apollo f. Ex. dyrkedes (sagdes der jo) af Saracenerne sammen med

Mahomet og Tervagant og deres øvrige Djævleguder —, men andre holdt paa, at Apollo havde været en Spillemand, der ogsaa var en fortræffelig Jæger og spaaede Folk mod god Betaling. Troldmænd og ondartede Væsener var de ialfald; man kunde jo blot læse hos Mester Ovid om, hvordan Jupiter kunde omskabe sig og hvilken Horkarl og Sodomit han var. Men de var gode at staa sig godt med, det kunde Peleus sande, da hele det olympiske Selskab mødte op med sine rige Gaver, — Apollo med Apotekersalver, Ceres med flere Sække Korn, Pallas med et helt Læs Bøger.

Saa var der alt det meget andet Hexeri og Djævelskab, som Oldtidens Klærke havde at berette om. Kildefeer som dem, man ogsaa havde i Bretagne; Havfruer og Sirener, der „synger en Sang som hedder Musica, som volder Skipperes Fordærv"; den lille Djævel Spin, der kastede Folk i Afgrunden, naar de ikke kunde gætte hans Gaader; Troldmanden Vergil, der var saa kyndig i den sorte Kunst som Merlin hos Britterne og lavede alle mulige snedige Mekanismer paa Roms Capitolium, til Beskyttelse for Romerriget. Noget Hexeri stak der — følte Trouvèren sagtens — ogsaa paa Bunden af Historien om Fyrsten, der ejede en hvid Ko, som gav saa dejlig megen Mælk og som han satte en Mand med hundrede Øjne til at vogte, eller den om Kongedatteren Ariadne, hvis Bejlere alle blev vist ud i en stor Have, som var saadan indrettet, at ingen kunde finde ud af den igen, hvorhos et grimt Bæst af en Løve huserede derinde. Men nydeligst af Oldtidens Fesagn var det om Kong Orfeus, hvis Dronning Heurodis blev bortført til Plutos underjordiske Feland. Fortvivlet drager Orfeus ud og

lever i Skoven som en vild Eneboer, kun sin Harpe har han med, og alle Skovens Dyr kommer og hører ham spille. Ofte ser han dér i Skovens Tysthed Alfekongen jage med hele sit Følge, og mellem de muntre Damer, der er med, faar han en Dag Øje paa sin røvede Hustru. I sin Spillemandsdragt følger han dem gennem et hult Bjerg ind til Elverkongens prægtige Slot, og dér spiller Orfeus saa skønt for Kongen og Hoffet, at han faar Lov til at føre sin Heurodis tilbage op til sit eget Kongerige. (Engelsk Sir Orfeo efter en tabt fransk lai.)

Ganske som Ridderhistorier fra hans egen Tid tegnede sig for Trouvèren alle de smukke, rørende Elskovshistorier, som Ovid fortalte, — om Prinsesse Atalante, der løb omkap med sine Friere, og den fattige Ridder, som stak en Rosenkrans, et Silkebælte og en Guldbold paa sig og vandt Løbet ved at lade dem falde undervejs; om Pyramus og Thisbe, der trods „die huote" (Vogterne) holdt Stævnemøde ude i den grønne Skov og saa ynkelig omkom; først og fremmest da den skønne Historie om Narcis: Han var den dejligste Ungersvend, med Haar saa gyldent, at en Jomfru kunde have brugt det som Guldtraad at sømme med, en Mund, der syntes at sige „kys mig" til alle Kvinder, Øjne, der havde saaret saa mangen Jomfru. Fyrstedatteren sidder ved Vinduet i sin Faders Slot og saares af Amors Pil, da han gaar forbi; søvnløs kaster hun sig paa Lejet, saa hun maa vække Kammerfruen for at faa det redt om, og næste Dag gaar hun ud i en Skov, hvor hun træffer Ridderen og undselig stammer sin Elskov frem, — men bliver kun lét ud af den haardhjertede Yngling. Tilsidst rammes han af Kærlighedsgudens Straf. Da han træt af Jagten lægger sig ved

en Kilde, forelsker han sig i sit eget Billed og smægter hen i ulykkelig Kærlighed; Fyrstedatteren kommer ud til den døende Yngling og findes med brustent Hjerte over hans Lig.

Og mange, mange flere Historier er der. Men til hele, store Romaner svulmede Fortællingerne om de tre vigtigste Begivenheder i Oldtidens Historie op: Kampen om Theben, som Statius skildrede i sit Heltedigt, Æneas' Grundlæggelse af Romerriget, som Vergil fortalte om, og Trojas Erobring, som Dares og Dictys gav paalidelig Beretning om. Disse Romaner skreves ved Midten af det 12te Aarh. i den Anjou-Poitouske Kant af Frankrig.

Vergils og Statius' to Epopeer læstes med Iver og Andagt af Middelalderens litterære Klærke. Vergil navnlig var allerede i Oldtidens Slutning alle Skolebørns latinske Lærebog, hver Linie i Æneiden gjordes til Genstand for grammatiske og litterære Glosser; paa Teatrene og paa Vægmalerier og vævede Tæpper fremstilledes Dido og Æneas i rørende Billeder, og Sofisterne begyndte — hvad Middelalderens Gejstlige fortsatte — med at lægge allegorisk Udtydning i det hele Digt. Det var fuldt af al menneskelig Visdom, fremstillet under Fablers Billed — erklærede Kirken, og medens mange i Vergil saa' den store Troldmand og Tusindkunstner og brugte hans Bog til at slaa op i for at tage Varsler, erklærede andre ham for Kristen, under Henvisning til hin 4de Ekloge, i hvilken Mantuaneren havde spaaet Kristendommens Sejr. Statius blev paa samme Maade gjort til Kristen, og The-

baiden nød ikke stort mindre Ry og Udbredelse end Æneiden.

Men naar de to latinske Heltedigte nu bearbejdes til Romanunderholdning for Riddere og Damer, bliver de værdige Hexametre og den episke Kunststil først og fremmest sat om i jævn underholdende Fortællestil og i de 8stavelses Rimkrønikevers, og derved stemmes alt ned i en hel anden Tonart, sænkes ned i en helt anden Aandsfære. „Infandum, regina, jubes renovare dolorem" bliver til: „Frue, sa'han, al min Smerte vækker I paany af Hjerte". „Et hæc meminisse juvabit" hedder: „Det vil engang Jer Morskab skænke, — naar I tilbage herpaa tænke, — I muntert kan berette tit — hvad Ondt I har paa Havet lidt". „Manet alta mente repostum — judicium Paridis spretaeque injuria formae" lyder: „Iuno, som Himlens Dronning var, — stor Avind stedse mod dem bar, — hun højlig havde lagt for Had — hver den, som var fra Trojas Stad. — Alt siden Paris Dommen fælded, — hun haded hele Troervældet." De rytmisk magtfulde Kaskader er bleven til en jævnt sladrende Rislen. Saaledes kastes ogsaa hele den episke Stilklædning af, med Lignelser, Epiteter og andre retoriske Figurer. Og dermed følger næsten hele det mytologiske Gudeapparat,

der jo hos de romerske Kunstdigtere hang helt løst paa og ganske var fjernet i de Prosabearbejdelser til Skolebrug fra den senere Oldtid, som maaske har foreligget Middelalderdigterne. Naar Fama iler med Bud til Kong Euander om Pallas' Død, oversættes det til, at Kongen sender Folk ud for at høre Besked, som disse saa kommer hjem med. Istedenfor Vergils Iris sættes almindelige Speidere, selv Venus' Rolle i Æneiden indskrænkes nærmest til en venlig Fe's, og var den Vergilske Camilla en Amazone, der forstod sig paa allehaande overnaturlige Idrætter, bliver hun nu en almindelig Ridderjomfru, der forstaar sig paa at ride og føre Vaaben.

Overhovedet ser Middelalderdigteren naturligvis, hvad han læser hos Vergil og Statius, i sin egen Tids Lys og tyder Ordene efter deres Betydning for hans egen Tid, tegner og farver med Træk og Kulører fra Samtiden. Naar han læser om Theben og Karthago, ser han tindeklædte Mure, Vindebroer, Porttaarne, som bevogtes hver af sin Greve. Templerne udmaler han sig som romanske Kirker; Krigerne som Riddere. Amphiaraus tænker han sig som en Ærkebisp, i Hjælm og Ringsærk, som Turpin i Rolandskvadet. Han sammenlignes udtrykkelig med denne, ligesom Tydeus med Roland; om Morgenen, naar Taarnvægteren blæser i sit Horn og Nattergalene fløjter i Fyrretræerne, rider Tydeus frem; rank sidder han paa sin Gaskognerhest, med Lansen lige i Vejret, med gyldne Sporer, med sit Sværd, som Vølund har smeddet og Mester Vulkan har slebet, — ganske som Roland foran sin Skare ved Roncevaux. Sibyllen bliver en runken Hex, der forstaar sig paa „Nigromanci". Da Eteokles' Søster Ismene har mistet sin Kæreste, gaar hun i Kloster, og

Broderen tillægger hendes Kloster Møller samt Fiskeretten i forbiflydende Aaer. Endnu mere moderniseres alt i Haandskrifternes Miniaturer. Hvor f. Ex. Buddet kommer til Æneas, træffer han ham ifærd med at spille Skak.

I mange Retninger gik det nu ogsaa meget let at sætte de antike Heltehistorier over i „Chanson de geste"sfæren, — fordi nemlig det romerske Kunstepos behandlede en gammel naiv Sagnverden, der i mange Maader stod paa samme Kulturtrin som den franske Heltedigtning. Naar Ødip som Laius' Drabsmand giver Enken Sonebod ved, endnu med blodige Hænder, at tage hende til Ægte, har dette været en besynderlig Barbarisme for den romerske Kejsertids kultiverede Digter, men for den franske Heltedigtnings Publikum var det en velkendt Naturlighed. Ganske paa samme Maade, naar Kongen af Argos, strax den første Aften de landflygtige Fremmede er ankomne, lader Døtrene træde ind i Hallen og byder Gæsterne dem til Ægte. Bagved Statius' Kunstbehandling fandt paa saadanne Punkter den franske Trouvère og det oprindelige, gammelgræske Heltesagns Rhapsode hinanden. Eller naar Tydeus kommer i Sendefærd til Theben og væbnet rider midt ind i Salen, hvor Kongen sidder og spiser med sine Mænd, dér holder en udfordrende Tale, efter hvilken følger en Udvexling af Trusler, og paa Hjemvejen bliver overfalden af et Baghold, men slaar sig tappert igennem, — saa er dette ganske, som det gaar Karls Sendebud i et af de gamle franske Heltedigte.

Alligevel er der jo nok af Nyt og Mærkeligt, som tiltrækker Middelalderdigterens Fantasi. Han lærer overhovedet af den antike Kunst at skildre og male den ydre Verden. Var de gamle Krøniker tørre og graa, og savnede

ogsaa Heltedigtningen malerisk Element, saa lærer Romanen nu af Vergil og Statius at beskrive. Simple, dagligdags Ting sinker den sig ganske vist ikke med at udmale. Naar Vergil homerisk skildrer, hvordan Æneas' Folk slaar Gnister af Flint, opfanger Gløden i Blade osv., siger Trouvèren blot: „de tændte Ild og tilberedte Maaltid." Den kultiverede Byboers elegisk romantiske Natursans kender han heller ikke noget til: Naar Vergil skildrer den libyske Kysts uformelige Klipper og skrækindjagende Skove eller maler det dryssende Efteraarsløv og Tranerne, der samles til Efteraarstræk, saa udelades dette i Romanen. Men den lærer gerne af Vergil og Statius at beskrive Dragter og Rustninger, en Lejr eller en Søstorm, Tempelofringer eller Idrætslege. Og den overbyder med prægtige Vaaben og Telte, Gravmæler eller mekaniske Kunstværker — som i Alexanderromanen. I det karthaginiensiske Kapitolium anbringes den Slags sindrige Trolddomsindretninger, som der ifølge „Mirabiliabøgerne" fandtes i det gamle Roms Kapitol; Karthago faar Magnetmure — ligesom der ifølge „Sindbads Rejser" er Magnetbjerge eller ifølge en spansk Jødes Beretning er Glasmure om Damaskus. Man overbyder Vergil i Udmaling af den uhyggelige Nedfart til Underverdenen, og Karon udstyres som en Djævel. Alskens Naturmærkværdigheder indføjes: Af Skumfraaden om Kerberos' Gab voxer en Gifturt, som Stifmødre giver deres Stifbørn. Æneas' Folk fanger smaa Fisk og laver rødt Purpur af dem; det sorte Purpur derimod faas af en Slange, der hedder Krokodille osv.

Ligesom i Alexanderromanen bruger man ogsaa Træk fra Korstogene til at skabe orientalsk Lokalkolorit. Flere hele Episoder er gaaet over — synes det — fra

Krønikerne og Heltekvadene om Korstoget. I disse fabledes der f. Ex. om en Skare gamle, hvide Krigere, der under en Kamp, i et kritisk Øjeblik, var sprængt Korsfarerhæren tilhjælp, man vidste ikke hvorfra, — i de geistlige Krøniker er det en himmelsk Hærskare af hvidklædte Martyrer („militum Christi cohors candida" er Martyrernes gamle Navn), i Heltekvadet er det blot Veteraner, der har slaaet deres hvide Skæg ud over Brynjen, som i Rolandskvadet Karls gamle Krigere gør det. Denne Undsætning af gamle, hvide Krigere gaar igen i „Romanen om Theben". Og ligesaa genkendes i en Episode af samme Roman en Fortælling fra Korstoget om en af Antiochias Emirer, hvis Søn blev fangen af Frankerne, men højmodig sendtes tilbage til Faderen med rige Gaver, hvorefter denne til Tak forraadte Byen til Bohemund.

Grellest kommer Sfæreforskellen mellem det latinske Epos og Trouvèreromanen frem i Skildringen af det sjælelige. Det er stilfuld Kultur modsat naiv Naturlighed. En Yngling, der er trolovet med Ismene, Kongesøsteren, bringes døende hjem fra Slaget og beder blot om for sidste Gang at maatte se sin Brud. Hos den antike Digter holder Undseelsen ved at udstille sin Elskov og Sorg paa Gaden den unge fyrstelige Jomfru tilbage i hendes Fortvivlelse; det er Moderen, der maa nøde hende ud til Baaren, og saalænge Folk er tilstede, staar hun tavs og rolig ved den døende; først da hun er ene med den allerede døde, kaster hun sig i Jammerklage ned over ham og giver sin Lidenskab Luft. I det franske Digt er den unge Pige først ved at besvime af Angst, men iler saa ud til den døendes Baare. Dér falder hun om som død, „kold som Is og grøn som et Vedbendsblad", kun paa

hendes Hals er der — mærker de Omstaaende — en Aare, der endnu banker en Smule; da hun atter kommer til sig selv, tør Moderen ikke lade hende føre til Liget, men Ismene sværger, at faar hun det ikke at se, sprænges hendes Hjerte af Smerte. Hun sidder derefter længe i rørende Klager hos den Døde. Det er naiv, frisk Menneskelighed ligeoverfor stiv antik „Sitte".

Men hele Thebensagnets tragiske Storhed af Slægtsbrøde og Slægtsskæbne, som den romerske Retoriker har følt og søgt at bevare, trækkes af Middelalderklærken ned i det blot rørende eller det moralsk belærende. Han skriver — erklærer han — for at vise i et advarende Exempel, hvor frygtelig det straffer sig at handle „mod Naturen" og hvor forfærdelig en faderlig Forbandelse virker. Helst drager han dog Tragiken ned i det rørende. Den vældige Tydeus møder f. Eks. i Kampen den pur unge Aton, Ismenes Forlovede. Hos Statius værdiges han ikke at kæmpe rigtig med Knøsen, men kaster kun i Forbigaaende haanfuldt et Spyd efter ham og giver ham Banesaar, hvorefter han gaar videre, forsmaaende at plyndre Liget, som en Løve foragter Smaakvægets Blod og kun vil i Lag med Tyren selv. I den franske Roman nænner Tydeus derimod ej at gøre Aton noget; af mange Grunde — siger han leende — vil jeg ikke kæmpe med dig, baade fordi du er saa overmaade smuk og ogsaa fordi du er saa ung og næsten uden Rustning; du skulde meget hellere blive hjemme i Kammeret, din Veninde vilde vist ikke faa Glæde af, at vi kæmpede sammen. Vred over Spotten slaar den Unge nu løs, saa at Tydeus maa værge sig; han vil blot daske ham let paa Skjoldet, men beregner ikke sin Styrke, og den anden falder om

med Banesaar. Kæmpen bliver helt ulykkelig derover, dog den slagne siger ham fri for al Skyld, og Tydeus lader sine Svende bære den døende hjem til Theben.

Allerede hos Statius ansloges der blødere Toner, — han var en Elev af Ovid meget mere end af Vergil —, og alt det rørende, yndefulde, galante, erotiske udføres nu med Forkærlighed af Romanen. I Atys og i Parthenopæus, Ismenes og Antigones Bejlere, havde Statius tegnet Efeben, den ganske unge Knøs, som den modnere Oldtid elskede og dyrkede i Kunst som i Digtning. Ridderromanen udmaler videre den 15aariges Skønhed: Ansigtet er hvidere end „Sne paa Gren", med en fin Rødme henover, de levende, klare Øjne er fulde af Munterhed, den fulde Hage er skægløs; Haaret er omvundet af et grønt Silkebaand, og Dragten er af Silke. Naar Heltedigtningen skildrede den pur unge Knøs i Kamp, var det for at vise Ungdommens fyrige Vildskab og Vovemod, der overbød de Ældre i Kraft. Her derimod mindes Læserne om den fine Jomfrukind bag Hjælmen og det spinkle Legem under Ringsærken og om, hvordan den Unge midt i Kampen længes mod den Elskede derhjemme og hun efter ham. Ganske som ogsaa Heltedigtningen beundrer Skjoldmøer og Amazoner, fordi de virkelig har overvundet deres Køn og er bleven som Mænd, — saaledes ogsaa endnu Vergils Camilla, — medens derimod Ridderromanen henleder Tanken paa den nøgne Jomfruhud under Ringsærken og udhæver, at Camilla trods alt er forbleven Kvinde, skøn og elskelig: om Dagen taalte hun ingen Kvinde om sig, men om Natten kom ingen Mand ind i hendes Jomfrukammer.

Det galant erotiske forpjanker den vilde Tragik. Hos

Statius iler Iokaste, de kæmpende Brødres gamle Moder, i den tidlige Morgen, bleg, med udslaaet, uredt Haar — en Erinye at skue — over til Fjendens Lejr, støttet til sine Døttre; hendes Bryst er nøgent, og under vilde Klagehyl slaar hun sine Arme tilblods; hun banker hidsig paa Lejrens Port og tiltvinger sig Adgang til Kongeteltet, hvor hun udøser sin Klage og sin Harme over Sønnen. I Romanen derimod rider hun anstandsfuldt afsted i Gesandtskab, ledsaget af sine to skønne, pyntede Døtre; fornemme Knøse leder Damernes Heste. Undervejs stifter de — ligesom Flore og Beauté i Alexanderromanen — Bekendtskab med nogle af de fremmede Riddere, der ledsager dem til Lejren. En af dem er den unge Fyrste Parthenopæus, der er klædt „efter fransk Mode". Han forelsker sig straks i den skønne Antigone, der er klædt i en enkelt blaa Purpurkjortel, gennem hvilken hendes Legeme skimtes, der er desuden Udskæringer helt ned mod Bæltestedet; hendes Haar er omvundet med Sølvtraade. Livlig gaar Konversationen undervejs, „uden uhøviske Ord, men ogsaa uden Alvor og Højtidelighed, blot i Spøg og Venskabelighed." Han beder hende om at være hans Veninde. Men Jomfruen svarer stolt og høvisk, at den Kærlighed vilde være altfor forhastet; saaledes kan man bede Hyrdepiger og andre løse Kvindfolk, men hun er en Jomfru og Kongedatter og kan ikke saa hurtig indlade sig. „Derfor siger jeg ikke — tilføjer hun med fribaaren Naturlighed —, og det bryder jeg mig ikke om at skjule, at jeg jo ikke vilde have Jer meget kær, hvis I var min Jævnlige af Byrd og det var en afgjort Sag, at jeg gaves Jer til Hustru. Thi smuk er I fremfor alle andre, aldrig saa' jeg nogen Tid saa ædelig

en Herre.“ Intet af alt dette findes hos Statius. Parthenopæus fortæller nu, at han er af Kongeæt, og hun beder ham tale med hendes Moder. Denne viser sig villig, men maa først raadføre sig med Eteokles derhjemme, og imens rider de videre; de unge ønskede — saa lidet bekymrer Fredsmæglingen dem — at der endnu havde været langt til Lejren. Og medens Iokaste siden i Kongens Telt forhandler om Forliget, forbliver de unge Riddere hos Døtrene og gør dem deres Opvartning (doneier), og de beder til Gud, at Forhandlingerne ikke maa føres for hurtig til Ende. Ismene, der har været i en god Skole, er særlig disputerelysten og skaaret for Tungebaandet, hun forsvarer Thebens Sag, medens Antigone allerede holder med Grækerne for Parthenopæus' Skyld. Saa overfladisk opfattes den tragiske Konflikt i Antigones Stilling. Da Kampen, efter at Forligsmæglingen er mislykket, udbryder paany, sender Parthenopæus en dræbt Thebaners Hest over som Trofæ til sin Dame — hun og Ismene sidder just under en Fyrs Skygge og ser paa Kampen —, og Antigone sender Hilsen tilbage med Forsikring om sin Elskov. — Ismenes Blik følger imens *hendes* Kærestes, Thebaneren Atons, Bedrifter ude i Kampen, — hun kender ham paa det Silkeærme, han bærer som hendes Ridder — og hun begejstres saaledes over hans Bedrifter, at hun sværger at ville belønne ham: Hvad enten jeg nu gør en Dumhed eller ej, saa tror jeg nok, jeg vil ligge hos ham.

Ogsaa Kong Eteokles har en galant Forbindelse. Han gør Kur til en af sine Høvidsmænds Døtre, — Arten af hans Galanteri betegnes iøvrigt ved det lidet høviske Billede af Veninden, hvormed han for Løjer har prydet

sit Skjold (saaledes lod ogsaa Grev Vilhelm af Poitou sin Veninde male paa sit Skjold; han vilde bære hende i Slaget, som hun saa ofte havde baaret ham i Sengen). Hun havde længe været ubønhørlig overfor sin Konge, men én Gang havde hendes Fader gjort sig skyldig i et Forrædderi, saa det gjaldt om at frelse hans Hoved, og Antigone førte nu den unge Pige frem for Broderen. En pikant rørende Scene, — som saa ofte i Middelalderromanerne gemmende en Del naiv Raahed bag sødlig Følsomhed. Det skildres, hvor smuk hun er i sin Sorg: Haaret, hun ikke har brudt sig om at ordne; den lille, bløde Mund, hvis fulde Læber Naturen skabte til at kysse; hendes smilende, elskovsfulde Øjne, der nu er duggede; hendes Taarer, der er smukkere end andre Kvinders Smil; uskyldig er hendes Mine, hendes Tale blid. Kongen kan næppe holde sig tilbage fra at gaa hende venlig imøde, men han gør sig kostbar, vil ikke have Medynk med hende, der aldrig har vist ham Medynk. Dog, Antigone taler hendes Sag, opfordrer dem begge to til at vise Barmhjærtighed mod hinanden og ender med at ordne Handelen. Fra nu af er Salamandre Kongens Veninde, og han rider ofte ud i Slaget for at udmærke sig i hendes Øjne; naar de er ene sammen, lønner hun ham derfor.

Men under en Kamp kaster Parthenopæus Kongen af Hesten — dræbe ham vil han ikke, han haaber jo at blive hans Svoger —, og forrædderisk fælder en af Kongens Ledsagere til Gengæld den unge Helt, til stor Sorg for Eteokles, der selv havde bestemt sin Søsters Haand til ham. Oppe i et af Taarnene sidder just Antigone og Salamandre ved deres Syramme og følger Kampen; forgæves søger den Sidste at holde igen paa Konge-

datterens Fortvivlelse — „I er af Kongeæt," siger hun karakteristisk nok, „og maa kunne beherske Jer, for at ikke Folk skal dadle Jer" —; men det varer ikke mere end en Ugestid, før Antigone har græmmet sig til Døde.

Alt sligt er helt tildigtet, og Parthenopæus' elegante Ynglingeskikkelse gik, ligesom ogsaa Atons og Ismenes unge Elskov, allerede i den sidste Halvdel af det 12te Aarh. over i Trubadurlyrikens og Romanernes fælles poetiske Skatkammer.

„Romanen om Æneas" havde imidlertid to Elskovshistorier, der ganske tog Luven fra dem i „Romanen om Theben". Hele den nationale Baggrund, hvorpaa i det romerske Epos Æneas' Oplevelser tegnede sig og hvorfra de fik Belysning, er naturligvis ganske forsvunden i Middelalderromanen. Æneiden var jo et romersk Nationaldigt, skrevet til det romerske Kejserdømmes Forherligelse for at knytte Rigets Grundlæggelse til Iliums ældgamle Ærværdighed og stille det under evige Magters Beskyttelse; at alle Æneas' Oplevelser, fra Iliums Fald til Opofrelsen af Dido, er Led i en guddommelig Verdensorden, der skal føre til det augusteiske Kejserdømme — det er Ideen, som lægger Storhed og Værdighed, Etos og Patos over alle Digtets Personer og Begivenheder. Men i Middelalderromanen skrumpede disse Verdensdimensioner ind til en ganske privat Historie om en Flygtning, der flakker om med sine Skibe, modtages gæstfrit og elskes af en Dronning, som han imidlertid troløst forlader, hvorefter han faar Jord i Latium og gennem Kamp tiltvinger sig baade Riget og Kongedatteren. En Æventyrroman som f. Ex. Apollonius af Tyrus havde været det, uden at der er Tale hverken om Skæbne eller Mission. Den ene

Hovedepisode er Kærlighedsforholdet til Karthagos Dronning. Fyrstinden, der ligesom det gamle Sagns Medea skænker en Fremmed sin Elskov og efterlades af ham, har hos Vergil en mytisk heroisk Storhed over sig, og der er noget af en Naturmagt, noget af en Skæbne i de Tos Elskov og hendes Død. I den franske Roman er det blot et Elskovsæventyr mellem to Mennesker, der følger deres Lune og selv smedder deres Skæbne. Naivt skildres det først, hvorledes Æneas kommer paa Besøg i Didos Slot, ledsaget af Ascanius; den guddommelige Indvirkning er i Romanen indskrænket til, at Venus har gydt Kærlighedens Gift paa Drengens Læber, og medens under Besøget snart Værtinden, snart Faderen selv kysser det søde Barn, inddrikker de begge Kærligheden. Især flammer Elskoven op i Dido, og da hun om Aftenen har fulgt sine Gæster til Seng paa Slottet, „kunde hun allerede næppe faa sig bort igen." Familiært og realistisk skildres derefter hendes søvnløse Nat. Hvor Vergil nøjes med at sige, at „Elskovsuroen undte hende ikke Søvnens Hvile", gaber og strækker her Heltinden sig, sukker og puster, tænker paa, hvordan han var og hvad han sagde, omfavner og kysser Hovedpuden og indbilder sig, at hun har ham nøgen i sine Arme. Med saadanne Træk udmalede ogsaa Provences Trubadur den Elskendes søvnløse Nat. Ved Daggry staar hun op, kalder ikke paa sin Kammertærne, men iler strax til sin Søster Anna. Hos Vergil holder hun nu en lang, velordnet og patetisk Tale til Søsteren, om sin Elskov til den Fremmede, men tillige om den Ed, hun har svoret sin afdøde Gemal om evig Enkestand. I Romanen indledes Samtalen naivt og livagtigt. „Anna, jeg tror, jeg ikke kan leve, Søster." „Hvad

er der i Vejen?" „Jeg er ved at gaa ud af mig selv, jeg kan ikke skjule det mer: jeg elsker." „Og hvem da?" „Det skal jeg sige dig, det er mintro ham ..." Men da hun skal nævne ham, besvimer hun, og først lidt efter kan hun fortsætte. Søsteren svarer heller ikke med en saa anstandsfuld Tale som Vergils Anna, men udvikler praktisk og kynisk — som senere saa ofte Koblersken i i Ridderromanerne —, at det ingen Nytte er til at vise Troskab mod en Afdød, af ham kan hun hverken faa Glæde eller faa nogen Arving; det er et sandt gammelt Ord: „lad de Døde om de Døde og de Levende om de Levende." Der maa jo ogsaa være nogen til at forsvare Landet.

Nu hengiver Dronningen sig modstandsløst til sin Lidenskab, og i de følgende Dage voxer denne stadig under Samværet med Æneas; hun véd ikke, hvad hun gør eller siger, spørger sin Gæst tusen Gange om samme Ting og fortæller ham løst og fast, blot for at være i Snak med ham. For at adsprede sig fra Elskovstankerne — — rent psykologisk motiveres her, som i Reglen, hvad der sker, uden det vergilske Gudeapparat — foranstalter hun en Jagt. Og under denne er det saa, at Æneas og Dido søger Ly i en Grotte for et Uvejr. „Hin Dag var Begyndelsen til Død og til Ulykker; hun tager ikke længer Hensyn til den ydre Anstand og sit Ry, ikke hemmelig Kærlighed søger hun, hun kalder det Ægteskab, og forskønner sit Fald med dette Navn." I saadanne tugtige Almenvendinger antyder Vergil, hvad Trouvèren uden Betænkning siger lige ud af Posen. „Dér er de to ene sammen, han gør med hende, hvad ham lyster, han bruger ikke altfor megen Vold, og Dronningen vægrer

sig ikke, lader ham helt faa sin Vilje; længe havde hun selv attraaet det." Hos Vergil, hvor alt er Gudernes Styrelse med Æneas' Mission for Øje, er det egentlig kun Dido, der elsker, og da Merkur kort Tid efter byder Æneas at drage videre, adlyder han uden Betænkning. Her derimod er der dog nogen Tvivlraadighed og Samvittighedsnag i ham, inden han beslutter sig. Snart mistænker Dido hans Forehavende. Som en Furie eller som en Tyade raser hun hos Vergil rundt i Paladset og i Byen og øser i en lang Tale sine Klager, sine Bebrejdelser, sin Harme, sine Forbandelser ud over Forræderen: hun ønsker Døden over ham og lover, hun som en sort Furie skal omflagre hans Fart. Anderledes den franske Dido, hun er opvokset i Kristendom og Baronverden og taler med langt mere kvindelig Undergivenhed og Blidhed; hun trygler om Medlidenhed, spørger ham, om hun har forbrudt sig ved noget, er bange for sine Baroner, der iforvejen er vrede over, at hun har indladt sig med den Fremmede, og forsikrer, at hun vil tage sin Død derover. Da Æneas sejler bort, lægger hun sig til at dø Flammedøden paa de Bolstre, hvor hun har nydt hans Elskov, og kysser Sengen og hans Stadsklæder, til Tegn paa at hun tilgiver ham. Medens Flammerne allerede sortner hendes hvide, skønne, bløde Legeme, er „Æneas" det eneste Ord, hun endnu kan faa frem. Hendes Aske samles i en Urne, der faar Indskriften: „Her hviler Dido, som dræbte sig for Kærligheds Skyld; aldrig fandtes der en bedre Hedning, om hun blot ikke var bleven ramt af pludselig Elskov, men hun elskede i Brøde." Saa' Vergil i Didos Død blot den store Lidenskab i dens Skønhed som Naturmagt, bliver den for Mid-

delalderdigteren Genstand for medlidende Rørelse og et moralsk Exempel til Advarsel og Opbyggelse.

Senere lander Æneas jo i Latium, hvor Kong Latinus snart viser sig tilbøjelig til at gøre den Fremmede baade til sin Arving og Svigersøn, medens Dronningen vil give Lavinia til Kong Turnus, der har et ældre Løfte paa hende. I Romanen bliver Forholdet mellem Æneas og Kongedatteren, der kun er flygtig antydet hos Vergil, men maaske nok har været udført videre i en, nu ukendt, sen latinsk Digtning, grebet som en kærkommen Lejlighed til at spinde en ny vidtløftig Kærlighedshistorie, i hvilken den unge Kongedatters uskyldige Forelskelse er sat i en smuk Modsætning til den karthageniensiske Enkefyrstindes hede og forfarne Passion.

Lavinias Moder vil vække den barnlige Datter til at elske Turnus og søger at forklare hende, hvad Elskov er for en besynderlig Feber. Men den unge Pige bliver ved at høre Beskrivelsen blot klar paa, at den Sygdom skal hun nok holde sig fra Livet. Saa maa Moderen udvikle videre, hvordan Sygdommen alligevel har sin Lægedom i sig, hvordan der vokser Glæde af Graaden, Sødme af Bitterheden; hun kan jo blot se paa Amors Billed, han har Pile, men ogsaa en Æske med Lægemidler mod Pilsaarene. Det hjælper alligevel ikke, den unge Pige vil hellere beholde sin Ro. Hele denne Scene minder om den sødlige Naivitet i „Daphnis og Chloe“ eller andre sene antike Elskovsromaner. Under en Vaabenstilstand faar imidlertid Lavinia fra sit Taarnkammer Øje paa Æneas i Lejren ligeoverfor, og i det samme saares hun af Elskovs Pil. Hun lukker sin Kammerdør til og sætter sig til ret at betragte ham og spørger sig selv — som

Chloe — hvad der vel kan fejle hende. Det maa vist være den Sygdom, Moderen talte om fornylig. Men hvor er mon Medicinen, som Moder paastod, at Amor førte med sig. Jeg tror, Æsken maa være tabt og Salven spildt. Men jeg maa skjule, hvad jeg fejler, Moder vil blive rasende over, at jeg elsker Arvefjenden. Og hun bliver ved med at snakke med sig selv; det er hele Sjælelivets indre Drama, som Antiken og den gejstlige Litteratur har aabnet Middelalderdigtningens Øje for, og som Romanerne fra nu af søger at gengive i endeløse og spidsfindige indre Dialoger. Et Øjeblik tænker hun paa at dele sig mellem Turnus og Æneas, men hun slaar en saa grim Tanke bort: Sand Elskov gaar kun fra én til én; man kan nok smile til mange, men den, der vil elske mer end én, holder ikke Elskovs Forskrifter. Hun tænker paa at sende Bud over til Æneas, men undser sig ved at gøre det første Skridt, at han ikke skal anse hende for letfærdig. Hele Dagen sidder hun og ser ud i den Retning, i hvilken han gik bort, og om Natten ligger hun søvnløs og klager over, at Amor ikke undser sig for at overfalde en værgeløs, ung Pige. Da Dronningen næste Dag ser sin Datter saa bleg og medtaget, genkender hun hurtig Tegnene paa, hvad der fejler hende, og Bogstav for Bogstav — i ganske korte Replikskifter, næsten som i latinske Komedier — trækker hun Navnet paa „Genstanden" ud af Lavinia. I Forbitrelse over, at det er Æneas, søger hun at vende Datterens Tanker fra ham, ved at rette de raaeste og med haarrejsende Detailler udmalede Beskyldniger mod Æneas for at dyrke Drengeelskov, — ogsaa dette tyder jo paa en sen antik Kilde til Episoden. Det hjælper imidlertid ikke; da den unge Pige er bleven ene

skriver hun et Brev „tot en latin", hvori hun tilstaar Æneas sin Elskov og beder om hans, og dette Brev fæster hun til en Pil og faar ved en List en Bueskytte til at skyde den over til Æneas. Denne — noget uforsigtige — Elskovshilsen virker, som Bestemmelsen var. Pilen falder ned ved Siden af Æneas, han ser Brevet, læser det og ser op mod Taarnet, hvor hun staar og kysser paa Fingren ad ham. Som i de nordfranske Romancer er — ser man — Pigen endnu den aggressive; vi er ikke naaet til Trubadurstandpunktet. Æneas tager imidlertid godt imod denne Tilstaaelse og gaar fra nu af tit hen og ser over mod Taarnet; naivt søger han overfor sine Folk at lade, som om det er Taarnet, han beundrer, men de forstaar godt, hvad han kigger efter, og driller ham med Hentydninger. Det er imidlertid dog stadig Pigen, som mest lider af Elskov, — ligesom Dido; *han* synes derimod ikke rigtig, det stemmer med hans Mandsværdighed at vise sig forelsket, og lader sig en hel Dag igennem ikke se foran hendes Taarnvindue. „Den, der vil elske en Kvinde," ræsonnerer han, „bør ikke altfor hurtig aabne hende sit Hjerte, men bør gøre sig lidt stolt overfor hende, thi hvis Kvinden vidste, at hun var den stærkeste, vilde han faa det at føle." Fortvivlet begynder Lavinia allerede at mistænke ham for alt, hvad Moderen har paaløjet ham, og beslutter, at hun fra nu af vil hade ham, „hvis jeg ellers kan hade ham af Hjerte"; men da hun saa ved Aften ser ham komme ridende forbi, selv medtaget af sit Elskovssavn, angrer hun al sin Vrede. „Ak! altfor længe varer det, inden han tager sin Ret over mig. Søde Ven, paa min Fod vilde jeg gaa til Jert Telt, det vilde være mig en Nydelse at føle Smerte for Jer Skyld."

Det er som Heloises Tjenerindeelskov overfor Abælard. Selv da Æneas endelig har fældet Turnus, Medbejleren, i Tvekamp og har Ret til Riget og Prinsessen, holder han hende længe hen i Uvished og Bekymring; af en Art Stolthed eller Raffinement opsætter han at besøge hende, og hun græmmer sig og tror, han ringeagter hende, fordi hun gjorde det første Skridt. Indtil saa endelig Kronings- og Bryllupsfesten fejres paa samme Dag.

For talrige senere Ridderromaners Elskovshistorier blev Episoden om Dido og Æneas og om Lavinia og Æneas Mønstre. Og baade i maleriske Beskrivelser og livfulde, pikant pointerede Samtaler — formeligt fransk spirituelle allerede — blev Æneasromanen et Forbillede.

Men ogsaa denne Roman stilledes i Skyggen af en Efterfølger — Benoît de St. Mores vældige „Roman om Troja", der er digtet c. 1160 og paa mange Punkter viser sig paavirket af sine to Forgængere.

Af alle Oldtidens Sagn var der intet, der optog Middelalderen saaledes som det om Troja. Ligesom Romerne nedledte sig fra landflygtige Trojanere, saaledes kappedes baade fornemme Slægter, enkelte Byer og flere Nationer om at lede deres Oprindelse tilbage til Troerne. Allerede i det 7de Aarh. hævdes Frankernes Afstamning fra Kong Priamus' Søn Francio i Fredegars Krønike, og i de franske Kongers officielle Dokumenter gaar denne Paastand siden stadig igen. I en Krønike fra det 9de Aarh. paastaar Britterne paa deres Side at nedstamme fra Troerne igennem en Ætling af Æneas, ved Navn Brutus, hvoraf Navnet Britter. Der var ogsaa gaaet adskillige

latinske Krøniker og latinske Digte om Trojas Fald iforvejen, før en Klærk nu satte sig til paa fransk at skrive en Versroman om den berømmeligste af alle Oldtidens Historier.

Hans Kilde var ikke Homer, men to latinske Prosaskrifter, der nævnte henholdsvis Dares og Dictys som sin Forfatter, og som synes at være forkortede Sammendrag af græske eller latinske Bøger fra den sene Oldtid.

Det var en væsentlig anden Skikkelse, Historien om Trojas Erobring præsenterede sig i her end hos Homer. Begge Forfattere fremtræder som paalidelige Historikere, der selv som Øjenvidner har taget Del i Begivenhederne, Dag for Dag har ført Dagbog — Dares paa Trojanernes, Dictys paa Grækernes Side — og som nu beretter tørt, kortfattet, nøjagtigt som det anstaar sig for Historikere af Thukydids og Sallusts Skole, — uden Homers partiske Løgne eller poetiske Fabler, saaledes navnlig ogsaa uden hans barnagtige Indblanding af Gudeverdenen. Benoît tror fuldt og fast paa, at hans Hjemmelsmænd selv har vandret om i Grækernes og Trojanernes Lejr, men

det hindrer ham ikke i for sit eget Vedkommende frit at udmale Historikernes tørre Beretninger med alt det Stof, han kan skaffe til Raadighed. Han er udmærket inde i de franske Heltedigtes Verden, og baade Stilvendinger og Formler fra disse falder ham stadig i Pennen; han skildrer ogsaa Kampe og Saar med stor Sagkyndighed, og der er Heltedigtningens Kampglæde over hans Vers, naar der blæses i Stridshornene, Vaabnene lyser mod Solen, Bannerne straaler over Slagtumlen og Sværdene drøner mod Hjælmene; det er vistnok ogsaa talt ud af den krigerske Klærks Hjerte, naar en af Heltene siger, at man aldrig skal høre paa Præsters Raad, de er altid Kujoner og bør blive hjemme og bede i Kirker og ikke blande sig mellem Riddere. Men, en Romantiker som han er, er han meget klar paa, at Livet i græsk Oldtid saa' anderledes ud end i Frankrig paa Ludvig den 7des Tid, og han underholder baade sig selv og sine Læsere med at diske op med alt det Fremmede, han kan. Han skildrer Ligbrænding og Idrætslegene ved Baalfærden, thi „saadanne læser jeg, at man i hine Tider foranstaltede, naar en Helt var død". Fra Korstogsberetninger og Orientskildringer henter han — som sine Forgængere — adskillig exotisk Kolorit, og endnu mere fra fabuløse Naturhistorier og naive, middelalderlige Kosmografier. Alt, hvad der er gammelt og fjernt og mærkeligt, hører sammen for ham, og han svælger i det altsammen. Hvad véd han ikke alt at fortælle? Om Trojas Stad, hvor alt var af Marmor og Gaderne var brolagte og overhvælvede, saa man kunde gaa i dem uden at blive snavset. Om Priamus' Slot, som han udstyrer i Smag med Salomos Tempel i „Kongernes Bog", med Solens Palads hos Ovid eller

Kejserens i Byzans; hver Pille og Kapitæl er udhugget til Blomster- og Dyrebilleder (som i romanske Kirker), Vinduerne er af Krystal, og der staar Guldstatuer i Værelserne. Særlig vidunderligt er „Skønhedens Værelse", det fik sit Lys alene fra alle de kostbare Stene, hvoraf Gulv og Vægge og Piller og Loft var lavede — de samme, som det nye Jerusalem var opbygget med i Johannes' Aabenbaring, — og paa Pillerne var anbragt Billedstøtter, der som mekaniske Automater dansede og spillede, strøede Blomster over Gulvet og spredte Vellugt. Saa udbreder vor Klærk sig videre om alle de prægtige og vidunderlige Dragter, som Trojas Damer gik i — alle de moderne Levantens farverige og mønstrede Stoffer — og om Krigernes Klædninger og Vaaben og prægtige og fantastiske Skjoldmærker: de ædelstensbesatte Guldhjælme, Hattene af indiske Fuglefjer, Hektors Kappe af rødt Saragossaklæde, indvirket med gyldne Løver, hermelinsforet, med en Rand af sort Zobel; Hestenes hvide Silkedækkener med gyldne Bjælder; Stridsvognene, hvis Karm er af Elfenben, Hjulene af guldbeslaaet Ibenholt. Saadanne Vidunderværker er lavede af Troldmænd eller er Gaver fra Feer. Der omtales ogsaa Kentaurer, som deltager i Kampen og skyder med Bue — saadan som man kunde se dem udhuggede i Sten paa de romanske Kirkeportaler, mellem Dyrekredsens Figurer. En hel Oversigt over Østens mærkelige Lande og Floder og Folk leverer Benoît endelig lejlighedsvis — efter en fabuløs Verdensbeskrivelse fra før Karl den stores Tid.

Ogsaa selve Heltenes Personer véd han at beskrive, indtil de nøjagtigste Detailler. Her havde han Dares' egne Ord at holde sig til. Der fandtes baade hos Dares og op-

rindelig vel ogsaa hos Dictys, en Række Karakteristiker af alle Personerne, baade deres Indre og deres Ydre, — Karakteristiker, som især i de foreliggende Kompendier virker helt som „politipas-agtige" Signalementer, med Opregning af allehaande Kendetegn. Det er vel nærmest en Art Retoropfindelse, ligesom de nøjagtige Beskrivelser, man ogsaa yndede at give af Kunstværker, — tilsvarende Præsentationer af de optrædende Personer med kortfattet Opregning af ydre og indre Træk kender jo iøvrigt ogsaa de islandske Sagaer. Baade Grækere og Trojanere udstyres af de exakte, realistiske Historikere med hver sine Egenheder og Skavanker. Helena har et Modermærke, Briseis misklædes noget ved sine sammenvoksede Øjenbryn, der er ogsaa noget galt ved Priamus' Tale. Neoptolemos er tykmavet og har store runde Øjne; han forstod sig paa Jura og Vers; den lille, tykke, rødhaarede Æneas er klog nok, men tænker mest paa egen Fordel. Paris, der jo iøvrigt er saa smuk, holder sig noget krumrygget. Selv Hektor kaldes hos Dares bl. a. skeløjet og stammende. Trouvèren maa redelig referere, at hans Yndlingshelt nok „kunde have været noget smukkere", og at han baade stammede en Smule og skelede paa begge Øjne, — „hvad der dog ikke misklædte ham" skynder han sig at tilføje. Og trods alle Smaaskavanker holder han i det store og hele baade Græker og Trojaner op for det 12te Aarh.s Baroner som Mønstre paa Høviskhed og Ridderlighed. Trouvèren vil netop i sit Digt tegne Grækernes overlegne Civilisation som Idealbilled for sin Samtid. Han fremhæver f. Ex., hvorledes i hine gamle Tider Gesandter var sikre mod at lide Overlast, — som de i de franske „Chansons de geste" stadig er Genstand

for. Han roser Achilleus — i Modsætning til Heltedigtningens Baroner — for, at han aldrig sad og pralede efter Bordet ved Bægeret. Hvor Achilleus og Hektor mødes i Kampen, giver begge sig først til at broute og true — som det var Skik i Heltedigtningen —, men Hektor afbryder sig deri og siger, at han ikke vil smudse sin Mund med sligt, som ingen Mand blev større ved. Theseus advarer i Kampen Hektor, da han har vovet sig for langt bort fra sine Mænd i Slagtumlen, og bagefter faar Hektor Lejlighed til at gøre Gengæld. Men Trouvèren beklager det dybt, da Hektor en Gang plyndrer en slagen Fjende, — noget som baade Heltedigtenes og f. Ex. Bayeuxtapetets Krigere rask væk gør.

Trojanerne — hvem Benoît ligesom hele Middelalderen holder med — er Grækerne overlegne i høvisk Dannelse. Hver Aften, naar de vender hjem fra Kamp og faar Rustningerne af, forvandles de til fint kultiverede Mennesker. Naar Hektor kommer hjem, gaar han først rundt i Krigernes Logier og tilser de Saarede, giver Ordre om deres Pleje og sætter Mod i dem. Saa gaar han op paa Slottet, og dér kappes Damerne om at hjælpe ham Rustningen af, — aldrig fik Væbnerne Lov til at gøre det. En Dag kommer han saaret hjem, de har svært ved at faa hans blodklistrede Kjortel af ham, hans Hustru Andromache græder, og han lægges i en prægtig Seng i „chambre de beauté“ (se Billedet Side 227), hvor en berømt Læge kommer og behandler Saarene. Inden han falder i Søvn, kommer hans gamle Fader, „den ædle, høviske Kong Priamus“, og spørger ængstelig til ham, men Hektor svarer ham beroligende. Altid vises der den Gamle stor Hensynsfuldhed; Børnene kappes om at skaane ham

for Smerte, og da Amazonedronningen, efter Hektors Fald, kommer Byen til Hjælp, er „hun fuld af Medlidenhed med den gamle Konge, thi han græder saare for sine Sønner, han har mistet. Og som en god, ædel Kvinde trøster hun ham det bedste, hun kan". Ligesom det i Raadsforsamlingen gaar ganske anderledes civiliseret og parlamentarisk til end f. Ex. i Rolandskvadet — Hektor taler imod et Forslag, men slutter med at sige, at han naturligvis ikke vil sætte sig imod, hvad alle de andre maatte anse for rigtigt —, saaledes er der stedse det smukkeste, varmeste Forhold mellem alle Kongefamiliens Medlemmer, Svigerdøtrene iberegnede. Der kysses rundt overalt, hvor man ses. Om Dagen følger Damerne med Ængstelse Kampen oppe fra Muren, om Aftenen kommer Fyrsterne paa Besøg i „Skønhedens Værelse", hvor Damerne er samlede; her konverseres der artigt, og den gamle Dronning maner med bevægende Ord til enigt Forsvar for „lor cors, lor terre et lor aveir". Overfor Helena er alle lutter Galanteri; straks da hun kom til Troja, red Kong Priamus hende imøde og førte hendes Hest ved Tøjlen ind i Staden; aldrig retter man nogen Bebrejdelse mod hende, højst kan Hektor paa en i vore Øren lidet delikat Maade spøge med hende om, at hun skulde have set „sine to Ægtemænd" slaaes med hinanden ude i Slaget.

Høvisk Elskværdighed og mild, blød Humanitet er for Benoît Adelsmærket. Allerede de ovennævnte antike „Signalementer" fremhævede særlig disse Sider, men Klærken udfører dem videre. Achilleus var „aldrig tungsindig og gnaven, men af munter Mine, gavmild og flot"; Patroklus er en vindende, elskværdig Ridder, der

ikke holder af Vrede og Sorg; om den tykke Polidarius siges det derimod dadlende, at han var tungsindig og aldrig elskede Munterhed. Priamus roses for sin blide, milde Stemme og fordi han altid holdt af Sange og Fabler. Men fremfor alle er Hektor Idealet af en Ridder. Hans „Cortesie" er saa stor, at baade Græker og Trojaner overfor ham er „rene Bønder", aldrig brugte han grimme Ord eller talte ondt, altid viste han Beherskelse, kun gav han gærne alt bort til Godtfolk og holdt hverken paa Guld eller Heste eller Smykker, „alene sit ædle Sind beholdt han tilbage".

Alligevel — Naturen gaar over Optugtelsen, og hver Gang Trouvèren lever sig frisk og umiddelbart ind i Stoffet, glemmer han, at han skal bevæge sig i en højere, idealere Sfære og drager — som Æneasromanens Digter — uvilkaarlig alt ned i den jævne, naive Virkelighed, der var hans egen.

En af Iliadens skønneste Scener er jo den, hvor Hektor er gaaet op til sin Bolig for inden Kampen at tage Afsked med sin Hustru, men møder hende med Barnet og Ammen, fuld af urolig Ængstelse. Hun trygler ham om at blive hjemme. „Alt, hvad du siger min Viv! til Hjerte mig gaar", svarer han, men udvikler, hvorledes det er hans Pligt at gaa i Kamp . . . og griber saa efter Drengen, der gemmer sig angst for Hjælmbusken, saa Faderen og Moderen mødes i et lykkeligt Smil over Barnet. Hektor tager saa Hjælmen af og kysser Drengen og gynger ham paa Armen, beder til Guderne for ham og lægger ham i Moderens Favn, men hun smiler gennem Taarer og trykker ham til sig. Saa skilles Ægtefællerne, og hun gaar den tunge Vej hjem; „hyppig hun vendte sig om og

Taarerne rulled saa stride." Fra denne Højde — den følelsesfuldeste Inderlighed, men behersket af naturlig Adel og ren Pligtsans — havde allerede Dares' Fremstilling sænket sig dybt. Andromache har drømt varslende Drømme og beder Hektor blive hjemme; men han bebrejder hende de „kvindagtige Ord", og i sin Angst sender hun Bud til Priamus, at han skal forbyde Sønnen at gaa i Krig i Dag. Da Hektor hører dette, skænder han paa Hustruen og befaler hende at bringe hans Vaaben. Forgæves søger Andromache at bevæge ham ved at række Drengen hen for hans Fødder. Hendes Klager samler Folk, og hun iler nu selv til Priamus .... Hos Benoît endelig er al Adel forsvunden fra Scenerne, de er saa brutale og vilde, at den høviske Hektor ikke er til at kende igen. „Det vidste jeg jo nok," svarer han Hustruen haardt, „at der ikke er sund Sans i dig," og det er — siger Digteren — ikke langt fra, at han slaar hende. Gamle Hekuba kommer til og søger at tale Helten til Rette, men han truer blot ad Hustruen. Medens han ruster sig, slaar hun sig fortvivlet for Brystet, river sig i Haaret, kaster sig paa Knæ for Manden, der just spænder sine Knæstykker paa, og holder Barnet bedende hen foran ham, „det lille Barn, som du avlede af dit eget Kød," og som nu vil blive faderløst. Men Hektor er rasende og vil blot afsted. Skrigende iler Andromache gennem Byen til Priamus; da den Gamle har hørt hendes Beretning, sukker han langt og dybt, ser ned for sig, og Taarerne drypper ned paa hans Hage og Klædning; med Besvær kommer han til Hest og rider ud. Midt paa Gaden træffer han Sønnen, „svedende af Harme," med rødt Ansigt og opsvulmede Øjne, som om han havde

grædt. Han forbyder ham at kæmpe, og skændende og smældende over de tossede Kvindfolk maa Hektor vende hjem, ingen tør se ham i Ansigtet, og han er ikke at bevæge til at afføre sig sin Rustning.

Af homerisk Adel og „Sitte" er her intet tilbage, men friskt og selvstændigt er Situationen gennemlevet af Middelalderdigteren. Ligesom i Æneasromanen er det dog især paa Kærlighedslivets Omraade, at den indre Verden, som hidtil kun Theologerne havde gransket i, aabner sig for Digterens Fantasi. Endnu mere end „Roman d'Énée" kom Trojaromanen til at virke forbilledlig ved sine berømte Skildringer af Kvindehjertets Kærlighedsliv.

Der er Medea, den kolkiske Kongedatter, som forelsker sig i den Fremmede, hun ser i sin Faders Hal. Hun sætter Jason Stævne til Natten. Utaalmodig sidder hun og venter i Kammeret, kigger efter, om Maanen ikke snart staar op, lytter ind til Salen, om ikke Mændene snart tænker paa at gaa til Ro. „Har de da svoret, at de aldrig vil gaa og lægge sig? Nu er jo snart den halve Nat forbi", klager hun. Saa skammer hun sig lidt ud selv, sætter sig paa sin Seng, rejser sig atter, aabner Vinduet og ser, at Maanen allerede er oppe. Nu bliver det ogsaa tyst ude i Salen, hun kigger ind og ser Kammersvendene rede Sengene; hun mærker sig samtidig, hvor Jason lægger sig, og sender noget efter den gamle Tærne ind at hente ham. Imens — lærer Tærnen hende — Skal hun gaa i Seng, „det er meget mere passende", og lade, som hun sover. Det gør hun ogsaa og spiller en hel lille Komedie, da han kommer; gnaven og undselig spørger hun, hvad han vil; nu var hun lige falden saa godt i Søvn efter al den Støj,

de har gjort inde i Salen. Beleven som en Trubadur „overgiver" Jason sig til hende som sin „Herskerinde" og beder hende modtage hans Hyldingsed som hendes „tro Mand". Og efter at han har svoret hende Troskab for en Gudestatue, nyder de Natten sammen. Det er en Medea, denne Benoîts, der er saare langt fra den græske Digter, Apollonius af Rhodos' kyske og stolte unge Medea, i hvis Sjæl Lidenskaben langsomt tager Magten, eller blot fra den Ovidiske Medea, i hvem Fornuft og Lidenskab kæmper. Hun er nærmest i Slægt med Korstogsdigtenes Saracenerinde eller Troldens Datter i de gamle Sagn: den hedenske Kvinde, der vildt forelsker sig i den fangne Helt, befrier ham og om fornødent hjælper ham at slaa hendes Fader ihjel.

Finere og mere sammensat er Kærligheden skildret i en anden Episode, som har haft den største litterær-historiske Betydning. Historien om Troilus og Briseis er et Paradigma — rimeligvis ikke opdigtet af Benoît selv, men foretegnet ham i en fyldigere Version af Dares end den, vi nu kender — et Paradigma paa alt, hvad Ovid havde lært om Kvindens Ubestandighed og erotiske Behagelyst. Helena selv laa det jo nær at opfatte som Typen paa kvindelig Svaghed og Omskiftelighed, og Ovid havde i sine „Heroider" ogsaa gjort dette. Det Brev, hvormed hun svarer paa Paris' Elskovsbrev, som han har spillet hende i Hænde, medens han er Gæst i Sparta, er et Mesterstykke af Koketteri og List og Vægelsind. Hun begynder med oprørt at overvælde ham med Bebrejdelser for, at han saaledes misbruger Gæstevenskabet, og forarget afviser hun hans Bejlen. Derefter gaar hun over til at fortælle, at hun forresten længe har forstaaet

hans Øjnes Sprog og hans Sukke og læst, hvad han skrev i Vinen, der var spildt paa Bordet; hun har været helt bange for, at hendes Gemal skulde mærke noget. Hun indrømmer, at han er smuk, .. slaar paa, at han ikke er den første, der har sukket for hende .. bliver ved med at skrive .. om sin Mand, om sit Rygte .. røber — uforvarende eller vel snarere forvarende — hvor forelsket hun selv er .. og ender med, at Paris i hvert Fald gaar for hastig til Værks, vil høste, mens Græsset er grønt; iøvrigt erkender hun, at Lejligheden var bekvem nok nu, medens Menelaus just er paa Rejse .. og anbefaler ham, hvis han skulde have mere at meddele hende, da at bruge to Tærner, som hun angiver ham som trofaste og paalidelige Hjælpere.

Ligger Ovids Libertinerskepsis paa Bunden af Benoîts Briseisfigur, har dog ogsaa Østerlandets Kvindeforagt og Munkenes Kvindeangst givet deres Bidrag til Skikkelsen. Den kvindefjendtlige Munkekristendom kunde jo ikke blive træt af at udmale Kvindens Troløshed, at henvise til Biblens talrige Ordsprog om Kvinden og talrige Exempler, fra Eva til Dalila. Og gennem latinske Fortællingssamlinger — som de 7 Vises Roman — samt ad mange mundtlige Veje forsynedes Middelalderen med et rigt Udvalg af alle Orientens Historier om Kvindens Træskhed og Falskhed. Den af disse, som Middelalderen bedst kendte, var den, der allerede findes hos den latinske Forfatter Petronius under Navn af „Enken fra Efesus", — Enken, der utrøstelig har lukket sig inde i Mandens Gravmæle, men allerede en af de første Nætter hengiver sig til en Soldat, der holder Vagt paa Kirkegaarden under nogle Galger, og endog, da en af de korsfæstede

Tyve imens er bleven befriet, hjælper med at hænge Ægtemandens Lig op i Stedet, for at fri Soldaten for Straf.

Briseis er Kalkas' Datter. Faderen har forladt Trojanernes Parti og er gaaet over til Grækernes Lejr, men hun er ladet tilbage i Troja, og mellem hende og Prins Troilus bestaar der et Kærlighedsforhold. Hun er smuk, venlig, blødhjærtet, han er elegant, munter og mild, med Øjne, der lyser af Glæde og Ømhed. Men under en Udvexling af Fanger forlanger Grækerne Datteren udleveret til Kalkas, og Trojanerne maa gaa ind herpaa. Briseis bliver fortvivlet, og hun og Troilus tilbringer den sidste Nat sammen under Favntag og Taarer; deres Kys blandes med Taarerne, der drypper dem ned fra Øjnene (ligesom hyppig i græske Romaner). At skille to Elskende ad — udbryder Digteren fuld af Medfølelse — er en Synd, der bør bødes haardt for. Om Morgenen maa hun saa pakke sine Ejendele, hun klæder sig i sit bedste Puds — hendes Dragt er fra Indien, den har syv Farver —, siger Farvel til de kongelige Damer og rider afsted, ledsaget paa Vej af flere af Prinserne. Troilus holder Hestens Tøjler. Ved Afskeden lover hun Troilus evig Troskab; dog Digteren spaar, at hun snart vil glemme ham; Kyskhed og Skønhed forenes sjælden — siger Salomo. Nu kommer flere græske Riddere hende imøde og blandt dem den elegante Diomedes. Han bliver straks indtaget i hende og tilbyder hende, medens de rider afsted, at blive hendes Ven og Ridder, naar hun nu bliver ene mellem de fremmede; aldrig — forsikrer han — har han talt saaledes til nogen Kvinde, hun er den første, der har gjort Indtryk paa ham, og han vil gøre alt for at trøste hende i hendes Sorg. Men Briseis svarer ham, at

hun med Rette vilde holdes for letfærdig, om hun skænkede en Mand, hun slet ikke kendte, sin Kærlighed; Elskov fører ogsaa saa megen Ulykke med sig, „for én, der ler, græder sex" og Mændene bedrager saa mangen Skønjomfru. Men I er jo baade af høj Byrd og velopdragen, og vilde jeg en Gang elske nogen, skulde det ikke blive nogen anden end Jer. Diomedes lader sig — naturligt nok — nøje hermed for denne Gang, han mærker, at hun „n'esteit mie trop salvage". Han ledsager hende til Faderens Telt og tager saa Afsked. Nu kommer der mange Grækere og aflægger hende Besøg, og hun konverserer dem høvisk. Før fire Dage er gaaede, har hun allerede ikke længer Lyst til at vende tilbage. Nogen Tid efter erobrer Diomedes Troilus' Hest og sender Briseis den som Hilsen fra hendes forrige Ven, — en Kurtoisi, der dog synes hende noget grov; hun lader svare, at Troilus er vel saa god en Ridder som han og nok skal vide at tage Oprejsning. Dog, tilføjer hun, kan hun ikke hade, som hun burde, den, der elsker hende. Det varer heller ikke længe, inden Troilus til Gengæld skaffer sig Diomedes' Hest, og Diomedes gaar nu og hænger med Næbet, mer og mer forelsket, — saa medtaget som en Spurvehøg, der fælder. Briseis mærker, hvor han lider, men saadan er Kvindens Natur, at naar hun mærker, at I elsker hende, vender hun kun hovne Blikke mod jer (og her, som ogsaa ved anden Lejlighed, udstøder Sangeren et Hjertesuk for egen Regning). Imidlertid vilde Briseis i Grunden gærne, hvis det blot gik an, give Diomedes Troilus' Hest tilbage, for at han igen kan udmærke sig i Kampen — og ogsaa vil hun selv gærne af med den, da Grækerne spotter over den

Præsent, hun paa en saa aparte Maade har faaet af sin forrige Kæreste; ganske fint véd hun da, under Form af Drilleri, at levere Diomedes hans Skænk tilbage. Nu føler hun glad, at hun har ham helt i sit Garn, og hun forærer ham yderligere sit Ærme som Banner. „Fra nu af — bemærker Trouvèren — kan Troilus vide, at han ikke bør regne paa hendes Kærlighed." Troilus bliver da ogsaa rasende, da han i Kampen opdager Diomedes med den Fane, der er ham det aabenbare Tegn paa Kærestens Troløshed, og under raa Smædeord om hende hugger han løs paa hendes ny Ridder. Haardt saaret bringes Diomedes hjem, men nu holder Briseis sig heller ikke længer tilbage: uden at bryde sig hverken om Faderens Trusler eller Folkesnak iler hun til den Syges Telt. Undervejs kæmper Tankerne vel frem og tilbage i hende, hun skælder sig for troløs, „for min Skyld vil Kvinderne fra nu af faa meget at høre om deres Falskhed, og jeg ved jo ogsaa nok, at mit Sind er altfor omskifteligt." Men — svarer hun sig — nu kan jeg aldrig mere vende tilbage, nu har jeg sat hele mit Hjerte til denne ny Ven og maa se at blive trofast mod ham. Havde man ladet mig blive i Troja, saa var alt dette ikke hændt. Men her er jeg uden Ven, ingen kan raade mig, og blive ved med at gaa her og sørge kunde jeg dog ikke. Gud give Troilus alt godt, men siden vi ikke mer kan elske hinanden, saa vil jeg give mig til Diomedes .. Kunde jeg dog blot glemme Fortiden, den tynger alligevel min Samvittighed.

Videre højtideligt tager Trouvèren aabenbart ikke paa Briseis' Troløshed. Kvinderne er ham det svagere, frivolere Køn, som man ikke maa forlange for meget af;

der er overhovedet i hans Syn paa „den søde Synd" hele den letsindige Blødhjærtethed, der udmærker al Ridderromantiken, og paa intet Punkt mærker man som dette, i hvilken Grad Benoît har afsagt sig sin Klærkelighed og har kastet sig i „Frau Welt"s Arme.

Briseis er jo desuden kun en Præstedatter, som Prins Troilus blot havde til Konkubine. I Polyxena derimod, en af Priamus' Døtre, har Digteren tegnet sit Sidestykke til „Thebenromanen"s stolte Prinsesse Antigone, og i Achilleus' Elskov til hende skildret en Elskov af mere ridderlig Art end baade Diomedes' og Æneas'. Under en Vaabenstilstand er Achilleus redet over for at se paa en Mindefest, Troerne fejrer for den døde Hektor, og her ser han saa Polyxena og staar under hele Festen som naglet til Pletten af Betagelse. Da hun er borte, rider han hjem i dybe Tanker. I en lang Enetale klager han over sin haabløse Elskov: der er jo ingen, Troerne hader saaledes som ham, Hektors Banemand. Han sender imidlertid Fortrolige til Dronning Hekuba og lover al mulig Soning for Hektors Drab, hvis Polyxena maa blive hans. Den unge Jomfru var selv tilstede og hørte derpaa, men som velopdragen Datter gav hun ikke sit Ord med i Laget. Priamus nærer ganske vist Betænkeligheder, fordi Achilleus' Byrd og Rang synes ham ringere end en troisk Kongedatters, men han giver dog sit Ja, hvis Achilleus kan bevæge Grækerne til at opgive Belejringen og drage hjem. Hjemme har Achilleus imens givet sin Spænding Luft i Klager over Amors Magt og kalder trubaduragtig sin Tilbedte „forklarede Aand", „Skønhedens Glans" o. l. Nu søger han at bevæge Grækerne til Hjemfart, og da det ikke lykkes ham, holder

han sig i Vrede hjemme i sit Telt. Indtil han dog tilsidst, da Grækerne trænges altfor haardt, ikke kan holde sig tilbage, men — trods haarde Bebrejdelser fra „Amor", der aabenbarer sig, og egne hæftige Selvbebrejdelser for Forrædderiet mod den Skønne — kaster sig ind igen i Kampen. Polyxena paa sin Side gaar og græmmer sig i Tysthed; saa længe havde hun nu hørt om det Giftermaal, at hun var begyndt at fæste sit Hjærte derved. Men Hekuba iværksætter et Forrædderi. Hun lader Achilleus underrette om, at han alligevel maa faa Polyxena, og sætter ham Stævne til Natten ved et Tempel udenfor Byen. Som Amor berøvede Leandros, Heros Elsker, hans Forstand, saaledes nu ogsaa Achilleus. Romantisk skildres hans og hans Ledsagers enlige Ridt i Maaneskinsnatten til det øde, afsides Sted, hvor Dronningen har lagt et Baghold, og hvor Helten saa finder sin Død. Under stor Jammer begraves hans Lig, og Grækerne oprejste ham et Gravmæle, paa hvilket de afbildede Polyxena sørgende over ham. Rørende skildres det senere, hvordan efter Trojas Indtagelse Grækerne grusomt ofrer Jomfruen paa Achilleus' Grav. „Lad kun Døden eje mig," siger den stolte Kongedatter, „jeg værger mig ikke mod den, jeg skænker den her en Jomfru saa skøn, som nogen Kongesøn vandt hende."

Polyxena og Antigone, Dido og Medea, Ismene og Lavinia, endelig Briseis — det er et helt Galleri af Kvinder: højbaarent stolte, vildt lidenskabelige, blidt uskyldige, koket vægelsindede — som disse antikiserende Romaner stiller frem for deres Samtid.

XIII. GRÆSK-ORIENTALSK FORTÆLLEKUNST

ANTIKENS Romantisering var — som vi har mærket det — allerede halvvejs besørget for Middelaldertrouvèren af den græsk-orientalske Fortællekunst, gennem hvilken han oftest ene fik Antiken at se, — af den ægyptiske Alexanderhistorie f. Ex. eller af Trojaromanerne fra Oldtidens Opløsningstid. De yppige Beskrivelser, den æventyrlige Fantastik, de dialektiske Sjælsanalyser og den galant følsomme Erotik — det var tydelige Kendemærker paa Oldtidens Opløsning og Antikens Asiatisering. Udaf denne Opløsning og Asiatisering var der i den østromerske Verden voxet en Fortællekunst frem, paa hvis Stamme de græske og byzantinske Romaner og Østerlandets romantiske Fortællinger, f. Ex. 1001 Nats, kun er forskellige Grene, der næres af samme Safter. Og allerede længe havde Klærkene — som vi har set — skaffet sig latinske Oversættelser af græske

Romaner som „Apollonius af Tyrus" og orientalske Noveller som den om Venskabsprøven eller om de gode Raad, der gives med paa Rejsen. Nu, i Korstogstiden, finder Lægmandsverdenens Romanhunger, saavel gennem latinske Oversættelser som ad talrige mundtlige Veje, Adgang til den græsk-orientalske Fortællingslitteratur. Og baade ved sin Kunstform, sin Aand og sine Stoffer viste den sig hurtig endnu frugtbarere for Ridderromanen end Antiken kunde blive det. Saa meget af vor nyere Romans Bygning og saa mange af dens Elskovsintriger stammer direkte ned fra Heliodors ætiopiske Historier eller Bagdads Novellekunst.

En sen og sammensat Litteraturart var den græske Roman, som den blomstrede i Aarhundrederne efter Kristi Fødsel — „De babyloniske Historier", de „efesiske Historier", de „ætiopiske Historier", „Leukippe og Klitofon", „Chæreas og Kallirhoe", Hyrderomanen „Daphnis og Chloe", og hvad de nu alle hed. Paa den ene Side en overmoden og aldrende Kulturs Sildeføding — uden Kraft og Friskhed, uden Naturlighed og Oprindelighed, gammelklog, forkunstlet, svækket, men ikke uden Finhed i Tanke og Følelse, født med Dannelse og Kunst. Men samtidig et Barn, denne Roman, af hin barbariske og kaotiske Kulturblandingens Fornyelsestid, i hvilken Kristendommen skulde forme sig i sin endelige, verdensfornyende Skikkelse; derfor gennemtrængt af barnlig Æventyrlighed og raa Barbarisme, men ogsaa med gryende nyt Livssyn og et Sæt af helt nye Følelsestoner.

De handler, disse Romaner, altid kun om private Forhold; al politisk eller patriotisk Samfundsinteresse ligger udenfor deres Synskreds. De har heller intet Forhold til

hverken Historie eller Religion, prætenderer ikke det mindste at være Referat af virkelige Begivenheder og behandler Guderne nærmest kun som poetiske Fiktioner. Det, Romanerne vil, er at underholde Fantasien ved en forviklet, spændende Handling og mærkelige Oplevelser, vække Medfølelse for en rørende Hjertehistorie, ogsaa vel derigennem lære en vis Livsfilosofi og virke moralsk opbyggende.

Ofte begynder Romanen med at skildre to Unge, der mødes i Elskov. De træffes ved en Tempelfest, hvor man er samlet til Optog, Danse, Idrætslege. Begge er ganske unge, jomfruelige, naivt uskyldige, — ingen af dem har villet vide noget af Elskov at sige; hun er Tempeljomfru, og han er Jæger. Der er Overkulturens Ingenudyrkelse heri og en raffineret Glæde ved at indvi Uskyldigheden i Elskovs Mysterier, men der er ogsaa virkelig en vis Længsel i Tiden efter et Renhedens Foryngelsesbad. Fremfor de andre Knøse og Piger straaler begge; de har Navne af „Blomst" og „Ynde"; han er af fornem Herkomst, udmales i Dragt og Rustning næsten som en middelalderlig Ridder, udmærker sig som denne i Ridning og Idrætskampe og modtager Kransen af den skønneste Piges Haand. Hun har Laurbærkrans om sit gyldne Haar og bærer en guldindvirket Purpurklædning. Amor straffer dem nu for deres Ringeagt mod ham og tænder ved første Øjekast begges Hjerter i Brand. Mystisk platonisk udvikles det i denne Anledning, hvorledes hele Naturen er gennemtrængt af Elskov: Magnetens Dragningskraft er en Art Elskov, Floderne drages af Elskov til at udgyde sig i hinanden, og naar den mandlige Palme staar ene, fjernt fra en kvindelig, hentørres

den af Elskovslængsel. Gennem Øjet flyder Skønhedens Billed ned i Sjælen, saa at Sjæl forenes med Sjæl, selvom Legemerne er adskilte. Som en Sygdom viser Forelskelsen sig hos de Unge, de sidder aandsfraværende ved Gæstebud, blusser og blegner, lægger sig endog helt syge til Sengs. Naivt aner de undertiden længe ikke, hvad der fejler dem, til en kyndigere oplyser dem. Sommetider sværmer de ogsaa ude i Naturen, klager for Maanen, skærer den Elskedes Navn i Træbarken og tager Varsler af Blomster. De lever af hinandens Blikke eller Haandtryk; han drikker paa det Sted af Bægeret, hvor hun har sat sine Læber, eller kysser Fløjten, hvori hun har blæst. Meget erotisk Lefleri løber herved med. Han faar Lov til at tage en Cicade op, der er falden ned paa hendes Bryst, og da han en Dag ser hende mumle Trylleord over en af sine Tærners Arm, der er bleven stukket af en Bi, foregiver han at være stukket paa Læben, for at hun med sine Læber skal nærme sig hans.

Den unge Pige viser nok lidt Undseelse, men lader sig dog ej videre bede, og hun er ofte den snilde, der finder paa Raad, enten hun nu faar en Tærne til at gaa i Ledtog med sig eller giver sin Vogterske Sovedrik. Med græsk sanseligt Raffinement skildres Kyssets Nydelser — længe efter kan Elskeren gaa og endnu føle Kysset paa sine Læber —, men der blander sig ogsaa en filosofisk Sentimentalitet ind i Nydelsen. „Kysset er det første Søde, Elskeren nyder, thi det frembringes af Legemets skønneste Del, — Munden er jo Stemmens Organ, og Stemmen er Sjælens Skyggebilled; fra Læbernes Berøring flyder Nydelsen ned i Sjælen og til Gengæld drages Sjælene op til Kyssets Sødme. Aldrig havde jeg

nogensinde kendt en saadan Nydelse i Sjælen, og da først lærte jeg, at ingen Lyst kan sammenlignes med Elskovskys." Ogsaa alle de andre Elskovens Frugter plukker de Unge uden Betænkelighed.

Enten flygter de saa med hinanden og bliver viede. Eller Forældrene føler, at det „for at undgaa den sanselige Attraas vanærende Navn er rettest at vælge en tugtig Forenings lovlige Baand og forvandle Lidenskabens Sygdom til Ægteskab". Men efter Idyllen følger nu Æventyrene, Forviklingerne og Prøvelserne. De kommer ud at rejse — enten det nu er, at de flyr, eller en af dem skal opsøge sine Forældre, idet enten han eller hun er opdragen hos Fremmede, eller i Mangel af anden Grund er det et Orakel, som har paabudt, at de efter Bryllupet skal foretage en Rejse. Og under Rejsen kommer de fra hinanden, enten under et Skibbrud eller et Overfald af Sørøvere. Det er ogsaa undertiden saaledes, at Hustruen af onde Mennesker er bleven bagtalt for Manden, og han forskyder hende som utro; hun maa flakke om i Verden, men bagefter kommer han under Vejr med hendes Uskyld og drager ud for at søge hende. I alle Fald tumles de begge, hver paa sit Hold, om i Verden, undergives alskens Skæbnens Omskiftelser og søger overalt efter hinanden. Dette er Grundvævet, hvorover der broderes.

Rejseromaner og Beretninger om fremmede Lande og Have havde altid floreret hos det græske Folk af Søfarere og Handelsmænd. Baade i Odysseen, hos Herodot og i Vergils latinske Gengivelser findes Nedfældning af alle de Skipperskrøner og Handelsrejsendes Fortællinger, som Grækerne ikke kunde blive træt af at høre

paa. Men nu i den hellenistiske Tid var Verden jo bleven større og mere broget end nogensinde, Udveen mere levende og lettere at tilfredsstille end før. Og fra Indien kom Tilførsel af nye Søfarerhistorier om Rejser til Ceylon og andre mærkelige Lande, — saadanne, hvorover Araberne senere lavede Sindbadromanen —; fra Ægypten og Persien, fra Skythien og det yderste Thule blev Kundskabsstoffet bestandig fyldigere. Naturhistorikere og Geografer kompilerede store Samlinger af „Paradoxa", allehaande „mærkelige Fænomener" af Dyr, Planter, Stene, Naturforteelser rundt i Verdens mangehaande Lande, og Filosoffer drømte sig fra den græske Overkultur bort til lykkelige Naturfolk og udmalede Hyperboræerne i Nord, Atlantis i Vest eller Indien langt i Øst som Visdommens og Lykkens Hjem. Af alt dette er der ogsaa en Mængde i de græske Romaner. Paa deres Rejser ser de Elskende fremmede Dragter og Skikke, mærkelige Dyr og Folkeslag; Læserne faar Skildringer af Nilens Oversvømmelser og ægyptiske Besværgelsesceremonier, af Kunstværker i Delfi, persiske Kongehoffer, skythiske Tempelfester; ogsaa adskilligt af den Magi og Trolddom, som yppigt bredte sig i Tiden, flyder over i Romanerne. I Sofisternes og Retorernes Skoler havde der uddannet sig en blomstrende Beskrivelseskunst, som øvede sig paa allehaande sjældne og vanskelige Æmner, og det er Retorskolernes „danske Stile", som nu gaar igen i Romanerne.

I Retorskolerne var ogsaa selve den romanagtige Fantasi og Smag født, som kaster Romanernes Helt og Heltinde ind i allehaande extraordinære Oplevelser og extraordinære Sjælstilstande. Det er retorisk udmalede

Søstorme og Skibbrud og mærkelig Redning; det er dramatisk skildrede Piratoverfald med derefter følgende Fangenskab og Slaveri; det er uventede Møder, pludselige Adskillelser, Forklædninger og Genkendelser eller Fejltagelser. Som allerede i de nyere attiske Komedier knyttes Forviklingen gennem alskens romantiske Motiver: Børn, der har været udsatte eller røvede og tilsidst genkendes paa Modermærker eller det Svøb, der har været medgivet dem; Folk, der ligner hinanden og forvexles; Slavinder, der viser sig at være fribaarne; Folk, der begrædes som døde, men viser sig at være i Live osv. osv. Som et Spil mellem saadanne „hæmmende" og „fremmende" Motiver bygges Handlingen op. De Elskende løber grassat efter hinanden, hver i sin Verdensdel, og skriver hinandens Navn paa alle Vejhermer for, om den anden mulig skulde komme dér forbi; eller de er ganske nær hinanden, Væg om Væg i samme Hus, men aner det ikke, taler med hinanden uden at genkendes, eller Elskeren finder et Kvindelig og tror, det er hans Elskede, begraver det og sørger utrøstelig, skønt Liget slet ikke var hendes; alskens onde Mennesker virker med til deres Ulykker. Men mod alle disse Hindringer sætter de Elskende deres Trofasthed, Taalmodighed, Udholdenhed. De skaber ikke selv deres Skæbner, som handlekraftige Helte, de undergiver sig de Skæbner, der overgaar dem. Begge sukker og græder, klager og længes i graadkær Følsomhed. Baade Helten og Heltinden finder Trøst ved overalt, hvor de kommer frem, at delagtiggøre følelsesfulde Hjerter i deres Lidelser, og i Fangenskabet møder de Lidelsesfæller, med hvem de blander Taarer, idet alle disker op med hver sin Historie og søger

at overbyde de andre i Ulykker. Med forfinet Sanselighed udmales det „hvilken smægtende Skønhed Graaden giver Pigens Ansigt: Det hvide og det sorte i Øjet flyder sammen, idet Øjet svulmer op som et Kildevæld; det hvide glinser som en Narcis, det sorte som en Viol, og Taarerne, der holdes sammentrængt indenfor Øjets Kreds, synes at smile. Er Pigen skøn og elskes hun af den, der ser hende græde, kan hans egne Øjne ikke helme, før de følger hendes Exempel, thi Skønheden, der troner i den Skønnes Øje, flyder fra det over i Beskuerens, og drager Taarefloden efter sig derover; Skønheden glider ned i Beskuerens Sjæl, men Taarerne beholder han i Øjet, og vil ikke viske dem bort, for at den Elskede kan faa dem at se." Selv i Bryllupsnatten ligger de to Elskende og græder med hinanden i en Art melankolsk Følelsessalighed. Han drikker hendes Taarer, der er ham søde og lægende, og hun lægger hans Haar paa sine Øjne for at ogsaa Haaret skal drikke „Kærlighedens Drik"; saa kysser hun hans Øjne: „I har gjort mig meget ondt, da I først saarede mit Hjerte, men I har ogsaa gjort mig meget godt, da I viste Billedet af mig Vej ned i hans Hjerte. Derfor kysser jeg jer; men nu maa I heller aldrig vise ham nogen skønnere Kvinde, der kan vende ham fra mig."

Til de Elskendes Trængsler kommer yderligere, at de efterstræbes overalt paa Grund af deres Skønhed og Elskelighed: hun af Tyranner eller Røvere eller af en plump Hyrde, i hvis Hytte hun har søgt Tilflugt; han af Fyrstinder, i hvis Fangenskab han er falden. Men deres Trofasthed og Kyskhed bestaar som Regel alle Prøver. Der er noget kristeligt i den Vægt, som i Romanen

lægges paa den kønslige Kyskhed. Han er Josef overfor alle Fyrstindens Forførelseskunster, og hun bevarer sin Dyd som en Helgeninde baade i et Bordel og overfor Tyranners Trusler: „Lad Marterredskaberne skaffes ind; lad Hjulet bringes, her er mine Hænder, lad Pidsken bringes, her er min Ryg. En ny Kamp skal begynde for Eders Øjne: mod alle Pinsler skal en Kvinde ganske ene kæmpe sejrrig."

Altid sejrer tilslut de Unges Dyd og Kærlighed. Den Skønnes Uskyld og Graad rører baade Tyrannen og den vilde Røver, „der ikke var en ren Barbar af Sæder, men besad et vist Præg af mildere Dannelse"; han er „den ædle Røver", der kun ved den Uret, hans Slægt har gjort ham, er drevet ud i Røverliv, og „Skønheden føler, synes det, ogsaa Barbarers Hænder Sky for at forgribe sig paa, og ved et yndefuldt Syn bliver selv et ublidt Øje venligt." Den fangne Skønne behandles galant af den fyrstelige Sejrherre, ofte sukker han af Elskov for hende, men giver højmodig Afkald, da hendes Hjærtensven findes; en anden højmodig Konge, der har fanget Elskeren, hører hans Klager, lader sig hans Elskovsnød fortælle og giver ham fri, ja! udstyrer ham med Rejsepenge for at han kan genfinde sin Veninde.

De Elskende er desuden heller ikke bange for at hjælpe sig ud af Vanskeligheder ved alskens List. Det er ikke det krigerske Mod, men Kløgten, som Romanerne forherliger. En af de Kilder, der er flydt sammen i den græske Roman, er den Novellelitteratur om List og Bedrag, der fra gammel Tid havde været saa populær hos det græske Handelsfolk. Odysseus' forskellige Skælmstyk-

ker er de tidligst nedskrevne af disse Noveller; i Herodots Genfortælling af ægyptiske Tyvehistorier har man Prøve paa de Bidrag, som Orienten ydede, og til de saakaldte „milesiske" Noveller om Elskov og List har vel Orienten og Grækenland ligelig ydet Bidrag. Især den unge Pige gererer sig i de græske Romaner ganske opfindsomt og uden Skrupler; hun hænger i det hele mindre med Hovedet end den temlig umandige Helt. Snart smører hun sit Ansigt ind i Sod, tager Tiggerpose og Pjalter paa og gaar forklædt ud og søger sin Ven; snart nyder hun en Sovedrik, der faar hende til at ligge som død, saa hun slipper fra et forhadt, paatvunget Ægteskab, snart aflægger hun en tvetydig Ed; hun koketterer om fornødent kraftig med Tyrannen og lover ham maaske endog at ægte ham efter en vis Frist, for at finde Lejlighed til at slippe bort.

Tilsidst ender da ogsaa alt lykkeligt, — det hører ligesaa væsentligt med til Romanens Genre, som til Komediens. Det samme Spil af Skæbnens Luner, den samme „Tyche", som spotter al Beregning og flænger alle Planer, — der snart ved meningsløse Orakelsprog jager de Elskende fra hinanden ud i Øst og Vest, snart forblinder dem, saa de ikke ser deres Lykke ligge lige for dem, men med Iver styrter sig selv i Ulykke, — denne samme Lykkegudinde lader alligevel tilsidst Forældrene og Børnene genfinde hinanden, Slavindens sande Herkomst som fribaarent Barn komme for en Dag, den uskyldig mistænkte Hustru bevise sin Uskyld ved en Art Jernbyrd og de adskilte Elskende daanende af Sindsbevægelse falde i hinandens Arme. Det samme Overmaal af Taarer, som de har udgydt under deres Trængsler, vies

nu deres Lykke. Alt det, de har gennemgaaet, var kun en Lutring, der skal gøre dem værdige til deres Lykke, — eller et Raffinement, der skal ægge deres, og Læsernes, Elskovsappetit.

Og alt dette er tilberedt med en Underholdningskunst, som for lange Tider har bestemt vor Romans Teknik. Først kastes gærne Læseren ind i en sælsom, fremmedartet Situation, som vækker hans Nysgerrighed og Interesse, uden at han forstaar den. Der er to Rejsende, som mødes i et Herberge, og den ene fortæller den anden en Historie, han nys har oplevet. Den anden, hvem det skulde synes uvedkommende, lytter til i stigende Spænding, udspørger, forvirres og fjerner sig for at skjule sin Sindsbevægelse. Da han kommer tilbage for at faa Rede paa Slutningen af den andens Fortælling eller f. Ex. faa Besked om, i hvad for en Retning de Personer er rejst, om hvilke den anden fortalte, meddeler Værten ham til hans højeste Fortvivlelse, at denne lige er sejlet afsted. Langsomt og gradevis gætter Læseren sig saa til noget af Forhistorien, senere faar han fat i andre Traade; Handlingen følges til et vist Punkt, men slippes saa i en spændende Situation, og Forfatteren gaar drilagtig over til at følge en anden af Personerne paa *hans* Hold; der skyder sig stadig nye Episoder ind; som i kinesiske Æsker føjes den ene Historie ind i den anden, idet alle, man møder, fortæller *deres* Livshistorie, som kan synes irriterende uvedkommende, men senere maaske viser sig at være af afgørende Betydning for Hovedhandlingen .. og saaledes ægges og spændes Læseren hele Vejen, forvirres og ærgres, drives frem og holdes hen .. og slipper ikke Romanen, før Slutningen er naaet.

Den græske Roman fortsattes — synes det — i den byzantinske Tid med Romaner, som vi nu ikke kender, men som gennem Latin er blevne Grundlag for franske og tyske Romaner. Men denne Romanlitteratur er — som omtalt — kun en enkelt Gren af den rige, mundtlige og skriftlige Fortællekunst, der udviklede sig i den græsk-orientalske Blandingsverden. Og gennem de latinske Fortællingsamlinger, vi flere Gange har nævnt, saavel som endnu mere ad mundtlige og skriftlige Veje, vi ikke nu længer er i Stand til at følge, modtog Middelalderen talrige orientalsk-græske Fortællinger af den Slags, som foreligger samlede i de store, orientalske Fortællingers Skatkamre, af hvilke „Tusen og en Nat" er et af de seneste og største, men som ogsaa paa Persisk udarbejdedes til hele, vidtløftige Elskovsromaner.

De er, disse Fortællinger, ligesaa ukrigerske som de græske Romaner, og det er, omend i andre Blandingsforhold, de samme Æmner, der dyrkes som i disse. Det er Historier om følsom Elskov, Sjælshøjhed, uskyldig Lidelse, om sindrig List, om sælsomt Skæbnespil, om mærkelig Trolddom.

Trolddomselementet manglede ikke i sen antik Litteratur — Medeas og Kirkes Trylledrikke og Apulejus' Trylleroman om „det gyldne Æsels Forvandlinger" staar langt fra alene —, men navnlig i de østerlandske Fortællinger stiftede Middelalderen Bekendtskab med talrige Tryllemotiver, som den kunde gøre rig Brug af. Her var alle Slags Aander og Vidunderdyr; Kilder, man ikke turde drikke af uden at der rejste sig en Storm og en vældig Aand indfandt sig og udfordrede til Kamp; Mennesker, forhexede til Stene og Dyr; Trylleslotte, ingen

turde overnatte i for Spøgeri og Hexeri; Feer, der tog Mænd til Elskere og bortførte dem til deres Ferige. Og der var Spejl eller Kilder, ved hvis Hjælp man kunde prøve Kvindens Kyskhed, og Tryllepuder, som man lagde i Sengen og som gjorde Manden til Stok og Sten i Kvindens Arme.

Troldmænd og Magere var for Middelalderen alle „Østens Vise" ligesaa vel som Antikens „Filosoffer": Hippokrates og Vergil, saavelsom Kong Salomo og alle de østerlandske Novellers Vismænd. De kunde forfærdige sindrige Mekanismer, kunde se, hvad der skete andetsteds, kunde ogsaa læse Folks Tanker, prøve Folks Sinlag, efterspore Forbrydelser, og talrige var alle de subtile Skarpsindighedsprøver, som Jødernes Midrasch og Talmud eller Arabernes Æventyrsamlinger fortalte om.

Listigere selv end de viseste Mænd var dog ofte Kvinden, naar det galdt om at bedrage Mændene. En Vismand som Hippokrates blev forgiftet af sin Kone; Troldmanden Vergil fik af en træsk Kvinde Løfte om et Stævnemøde, og da han i en Kurv skulde hejses op til hendes Kammer, lod hun ham blive hængende midtvejs i Kurven til Spot og Spe for alle. Om Salomos Hustru fortalte jødiske Sagn og byzantinske Romaner, hvordan den forslagne Kvinde og den kloge pukkelryggede Morolf, Salomos Broder og Hjælper, spiller „List over List" med hinanden. Snart om Cæsars, snart om Konstantins Gemalinde fortaltes, hvordan hun bedrog ham med sine tolv Tærner, der var forklædte Knøse, — indtil en Vismand afdækkede hendes Skamløshed. En Kvinde tog Sovedrik og udgav sig for død, lod sig begrave og bortføre af sin Elsker. En anden lader grave en hemmelig

Gang mellem Ægtemandens Hus og hans Vens, der tillige er hendes Elsker. Vennen præsenterer hende i sit Hjem for Ægtemanden som hans — Vennens — Hustru; den bedragne vil næppe tro sine Øjne, men Vennen forklarer, at det er blot en mærkelig Lighed, han kan gaa tilbage til sit Hjem, saa vil han finde sin egen Hustru, — hvad der ogsaa slaar til. En tredje har det Uheld, at en klog Skade i et Bur sladrer til Ægtemanden om, hvad hun har taget sig for i hans Fraværelse, men den snarraadige Kvinde véd at overbevise Manden gennem et Experiment om, hvor løgnagtig Skaden er, — saa han ikke mere stoler paa den osv. osv.

Man kan ofte kende disse orientalske Noveller om Kvindelist igen, hvor de er gaaet over i europæisk Novelledigtning — f. Ex. i de franske fabliaux — derved, at de synes saa paradoksale, kunstige, mod sund Sans stridende i de anvendte Listmidler, sammenlignet med de ædrueligere, naturligere europæiske Historier. Den samme Mangel paa Respekt for det sandsynlige, nej! den samme Glæde ved det paradoksalt usandsynlige præger ogsaa de talrige orientalske Historier om Tilfældets sælsomme Spil eller, om man vil, om Skæbnens Almagt og underlige Veje. Enhver kender fra Tusen og en Nat mange saadanne Fortællinger om de besynderligste Tilfældets Kombinationer. Alle Tilfældigheder har f. Ex. sammensvoret sig saaledes om at kaste et Skin af Skyld over en fuldkommen sagesløs, at kun et ligesaa besynderligt Tilfælde alligevel tilsidst bringer Vedkommendes Uskyld for en Dag. Eller — det er en Historie, der i mange Former var udbredt i Middelalderen — der er spaat Kejseren, at et fattigt Barn, der just fødes, skal blive

hans Svigersøn og Arving, og hvad saa Kejseren Gang efter Gang foretager sig for at gøre Spaadommen til Skamme, virker altsammen tværtimod med til dens Opfyldelse.

Udover det Naturliges Grænser, til det overspændte og paradoksale søger ogsaa paa Sjælelivets Omraade gærne Orientens Fantasi. Det er Venner, der overbyder hinanden i Selvopofrelse, det er Fjender, der overbyder hinanden i Højmod; en Kærlighed, der bestaar alle Prøver, den sorteste Utaknemlighed, den hvideste Ædelhed. En Yngling bor hos en gift Ven; dennes Hustru sygner hen og betror tilsidst sin Mand, at hun hentæres af Kærlighed til den unge Husfælle. Ægtemanden betror sig igen til Vennen, og denne — skaffer sig en Spedalskhedssot paa Halsen for at betage Vennens Hustru den Elskov, som greb forstyrrende ind i det smukke Venskabsforhold. Romantisk og sentimental er især Elskoven, — endog langt udover de græske Romaners. Som i disse er begge de Elskende i Reglen ganske unge. Han forelsker sig i en Uset, efter hendes Portræt, efter hendes Billed, som han har set i Drømme, eller højst et Glimt, han har set af hende oppe fra det tilgitrede Vindu. Den forelskede lægger sig til Sengs og sygner hen, og i hans Umandighed maa en Ven eller en gammel, noget kobleragtig Kone handle for ham. Kvindens indesluttede og bevogtede Tilværelse i Østen lægger Fjernhedens Romantik over Forholdet mellem Kønnene og nøder til megen farlig og æventyrlig List, med Brug af mange Slags Mellemmænd, for at naa sammen, og naar Helten f. Ex. er smuglet ind i Haremet forklædt som en Slavinde eller hejst op i en Blomsterkurv, benyttes ogsaa den sjældne og dyrekøbte Lejlighed

til Gengæld strax til fuld Elskovsnydelse. — Men oftest omtumles han i mangehaande Trængsler; den ulykkelige Elsker bliver vanvittig af Sorg; enten han eller hun sælges — som i græske Romaner — i Slaveri, bortføres af Røvere, og først efter lang Tids Modgang og rigelig Udgydelse af Suk og Taarer naar man frem til Lykken.

Spredtvis gennemtrænger Motiver fra denne græske og orientalske Fortællelitteratur hele Ridderromantiken, — vi har truffet saadanne i det foregaaende og vil jævnlig gøre det i det følgende. Men som ligefremme Affødninger af den forkynder en Række Romaner og Fortællinger sig meget tydelig — snart ved en vis sødligt barnlig Erotik, snart ved en egen Art Æventyrlighed og Skæbnespil, snart igen ved extravagante Historier om Kvindelist og Trolddom.

Et af Hovedmotiverne i de græske Romaner var — saa' vi — at to Elskende eller Mand og Hustru paa en Rejse skilles ad, ved et Tilfælde eller Røveres Overfald, og nu undergaar alskens Skæbnens Omskiftelser og mange Trængsler, medens de trofast søger Verden rundt efter hinanden. I franske Romaner (fra det 12te Aarh. eller Beg. af det 13de) som Flore og Blanchefleur, Aucassin og Nicolete, Escoufle, Guillaume af Palermo, bliver Historier af denne Art Genstand for ridderlig Behandling.

Ridderromanerne begynder med at skildre Heltens og Heltindens Opvækst fra Børn af ved et Fyrstehof. Enten er det en Adelsmands Søn Guillaume, der vokser op ved Kejseren af Italiens Hof sammen med Kejserdatteren

Alis, eller en kristen Ridderdatter Blanchefleur vokser op som Fange ved en spansk Maurerkonges Hof sammen med Prins Flore. Sødligt skildres Børnenes Skønhed og Elskelighed, — som i Tidens følsomme Legender om Jesusbarnet eller paa de Billeder af „Madonna med Barnet", som fransk Kunst begyndte at smykke Kirkeportalerne med. Drengen ligner, tre Aar gammel, med sit blonde Haar en Engel, henriver alle og rider paa Væbnernes og Riddernes Ryg. Da Moderen skal sende ham til Hove, beholder hun ham den sidste Nat i Sengen hos sig, og da Drengen skal ride afsted, lægger hun en blød Pude paa Sadlen. Ved Hoffet kommer den lille Kejserdatter med sine Legesøstre hen til Drengen, han hilser, som han har lært det, fra Moderen, og yndefuldt, undseligt er Børnenes første Møde. Altid er Guillaume og Alis eller Flore og Blanchefleur sammen; han er artig og beleven, bruger aldrig stygge Ord eller Eder, og hun synger og syer og morer sig med at forære bort Bælter og Punge, som hun har tilvirket. De gaar og leger sammen i en Have, medens „Fuglene synger om Elskov". Da den ene skal lære at læse, maa den anden være med, og de lærer at læse efter „hedenske Elskovsbøger" og skriver med Sølv- og Guldgrifler paa Elfenbenstavler om Fuglesang og Blomster og Elskov (saaledes skriver ogsaa i „Tusen og én Nat" Drengen og Pigen i Skolen Elskovsvers til hinanden, naar Læreren vender Ryggen). Hun kalder ham Ven eller Broder, men man kunde se paa hendes Ansigtsfarve og Øjne, hvilket af de to Udtryk der var hende sødest; naar hun siger „Ven", sukker hun, og hendes Øjne bliver halvt saa smaa af yndig Undseelse.

Saaledes vokser de op. Han gør Pagetjeneste, udmærker sig i ridderlig Idræt, i Skak og Tærningspil, i Høviskhed og Gavmildhed. Hun udvikler sig til Jomfru, — de smaa faste og runde Brystæbler er som „vælske Nødder," om hendes smækre Liv kan man spænde med to Hænder, hendes Legem er saa hvidt, at naar hun barbenet løber gennem Morgenduggen paa Engen, synes Gaaseurterne graa ved Siden af hendes Ben. Deres Elskov vokser ogsaa; naar han en Stund gaar fra hende, bliver hendes Øjne helt „runde" og Hjertet stiger op i Øjets Vindu for at se efter ham; og da hun en Dag spaserer i Haven og ser den unge Knøs ligge og sove, kan hun ikke lade være med at kysse ham, men han har just ligget og drømt om hende, og drømmer nu, at hun giver ham en Rose, og derved vaagner han glad op og hilser hende belevent. Snart kysses og kæles der i Smug, og Alis ligger mangen søvnløs Nat og tænker paa, hvor ofte hendes Ven under Klæderne har kærtegnet hendes Bryst og Mave og „skønne Lænder".

Standsforskellen dukker knap nok op for de Unge, men ialfald sætter deres Elskov sig ganske udover den, enten det nu er hende, der er Kejserdatter, eller ham, der er Fyrstesøn, medens hun er i ringere Stand. Men de grumme fyrstelige Forældre vil ikke tillade Mesalliancen. Guillaume og Alis (i „Escoufle") flygter derfor en Nat; med sit Sengelinned hejser hun sig ned fra sit Kammer, og paa Mulæsler rider de ud ad Landevejen. Altid gik Muldyrene ganske tæt; de spøgte og kæledes, snart har han hendes Haand, snart klapper han hende paa Kind, „hvor jeg har Maanen kær," siger han, „fordi den oplyser jert smukke Ansigt". „Vel har de to — udbryder

Digteren — sat Moder og Fader, Gods og Guld ind paa at følge deres Hjertes Attraa!" Forgæves eftersøges Flygtningene, de rider nok saa gladelig om i Verden, i Herbergerne faar de Madsæk og Rejseflaske godt fyldte og dækker sig Maaltid undervejs i det grønne ... Men en Dag, da de har spist ved en Kilde og hun har lagt sig at sove, medens han sidder og skygger mod Solen for hende, skyder en Glente ned og napper fra ham en Pung med en Ring i, som hans Brud netop har foræret ham — et Træk, som genfindes i „Tusen og én Nat" —; Guillaume styrter sig tilhests efter den; Alis vaagner og finder sig ene og forladt af sin troløse Bortfører, og fortvivlet vandrer hun afsted — i en anden Retning. Og nu har vi den vanlige Situation: de to Elskende, der flakker om paa Eventyr rundt i Verden og søger efter hinanden.

I „Flore og Blanchefleur" sender Maurerkongen, da han mærker, at det bliver for varmt mellem Sønnen og den unge kristne Ridderpige, Prinsen afsted at fortsætte sine Skolestudier i en fjern By, og imens sælges Kristenpigen til Købmænd, og Kongen og Dronningen lader opbygge et smukt Gravmæle, som de foreviser Flore, da han kommer hjem, som den stakkels døde Blanchefleurs Grav. Ogsaa dette Træk forekommer i „Tusen og én Nat". Forældrene lader iøvrigt nu, da de mener Faren er ovre, Graven udstyre meget nydelig med Mindesmærker over de to's Barndomskærlighed: der er to Statuetter, forestillende ham og hende, de kan bevæge sig for Vinden og række hinanden Guldblomster, medens de siger: „Kys mig, min Skønne!" Flore lader sig imidlertid ikke trøste — „Elskov har plantet ham i Hjertet en Urt, som stedse stod i Blomst og duftede saa sødt,

at han glemte alt for den"; han klager sig vidt og bredt, og — som saa ofte Helten i græske Romaner — beslutter han at dræbe sig, og det med en Sølvgriffel, som hans Elskede har foræret ham; saa kan han komme til „camp flori" og plukke Blomster med sin Veninde — vel Asfodelosengene i Klassikens Underverden. Nu maa Forældrene ud med Sandheden og udstyrer ham rigt, for at han kan drage ud i Verden og søge efter sin Blanchefleur. Forklædt som Købmand rejser han afsted — som Prinsen i „Tusen og én Nat", naar han drager ud efter sin bortførte Elskede. (Senere Versioner af Romanen finder iøvrigt denne Forklædning som Købmand for lidet standsmæssig og lader Prinsen ride afsted som Fyrste med et Følge af Riddere).

Blanchefleur er bleven solgt til „Admiralen" af Babylon, der anbringer hende i sit „Kvindetaarn" — aabenbart et østerlandsk Harem —, hvor der er 140 Kamre med unge Piger, som opvartes og vogtes af Eunuker. Efter Tur skal de stille til Admiralens „lever", og hver af dem bliver, efter at være underkastet en Kyskhedsprøve, hans Favorit for ét Aar, hvorefter hun bliver halshugget, da Despoten ikke taaler, at nogen anden bagefter ejer en Kvinde, der har været hans. Alt dette lyder helt østerlandsk. Flore sidder efter lang forgæves Søgen i et Værtshus, og medens de andre rundt om snakker og tager for sig af Retterne, tænker han blot paa sin „Hvidblomst" og sukker og véd ikke, hvad han spiser. Værtinden giver Agt paa den unge Knøs, støder sin Mand i Siden og siger: „Ved Gud, det er ingen Købmand, det er en adelig Yngling". Saa giver hun sig i venlig Tale med ham og fortæller ham i Samtalens Løb, at der for

nogen Tid siden overnattede en ung Pige dér i Herberget, som hed Blanchefleur, og som lignede ham meget og ogsaa sad og sukkede efter én, hun kaldte Flore. I sin Forvirring vælter den unge Købmand Vinkanden over Bordet, men forærer Værtinden et Guldbæger til Løn for hendes Efterretning og trakterer hele Selskabet med Vin. Saa haster han efter hende i den Retning, hvor Værtinden forklarer, hun er draget hen, kommer atter til venlige Værtsfolk — hans egen ungdommelige Skønhed vækker alles Velvilje og Medfølelse —, og tilsidst naar han Babylon, hvor hun sidder i Admiralens „Fruertaarn". Han gør Bekendtskab med Taarnets Portner, spiller Skak med ham og forærer ham et Guldbæger, og Portneren hejser ham saa i en Blomsterkurv (igen et orientalsk Træk) op i Fruerkamrene. Glad springer han ud, men desværre er det ikke i Blanchefleurs, men i en af hendes Veninders Kammer, han kommer ind. Hun skriger først forfærdet op, men faar aandsnærværende de andre Piger bort, som kommer løbende til; det var kun en Sommerfugl — forklarer hun — der var flagret op af Blomsterne. Og nu kalder hun paa Blanchefleur — hun aner straks, at det er Venindens Ven, der er kommen. Uden Ord falder de begge i hinandens Arme, og i de følgende Dage lever de to Elskende i en Elskovsrus oppe i Blanchefleurs Kammer. Men derover glemmer hun gentagne Gange sin Pligt at opvarte ved Admiralens „Lever"; de overraskes i Sengen sammen — — nydeligt er det, at Admiralen først tror, det er en Pige, som ligger hos Blanchefleur, men de afdækker Sengekammeratens Bryst og ser, det er en Knøs. Saa skal de begge brændes, — Flore har en Tryllering med

og vil stikke den paa Blanchefleurs Finger for at ialfald hun kan blive reddet; men ingen af dem vil reddes alene, og saa kaster de Ringen bort og føres paa Baalet. Dog — da Admiralen faar hele deres Historie at høre og deres Trofasthed i Liv og Død, bliver han — som Tyrannen saa ofte i de græske Romaner — rørt af Medfølelse og skænker begge Friheden, — ja! slaar endog Flore til Ridder. Han og Blanchefleur rejser nu lykkelige hjem til Spanien, hvor Flore bestiger Tronen og til Ære for sin kristne Hustru selv antager Kristentroen ...

I en mild og lys Æventyrstone er det yndefulde Digt helt igennem holdt; Heltens og Heltindens Blomsternavne synes direkte oversatte fra lignende Personnavne i græske Romaner, eller maaske har det hele oprindelig været et lille Blomsteræventyr. Det er — synes det — kommen til Vesteuropa i to forskellige Versioner, og disse har dér affødt to Rækker Behandlinger, af hvilke den ene trækker alle Linier grovere op, baade Flores Faders Grumhed og Blanchefleurs Trængsler, og i det hele afpasser Fortællingen til en folkeligere Kreds' Smag.

En ganske særlig Omformning har Sagnet faaet i den lille „chante-fable" om „Aucassin og Nicolete". I denne nydelige Digtning er paa en i Gammelfransk tilsyneladende enestaaende Maade Verseformen bleven opløst i Prosa og kun bibeholdt paa de mest lyriske Steder, — noget som imidlertid maaske mange Gange i Praxis fandt Sted ved Trouvèrernes Foredrag af Verseromaner —, og ved denne Frigørelse fra Verset har Fortællingen kunnet udforme sig til et fuldstændigt Æventyr, frit legende med al Sandsynlighed og paa den mest indtagende Maade smeltende romantisk Drøm sammen med jævn Livs-

virkelighed, et næsten bristefærdig spændt Sværmeri med den naiveste Naturlighed, det sødeste Tungsind med skælmsk og kaad Overgivenhed. Her er det hende, der er Maurerpige, men kristnet og opdraget i Beaucaire, hvor Grevens Søn elsker hende. Greven lader Pigen indeslutte i et Taarn for at skaffe hende af Vejen, og sin Søn, der ikke vil lade sig kurere for sit Sværmeri, kaster han i et Fængsel; men Nicolete hejser sig ved Hjælp af sit Sengelinned om Natten ned af sit Taarn og lister i Maaneskinnet hen til Fængslet, hvor hun gennem en Murrevne taler med sin Ven, indtil Taarnvægteren, der medfølende har udspejdet dem, varer Nicolete mod Byvagten, som nærmer sig paa sin natlige Runde. Nicolete maa fly over Mur og Grav ud i Skoven og sender Hilsen til Aucassin, da han er kommen fri af Fængslet; han flyr nu ogsaa derud, og de lever en romantisk Naturidyl ude i Skoven. Men derefter drager de saa paa Rejse — i Skildringen af de besynderlige Lande med de besynderlige Sæder, som de kommer til, klinger næsten ligesom et parodisk Ekko af de græske Romaners eksotiske Rejseskildringer —, de kommer i Slaveri, skilles under en Storm fra hinanden, og Aucassin kommer tilbage til sit Rige; men han lever i Tungsindighed, indtil en skønne Dag hans Nicolete, forklædt som en fattig Spillemand (som en Heltinde i en græsk Roman) kommer til Beaucaire og giver sig tilkende for ham ...

Det har næppe været bestemt for den egentlige Ridderromantiks fine Tilhørerkredse — dette barnlige og folkelige Æventyr; men den kælne Ømhed, den hedenske Sanselighed, den lyse Menneskekærlighed, som udmærker hele den Klasse af græskfarvede Romaner, vi her

betragter, har intetsteds udfoldet sig elskværdigere end i „Aucassin og Nicolete" — tilsat med en Art næsten sygelig Inderlighed, næsten overspændt Sværmeri, som er ægte middelalderlig Romantik.

Ganske anderledes lokaliseret til europæiske Forhold er det videre Forløb af Handlingen i „l'Escoufle", som vi slap, hvor Glenten i Skoven havde skilt Guillaume og Alis ad. Kejserdatteren havner paa sin Omflakken i Montpellier, hvor hun sammen med en fattig Veninde slaar sig ned og ernærer sig ved sine kunstfærdige Syarbejder. Hun broderer Silkepunge, som Omegnens Adelsjunkere kan forære deres Damer; hun paatager sig ogsaa det lidt ilde ansete Hverv at vaske Herrernes Haar, og hun kommer snart saaledes i Ry for Elskværdighed og Skønhed, at de to Damers Hus bliver en hel lille Salon, hvor Egnens adelige Herrer samles til Kur omkring den smukke Kunstsyerske, der allerede vækker Adelsdamernes Jalusi. Tilslut kommer hun som en Art Selskabsdame eller højere Tyende i Huset hos en Grevefamilie. Her skildres der os en hyggelig, naiv Aftenscene. Herren er kommen hjem fra Jagt og har gjort sig det bekvemt ved Arnen, hvor der steges Æbler, — for bedre at kunne „gratter" har han kun beholdt Bukserne paa, og hans Hoved hviler i Alis' Skød —, Familien sidder uden om, og man underholder hverandre med Dagens Nyt. En fortæller saa om den besynderlige Mand, som for Tiden bor paa Byens Gæstgiveri og som har gjort Tjeneste ved Dagens Jagt; der var bleven fanget en Glente, og saasnart den unge Mand saa' den, havde han revet Hjærtet ud af Brystet paa den og slugt det. Greven bliver nysgerrig og lader Manden kalde op, og han fortæller da,

hvorfra hans Had til Glenten stammer .. Og medens han fortæller sin Historie, gaar det op for Alis, hvem der staar for hende . . . Resten gætter man! — Det er den livagtigste Tegning, man kan ønske sig, af det 12te Aarh's ridderlige Hverdagsliv, og alligevel: baade i den odaliskagtige Stilling, Alis indtager, og i Episoden om Manden, der kaldes op for at forklare sin besynderlige Adfærd, synes man at kunne skimte et orientalsk Forbilled for Scenen.

Er Motivet om de Elskendes Adskillelse og Genfindelse forblevet en af Grundformlerne for al Kærlighedsroman, saa har det andet Hovedmotiv, som fra græsk-orientalsk Fortællekunst er flydt over i Ridderromantiken, ikke vist sig mindre frugtbart for Verdenslitteraturen. Det er Motivet om Hustruen, der uskyldig mistænkes for Utroskab og forjages; hendes Uskyld kommer for en Dag, og det lykkes tilsidst Manden at genfinde den Forskudte og skaffe hende Genoprejsning. Det er en Romanformel, som det virkelige Liv saa ofte har frembudt Stof for og som ejer sjældne Betingelser for at tale til Følelsen og Fantasien: den rene Uskyld, der sværtes af djævelsk Ondskab; den godtroende Hædersmand, som forblændet af tilsyneladende Beviser gør sig skyldig i grum Uret; Sandhedens Underkuelse og sluttelige Triumf. Fra forskellige Historier, der nu findes i „1001 Nat", til Susannahistorien i Daniels Bog, fra Lukretiahistorien hos Livius til den græske Roman Chæreas og Kallirhoe bød Orienten og Antiken nok af Udgangspunkter. I middelalderlige Krøniker og Heltedigte var den Slags Historier

fortalt om forskellige Dronninger, angelsachsiske, franske og tyske; i Legendesamlinger overførtes de paa Helgeninder. Men den Form af Motivet, i hvilken middelalderlige Ridderromaner — de franske „Roman om Violmærket", „Greven af Poitiers", „Romanen om Rosenmærket", den tyske „Roman om de to Købmænd" — behandler det, har som Særegenhed, at et Væddemaal eller ialfald en Dispyt mellem Ægtemanden og nogle Venner om Hustruens Troskab danner Udgangspunkt og Forudsætningen, og at det er Angivelsen af et Fødselsmærke paa Hustruens Legem, en Ring fra hendes Finger eller en Beskrivelse af hendes Sovekammer, som udgør Bagvaskerens Bevis for at have nydt hendes Gunst. Væddemaalet eller Dispyten som Udgangspunkt har vi i Lukretiahistorien, og et lignende Udgangspunkt har ogsaa i det hele mange orientalske Historier; tilsyneladende Tegn paa Utroskab, der forblænder en Ægtemand, har allerede baade græske Romaner og orientalske Fortællinger. Og hele den halvt grusomme, halvt moraliserende Følsomhed, der ligger i Motivet, bærer et østerlandsk Præg.

„Greven af Poitiers" er den ældste, endnu plumpe Version, „Romanen om Violmærket" den finere, ridderligere Bearbejdelse. Kongen af Frankrig holder Hoffest for sine Baroner. Greven af Nevers — eller af Poitiers — roser sig, medens man sidder og snakker og synger, af sin Elskedes, den skønne Oriauts Dyd og Troskab (i den ældste Roman er det hans Hustrus) og synger hendes Pris. En intrigant Adelsmand, Grev Lysiart af Forest, spotter hans Tillid og lover i kort Tid at bringe Beviser for at have nydt den Skønnes Elskov. Begge vædder

om deres Grevskaber, og Grev Lysiart rejser afsted til Oriauts Slot med Hilsener fra hendes Elskede, at hun skal tage godt imod ham. Oriaut staar just i Taarnvinduet, da han kommer, hun hører paa Fuglenes Sang, tænker paa sin Ven og synger „poitouske Sange". Hun tager venlig imod ham og huser ham paa Slottet, men da han begynder at tale Elskovsord til hende, viser hun ham bestemt af. (I den ældre Roman ytrer han sin Kærlighed ved under Maaltidet at kaste sig over ethvert Stykke, hun har bidt af, og træde hende paa Foden, og efter Maaltidet tager han hende om Hofterne og paa hendes Bryst.) Nu har Oriaut imidlertid en gammel, træsk Kammerfrue; til hende vender Greven sig, og bestikker hende til at lade ham kigge ind gennem et Hul i Væggen, medens den Skønne tager sit Bad. Og han ser her et violfarvet Modermærke, hun har paa det ene Bryst. (I den ældre Roman skaffer Tærnen ham som Bevis hendes Ring, noget af hendes Haar og en Flig af hendes Klæder.) Forsynet med sit „Bevis" iler Forræderen nu jublende til Hoffet, hvor han i alles Nærværelse beskæmmer den tillidsfulde Ridder og dermed tillige vinder hans Len fra ham.

Uden nærmere Undersøgelse jager Ridderen naturligvis nu den Elskede fra sig. Og saa har vi igen den for disse Romaner normale Situation. Medens hun nemlig flakker om i Verden, efterstræbt for sin Skønhed og forsvarende sin Dyd, kommer han snart under Vejr med Bedraget. Nu er det hans Tur til med Othello at raabe sit „Fool! fool! fool! fool!", og han drager ud i Verden efter sin saa forurettede Elskede. I smaa nydelige Episoder skildres Grevens Omflakken. Han ligger f. Ex.

udtæret af Sorg, syg i en Borgers Hus, og dennes smukke Datter sidder og sømmer, og synger imens Balladen om Oriaut og Renaut. Ved at høre den Elskedes Navn, vaagner den Syge igen til Kræfter, han maa blive rask for at komme ud og søge, og inde i Sengen begynder han at nynne en Elskovssang. Den unge Pige kommer nu og spørger, om det gaar ham bedre, og han fritter hende, om hun véd, hvem hun sang om, — saa hun paa sin Side aner, at det er „mal d'amour", der fejler ham. Han betror hende hele sin Historie og vil straks op og afsted. Borgerfamilien slipper ham imidlertid ikke, før han er godt plejet og styrket, og de venlige Folk vil ingen Betaling have. Et andet Sted bliver en Hertugs Datter forelsket i ham og hendes Tærne giver ham en Trylledrik, saa han glemmer sin Oriaut . . . Allerede er det bestemt, han skal ægte hende, men en Dag, han gaar i Skoven og og jager, nynnende paa en af Bernard de Ventadours Sange, fanger hans Spurvehøg en Lærke, og om dens Hals sidder — Oriauts Ring. Nu vaagner Erindringen, og hans Elskov tager Kampen op med Trylledrikkens Kraft og besejrer den. Atter drager han ud i Verden og naa'r just frem, da Oriaut staar paa Baalet — et almindeligt Træk i græsk Roman —; hun skal lide Døden for en Forbrydelse, der er bleven paaduttet hende af onde Mennesker.

Vanskæbnen har — som man ser — forfulgt den uskyldige Kvinde rundt i Verden, og om lignende, af Skæbnen forfulgte, af Mændene efterstræbte og af onde Mennesker for alle Slags Forbrydelser beskyldte Kvinder véd mange ridderlige Romaner og Fortællinger efter østerlandsk Mønster at berette. Heltinden er f. Ex. til at begynde med bleven efterstræbt af sin Fader og hugger sin

ene Haand af sig, for at vansire sin Skønhed; skal lide Flammedøden, men flyr ud paa Havet i en rorløs Baad; bliver gift, men efterstræbt af sin Svigermoder, eller bliver Barnepige og beskyldt for at have ombragt Barnet osv. osv. —; altid føres hun dog af et naadigt Forsyn frelst gennem Vanskæbnerne. Det er en hel Litteratur om forfulgte og undertrykte Kvinder, der har sit første Udspring i sengræsk Sentimentalitet og østerlandsk Martrelyst, men i Middelalderromanerne indgaar den som et vigtigt Led i Kristendommens Kamp for at blødgøre Hjerterne og formilde Sæderne, i Digtningens Arbejde paa at opdrage de raa Baroner til ridderlig Agtelse for Kvinden.

I grel Modsætning til Aanden i disse Romaner staar alle de østerlandske Historier om Kvindens Træskhed og Troløshed, der samtidig trængte ind. De faldt udmærket i Traad med alle de Kvindfolkeanekdoter af lignende Art, der af sig selv groede i den gamle galliske Jordbund; kun var de indfødte „fabliaux" mere saftigt humoristiske og ironisk skeptiske, medens der i de østerlandske var en mørk, grum Lidenskabelighed. Folkelige Spillemandsdigte paa fransk og tysk bearbejdede ogsaa con amore de østerlandsk byzantinske Historier om Kong Salomos utro Hustru og den forslagne, pukkelryggede Morolf. Nu tog ligeledes Ridderromanerne de østerlandske Historier af den Art op til Behandling. Men de gør det Kunststykke at gennemtrænge de optagne Historier med en ny Aand; de tager aabent Kvindens og Elskovens Parti og lader dem blive de sejrende til slut.

En af de ældste Ridderromaner hedder *Eracle* (forfattet c. 1160 af Gautier fra Arras) og er digtet paa Grundlag af østerlandsk geistlige Legender og østerlandsk byzantinske Fortællinger. Romanen begynder i religiøs Opbyggelsesstil med at fortælle om et fromt romersk Ægtepar — Manden er Senator. De lever i Barnløshed, indtil en Engel aabenbarer sig for dem og giver dem visse intime Forskrifter om, hvorledes de skal bære sig ad, for at deres Samleje kan bære Frugt. Undselige følger de disse, og der fødes da ogsaa en Dreng. Paa Daabsdagen kom der en Engel og lagde et Brev fra Gud paa Vuggen; det maatte ikke aabnes, før Drengen selv kunde læse det. Dette varede imidlertid ikke længe — saa fremmelig viste Barnet sig —, og i Brevet skænkede Gud ham da tre overmenneskelige Gaver: han skulde forstaa sig paa ædle Stene, paa Heste og paa Kvinder — de tre Ting, som det for Østerlændinge jo altid har kommet mest an paa at være Kender af. Senatoren dør imidlertid, og Enken ser sig snart af Pengetrang nødsaget til at sælge sit Barn — „som det ofte var Skik" paa den Tid; hun vil desuden — undskylder Forf. — udelukkende bruge Pengene til Almisser for Mandens Sjæl. Rørende legendeagtig skildres det, hvordan hun lægger Strikken om Drengens Hals, og sagtmodig som et Lam lader han sig føre til Marked for at sælges som Slave. Han kommer snart til Kejserhoffet, hvor han faar Lejlighed til at vise sin Kunst, idet Kejseren prøver den — først med Stene, siden med Heste. Hver Gang tiltrækker Drengen sig først Spot ved sit Valg; han kasserer de største og mest ansete Klenodier, og det viser sig først bagefter, at der var „Orm" i dem; han gaar forbi de bedste Heste og vælger en uanselig

Kleppert, men besejrer i Væddeløb alle de andre med den. Nu kommer han til stor Ære som en af de ved østerlandske Hoffer ansatte „Vismænd" og faar sig betroet Valget af en Kejserinde til sin Herre. Det foregaar atter helt paa sin østerlandsk, som i Esthers Bog. Alle Fornemme i Riget tilsiges at komme til Staden med deres unge Piger. Det bliver en hel Lejr eller et Marked udenfor Byen, og overmaade livligt skildres de unge Pigers Forventning og indbyrdes Jalusi, deres Slægtninge og Bekendte, som allerede gør deres Kur til den vordende Kejserinde osv. osv. Eracle gaar alle de fremstillede Kvinder igennem; enhver, der har et eller andet paa Samvittigheden, skælver for hans Blik, og han gennemskuer deres letfærdige eller dumme Tanker og gaar hovedrystende hele Rækken forbi uden at udvælge nogen. Men paa Hjemvejen ser han saa en fattig lille Pige løbe over Gaden; han følger hende straks til hendes ringe Hjem hos Tanten, og dér forkynder han, at hun skal blive Dronning. Medfølende skildrer Digteren Glæden i det beskedne Hjem, den lille Piges Uskyld, alle Forberedelserne til hendes Udstyr, selve Brylluppets Pragt. Som Kejserinde vinder hun snart alle ved sin fromme Ydmyghed og Huldsalighed.

Men saa slaar Fortællingens Tone om; det er aabenbart nu en hel ny Kilde, der øses af, og dermed en ny Inspiration. Kejseren skal i Krig, og for at vogte sin Gemalinde sætter han hende i et Taarn med en Livvagt af 24 Riddere; hun har sin Seng i Taarnets Midte og deres Sovesteder er beliggende kredsformig udenom. Saaledes bevogtes Kvinder ofte i østerlandske Fortællinger, og saaledes blev Pompejus' Datter bevogtet i „Gesta Romanorum". Den ridderlige Digter ser imidlertid i denne

strænge og fornærmelige Bevogtning en Uret, Kejseren begaar mod sin Hustru, — en Uret, der undskylder, hvad der nu sker. Eracle har ogsaa stærkt advaret derimod; man vogter en Kvinde bedst — erklærer han — ved at vise hende Tillid, medens Kedsomheden og Tvangen kan friste til alskens galt. Og nu sker det da ogsaa — rigtig østerlandsk paradoksalt — at den dydige og saa godt bevogtede Kvinde alligevel viser sig som den Eva, hun er, og at „Kvindelist er uden Ende". Der indtræffer en flere Dages Fest, ved hvilken Kejserinden efter Skik og Brug plejede at være til Stede. Under fuld Bevogtning føres hun da ogsaa dette Aar til Festen. Men mellem de unge fornemme Mænd, der synger og danser og udfører Væddekampe for Fyrstinden, tildrager den unge Parides sig snart hendes Blikke, og hun er i et Nu ligesaa indtaget i ham, som han er betaget af Kejserinden. Fint og frisk skildres Begges Tanker; hun paa sin Side grunder over, hvordan hun skal give ham tilkende, hvad hun føler; men forhaabentlig maa han da kunne forstaa hendes Blikke, et saa ædelt Sind som hans maa stræbe højt og ikke være bange for at kaste sine Tanker paa en Fyrstinde; og ligestemte Sjæle som deres maa forstaa hinanden mellem Tusener. Synder hun, er det ialfald Kejseren, der først har gjort Uret mod hende, og Elskov vækker jo saa mange ædle Dyder til Live, at de nok vil kunne føre dens Forsvar for Gud, selv om den maaske i sig selv er en Synd. Kejserinden sidder i sit Taarn og længes, og Ynglingen lægger sig — paa sin østerlandsk — til Sengs og hentæres. Paa østerlandsk Manér er der nu ogsaa en venlig gammel Nabokone, der kommer og føler paa hans Puls, hvad der fejler ham, og snart udspejder, hvem der er Gen-

standen for hans Følelser. Og næste Dag spaserer Konen med en Kurv Kirsebær op til Kejserinden og faar sig en Samtale med hende . . . beklager hendes indesluttede Tilværelse, fritter hendes Hjertes Tilstand, mærker, hvordan det staar til, og fortæller om den unge Mand, der sygner hen af Elskov. I en Postej, som Kejserinden Dagen efter lader Konen bringe til Tak for Kirsebærrene, ligger Besked om, hvordan et Stævnemøde skal arrangeres. Der graves et underjordisk Kammer under den Gamles Bolig, og i dette bliver Parides gemt. Ved en stor Festdag nogle Dage efter rider Kejserinden forbi, omgiven af sin Eskorte, men er desværre saa uheldig at falde af Hesten, snavse sin Dragt og forslaa sit Ben, saa hun maa bringes ind i den Gamles Hus. Og dér fuldføres naturligvis alt efter det lagte Program — utvivlsomt af østerlandsk Oprindelse: „Ne sait, qu'il fait, qui femme gaite".

Imens véd selvfølgelig den vise Eracle, der er med Kejseren i Lejren, straks Besked og indberetter det til sin Herre. Han iler sporenstregs hjem og holder Forhør. Begge vedgaar, hvad der er sket, men hun erklærer at ville bytte al Verdens Herlighed bort for at eje Elskeren, og han er rede til at dø for sin Elskov, — „det er der ingen Skam ved". Og da Eracle desuden foreholder Kejseren, at han ved sin tyranniske Behandling af Hustruen selv er Skyld i alt, lader denne sig — som en højmodig østerlandsk Despot — velvilligst skille fra sin Hustru og giver de to Elskende sammen. — Og Romanen glider nu igen over i en geistlig Legendesfære.

Orientalsk Kvindelist, en græsk Kejserindes Utroskab, men Læsernes Sympati vendt over paa Kvindens og Ægteskabsbruddets Side — det samme er ogsaa Emnet for

en af Gautiers stor Medbejlers første Romaner, — Chrestien de Troyes' „Cligès". Det er sin Neveu, Kejserinden her elsker, og hendes trolddomskyndige Amme laver først en Trylledrik, som hindrer Kejseren i at „fuldbyrde Ægteskabet" ved sit natlige Samleje med hende, og derefter en anden Trylledrik, der hensætter Kejserinden i en dødlignende Søvn, under hvilken hun lader sig bortføre — som det sker med Kong Salomos Hustru i de østerlandske Fortællinger.

Men i en Roman som „Cligès" er det — som vi senere skal se — kun det ydre Handlingsmaskineri, der er hentet fra Østen. Om den som om mangen Roman, der i det foregaaende blot er set som Europæisering af græsk-orientalsk Fortællingskunst, gælder det, at de meget mere maa ses som fuldt original ridderlig Romandigtning, der „tager sit Eje, hvor den finder det".

Endnu et — og ikke det mindst væsentlige — fremmede Element skal dog indgaa i denne Romandigtning, før den faar sin fulde romantiske Duft og Farve.

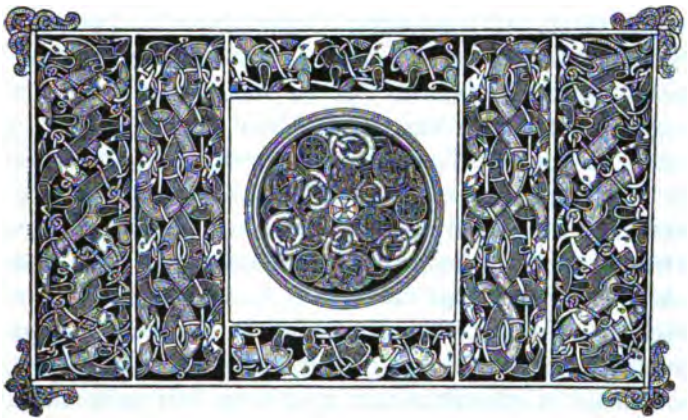

XIV. MATIÈRE DE BRETAGNE

Tidligst foldede Ridderromantiken sig fuldt ud i det engelsk-normanniske Rige, som jo i Midten af det 12te Aarh. omfattede Storbrittanien og hele Vestfrankrig og i hvilket de herskende Klassers Sprog var Fransk. Her var der størst Velstand og størst aandeligt Liv her naaede Kongedømmet og Lensadelen først til mægtig Udfoldelse, her var den Folkeblanding og Kulturblanding rigest, hvoraf Romantiken opstod.

I det normanniske Erobringsrige i England naaede Kongedømmet med Vilhelm Erobreren og hans Efterfølgere en Magt og Rigdom, som intet andet Steds var set siden Karl den stores Tid. Et Rige, i hvilket en lille Overklasse af Erobrere skal holde en langt større indfødt Befolkning underkuet, maa nødvendig organiseres stramt militært og monarkisk. Og den kraftig vilde Konge-

slægt vidste at iværksætte Organisationen. Tyngende Skatter fyldte Kongens Kasse, Jordegodser og Jagtrettigheder gjorde Baronerne rige og mægtige, men Kongen tog dem alle, ogsaa Vasallernes Vasaller, direkte i Ed og udøvede gennem Formynder- og Bortgifte-Rettigheden et ikke ringe Despoti over Adelen; Kongerne holdt ogsaa hele Retsplejen og Forvaltningen eneraadig i deres Haand, og Gejstligheden var som Regel deres lydige Redskab. Frem og tilbage fór de over Kanalen, kuede Angelsachser og Picter eller Normandiets Baroner; blodopsvulmede af Raseri, naar nogen knyede til Modstand, ubændige i Grusomhed selv mod deres nærmeste Slægt, ubændige i deres Lyster, naar de trampede Bøndernes Korn ned paa Jagter, forskød Hustru og holdt talrige Friller, men ogsaa som Soldaterkonger strøende Guldet om sig til deres Mænd og elskende at leve bredt og flot i glansfulde Fester. Henrik 1ste holdt i Begyndelsen af 12te Aarh. et Hof, ved hvilket elegant Selskabelighed med Turneringer og Damegalanteri blomstrede allerede paa en Tid, da sligt ellers saa godt som ikke kendtes udenfor Provence og Languedoc.

Efter en Periode af Borgerkrige, der fuldbyrdede Normannernes, Angelsachsernes og Britternes Sammensmeltning til ét Folk, som kaldte sig Englændere, men havde Fransk til Overklassesprog, fulgte saa c. 1150 med Henrik den 2den det anjouske Kongehus, Plantageneterne. Under ham naaede de normanniske Konger deres ærgærrige Planers højeste Virkeliggørelse. Paa mødrene Side en Ætling af Vilhelm Erobrerens Kongeslægt havde han fra Faderen arvet Anjou, Touraine og Maine. Med sin Dronning Alienor (Eleonora), en poitousk Prinsesse, der

før havde været gift med Kongen af Frankrig, erhvervede Henrik Grevskabet Poitou og Hertugdømmet Aquitanien: ɔ: hele Sydvestfrankrig. Hans mægtige vesteuropæiske Rige, der strakte sig fra Ørkenøerne til Pyrenæerne, fordunklede ganske den franske Konge i Paris med hans endnu kun snævert omskrevne Magt. Og Kongehusets Forbindelser strakte sig over hele Europa. Henriks ældste Søn, der var Underkonge over England, ægtede den franske Konges Datter, den anden Søn Richard Løvehjerte, Greve af Poitou, blev gift med Kongen af Aragoniens Datter, den ældste af Prinsesserne ægtede den mægtige Hertug Henrik af Sachsen og blev Moder til en tilkommende tysk Kejser, en anden Prinsesse blev Dronning af Castilien, en tredje giftedes med den rige Konge af Sicilien. Det var en hel europæisk Politik, hvis Traade løb sammen i Henriks Haand.

Kongen selv var i sit Ydre en ægte Norman af Erobrerens Slægt: firskaaren og rundhovedet, med fregnet, flammende Ansigt og rødt Haar. Men ligesom hans korte Skulderkappe — der skaffede ham Navnet „Courtmantel", — var anjousk, saaledes var der adskillige Egenskaber hos ham — hans Ædruelighed, hans Aandslivlighed og Dannelsestrang, hans Forstillelsesevne, — der nærmest syntes at være Anjouboens. Hans Virkedrift var feberagtig: altid var han i Sadlen, aldrig mer end en Uge paa ét Sted i sit Rige, og alle sine Omgivelser kørte han trætte; selv naar han var kommen i Kvarter om Aftenen, gik han op og ned og talte, selv under Gudstjenesten kunde man se ham sidde og udfærdige Skrivelser. Og ubegrænset var ogsaa hans Lærelyst; han talte Latin saa godt som Fransk og forstod mange andre Sprog; naar han

ikke havde Sværd eller Jagtspyd i Haand eller holdt Raad, sad han fordybet over Bøger eller diskuterede høje Materier med sine Klærke.

Det Rige, han stod i Spidsen for, var i vældig Opkomst. England traadte gennem Normannerstyret ud af sin Isolerthed og var i Færd med at udvikle sig til „Europas Australien", blive den store Uldforsyner for den flamske og italienske Klædesindustri, og det vaagnende Handelsliv forvandlede Byer som York, Nottingham, Gloucester og især London fra Flækker til rige Borgerkommuner. Og hvilken enestaaende Blanding af aandsvaagne Folk fandt ikke Sted i dette Rige? Normannerne, som allerede ved deres Forfranskning havde lagt en saa mærkelig Modtagelighed og Dannelsestrang for Dagen og ved alle Lejligheder viste sig som Europas livlige og modige Foregangsmænd. Kelterne, som i det 6te—8de Aarhundrede i Wales og Irland havde haft en overmaade rig og mærkelig Kultur, og Angelsachserne, som i det 8de—10de Aarh. havde haft *deres* næppe meget ringere Blomstring, — begge paa Tider, da hele det øvrige Europa sov Uvidenhedens sødeste Søvn. Endelig det poitouske Vestfrankrig, som havde de bedste Skoler og den originaleste Litteratur i Samtiden og som rimeligvis har været Vuggen for den Trubadurdigtning, der hurtig udstraalede mod Sydfrankrig og fik sin egentlige Blomstring dér. I Poitoukanten af Frankrig var det — som man vil erindre, — at netop nu paa Henrik 2.s Tid Alexanderroman og Æneasroman, Romanen om Theben og Benoît d. St. Mores Trojaroman blev skrevne. I det engelsk-normanniske Rige var det ogsaa — som vi har set det — at Baronernes historiske Interesse først frem-

kaldte Rimkrøniker, der gjorde de latinske Klærkekrøniker tilgængelige for Lægmænd.

Det var — vil det erindres — først og fremmest Waliser Klærken Galfrid af Monmouths Krønike om Britternes gamle Historie, som normanniske Fyrster og Fyrstinder bad deres Klærke at sætte om i franske Vers. Fyldt af patriotisk Sorg over Britterfolkets Undergang, men tillige hilsende Normannernes Herredømme velkomment, som det, der havde overvundet Angelsachsernes og de Danskes Magt paa Øen, digtede Galfrid ud af sin rige Fantasi, sin megen Lærdom og adskillige walisiske Traditioner en straalende Fortidssaga op for det brittiske Folk, og — enten det nu var af Diplomati eller honnet Ambition — vævede han sine Landsmænds og de Franskes Fortid sammen saa nydelig, som om han skrev ud af den normannisk-engelske Kongepolitiks Hjerte. Britterne — fortalte han — nedstammede fra Romerne og Trojanerne ganske ligesom de Franske, var som disse en gammel, civiliseret Nation, ikke at forveksle med Angelsachser og Danske. I deres Glanstid, under Kong Artur, havde Britternes Rige omfattet paa én Gang England og Størstedelen af Frankrig netop som nu det normanno-engelske Rige. Og i samme Kong Artur, hvis glimrende Hof han skildrede øjensynlig helt i Lignelse af den samtidige Kong Henrik den 1stes Hof, fremstillede Galfrid for det ny Rige en national Fortidshelt, der kunde staa fuldt Maal med Karl d. store, som „Franceis de France" hovmodede sig saa meget af i deres „Chansons de geste".

Galfrid er Nestoren i en Kreds af lærde, engelske Klærke, som nu kappes om at aabne den brittiske

Fortidsverden for de Franske og Europa. Da Galfrid saa, hvilken Lykke hans Krønike havde gjort, overraskede han ogsaa Læseverdenen med den gamle walisiske Vismand Merlins mærkelige Spaadomme, der — viste det sig — nøje stemmede med de historiske Begivenheder indtil Dato. Og nu kom Giraldus Cambrensis, født paa en adelig Familieborg i Wales, med halvt normannisk halvt brittisk Blod i sig; resolut kastede han de Geistliges almindelige tunge Pedanteri til Side og causerede tvangfrit i latinske Skrifter om Wales og Irland, fortalte om de mange Natur-Mærkeligheder, om Folkets sælsomme Sæder, om Walisernes Spaadomsgave og alt det Mirakuløse, der ligesom laa i Luften i hans Hjemland. Der var videre Walter Map, ligeledes af walisisk Adel, Ærkediakon i Oxford; han hobede sammen i det besynderligste Slags Pulterkammer af et Skrift alle Slags Anekdoter og Mærkværdigheder, som han havde hørt og læst og som hans rummelige Hukommelse sad inde med, og derimellem morer det ogsaa den lærde Mand at fortælle alskens Folkesagn om Dværge og Nisser, om „Harlekin" og om Feer, der lader sig elske af Riddere, men giver dem Afsked, naar de sladrer af Skole. Maaske er det ogsaa Walter, der var Manden for af keltiske og orientalske og kristelige Elementer at bygge de besynderlige Graalshistorier op, som begyndte at komme i Omløb paa denne Tid.

Baade Walter og Giraldus var Kapellaner hos Kong Henrik 2den, og om de end skrev paa Latin, var deres Bøger henvendte til Hofkredse. Der har aabenbart — som i Ottonernes Tyskland — været ikke saa faa Dannede blandt Højadelen, der ligesom Kongen selv læste

Latin. Og det er en regulær aandelig „keltisk Bevægelse", disse ivrige Britterklærke gør Propaganda for. Giraldus læste endog sit Værk op, tre Dage i Træk, for et Auditorium, han havde stævnet sammen i Oxford, — og beværtede tilmed bagefter Tilhørerne paa det flotteste!

Men endnu virksommere end denne lærde Propaganda var den folkelige, som skete gennem brittisk-bretonske — enten fra Wales eller fra Bretagne stammende — Spillemænd og Fortællere. De „bretonske" Melodier var tidlig fløjet viden om, og med dem førtes vel ogsaa mange af de Folkesange, de ledsagede, over paa Engelsk og Fransk af sprogkyndige Spillemænd, og ialfald fortalte man vel i Prosa Tilhørerkredsene de Sagn, som Viserne knyttede sig til. Allerede inden Normannerne drog til England, var de med deres vaagne Modtagelighed traadt i nær Forbindelse med Nabolandet Bretagne, og da de, en Menneskealder før de kom til England, drog til Syditalien, bragte de allerede Navne paa brittiske Sagnhelte med sig; man finder i Italien Artur og Gauvain som Døbenavne i det 11te Aarh. Men især nu efter Sammenslutningen til ét Folk er Overførelsen af Sagn og Digtning gaaet livlig for sig.

Og de talte for sig selv, disse keltiske Sagn og Digte. Det var en hel Verden af Romantik, der aabnede sig for Tiden, som blot tørstede efter Romantik.

Kelter havde jo en Gang ogsaa Franskmændene været, og trods al Romanisering var Bunden i Naturellet for-

bleven gallisk; den Karakteristik, de latinske Forfattere giver af Gallerne — deres sangvinske Sindsbevægelighed, deres Pyntelyst, deres Aandslivlighed og Selskabelighed — passer jo den Dag i Dag paa de Franske. Ogsaa Rester af den gamle keltiske Druidereligion havde bevaret sig, trods Latin og Kristendom og Frankerdømme. Den gamle Præstekaste, af hvilken der endnu ved Aar 700 bestod hemmelige Selskaber, fortsatte sig siden som Troldmænd, der kendte de magiske Urter og de gamle Besværgelser. Ved Nytaarstid drog endnu, som før, Folk ud i Maaneskin og søgte den hellige Mistelten. Og i Kilderne rundt om boede endnu Feer, som kom med Vuggegaver til Børn og fangede Ungersvende, der ensomt færdedes i Skovene, ind i deres Elverdans.

Men ovre i Irland og i Cornwall og Wales levede en hel Verden af Sagn og Digte, som var keltisk, og gennem Indvandring fra Cornwall i det 6te Aarh. var ogsaa Frankrigs nordvestlige Kant, Bretagne, bleven erobret tilbage til den keltiske Verden. I de irske Klostre fandtes, da Normannerne kom til England, store Pergamentfolianter — de findes den Dag i Dag — i hvilke Munkene havde opskrevet gamle Sagaer om Cuchulains, den irske Hovedhelts Bedrifter og om Kampene mellem Ulsterfolkene og Connaughtfolkene, eller om Kampe mellem Erins Konger og deres Lejetropper, Fenierne, hvis Hovedhelte var Fin og Ossian. I nogen direkte Forbindelse kom Erobrerne vel ikke med de irske Sagn, men i Wales levede en tilsvarende Digtning, som vi endnu har i dens Skikkelse fra før Aar 1100, nemlig i de ældste Dele af de gamle walisiske Manuskriptbøger, den sorte og den røde Bog. Dels er det kunstfærdige Lovsange

over Fyrster, Kampsange, Elegier af Barder, der er bleven sungne til Harpen i Gildehallen som de norske Skjaldekvad, dels er det folkelige Æventyr: Mabinogion, byggede paa gamle Sagn og Myther. Den keltiske Digtning slaar os i umiskendelig Egenhed imøde af denne Digtning.

Der er noget fjernt, lyrisk og fantastisk over den. At tegne i faste Omrids eller udføre i en Fylde af Enkeltheder er ikke dens Sag; Personer og Begivenheder flyder ud i det stofløst vage, drager forbi som Luftsyner. Men de bæres af en rig og levende Følelse, som stemmer alt i lyriske Farvetoner, og en løbsk Fantasi, som former alt om efter sine lovløse Luner.

En elegisk romantisk Grundstemning ligger bagved mange Bardesange. Skridt for Skridt er jo Kelterne drevne tilbage fra Europa, ud mod Vest, ud paa Øerne — af Romer, af Germaner, af Angler og Danske. Klagende staar den walisiske Barde ved Krigernes Grave og mindes de tapre Hedenfarne. Klagende taler den gamle Krigerskjald til sin Alderdoms Krykke og mindes sin Manddoms Bedrifter og Elskov. Men fra Virkeligheden lige udenom tyr Fantasien enten ud i Fremtiden, naar Kong Artur, Sagnkongen fra Glanstiden, som nu plejes for sine Saar ude paa Feøen, skal vaagne og genoprejse Brittervældet, eller tilbage til de gamle Dage, „der er ældre end nogen Historie, som er skreven i nogen Bog." Af gamle hedenske Sagn, som de kristnede Irer og Walesboer ikke længer forstaar, bygger Fantasien sig luftige og lystige Æventyr op, vilde og barbariske nok, men forflygtigede og formløse som vage, straalende Drømme. Vældigt kriges Ulsters og Connaughts Helte,

om Ulsters hvide eller Connaughts brune Tyr er stærkest og skønnest; ogsaa om en Jagtvist, om nogle Svin, om en Ørefigen, om hvem der skal have det første Stykke af Kødet, strides der mandelig; og naar Kæmpen kommer hjem fra Slag, er han saa hed og ophidset af Berserkergang, at han straks maa i Bad for at køles; — tre fyldte Kar maa haves ved Haanden, thi de første kommer straks i Kog af hans Legem. Paa æventyrlige Ekspeditioner drager Helten ud; de bizarreste, umuligste Opgaver stilles ham af Penkawr, før han kan faa den skønne Olwen, men han løser dem alle; han kan ogsaa løbe saa let, at intet Græsstraa bøjer sig under hans Fod, og han kan høre Myren, naar den om Morgenen forlader sit Leje. 80 Aar i Træk kan Kæmperne sidde i en Vidunderhal og spise og drikke uden at mærke, at der er gaaet mere end en Time. Umættelig er baade Mændenes og Kvindernes Elskov: Kvinden frier aabent til den, hun har Attraa til, og Cuchulain gør Ulsters Kvinder saa galne efter sig, at Mændene for deres Husfreds Skyld maa drage ud og finde ham Verdens skønneste Kvinde. Men vi hører ogsaa om Ynglingen, der hensmægter i stum Elskovslængsel, eller blot i Drømme har set en Skønhed, som fylder ham saaledes med Kærlighed, at der ikke er et Led i et Ben, eller et Sted paa det indre af en Negl, som ikke er gennemtrængt af Elskov. Ved Trylleri dannes der en Kvinde af lutter Blomster, af Gyvelens og Mjødurtens og Egens Blomster, hun faar Navn af „Blomsteransigt" og vækker Elskov i alle. Meget om Farver er der overalt. Kongens Klædning er som Majmorgenens Taager, af skiftende Farve; Vindene har Farver: fra Øst kommer den røde Vind, fra Syd den

hvide, fra Nord den sorte, fra Vest den tykke, graa Taagevind. Ogsaa de illuminerede Haandskrifter og gamle Lovbestemmelser viser Kelternes lyriske Farvesans. Pragt og Rigdom, Guldsmykker og broderede og vævede Stoffer, prægtige Slotte og Sale og Fester lyser gennem Sagnene. Om alskens Vidunderting fables der endelig — om en Vidunderkedel, som varmes af unge Pigers Aande; naar de døde Krigeres Lemmer lægges ned i den, vokser de sammen igen og bliver levende; om et Vidunderkar, der altid er fuldt af Spise og Tilfredsstillelse for alle Fornødenheder; om Vidunderlande, hvor alle Ønsker opfyldes, om den evige Ungdoms Æbleø yderst i Vest.

En vag, romantisk Fantasi omgiver overalt Virkeligheden med den Verden, som ikke ses. Jo mindre plastisk Racens Begavelse var — saa fjærnt som muligt fra de latinske Folks klare Anskuelsesevne —, des mere musikalsk var dens Naturel. Dens Fantasi søger det uanskuelige, mystisk anelsesvækkende. En levende romantisk Naturpoesi gaar igennem baade Sagaer, Æventyr og Sange, — en Poesi om Klimaets Taager og evig skiftende Vinde og Atlanterhavet, om Skovene og Hederne, der fyldte saa meget af Landet. „Et Raab fra det larmende Hav naa'r op til mig, et Raab fra det larmende Hav jager mig op om Natten fra mit Leje . . . Gæt, hvem jeg tænker paa: Et stærkt Væsen, uden Kød, uden Ben, uden Hoved, uden Fødder; det bliver aldrig ældre end det var; Havet hvidner, naar det kommer. Han er i Marken, i Skoven, uden Haand, uden Fod, han ser ikke og ses ikke af nogen . . . Fra Nord kommer Vinterens Vind, lav og kort er nu Solens Bane, Skovens Bregne er gul, Havets Bølger brøler, Vildgaasen løfter sit vante Skrig,

Frosten bider den i Vingen. Det er Isens Tid og sørgelig er min Tale."

Der er Jægerfolkets Fortrolighed med Naturen og Aarstiderne. Med de vilde øde Lyngheder, der bølger i Blæsten, og især med Skoven: de graa Ege og Hasselkrattet, Daadyrene, der græsser paa Skovsletterne, Vildsvinene inde i Tykningen og Ørnen oppe i Trætoppene. Stadig fortælles der om lidenskabelige Jagter — efter Vildsvin, Graaben, Hjorte. Om Knøsen, der er født og vokset op inde i Skovensomheden, ikke kender til Mennesker, men kender alle Naturlyde og Dyrenes Sprog og med sin Fløjte kan drage dem til sig. Om den hvide Æventyrhind, Genstanden for alle Jægeres Attraa. Om den fantastiske Skovmand, som Jægeren kan træffe siddende paa en Høj inde i Vildskoven, en „Dyrkarl", der med Kølle i Haand sidder og vogter det mærkelige, vilde Skovkvæg... Især ogsaa om Feerne, Jægeren kommer ud for, naar han forfølger et Dyr og forvilder sig bort fra sit Jagtselskab. Inde ved en Skovsø eller en Kilde seer han Feen bade. Snart er det hende, der fordrer hans Elskov, og vil han ikke, slaar hun ham med Sot; snart er det ogsaa ham, der snapper hendes Klæder ved Bredden og tager hende med Vold.

Af og til tages Mennesker endog af Feerne bort til Feland. Troen paa et lykkeligt Udødelighedens Land i Vest, hinsides Havet, gennemtrænger hele den keltiske Sagnverden. Udvalgte Dødelige har været paa Besøg dér. En saaret Kriger kan lægge sig paa en Baad og lade sig drive for Vind og Vejr og kommer da undertiden til Felandet, hvor hans Saar plejes. Derhen førtes saaledes Kong Artur. Den, der vender hjem fra Feland, tror, han

kun har været én Dag borte, men saa er der gaaet Hundreder af Aar. I Brans Hal stod en Dag, medens han sad omgiven af Høvdinger og Krigere, pludseligt et kvindeligt Sendebud fra Lykkelandet og sang i vidunderlige Vers om den fjerne Øs Herlighed — med de hvide Søheste boltrende sig udenom den og sprøjtende Krystaldraaber fra Mankerne ind mod Kysten; med Fuglesang fra gamle, blomstrende Træer; med Idrætslege paa Sletterne og al Slags Gammen, Vin og Kvinder; stedse i Sol og Lykke, „uden en Taage", uden Sorg og uden Sygdom og Død, alt som sød Musik i Øret . . . En Rejse til dette Land er i kristelig Iklædning skildret som den hellige Brendanus' Søfart og i en hedensk Variant som Maël Duins Sørejse. Allehaande fantastiske Øer kommer man her til: de store Myrers og de store Fugles Ø, de sorte Grædendes og de Leendes Ø, Øen, hvor alting skifter Farve og de frygtelige Smeddes Ø, hvor der ikke vokser Græs, men der overalt ses Slakker og høres Hammerslag og Blæsebælge fra underjordiske Smedjer (man kommer til at tænke paa Hekla og Island).

Det er den Slags Historier, som alle Søfarerfolk fortæller; baade Inderne og Grækerne og Islænderne har lignende, og der er aabenbart ældgamle Forbindelser mellem dem: snart kender man Træk fra Megasthenes' „Indica", snart fra Sindbads Rejser, snart fra Odysseen og Vergil igen i disse irske Vidunderrejser.

Hele Luften er fyldt med Magi og Trolddom; Wales var for de Franske som Irland for Nordboerne Troldmændenes Land. Druidereligionens Kærne var jo Troen paa Magi; Druiderne havde ved deres Kultus saa godt som afsat Guderne og beherskede nu selv Verden. Ikke

Krigerne, men disse Præster og Troldmænd var de Herskende i Samfundet. Og Sagn og Sange beretter om deres Færd. De gaar langs Havet og tager Varsler af Bølgerne og Havfuglenes Røster; dunkle Profetier varsler om en Skov, der skal komme over Havet (en Masteskov), om den røde Drage og den hvide Drage, der skal kæmpe sammen (Sachser og Britter). Merlinskikkelsen blev Indbegrebet af den walisiske Spaadoms- og Trolddomskunst. Op til Northumberlands Skove var han flyet i sit Menneskehad, og derfra profeterede han om alt, der skulde ske. Ogsaa mystiske Gaadedigte vrimler det af i Bardepoesien, og den er gennemaandet af en mærkelig Sjælevandringstro: „Jeg har været i mange Skikkelser, jeg har været en Taare i Luften, den fjerneste af Stjærner, et Ord, en Bog, en Kærtes Lys, en vild So, en Larm i Slaget, en Bølge paa den øde Kyst," — man ser, hvor underlig usanselige de fleste af disse Tilværelser er. Med Besværgelsesformularer kan Magikerne vende Folks Vilje, nedkalde ondt over Fjender, kan forvandle sig selv og andre i alskens Skikkelser, kan paa Heden trylle Taager frem eller prægtige Slotte og igen lade dem forsvinde. Det er navnlig paa Heden, at — synes det — Trolddommen huserer, „la lande avantureuse", som der saa tit tales om i de franske bretonske Romaner.

Ublandet var nu ingenlunde al denne Keltisme. Det var ikke blot Brendans Rejse, det var hele den irske og walisiske Litteratur, der tidlig var gennemtrængt baade med antike og østerlandske Elementer og ofte ogsaa kristelige. I 350 Aar havde jo Romerne hersket i England, og talrige Ruiner og Fund viser den Dag i Dag, hvor grundig Latiniseringen havde været. Som hele den

senere Romerverden var ogsaa her yderst i Nordvest Romerkulturen stærkt blandet med orientalske Elementer. Én Præfekt — véd man tilfældig — var fra Nikomedia, en Tribun fra Syrien, ofte lagdes ogsaa Garnisoner fra Asien herop, og i Northumberland har man fundet Altre for den persiske Mithra, i Cambridge for den syriske Astarte, i York for den ægyptiske Serapis. Den keltiske kristne Kirke vedligeholdt midt i 6—8de Aarh.'s Fimbulvinter, ene i Europa, flittig Dyrkelsen ikke blot af Latin, men ogsaa af Græsk; de irske Klostre har en Hovedandel i Bevaringen af den antike Litteratur. Og en særlig Forbindelse synes denne det yderste Vestens Kirke at have haft med Østens Kirke; den irske Munkekristendom har i mange Henseender mere et østerlandsk end et latinsk Præg.

Naar Galfrid lod Britterne nedstamme fra Brutus og Romerne, var det derfor ikke saa vilkaarligt endda. Blandt (de yngre) „Mabinogion" findes Æventyr, som helt bygger paa Fantasier over Romertiden — f. Eks. om Kejseren af Rom, der gaar paa Jagt med 32 Konger og drømmer om et Vidunderskib, en Vidunderø, et Vidunderslot og en vidunderlig skøn Pige, og lader søge rundt i Verden, indtil han finder til Brittanien og vinder Jomfruen. Saaledes er der ogsaa, selv i de ældre Dele af „Mabinogion", uafbrudt Træk, der paafaldende ligner østerlandske: her er det „Venskabsprøven" — to, der bytter Skikkelse med hinanden, men overfor hinandens Hustruer bevarer Troskab mod Vennen —, dér er det Ali Baba og Oliesækkene, vi møder, saa igen øde prægtige Trylleslotte, hvor den Besøgende bliver til Sten, naar han rører ved en Guldskaal. Ved den evige Ungdoms „Æbleø" i Vest

tænker man let paa Hesperidernes Æbler og de Saliges Øer, og der er Sagn om en Helt, der var trængt ind i „det Land, som man ikke vender tilbage fra", og havde vundet en Kvinde tilbage, — et Sagn, ved hvilket Orpheus og Eurydikehistorien maa rinde Enhver i Hu. Tidlig blev ogsaa Merlin i visse Krøniker omdøbt til Ambrosius og gjort til Søn af en romersk Konsul, og mange Træk af hans Synskhed og List er overførte til ham fra indiske, græske og hebræiske Vismandshistorier — om Midas og Seilenos, om Kong Salomo og Aandsfyrsten Aschmedai — medens de „Profetier" af ham, som Galfrid udgav, er fulde af Brokker fra Lucanus og de sibyllinske Bøger.

Endelig synes ogsaa adskillige germanske Elementer at være trængt ind i de keltiske Sagn — enten det nu er de norske Vikinger, Angelsachser, Dansker eller Normanner, som har bragt dem. Snart er det Siegfriedsagnet, snart Vølundsagnet, som man genkender Træk af, og saa er der ogsaa germanske Navne, man støder paa midt imellem de rent keltiske.

Men hvordan denne „Matière de Bretagne" end var vævet sammen, — her aabnede sig for det engelsk-normanniske Riges franske Trouvèrer en Verden af Poesi, som maatte fortrylle dem og deres Publikum. Den var ny og fremmedartet, og der var et mystisk Perspektiv, en hemmelighedsfuld Undertone af halvglemte Myter og Sagn bag Historierne, som romantisk maatte ægge Fantasien. Saa dejlig ugenert kunde man ogsaa skalte og valte med

dette fremmede Stof, uden at bindes af Tradition og Pietet; det kom flagrende ind fra Vest i løse Sagn- og Digtmotiver, uden indre Sammenhæng, og enhver Digter kunde frit sætte dem sammen, som han lystede. Det var noget andet end at herse med Karl den store-Sagnene, som maatte behandles baade med Pietet og historisk Samvittighed, eller at have en latinsk Bog for sig, som man maatte følge.

Og vidunderlig stemte alt dette „bretonske" med Tidens poetiske Smag. Her kæmpedes ikke i ordnede Hære for Jorder eller for Land og Rige, men Heltene drog — netop som Tidens farende Riddere og Korstogsridderne — ud i Verden for paa egen Haand at opsøge Æventyr. Og det var ikke de evige Saracener, de havde at slaas med, men baade Kæmper og Uhyrer, baade Magi og Trolddom, — det var en anden Art Vovemod, der hørte til saadanne Æventyr, en „nouveau frisson", som de gav Nerverne. En Duft af Naturromantik laa over denne Skovenes, Lynghedernes og Havets Poesi, og der var en Glans af Farvepragt og Æventyrrigdom over den keltiske Fantasiverden, der næsten kunde tage det op med Alexander- og Troja-Romanernes. Og paa Bunden forekom disse keltiske Sagn de Franske som mere Kød og Blod af deres eget end den frankisk-germanske Baronepik. Der var en livlig Sindsbevægelighed og en fin Nydelseslyst, en munter Selskabelighed og et udpræget erotisk Naturel i den keltiske Digtning, som de Franske straks følte sig i Slægt med. Her var glimrende Fester og selskabeligt Hofliv, saftig „esprit gaulois" og passioneret „Feminisme", — midt i al den barbariske Vildskab næsten som et Udkast til fransk Adelsliv i det 12te Aarh.

En lille Kreds ridderlige Digtere, der virkede i det anglonormanniske Rige og, dels direkte, dels gennem Engelsk og Latin som Mellemled, gjorde Strejftog ind i den brittiske og bretonske Digtverden, bragte fra midt i det 12te Aarh. „la Matière de Bretagne" ind i fransk Aandsliv, og det med en saadan Virkning, at baade „Matière de France" (den nationale Heltedigtning), og „Matière de Rome" (de antikiserende Romaner) stilledes saa temmelig i Skyggen for den ny Modedigtning.

Men i Virkeligheden var det ogsaa mindre „la Matière de Bretagne", der erobrede Frankrig, end det var det franske Ridderselskab, hvis egen digteriske Genius underlagde sig det keltiske Stof.

XV. MARIE AF FRANKRIG

Til at begynde med indskrænkede man sig til at sætte i smaa Versefortællinger, hvad man havde hørt som Sange af bretonske og brittiske Spillemænd eller faaet fortalt af „fableors". Navnet „lai", — et keltisk Ord — kom i Brug for de Versenoveller, der byggede paa fremmede Stoffer og ved hele deres Aand og Præg særlig henvendte sig til det finere Selskab, maaske især Dameselskab.

De ældste og smukkeste af de paa brittisk Stof byggede lais er digtede af en Dame, der hed Marie og var født i det egentlige Kongerige Frankrig, men som levede i England paa Henrik den 2dens Tid og tilegnede ham sin Novellesamling. Ligesom de gamle Romancer synes Laierne ofte at have været forfattede af Kvinder. I en norsk Prosagengivelse fra det 13de Aarh. af en fransk lai fortælles der, at Vilhelm Eroberen en Gang laa med sine Mænd ved den normanniske Kyst og af Storm hin-

dredes i at sætte over til England; han fordrev saa Tiden med Fester og Jagter, og for at hufæste Mindet herom sendte han nogle Harpespillere til en Dame i Bretagne, der havde Ry for at digte saa skønne lais, og bad hende til en smuk Melodi digte om hans Fester; det gjorde hun ogsaa og lærte Harpespillerne Digtet og Melodien. Saaledes lagde ogsaa Iseut Kvad over sine Stævnemøder med Tristan. Marie var litterært dannet, hun oversatte baade Fabler fra Engelsk og Legender fra Latin, og hun havde — siger hun i Prologen til sine lais — først tænkt at oversætte en god Historie fra Latin, men da der nu for Tiden var saa mange, som dyrkede det Felt, har hun foretrukket at fortælle, hvad hun har hørt eller læst af bretagneske Fortællinger. Det er saadan noget som Æneasromanen, hun tænker paa ved den nævnte Vending, og der gaar hyppig Reminiscenser fra denne Roman igen i hendes „lais", ligesom ogsaa fra Ovid. Et vist Kendskab til provençalsk Trubadurerotik synes hun tillige allerede at have. Nogen særlig betydelig Digter var hun ikke; der er noget blegt og dameagtigt over hendes Stil, noget konventionelt i hendes Karakteristik; men med Lethed og Ynde gengiver hun det keltiske Sagnstof i franske Vers, — hvor meget hun selv har digtet sammen og hvor meget der skyldes en Mellemmand, fransk eller engelsk, mellem hende og Sagnstoffet, det er ikke godt at vide; men hun synes neppe selv at kende keltisk Sprog. Imidlertid — hun har vidst at lægge en romantisk Duft af Fjernhed og Vidunderlighed over de fremmede, ikke længer ret forstaaede Motiver; hun føler Skovens og Havets Poesi, som den ligger over de keltiske Sagn, og overalt betoner hun det følelsesfulde og

erotiske, og det forøger egentlig kun den poetiske Charme, naar Træk fra Ovid eller Æneasromanen eller endog Motiver fra græsk-orientalske Fortællinger væves ind i det keltiske Sagnstof.

Forskellige keltiske Sagn har der saaledes gaaet om Menneskers Elskovsforhold til Ikke-dødelige. Det er Mænd, der er kommen fra Dødens Land, eller mandlige Feer, der kommer fra Feland og elsker dødelige Kvinder. Eller oftere Feer, der byder dødelige Mænd deres Elskov. Men naar Folk kommer under Vejr med Forholdet, maa det ophøre — som alt Fevæsen forsvinder, naar det ses af profane eller nævnes ved Navn. Den Slags Sagn var ret noget for Tidens følsomme og romantiske Smag. Et Digt af Marie, der hedder Lanval, og forskellige lais af unævnte Forfattere behandler med Variationer saadanne Sagn. Det er en Ridder, der ene rider om i Skoven — han er paa Jagt og er kommen bort fra sine Mænd, eller han flakker blot om, bedrøvet f. Eks. over at Kongen ikke lønner hans Tjeneste. Han giver sin Hest Tøjlen og er snart inde i Skovdybets Tykning; det er dejligt Vejr, og Fuglene synger i Middagsstunden, men han hører ikke derpaa. En Gang synes han, han hører Hundeglam eller ser et Glimt af den hvide Hjort, og han sætter Hornet for Mund, saa det gjalder lydt gennem Skoven .. Men bestandig er han ene i Skovensomhedens Trylleri. Saa kommer han til en Kilde, hvor han overrasker en badende Fe og bemægtiger sig hendes Klæder, saa han har Magten over hende, og tager hende med Vold (som i Vølundssagnet). Eller han indbydes selv af Feen og føres hjem til hendes Telt eller Slot, hvor han baade nyder Elskov og Mad og Drikke og tilmed faar kostbare

Klæder og Guld. Saadanne Feer, der bortfører Prinser til Feslotte, kendte ogsaa de østerlandske Fortællinger; med en middelalderlig latinsk Samling af slige (Delopathos) har en af „lais"ene mærkelige Overensstemmelser, og den samme lai (Guingamor) skildrer tillige Slottets Marmor- og Elfenbenspragt og musikalske Forlystelser med helt østerlandsk Farve. Den har iøvrigt ogsaa sin særlige Afslutning; efter at Ridderen har tilbragt tre Dage hos Feen længes han hjem, men Feen fortæller ham, at der er gaaet 300 Aar, og virkelig finder han ogsaa Skoven og alt forandret, da han kommer tilbage til Verden. Trods Feens Advarsel kan han ikke lade være med undervejs, at spise nogle Æbler af et Træ og dermed falder pludselig Alderen over ham og gør ham til en Olding; ved at smage paa jordisk Føde, kommer Ridderen igen ind under alt dødeligts Lov, — ligesom de, der rejser i de dødes Rige, hjemfalder til det, naar de nyder af deres Føde (Jfr. Persefones Æble og Haddingsagnet).

I de andre lais vender Ridderen efter en Hyrdetime tilbage blandt Menneskene og lever sit Liv videre blandt dem; men nu er han altid rig og glad og har, saa tit han vil, Stævnemøde med sin Elskede; kun har Feen forbudt ham — under Straf af at miste hende — at røbe Forholdet for nogen. Men nu sker det, at Dronningen forelsker sig i den unge Ridder. Hun og hendes Tærner kommer ned i Haven, hvor Ridderne straks begynder at gøre Kur til Damerne, kun han, den kønneste af dem alle, holder sig tilbage; eller ogsaa kommer Dronningen en Dag gennem Hallen og ser ham sidde og spille Skak henne ved Vinduet, hvor en Solstraale falder ind og kaster en lys Glans over hans Ansigt. Hun lader ham

kalde, søger at friste ham, tilbyder ham sin Elskov, og bliver dybt krænket, da Ynglingen viser hende tilbage, — i en af „laisene" endog med en lang Udvikling fra Ciceros „De amicitia". I sin ubeherskede Harme bryder Dronningen ud i de ærerørigste Beskyldninger (vi følger her mest Maries Version, i hvilken Begivenhedernes Sammenknytning synes naturligst) om, at Lanval nok ikke skøtter om Kvinder, men holder til med de unge Knøse — det er vel fra Æneasromanen, Marie har hentet dette Træk —, og Lanval lader sig nu, for at værge sin Hæder, henrive til en Ytring om, at han elsker en anden, langt skønnere. — I en raaere og maaske oprindeligere Version er det Kongen, der ved et Gæstebud lader sin Dronning afklædt stille op paa en Skammel, som i Biblen ogsaa Ahasverus vilde det, for at Ridderne ret kan beundre hende og misunde hendes Gemal; hvilket de ogsaa alle pligtskyldig gør, undtagen vor Ridder, der, da Kongen trænger ind paa ham, tilsidst lader sig forlyde med, at han kender en langt skønnere. — I begge Fald sættes der Ridderen en Frist, inden hvilken han skal bevise sin Paastand eller lide Døden for sit formastelige Praleri. Han gaar fortvivlet om, baade fordi han har forbrudt sig mod sin Dame, og fordi han nu maa miste sit Liv. Men den sidste Dag kommer der et prægtigt Optog af Ungmøer, som vækker Hoffets Beundring, og tilsidst Fedronningen, paa en hvid Hest, i hvidt Linned, med hele sin Figur synlig for alle i Salen — hverken Venus eller Dido eller Lavinia var skønnere —, saa vidunderlig dejlig er hun, at alle straks maa indrømme, at Ungersvenden ikke havde pralet. Han alene staar og skammer sig for sit Løftebrud, og hun er først ikke villig til at

give ham Naade, men tilsidst følger han, og nu for stedse, med hende til Feland.

Ogsaa alt dette: at Ridderen vender tilbage til Menneskeverdenen, lader sig Hemmeligheden afvriste osv., kendes i østerlandske Æventyr om Feen Peribanu; det har Berøringer med det græske Amor- og Psykesagn og de tyske Sagn om Tannhäuser i Venusbjerget. Mystisk som selve Sagnet er ogsaa indtil videre Forbindelsen mellem alle disse Former af det. Til den modsvarende Klasse Sagn om Kvinders Forhold til Ikkedødelige hører Maries Lai om Yonec. Men her er det Bearbejdersken kun halvt bevidst, at det drejer sig om en Ikkedødelig og om Hinsidighedens Land; hun menneskeliggør og ridderliggør Sagnet uden dog at betage det dets Mystik.

En Ridders unge Hustru lever indespærret i et Taarn og „spilder sin Skønhed med Taarer". En Aprilmorgen ligger hun og ser mod den klare Sol og klager. At den gamle skinsyge Mand dog aldrig kan dø. At der dog ikke kan komme til hende en af de Riddere, der fortælles om her i Bretagne, som kommer og „trøster" Damerne, uden at disse tager Skade paa deres Rygte derved! I det samme Ønsket er udtalt, ser hun i Vinduet — det er meget malerisk skildret — Skyggen af en stor Fugl, der straks efter kommer flyvende ind i Stuen. Da hun og Fuglen ser paa hinanden, bliver han til en Ridder (man mindes Folkevisen „Ridderen i Fugleham" og Æventyret om „Fugl blaa"); aldrig — forklarer han — har han elsket nogen anden end hende, men han vilde ikke være sluppen ud af sit Rige eller kunnet komme her, hvis ikke hendes Ønske havde kaldt ham. Mytebaggrunden skimtes her tydelig, og Damen tør heller

ikke indlade sig med Ridderen, før hun har skaffet sig Sikkerhed for, at han ikke er en ond Aand; der arrangeres derfor en højst naiv og ubehjælpsom Forestilling, idet Ridderen nyder Nadveren i Taarnet. Saa skænker Damen ham sin Elskov, og — ligesom Feen til Ridderen — kommer han fra nu af, hvergang hun ønsker det; kun maa hun sørge for, at han forbliver uset. Længe nyder de to saa hinandens Elskov, indtil Ægtemanden begynder at undres over, at hans forgræmmede Hustrus Skønhed blomstrer frem igen; han lader udspejde, at der kommer en Fugl til hende, og sætter saa Jærntakker i Vindueskarmen. Næste Gang, Fugleridderen kommer, skærer han sig og daler blødende ned paa hendes Leje, — som Germand Gladensvend i sin Fjæderham kommer til Fæstemøen, men kun for at dø, da Valravnen undervejs har drukket hans Hjerteblod. Ogsaa Ridderen erklærer, at nu maa han flyve hjem for at dø i sit Rige, men hun skal føde en Søn, der vil hævne ham. Skrigende springer hun efter ham, ud af Vinduet; i den blotte Særk følger hun Blodsporene efter ham, en lang Vandring — man mærker, at det oprindelig har været til Dødens Land, hun drog, — gennem en Bjergkløft . . . udover blodplettede Græsenge . . . ind gennem en By, hvor der ingen Mennesker ses paa Gaderne, . . . op i et Slot, hvor hun finder ham døende paa en Seng. Hun tør imidlertid ikke blive, siger han; hvis Folkene her ser hende, vil de dræbe hende, fordi hun er Skyld i hans Død; men han giver hende en Ring, der vil volde, at hendes Mand hjemme intet aner om, at hun har været borte, samt et Sværd, som hun skal give den Søn, hun vil føde, for at han skal hævne sin Fader. . . . .

Mer og mer forsvinder den keltiske Sagnbaggrund fra Maries Fortællinger. Om et Besøg i Feland har det vel oprindelig drejet sig ogsaa i Laien om Guigemar, men den hele Udmaling peger hen mod græsk-østerlandsk Fortællingskunst. Den unge Guigemar, der altid har foragtet Elskov, skyder paa en Jagt den hvide Hind, men Pilen farer tilbage fra Dyret mod ham selv og saarer ham, — Hinden er aabenbart udsendt af en Fe, der vil straffe hans Ufølsomhed, ligesom Amor hos Ovid skyder Jagtens Gud med sin Pil, fordi han har foragtet Elskov. Og Dyret forudsiger ham, at kun en trofast Elskov vil kunne helbrede ham. Sørgmodig vandrer nu Guigemar ene bort fra sine Mænd, kommer til Havbredden, og dér ligger et prægtigt Vidunderskib, — der er ingen ombord, og paa én Gang nysgerrig og ængstelig gaar han ud paa det og lægger sig, mat af sit Saar, paa en prægtig Seng (den skildres som Salomos Seng i Højsangen og Hektors i Trojaromanen), og da han rejser sig, er han allerede midt ude i rum Sø. Denne Slags tryllende Mystik er rigtig keltisk. Han lander ved Foden af et grønt Marmortaarn. Deroppe holder en gammel Mand sin Hustru fangen; kun en ung Pige og en gammel, afmandet Klærk er hos hende, — det er vel Forestillinger om Harem og Eunuker, der foresvæver Digteren. De to Kvinder finder den unge Knøs sovende paa Dækket; han synes død, men da Fruen lægger Haanden paa hans Bryst, mærker hun, at det endnu er varmt, nu slaar han ogsaa Øjnene op, og de bærer ham ind i Taarnet, hvor han lægges paa Pigens Seng og bliver plejet. Marie, der stadig har tugtige Omskrivninger og tager tugtige Smaahensyn, lader dem hænge en Kappe til Forhæng for Sengen, thi der er kun

ét Kammer i Taarnet. Snart glemte han nu sine Saar, men ramtes i Stedet af Kærlighedens Pil, og det gaar ikke den unge Frue bedre. Pigen er Mellemmand, og trods megen Undseelse — thi han var ikke som disse løsagtige Riddere, siger den følsomme Marie, der gør Nar af sand Elskov — vover han sig frem med sin Erklæring. Først viser hun ham leende tilbage, — hun har sagtens lært af Antigone i „Romanen om Theben", at det gælder at vise, man ikke er „saadan En", der saa hurtig kan vindes; men Ridderen svarer — og det er Maries egen, finere Kvindelighed, der taler gennem ham: „Frue, bliv ikke vred, at jeg siger det. En løsagtig Kvinde bør længe lade sig bede, for at gøre sig kostbar, og man skal tro, det er første Gang, hun lader sig lokke. Men en ædelsindet Kvinde, hvis *hun* finder en Mand, hun holder af, gør sig ikke altfor stolt overfor ham, men elsker ham og glæder sig ved ham". Damen overgiver sig da ogsaa snart, og de kysses og favnes og „hvad der ellers hører til". Men efter nogen Tid faar Ægtemanden Færten af, hvad der gaar for sig i Taarnet, og Guigemar maa bort. Til gensidig Forsikring om Troskab lægger han et Kyskhedsbælte om hendes Liv — ogsaa dette viser vistnok tilbage til Asien og Ægypten —, og hun knytter paa hans Skjorte en Knude, som ene hun forstaar at løse . . . Videre fortælles det saa, hvordan begge bevarer deres Troskab, hvordan hun slipper fra sin Mand og kommer i Huset hos en Ridder, der søger at vinde hende, men han kan ligesaa lidt løse hendes Bælte, som alle Bretagnes Kvinder formaar at løse Guigemars Knude. Tilsidst genfinder de to hinanden og genforenes, — følelsesfuldt skildres deres gradevise Genkendelse, og ganske fint ogsaa Be-

drøvelsen hos Ridderen, i hvis Hus hun er optaget, og som nu maa se de Elskendes Gensynsglæde. Ogsaa heri er der meget, der minder om græsk-østerlandske Romaner med deres forelskede, men dog humane Despoter . . .

Overhovedet henter Marie nu efterhaanden sine Stoffer allevegne fra, lokaliserer dem blot til England og Bretagne og lægger sin blide og følsomme Aand ind i dem. Hun kan tage en helt plump, borgerlig Anekdote om et Ægteskabsbrud og Elskeren, der skoldes i et Badekar, og løfte den op i en fornem Sfære, lægge sentimental, trubaduragtig Elskov ind og følsomt begræde de „Elskendes" ulykkelige Endeligt. Hun kan tage en Anekdote, som forekom i middelalderlig Latin og synes østerlandsk af Oprindelse, om en Ægtemands Jalusi, der var saa stor, at han lod en Nattergal som en Forbryder slide ihjæl af 4 Heste, fordi dens Sang — paastod han — smeltede Hustruens Hjerte til Ømhed og forlokkede til Elskov. Af den laver hun en lille følsom, naturromantisk Historie: Ridderfruen og hendes Ven sidder i Maaneskinsnætter hver ved sit Vindu og ser over til hinanden og hører paa Nattergalens Sang — deres Haver støder op til hinanden, de kan tale over til hinanden, men har aldrig været sammen. Den raa Ægtemand ærgrer sig over, at hans Hustru saa tit staar op om Nætterne og sidder og hører paa Fuglesang, — det er Nattergalen, siger hun nemlig, som gør, at hun ikke kan lukke et Øje —, og derfor sætter han Limpind for Fredsforstyrreren, og en Dag kaster han triumferende den blodige, dræbte Fugl hen til hende. Men Damen sender det lille Legeme i Fløjl til Vennen med Besked, at hun nu ikke længere tør sidde ved Vinduet om Nætterne, og han lægger Liget i en Guldæske og bærer det paa sit Bryst som et Minde . . .

Helt til smaa Romaner svulmer endelig to Fortællinger op, der rimeligvis heller intet keltisk har i sig, og hvor det fantastiske træder helt i Baggrunden for den rent menneskelige Hjertehistorie. De handler begge om Kvinder, hvis Elskov er selvfornægtende nok til at ofre sig for deres Elskedes Lykke ved at vige Pladsen for en anden Kvinde. Men det er aabenbart Maries egen følsomme Idealisme, der har lagt dette ind i de Emner, hun modtog.

Rundt i mange Lande findes Historier — maaske gaaende tilbage til et gammelt Æventyr — som fortæller om, hvorledes en ung Fyrstedatter, der er bestemt til at være en Fyrstes Brud, bliver bortrøvet og efter mange Tilskikkelser først naa'r til at genkendes og godkendes lige i det Øjeblik, da en Søster af hende skal ægte den Mand, som hun selv var bestemt for. Af dette Motiv er Maries Digt „Le Fraisne" (Ask) vokset frem. Det er et Hittebarn — hun hedder Ask efter Træet, hvor under hun er funden — som er opdraget i et Kloster, men elsker en Fyrste, der bor i Nærheden, og flyr fra Klosteret, for at bo paa hans Slot som hans Frille. De lever lykkelig sammen en Tid, men saa forlanger Fyrstens Baroner, at han skal gøre et standsmæssigt Giftermaal for at skaffe Lenet Arvinger. Han bliver da ogsaa nødt til at fri til en nærboende Ridders Datter. Brylluppet berammes, og Brudens Moder kommer i Forvejen til Slottet for at berede Datterens Hjem og faa jaget den Frille bort, Fyrsten huser. Men hun overraskes og indtages ganske af den unge Pige, der taalmodig og blid gaar til Haande ved Bryllupstilberedelserne . . . selv reder sin Elskedes Brudeleje, lærer Tjenerne, hvordan han er vant til at have det, „thi det kendte hun jo saa vel", og da hun ikke finder

Sengelinned, der synes fint nok til at hædre hans Bryllup, endog selv gaar og af sin Dragkiste henter noget af sit eget frem. Men det, hun tog frem, var just det Klæde, hun var viklet i, da hun optoges i Klosteret. Og — Brudens Moder ser og ser; hun kender det Linned, det var det, hvori hun i sin Tid udsatte sit ene Barn, dengang hun havde faaet Tvillinger og ikke turde være ved det, fordi hun selv engang havde paastaaet, at Tvillingfødsel altid betød, at Kvinden havde været sin Mand utro. „Ask" er da hendes eget Barn, Tvillingsøster til Bruden („Hassel") . . . Og nu bliver der Opklaring og Jubel, og Ask bliver den retmæssige Brud i Søsterens Sted . . .

Det er den blide Kvindelighed, den rørende Elskovs Forsagelse, der her forherliges — saaledes som allerede baade indisk og græsk Digtning havde forherliget den og derefter Kristendommen i talrige Helgenindelegender. Men saalænge Opofrelsen skyldtes verdensfravendt Gudsfrygt, eller Slavindepræget endnu hvilede paa Kvindens Kaar, kunde Forsagelsen ikke faa det skønne Præg af frivillig selvfornægtende Kærlighed, som her i „Fraisne". Den taalmodige Elskerinde bliver efter Marie et Yndlingsæmne for Middelalderens og ogsaa den nyere Tids Digtning; i et vist Slægtskab med Maries lai staar særlig de smukke engelske og nordiske Ballader om „Skøn Anna".

I den danske Folkevise er det Ridderens Agt at beholde begge to, og han spørger ganske rolig sin Brud, hvilken Gave hun vil unde hans „fryndinne", og ligesaa sin Veninde, hvad Gave hun vil give Bruden. I Korstogstiden var det — som nævnt — vistnok en meget hyppig Ting, at Hustruen mer eller mindre villig maatte gaa med til en Art Dobbeltægteskab, naar Ridderen kom hjem

fra sine Rejser med en Kvinde, han havde ægtet i Udlandet. Om et saadant Dobbeltforhold handler Maries største og finest udførte Fortælling, den om Eliduc.

En Ridder, Eliduc i Bretagne, har maattet forlade sin Hustru og sit Hjem og er taget over til England, hvor han tjener Kongen af Exeter i Krig. Kongedatteren forelsker sig i ham og taler venlig med ham, og Ridderen kan paa sin Side heller ikke lade være med at tænke paa Prinsessens søde Ord, men lover sig ikke at glemme sin Hustru. Prinsessen sender sin Kammersvend med Gaver til ham for at prøve, om han elsker hende — det prøver man nu egentlig ikke nogen Ridder ved, tilføjer Forfatterinden med en vis skeptisk Menneskekundskab, der ofte pudsig bryder igennem hendes Følsomhed; aldrig saa jeg en Ridder, der ikke modtog Gaver. Livagtig — som hos Ovid — skildres Prinsessens Tvivlraadighed, om hun tør sende Gaverne, og hendes Utaalmodighed efter at høre Udfaldet. Eliduc tager imod Gaverne, men siger intet uden Tak og byder Overbringeren Penge; saa Prinsessen véd alligevel ikke, hvad hun skal tro. Hun aner jo lidet om, at ogsaa Ridderens Hjerte er i Vaande; han dølger ikke længer for sig, at han elsker hende, men gærne vilde han bevare Troskaben imod sin Hustru. Han vil nok omgaas Prinsessen venlig og kysse hende, men heller ikke mer. Ved Hoffet sidder Kongen en Dag og spiller Skak, og han beder Datteren komme ind og underholde Eliduc. De sætter sig for sig selv i et Hjørne af Salen — Scenen minder om én mellem Jason og Medea i Trojaromanen —, begge er generte og har svært ved at faa Munden paa Gled. Tilsidst takker han hende for Gaven, og hun siger nu aabent, at hun sendte den,

fordi hun elsker ham og ingen anden vil eje. Ogsaa han tilstaar nu sine Følelser, men — tilføjer han — naar Krigen er endt, maa han hjem til sit Land. Det slog hun sig til Taals med, og fra nu af saas de ofte ved Hoffet og holdt af hinanden.

Men saa bliver Eliduc budsendt hjemme fra Kongen af Bretagne, der har Brug for hans Arm mod sine Fjender. Han maa afsted. Det gør ham ondt for sin Veninde, men der har ikke været andet mellem dem end venlige Ord og Gaver, ingen Daarskab eller Uære, dog haabede hun og vidste ikke, at han var gift. Man ser, hvor fint Farverne er blandede, hvor delikat Marie véd at tegne Halvheden i Forholdet: *han* har ikke gjort det første Skridt, har kun ikke haft Styrke nok til at vise en Kongedatters Avancer tilbage; han har holdt Forholdet indenfor Ærbarhedens Grænser, men har ikke kunnet komme sig over at sige, at han var gift ovre paa den anden Side Havet. Nu føler han med Smerte, at et eller maaske begges Hjerter vil sprænges ved Skilsmissen, men lover sig at henstille alt til Prinsessens egen Afgørelse. Først tager han Afsked med Kongen og gaar saa til Datteren for at fremstille alt for hende. Men ulykkeligvis besvimer hun, saasnart hun hører Tale om Afrejse, og nu kan vor Helt ikke andet end tage hende i sine Arme og kysse hende: „Min søde Veninde, lad mig blot sige Jer dette, at jeg er Eders i Liv og Død". Tage hende med straks — som hun vil — kan han ikke, han staar i hendes Faders Tjeneste, og det vilde være et Troskabsbrud; derimod kommer han tilbage og er da en fri Mand og kan bortføre hende uden Vanære. Saa veksler de Ringe og Kys

— og alle hans brave Forsætter er, som saa mangen Mands, der kom for at bryde et Forhold, smeltet for hendes Taarer.

Eliduc kommer hjem og modtages godt af alle og især af sin trofaste Hustru; men han gaar tavs og tankefuld om, og hun sørger og beder ham sige, om nogen har bagtalt hende for ham. Da han har bistaaet sin Konge, rejser han — som han har lovet — tilbage til Exeter og bortfører nu Kongedatteren. Der rejser sig et Uvejr paa Havet, og Søfolkene ymter — ligesom i Jonas Bog — om, at der nok er en Skyldig ombord, som maa ofres, og det er naturligvis hende, Kvinden, som holder til med en gift Mand. Prinsessen besvimer, baade af Skræk og fordi hun hører, han er gift; rasende slaar Eliduc Skipperen ned og tager selv Styret, skaffer ogsaa Skibet uskadt i Land, men — den Elskede ligger stadig død hen. Fortvivlet tager han hende i sine Arme og rider til et forladt Gravkapel, hvor han lægger hende paa en Baare foran Alteret; han nænner ikke at begrave Legemet, længe sidder han klagende over det og lover aldrig mer at bære Vaaben, men at blive Munk. Havde det ikke været for hendes Kærlighed til ham, sukker han, kunde hun nu have baaret Dronningekrone... Saa rider han hjem, man aldrig viste han sin Kone et glad Ansigt, og hver Morgen efter Messe red han ud og sad over sin Elskedes Lig, der vidunderlig nok stadig holdt sig frisk og skønt. Den forgræmmede Hustru lod imidlertid sin Mands Veje udspejde, og i hans Fravær gik hun, ledsaget af en Tjener, ind i Kapellet, hvor hun saa Pigen ligge som en nysudsprungen Rose; hun tog Ligklædet bort og beundrede det skønne Legeme. Nu undrer hun

sig ikke længer over Mandens Sorg og føler den inderligste Medynk med ham; sørgmodigt resigneret føler hun ogsaa, at hun aldrig vil kunne vinde hans Elskov tilbage. Grædende sidder hun ved Medbejlerindens Lig, — det er en Situation af stor digterisk Skønhed. Da kommer i Tystheden en Væsel løbende over den forfaldne Kirkes Gulv. Hendes Tjener slaar den ned med sin Stok. Men det varer kun lidt, saa kommer Væselens Hun løbende frem med en rød Blomst i Munden, og da den har berørt sin Mage med den, lever han op. (En Naturmærkværdighed, som baade klassiske og østerlandske Forfattere vidste at fortælle om.) Straks byder Damen Tjeneren at snappe Blomsten, hun lægger den selv paa den Dødes Læber, og se! hun vaagner sukkende op af sin lange Søvn. Endnu skønnere udvikler nu Situationen sig; den fremmede Kvinde klager sin Nød, hvordan hun havde elsket og var flygtet med en Mand, der viste sig at være gift, og Ridderfruen maa selv trøste hende med at fortælle om, hvor dybt Manden sørger, og hvor lidt han skøtter om sin Hustru. Hendes egen Beslutning er straks fattet: de to skal eje hinanden, selv vil hun tage Nonneslør. Det sætter den heltemodige Kvinde ogsaa i Værk, og Eliduc „dulcement sa femme mercie" — hvad der jo heller ikke var for meget. Det varer iøvrigt ikke længe — slutter Forfatterinden, der her begynder at blive noget kristelig og maaske alligevel synes, Eliduc slap for billig — inden baade han og Prinsessen fulgte Hustruens Eksempel og gik i Kloster som hun. Og hun tog imod sin Efterfølgerske i sit Kloster som mod en Søster.

Hvor Marie muligvis kan have denne Historie fra, er

uden videre Interesse; som hun her har fortalt den, uden stærke Farver og uden dybere Kraft, med en lidt let løbende Damepen, er den alligevel helt bleven hendes egen, og der er i den lille Fortælling just den Blanding af selskabelig Verdenskundskab og fin, ironisk Sjælekendskab, af en følelsesfuld, meget overbærende Menneskelighed og virkelig moralsk Delikatesse, — som ogsaa senere skal kendetegne den ægte franske Kærlighedsroman.

Som den nydeligste Indledning til denne maa Maries Lais ses.

XVI. TRISTAN OG ISOLDE

Af mange folkelige Spillemandslais voksede der Romaner op. Om Tristans og Isoldes (Iseuts) Kærlighedshistorie har der været sunget og fortalt i gamle Lais, gennem hvilke deres Ry naaede ned allerede til de ældste provençalske Trubadurer. Snart stod dette cornwallske Elskerpar for Middelalderen omstraalet af en endnu højere Poesi end selve Oldtidens Æneas og Dido eller Flore og Blan-

chefleur. „Aldrig", hedder det i den ældste Behandling, man kan spore (Berols Kilde), „elskede nogen hinanden saa højt eller købte det saa dyrt". Viet af Skæbnen ved én Drik til Elskov og til Ulykke stod Parret for alle følsomme Hjerter med en dobbelt Hellighedsglorie om sig; deres Elskov var brødefuld — mente vel nok de gamle „Hængehoveder" —, men i hvert Fald undskyldtes de ved den skønne uimodstaaelige Lidenskab og lutredes ved al deres Trængsel. Som St. Preux og Julie eller Werther og Lotte for *deres* Samtid, var Tristan og Isolde for Middelalderen Kærlighedens Martyrer, uskyldige Ofre for den borgerlig kristne Samfundsmoral, — men i alle Unges Øjne var deres Skæbne alligevel misundelsesværdig, langt over den jævne Borgerlykke.

Intet Sagn har været hyppigere behandlet i Romaner, men der har hvilet en besynderlig Skæbne over Bevarelsen af disse. De første Behandlinger er der intet tilbage af; de ældste, vi har, er Fragmenter af to franske Versromaner fra det engelsk-normanniske Rige, Berols og Thomas' fra o. 1160—1170; saa mangler vi et Par senere franske Versebearbejdelser, men har en Prosaroman fra 13de Aarh.; paa tysk findes Versromaner af Eilhart v. Oberge (1190) og Gottfred af Straszburg (o. 1210) samt to andre Fortsættelser; endvidere er der et middelalderligt engelsk Digt Sir Tristrem, en islandsk Saga og endelig sene Folkebøger. Med stor Kunst har fransk filologisk Litteraturforskning imidlertid givet Frankrig dets Ejendom tilbage, idet den har ordnet de fremmede Bearbejdelser i to Familier, der viser tilbage henholdsvis til Berol og Thomas, og af det for hver Familie fælles bygget begge de to anglo-normanniske Romaner op udenom de

faa Fragmenter, vi virkelig ejer af dem. De er — som sagt — omtrent fra Marie af Frankrigs Tid. Berol er den mere folkelige og staar vel nok den oprindelige Behandling nærmere, Thomas er mere ridderlig. Medens det navnlig er Eilhart, der hjælper os til at rekonstruere Berol, hører baade Gottfreds Roman og Sir Tristrem og den islandske Saga til Thomas' Afkom. Meget smukt kan man følge Ridderromantikens Vækst, naar man sammenstiller de Berol-Eilhartske og de Thomas-Gottfredske Versioner.

At der ligger et oprindeligt cornwallsk eller vestskotsk Sagn til Grund, er der ingen Tvivl om. Men heller ikke, at der tidlig om den oprindelige Sagnstamme har lejret sig Sagntræk og Anekdoter, fra Antik og Orient, fra germansk og fransk, tildels allerede paa keltisk Grund, men yderligere i de franske Behandlinger. Som Digtningen fra Berol og Thomas har tiltraadt sin Runde gennem Lande og Tider, kan den i hele sin Farve og Tone kun meget betinget kaldes keltisk. Allerede Navnene viser Kosmopolitismen. Iseut mistænkes af nogle for at være germansk ligesom andre Navne paa Is, maaske = Ishilde, det er imidlertid ialfald meget tidlig blevet et keltisk Navn; hendes Fader Gormond er nordisk, og ogsaa Morolt synes germansk. Blanchefleur, Tristans Moder, er fransk, Isoldes Tærne Brangien (= Hvidbryst) derimod keltisk. Marc, Onklen, er keltisk og betyder Hest; dette har ført til Opdigtelsen, at han havde Hesteøren — hvilket forekommer i talrige Folke-Sagn; men ogsaa Historien om Kong Midas' Æselsøren og Hemmeligheden, der hviskedes ned i Sivrør, overføres i en særlig Episode til Kong Marc. Tristan endelig er keltisk (= Drostan), men Ligheden med det franske „triste" har virket paa

Navneformen og lagt et vist elegisk-tragisk Skær over ham paa fransk, som næppe har tilhørt den cornwallske Drostan. Denne har sagtens været en folkelig Helt af „Schlaukopf"typen — som Odysseus eller Biblens Jakob — den snilde Skælm, der forfulgtes af Skæbnen, men opfindsom og snarraadig vidste at sno sig i alle Omskiftelser. Han var Tusindkunstneren, der kunde svømme, brydes, fælde Drager, springe som ingen anden (man viste i Cornwall hans berømte Spring fra en Klippe); lige udmærket som Jæger og i at tilberede Vildtet, som Harpespiller og i at efterligne Fuglestemmer. Det Forhold, der bandt ham til hans Onkels Hustru, var kun en af Formerne for Skæbnens Forfølgelse af ham og et af Omraaderne for hans listige Skælmsstykker.

Der er en Forhistorie om Tristans Afstamning og Ungdom, som synes senere tildigtet over Motiver, laante rundt om fra og i en ridderlig og æventyrlig følsom Aand. En Ridder fra Wales eller Bretagne opholder sig en Tid hos Kong Marc, den berømte Sagnkonge over Cornwall og England. Kongens Søster forelsker sig i ham — de naive Enetaler og koket følsomme Samtaler minder om Æneasromanen —; medens han ligger saaret efter en Kamp, undfanger hun i Løn og under Taarer et Barn ved ham, og siden flygter hun med ham tilbage til hans Hjemland. Dér falder han imidlertid i Kamp mod sine Fjender, som nu tager hans Jord i Besiddelse, og den fortvivlede Enke føder i Sorg den i Sorg undfangne Søn, som tilmed ved sin Fødsel koster Moderen Livet. Tristan kaldtes den arveløse Dreng, og hans Liv skal svare til dette Sorgens Navn. Opfostret i Løn af en trofast Seneskalk bortføres han af Købmænd paa et Skib, slipper

imidlertid i Land og kommer til Kong Marc, hvor han vinder stor Yndest ved Hoffet. Tilsidst opklares det for ham selv og Kongen, hvem han er, og Kongen indsætter sin Søstersøn til Arving over Riget; den unge Helt drager dog først over og erobrer sin Fædrenearv tilbage, men kun for at overdrage Landet til sin trofaste Plejefader. Der er saa mange Heltes Ungdom i Folkesagn og Heltedigtning, som alt dette minder om; men ogsaa med Apollonius af Tyrus og den latinske Roman Ruodlieb er der adskillige fælles Træk.

Og nu begynder den egentlige Roman med, at Tristan, hjemkommen til Kong Marcs Rige, udfører den Bedrift i en Tvekamp at fælde Morolt, en Kæmpe, der kom over fra Irland for at kræve den aarlige Tribut til sin Svoger Irerkongen og det romerske Senat. Her som flere Steder er aabenbart Galfrid af Monmouths Krønike benyttet, efter Waces franske Versebearbejdelse; Motivet er jo iøvrigt meget almindeligt i Heltesagn. Det er en regulær Holmgang ude paa en Ø. Kæmpen falder for et vældigt Slag i Hovedet — en Stump af Tristans Sværd bliver siddende i Hovedskallen —, men han faar samtidig Lejlighed til at give sin Overvinder et Stik med et forgiftet Sværd, og døende betroer han ham, at kun hans egen Søster, Dronning Isolde i Irland, kan helbrede det.

Nu sygner Tristan hen, ingen kan læge hans Saar, og en uudholdelig Stank staar endda ud af dem, — noget som Gottfred overspringer, da sligt „ikke klinger godt i høvisk Tone". Som saarede Helte gør det i keltiske Sagn, lægger han sig ud paa et Skib og lader det styre, hvorhen det vil; tilfældig lander Skibet i Irland. Man ser, hvor lidt Sagnstoffet er sammenarbejdet, thi han vidste

jo dog selv, at det kun var her, han kunde faa Helbredelse. Som Morolts Drabsmand tør han imidlertid ikke give sig tilkende; han forklæder sig da paany som Købmand eller — som de ridderlige Versioner foretrækker — som Harpespiller og kommer til Kongsgaarden, hvor han kalder sig Tantris og bliver plejet og helbredet af Dronningen. Til Gengæld giver — efter den ridderlige Version — Tantris Kongedatteren, den yngre Isolde, Undervisning i Harpespil, i at digte lais, i at skrive og i fin Anstand (moralitas), saa Faderen ofte kunde lade sin Datter underholde hans Gæster med sine Færdigheder. Stadig angst for at genkendes, rejser Tristan imidlertid bort saa snart han er rask, skønt Dronningen gerne holdt noget længer paa den belevne Fremmede.

Atter levede han nu ved Marcs Hof. Men Baronerne, der var skinsyge paa Tristan og vilde berøve ham Tronfølgen, fik alligevel Kongen tvungen til at søge sig Hustru. Nydeligt indføjes her et Æventyrtræk. Medens de overtaler Kongen, flagrer nogle Svaler ind ad Vinduet, og en af dem taber af sit Næb et gyldent Kvindehaar; Kongen griber det og siger, at *skal* han gifte sig, maa de finde ham den, hvem det Haar tilhører. Tristan lover at drage ud og vinde ham den skønne med Guldhaaret, som ingen anden er end Irlands Prinsesse. De ridderlige Versioner forkaster imidlertid dette Træk som et taabeligt Paafund af Spillemænd; Tristan havde selv efter sin Hjemkomst prist den unge Isoldes Skønhed i saa høje Toner, og desuden ønskede Baronerne, at Tristan skulde sendes paa Frierfærd netop til Irland, hvor det jo var livsfarligt for ham at vise sig.

Saa drog Tristan da atter derover, midt ind i Faren.

Han kom i en heldig Stund. En Drage huserede fælt paa Øen og krævede daglig en ung Pige i Offer, og Kongen havde bekendtgjort, at den, der fældede Dragen, skulde faa Prinsessen til Ægte. Dette er jo et i den græske og germanske Sagnverden vidt udbredt Motiv. Tristan, som sædvanlig udklædt som Købmand, drog i Hemmelighed ud og dræbte Uhyret ved et Stød i Flaben — i Hjertet, siger Gottfred mere ridderlig — og skar Tungen ud og stak den ned i sin Brog — ind paa sit Bryst siger Gottfred —; men Dyrets Gift trak ind i Legemet paa ham og noget borte fra Dragen faldt han selv besvimet om. En ussel Seneskalk kom forbi Dragens Lig og tilegnede sig straks Æren for Drabet, red triumferende hjem og gjorde Fordring paa Isolde. Hun blev fortvivlet over Udsigten til at skulde ægte ham, men kunde umulig tiltro ham Stordaaden og gik ud med sin Moder for at se det fældede Dyr. Dér i Nærheden finder de saa den fremmede med Dragens Tunge; de bringer ham hjem og plejer ham, og han træder frem og beskæmmer Seneskalken ved at vise sin Trofæ og afsløre hans Bedrageri. Alt dette er aabenbart et selvstændigt Sagn, der helt akavet er indflettet i Digtet, det findes ogsaa i en egen lille keltisk Historie om „Helten og Hjorten med den hvide Fod"; maaske staar det ogsaa i Forbindelse med den græske Historie om Alkatoos, som paa samme Vis ved Dyrets Tunge legitimerer sig som Uhyrets Drabsmand overfor den, der vil tilrane sig Æren. I sine Grundtræk er det iøvrigt et meget almindeligt Heltesagn.

Forinden er det imidlertid opdaget, hvem Tantris er. Han sidder en Dag nøgen i et Badekar, og Isolde staar ved Siden og konverserer ham, alt medens hun ærgrer

sig over, at han, saa skøn han er, kun er en Købmand. Hun gaar og ser paa hans ophængte Vaaben, ser Sværdet, der endnu har Skaar fra Moroltdrabet; pludselig griber en Anelse hende, hun henter Stumpen, der var fundet i Morolts Pandeskal, og som hun har gemt — se! den passer, og i det samme farer det hende ogsaa gennem Hovedet, at Tantris jo er det samme som Tristan. Straks er hendes Beslutning taget at dræbe ham, som han sidder i Karret. Ret en sentimental pikant Situation, som de ridderlige Versioner nærmere udmaler: den nøgne Helt, der er i den unge Piges Vold. Tristan erindrer hende om, at han jo skal staa frem og værge hende mod, at Seneskalken tilraner sig Dragedrabet og hendes Haand. Det kæmper inde i den unge Pige, hun burde hade sin Morbroders Drabsmand, men hendes „milde wîplichheit", siger Gottfred, nænner ej at hugge til. Nu kommer ogsaa Moderen og sættes ind i Situationen; begge er tvivlraadige; naar den ene vil, holder den anden igen, ogsaa Tærnen Brangien giver (hos Gottfred) gemytfuldt pernilleagtigt sit Besyv med. Tristan slipper ud af Karret og knæler ned „for den lyse Kvinderad", der af den galante Tysker sammenlignes med Sol, Maane og Morgengry. Tærnen faar dem til alle tre at give hinanden Forsoningskys; især virker det, da Tristan meddeler, at han kommer som Frier for Kongen af Cornwall.

Isoldes Fader gaar ind paa Giftermaalet, og med stor Pomp og Hæder sendes Prinsessen, ledsaget af Brangien, med Tristan over Havet. Hidtil er der ikke Tale om Elskov mellem de to, kun Gottfred har antydet noget ømmere Følelser, men det falder dog som en Selvfølge, at Isolde med Glæde vil blive Kong Marcs Dronning.

Nu giver imidlertid Isoldes Moder Brangien en Elskovsdrik med, som hun skal skænke for de Nyformælede paa Bryllupsnatten for at betrygge Ægteskabets Lykke. Saadanne Elskovsdrikke talte Ovid om, saadanne bryggede baade Circe og Medea. Og nu sker den tragiske Fejltagelse. Isolde er bedrøvet og har Hjemvé, Tristan sidder ofte og trøster hende. En Dag, da Skibet i Vindstille er lagt ind i en Bugt, og Folkene er i Land, og det er hedt, skænker en Tærne Vin for dem. „Men nej, det var ej Vin, endda det tyktes saa. Det var en evig Smerte, den endeløse Hjertenød, som volded begge deres Død", udbryder Gottfred. For sent opdager Brangien, hvad der er sket: „Den Drik er Død for jer begge". Virkelig viser det sig, at „der Welt Unmusze", Verdens Urostifterske er kommen ind i deres Sind. Gottfred lader dem kæmpe noget imod, men Øjnene og Hjerterne stjæler sig til hinanden, Elskov, „den Farverske", gør dem baade røde og blege. Hun er den, som tager Initiativet, men paa Pigevis med Omsvøb: hun læner sig livsled op til ham og hendes Hoved synker ned, saa han med sin Arm maa omfatte hende. „Hvad fejler dig?" siger han. „L'amer er det, som volder mig Vé." Og saa spekulerer han over de tre Betydninger, som det Ord kan have. Er det „Havet"? Er det „den bitre" Vind? spørger han hende, men det er hende, der maa nævne den tredje Betydning som den rette, at det er „Elskov". „Min Tro, det gaar mig ligedan", siger han. Dette er vistnok et ældre, galant Ordspil allerede paa Latin. Og saa ledes Tristan — som Gottfred sødlig sentimentalt skildrer det, i Smag med „Daphnis og Chloe" — af Lægen Elskov til Isoldes Leje, og

Amor byder dem hinanden som Medicin for deres Sygdom.

Dette er det afgørende Punkt. En ren og pur Fejltagelse, villet af ingen, sætter hele Tragedien i Gang. Noget sligt hørte ikke hjemme i den store Helteepik, hverken i Iliaden eller Vølsungesaga eller Rolandskvadet; det er et romanagtigt Middel, og det er ogsaa i græsk-orientalske Romaner, vi nærmest træffer Forbilledet for slige Fejltagelser ved Drikke. Et saadant Træf kan ikke virke som den højeste Tragik — den, der føles som fremgaaet med Nødvendighed af en hel Aarsagssammenhæng, men der lægges til Gengæld noget æggende og stikkende, pikant i egentlig Forstand, ind i vor Smerte, derved at det stadig staar os for Øje, hvor ligesaa godt Ulykken kunde været usket, hvor meningsløst uforskyldt den er. Men for Middelalderbevidstheden staar tillige Tilfælde aldrig som Tilfælde, men som en mystisk Skæbne. Og saaledes lægger netop dette, at det er et Tilfælde det hele, noget eget højtideligt, næsten helligt over Tristans og Isoldes Elskov og Død; det er ikke menneskelige Indfald og løse Huskud, der kaster dem i hinandens Arme og ind i Ulykken, men mystiske Tilværelsens Magter, i hvis Haand Viljer er Voks. Denne Dobbelthed i Følelsen overfor Tristans og Isoldes Historie kan følges overalt i Middelalderen. For Berol er det blot det rene Trylleritilfælde; han begrænser ogsaa Virkningen til et bestemt Aaremaal. Og overfor en saadan Opfattelse maa de professionelle Erotikere i Trubadurerotikens Stil protestere mod, at dette skal kaldes Elskov. I Modsætning til Antiken, der betragtede Elskoven som en Art Sygdom, en Skæbne, der overgik Mennesker, var det jo Trubadurernes Lære, at Elskov

var en frivillig Bestemmelse om at dyrke Kvinden, en moralsk Viljesakt og derfor en Dyd, en Fortjeneste, og flere ridderlige Digtere fremhæver da ogsaa — som vi skal se —, at *deres* Elskerpar ikke har drukket sig Elskov til af en Trylledrik, men at den er Udslag af deres fri Tilbøjelighed. Mange foresvæver imidlertid mere eller mindre bevidst en Opfattelse af, at Drikken blot er et Symbol for Elskovs Naturmagt, — saaledes vel for Thomas og Gottfred, der da heller ikke begrænser dens Virkninger til noget Aaremaal. Naar den naive Bevidsthed forklarede Elskovs Pludselighed og Uafværgelighed udaf Galder og Runer eller en Guds Pileskud, maatte dette jo for en mere udviklet Bevidsthed blive til blotte poetiske Udtryk for den udover Fornuft og Vilje liggende Naturmagt, som aabenbarede sig i Elskoven og som derfor stillede denne udenfor Lov og Ret. Denne Opfattelse dæmrede i al Ridderromantikens Elskovspoesi og den ligger til alle Tider paa Romantikens Bund, og det borgerlige Samfunds og Kristendommens Moral har ogsaa til alle Tider maattet kæmpe mod denne farlige Oprørslære.

Skibet nærmer sig nu dette samme borgerlige Samfund, og Isolde sit Bryllup. Hun faar Angst, fordi hun ikke kan gaa som Jomfru i Brudesengen, og bevæger derfor Tærnen til at stedfortræde hende i Bryllupsnatten, — en Underskydning af den Slags, som der fables om i saa mange Sagn, og ogsaa i flere danske Folkeviser. Meget naivt skildres det, hvorledes Kongen er lidt ør af Vin og hvordan Tristan hurtig slukker Lysene. Men da Parret vel har modtaget Tjenesten af Brangien, bliver det dem ubehageligt at have en Medviderske, og meget raat og følesløst træffer Isolde Foranstaltning til at blive af med

det trofaste Tyende. Hun sender hende ud i Skoven med Mordere, der skal dræbe hende. Men de nænner det ikke; al hendes Brøde — forklarer Brangien dem ude i Skoven — bestaar kun i, at hun har laant sin Frue sit eget Brudelinned, da Fruens eget var blevet plettet; de vender hjem og præsenterer Dronningen en Hundetunge som Tærnens og fortæller hende, hvad Tærnen har sagt ude i Skoven. Denne fine Billedtale, der lyder helt østerlandsk bibelsk, rører Isolde, hun angrer straks bittert, og Morderne gaar til Bekendelse; Brangien kaldes hjem og er fra nu af de Elskendes betroede Hjælperske.

Disse indretter sig nemlig rolig paa at fortsætte Forholdet bag Mandens og Onkelens Ryg. Og fra nu af begynder en fortsat Kamp. De to kan ikke blive fra hinanden, gør heller ingen Forsøg derpaa; men Tristan har Uvenner ved Hoffet — især er der en klog, ondskabsfuld Dværg, saadan som de keltiske Sagn kender dem, — og de opdager Forholdet, angiver det for den gode Konge og stiller Fælder for de Elskende; ofte undgaar disse dem — Brangien er Dværgens Modspiller —, undertiden gaar de ogsaa i Fælden, og Tristan bliver forvist, men han vedligeholder alligevel Forbindelsen og tages efter kort Tid igen til Naade. Hele dette Forhold er — som antydet — vistnok oprindelig slet ikke taget følsomt-tragisk af Sagndigtningen; det er jo netop Gavtyveheltens Virtuositet at kunne klare vanskelige Situationer og dreje frække Voksnæser, og om Ægteskabsbruddets Komedie har alle Folks Fantasi moret sig med at ophobe Anekdoter; særlig det galliske Humor har altid haft en Forkærlighed for dette Tema. Tristanromanen har blot

vidst at lægge et følelsesfuldt Skær over de drøje Hanrejshistorier, — ligesom vi saa Marie gøre det. Elskovsdrikken bruges netop til at tage af for de uforskyldt Elskende; de føler sig begge — og ogsaa Læserne har følt den — som ansvarsløse, hvem alt er tilladt. Men fint hæves Forholdet ogsaa derved opover den plumpe „Fabliau"komik, at Ægtemanden ikke er opofret. I Sagndigtningen har denne Konge af Æseløren vel blot været den godtroende Nar, lettroende overfor Isolde, og nemt ophidset af Angiverne. Kong Artus bebrejder ham ogsaa hos Berol, at han er vankelvorn og let at løbe med. Men han anerkendes dog af Digteren og af selve dem, der bedrager ham, som godsindet, overbærende, og en ikke ringe Medfølelse samler sig om den „einvalt" og „wegelôse" Konge, som Gottfred kalder ham. „Kun hans store Kærlighed til Eder", siger Brangien en Gang til sin Frue, „har faaet ham til at bære over saa tit med Jer. Men I lønner ham daarlig."

Talrige Episoder udmaler Spillet og Modspillet. Kongen har forvist Tristan fra Hoffet, og de Elskende hentæres, skilte fra hinanden. Dog Tristan ved Raad. Der flyder en Aa forbi — eller oprindelig igennem — Isoldes Værelse (saa ejendommeligt og primitivt var den keltiske Privatbolig bygget), og ved Hjælp af Spaaner, der danner Tegn, sender han Bud om Stævnemøde ned ad Aaen ind til hende, — en List, der allerede findes i en ældre irsk Saga.

De to skal mødes — har Dværgen udspejdet — en Maaneskinsnat ude i Skoven ved et lille Vand. Kong Marc har sat sig paa Lur oppe i et Træ, udrustet med Bue og Pil (i Sagnets oprindelige Versioner forekommer

overhovedet, synes det, endnu ikke hverken Lanse eller Hest). Først kommer Tristan og bliver Kongens Skygge var i Vandet. Han staar som paa Gløder, tør ikke lade sig mærke med noget, men er angst for, hvordan det skal gaa, naar Isolde kommer. Dog — ogsaa hun ser straks Skyggen, og grebne af en fælles Indskydelse begynder de nu begge, til Opbyggelse for Kongen i Træet, en rørende Samtale om, hvor bagvasket deres uskyldige Venskab er blevet, og Tristan beder Dronningen om at tale hans Sag hos Kongen — navnlig angaaende Penge til at indløse sit Harnisk, som han har maattet pantsætte —; men hun erklærer, at det tør hun ikke, — ene og fremmed som hun er ved Hoffet. Ægtemanden bliver saa rørt, at han — som han siden fortæller — nær var falden ned af Træet. Næste Dag kalder han Isolde til Forhør, og i en hel lille Lystspilscene, fuld af Komediespil fra Isoldes Side, tager han Nevøen til Naade. Men Brangien moraliserer — man véd næsten ikke, om det er Gudsbespottelse eller naiv, laks Kristendom — over det Mirakel, Gud har gjort for dem; han er en sand Fader, der ikke har Hjerte til gøre *dem* ondt, der er „buen et loyal".

Eller en anden Gang er der af Dværgen strøet Mel mellem Sengene; Kongen og Isolde og Tristan sover i samme Værelse, og man mistænker, at naar Kongen er staaet op om Morgenen og gaaet ud, besøger Nevøen Isoldes Seng. De Elskende opdager imidlertid Melet, og Tristan springer med et af sine Kraftspring over fra sin Seng i Dronningens. Uheldigvis er han imidlertid nylig bleven saaret af et Vildsvin eller (siger den ridderlige Version) har just aareladt sig, og Saaret springer op at bløde paa Dronningens Sengelinned, og derved opdages

alligevel hans Besøg, endda han, da Folk kommer ind, ligger og snorker uskyldig i sin egen Seng. „Aa Gud, hvilken Sorg — udbryder Digteren — at Dronningen ikke havde taget Lagenerne af".

Isolde skal aflægge Ed og bære Jernbyrd paa sin Uskyld. For at komme til Domstedet skal hun og Følget over en Flod. Ved Bredden staar en skabet Tigger, og da Dronningen skal i Land fra Baaden, tilbyder han at bære hende ind. Hun omfatter ham med Arme og Ben, hun har straks genkendt, at det er den forklædte Tristan; han har budsendt hende, at hun blot skal være ved godt Mod. Og da hun kommer i Land, aflægger hun rolig Eden, at hun aldrig har haft nogen Mand i sine Arme uden sin Herre, Kongen, „— — ja, og saa den skabede Tigger nys!", og herpaa bærer hun uskadt Jærnbyrd. — Allerede i de gamle indiske Fortællinger og siden i græske Romaner havde den forslagne Elskerinde benyttet sig af saadanne tvetydige Eder. Der kan man se — udbryder i den Anledning den antiklerikale Gottfred haanlig til Geistligheden med dens „fromme Bedragerier" — dér kan man se, hvor haandterlig Kristus er, som et Ærme, der kan drejes og vendes, som man vil det, lige godt til Bedrageri og Sandhed!

Imidlertid — Kongen kan, trods alt, ikke forblive blind for, hvad der foregaar mellem de to. Han ser det — udvikler Gottfred følsomt — paa deres Blikke, deres Hilsen, deres Hænder, der saa ofte presses mod Hjertet. Der kommer nyt Brud og Domfældelse. Meget raat gaar det til hos Berol: Tristan føres hen for at brændes, men faar paa Vejen Lov til at gaa ind og bede i et Kapel og springer fra Kapellets Vindu med et vidunderligt Spring

udover en Klippeside, saa han slipper bort. Isolde skal ligeledes brændes, men paa Vejen kommer en Flok Spedalske forbi, og deres Fører foreslaar Kongen i Stedet at udlevere Synderinden til dem, saa kan hun være Fællestøs for dem alle (de Spedalske paastodes i Middelalderen at leve i en evig Brynde), det maa være den bedste Straf for en saadan forvænt Prinsesse. Uden Betænkning udleverer Kongen hende, og hoverende trækker de af med den Grædende. Men fra et Baghold bryder Tristan frem og splitter Skaren ad; ingenlunde værdigede han — siger Berol, den begyndende Ridderligheds Digter, — saaledes som tidligere Sangere havde paastaaet, at drage Sværd, men hans tro Ven, der var med ham, nøjedes med at banke dem med en Knippel. Saa drager han afsted med den frelste ud i Skoven.

Thomas derimod udelader alt dette; Kongen forviser dem blot begge, og Tristan forsyner sig med lidt Penge, tager sin Harpe, sit Horn, sin Kaarde og sin Hund med sig, og Haand i Haand gaar de Elskende, uden at gøre Indsigelse, henrykte bort fra Hoffet.

Skoven var jo altid alle Fredløses Tilflugt, — i de engelske Robin Hood Sange som i islandske Skovgangssagaer. Som i disse poetiseres ogsaa i „Tristan og Isolde" Frihedsromantiken og det robinsonagtige Naturliv i Skovens Dyb. De Elskende bygger sig — siger Berol — en skjult Løvhytte, og Tristan gaar paa Jagt og afretter sin Hund til at kunne tage Vildtet uden at halse; han kan ogsaa eftergøre alle Fugles Stemmer, saa de samler sig om ham. Kærligheden til Dyr kommer i det hele her, som hos Marie, frem som Led i Følsomhedens og Naturfølelsens Udvikling. Hos Gottfred — maaske allerede

hos Thomas — kommer endda hele en Hofmands rousseauistiske Natursværmeri frem. De to Elskende lever af deres Kærlighed, det er al den Spise og Drikke, de bryder sig om, og deres Hof er Linden, Engen, Nattergalesang. Men samtidig arrangerer han dem, ret meningsløst, en prægtig „Kærlighedsgrotte" derude i Skovdybet og kan ikke blive træt af at skildre dens Marmorvægge, Ædelstensglans, Krystalseng — i Smag med Trojaromanens „Chambre de beauté" — han giver den imidlertid en vidtløftig allegorisk Udtydning og fortæller følsomt, at han selv ofte har været i en saadan Kærlighedsgrotte, endda han aldrig var i Cornwall, — ofte gik han ud paa Jagt, men istedenfor at fange Vildt, havnede han altid i denne Grotte. Om Morgenen — fortsætter han — vandrede de Elskende om eller sad og lyttede til Kildens Pludren og fulgte dens rindende Vande. Naar Solen steg højere, satte de sig ind under Lindene, der stod udenfor deres Grotte, og Vinden susede kølende i det skyggende Løv, medens de fortalte hinanden sørgelige Elskovshistorier fra Ovid. Saa forlystede de sig med at spille og drage paa Jagt. En Morgen gik de saaledes Haand i Haand; alle Skovfuglene hilste dem med deres kunstfærdigste Triller, Blomsterne saa dem leende i Ansigtet og Duggen funklede i Morgenlyset og kølede deres Fødder. Det var som hele Naturen vilde hilse dem til Farvel. De gaar nemlig om i en urolig Stemning; Dagen før har de hørt Hundeglam rundt om, og de frygter for, at Kongen er ude at jage i Nærheden.

Ganske rigtigt — Kongen jager; han vil forsøge at sprede det Tungsind, som hviler over ham, siden hans Hustru, som han stadig elsker, er borte. Og ved Middags-

tid, da de Elskende har lagt sig ind at sove i deres Bolig, kommer tilfældig en af Jægerne og ser gennem en Revne, hvor de ligger . . og henter straks Kongen, der kommer listende, beredt at dræbe de Skyldige. Men heldigvis ligger de fuldt paaklædte, med draget Sværd mellem sig, som Uskyldigheden selv. Ingen Luft rører sig, intet Blad skælver, gennem Løvtaget lister en Solstraale ind og forgylder Isoldes Ansigt, „saaledes sover de Elskende, de tænker ikke paa ondt, de har ingen andre end sig selv i Landet". Den dragne Kaarde mellem de Elskende — det er jo det gamle Tegn paa Uskyldighed, som vi finder det baade i „Amis og Amiles" og i „Vølsungesaga", men her er det enten et rent Tilfælde, at de to ligger saaledes, eller — som Gottfred motiverer det — en List, fordi de aner, at Kongen er paa Jagt. Den gode Konge bliver da ogsaa til Nar. Han havde allerede løftet Sværd, men rørt slipper han det af Hænde, og staar og bliver helt forelsket ved at se paa sin skønne Isolde; han beslutter at liste bort igen, men vil blot efterlade dem et Tegn, at han har været der og ikke vil dem noget ondt, — ligesom David, da han har overlistet Saul i Hulen. Han ser, hvordan hendes sarte Ansigtshud brunes af Solen og trækker en af sine Handsker af og hænger den skyggende for; tager tillige en Ring af hende — ak! hendes Fingre er blevne saa tynde, at det gaar let nok — og sætter sin i Stedet, ligesom han ogsaa bytter Sværd. En lignende Historie om en godmodig Ægtemand findes blandt de gamle Trubadurbiografier og er, noget ændret, gaaet over i et Digt af Chr. Winther.

Men nu ophører — efter Berols Version — en skønne Dag Trylledrikkens Virkning; de tre Aar, hvori den

havde Kraft, var udløbne. Tristan begynder en Dag, han er paa Jagt, at angre, at han ligger ledig og ikke længer udfører Heltegerninger. Isolde paa sin Side begynder at angre, at hun har byttet sin Dronningeværdighed og det rige Hofliv bort mod denne Elendighed, og begge bliver enige om, at de har „male usé notre jovente". De spadserer saa til en Eneboer, der en Gang før forgæves har forsøgt at vække deres Anger — den Gang paaberaabte de sig Drikken —, ogsaa nu erklærer Isolde, at hun ikke vil angre, men at de er villige til at skilles. Og Eneboeren er straks rede med en meget rummelig Skriftefadersamvittighed. Gud tilgiver alt — siger han — hvor slemt det saa er, og hør nu lidt, Dronning, for at dække Synden og tage Skammen bort er en Smule „bel mentir" paa sin rette Plads. Og ved hans Raad og Medvirkning arrangeres det snart saaledes, at Isolde kommer til Hæder og Værdighed igen under Forsikring om, at der aldrig har været andet end sømmeligt Venskab mellem de to; Tristan derimod maa forlade Hoffet og drage i Krig. Kongen vil give ham Penge med, men det afslaar han og drager stolt af Sted efter Afsked med Isolde; saalænge Isolde kan se ham, vender hun ikke Øjet bort, og hun har lovet ham, at naar han sender Bud efter hende, skal hverken Mur eller Taarn holde hende tilbage.

Noget anderledes i de ridderlige Versioner, hvor Drikkens Kraft ikke er tidsbegrænset. De Elskende tages endnu en Gang til Naade; Gottfred udvikler fint, hvorledes Kongen, forblindet af sit eget Begær, „véd og dog ikke vil vide", hvad der stadig er imellem dem; paa den Maade — fortsætter han med en temmelig slap Moral — er det hans egen Skyld, at det gaar, som det gaar; de

kan egentlig ikke siges at bedrage ham, saa aabent som de gaar til Værks. Men endelig paatræffes de i Haven en hed Sommermiddag, i en Situation, der absolut ikke kan mistydes, og Tristan maa definitivt drage bort. „Nos cors partir or convient, — mais l'amor ne partira nient" siger de til hinanden.

Tristan kommer over til Bretagne — det er hele Tiden det „keltiske Hjørne", Historien bevæger sig; Wales, Cornwall, Irland og Bretagne, med Atlanterhavets Bølger som Bro imellem —; og her sker der det, at Tristan ægter en anden Isolde — Iseut aux blanches mains. Han bliver nemlig Ven med Hertugens Søn Kaherdin og taler ofte med hans Søster, til hvis Kammer Kaherdin gærne førte ham. Hendes Navn bevæger ham sært, han gør hende sin Kur og digter Sange: „Isot ma drue, Isot ma mie — en vus ma mort, en vus ma vie"; *han* mener sin egen Isolde, men *hun* mener ham; „den stakkels Kvinde" tror sig — som Gottfred følelsesfuldt skildrer det — elsket og gør selv fler og fler Tilnærmelser, og Tristan har hende først kær, fordi hun byder hans Vemod ny Næring, men efterhaanden søger han Trøst og Glemsel hos hende. — Om dette Dobbeltforhold er Rest af en Sol-Myte er ikke godt at vide; i „Eliduc" saa vi paa lignende Maade Helten stillet mellem to Kvinder, den ene i England, den anden i Bretagne, og ogsaa dér var deres Navn omtrent ens. Et raffineret sentimentalt Sujet er det i alle Fald, og i Thomas' ridderlige Version belyser Tristan sin Sjælskonflikt i lange Monologer, i Smag med dem i „Romanen om Troja"; men et meget originalt Stykke Psykologi udgør de, — paa én Gang naivt raa og sværmeriske som de er i deres nøgne Oprigtighed.

Isolde — siger Tristan til sig selv — længes vist ikke længer saa meget efter mig; nu har hun jo sin Mand, med hvem hun plejer Elskov. Skifte Sind kan hun nu ganske vist ikke have gjort, ellers vilde jeg have mærket det paa mig, som hun ogsaa omvendt vilde mærke det, om jeg gjorde det. (Det er den Tro paa gensidig Fjernvirkning mellem sympatiske Sjæle, som allerede indeholdes i Folkesagnenes naive Historier om, hvordan de hjemmeblevne paa en efterladt Haarlok eller Kjortel kan se, hvorledes det til enhver Tid gaar de bortrejste; — Historier, som nu flere Gange tages op i Elskovsromanerne som en Art Iscenesættelse af Lyrikernes stadige Forsikring om at have byttet Hjerter med deres Elskede). Imidlertid — svarer han sig selv — ifærd med at glide bort fra mig er hun nu alligevel, ellers vilde hun have sendt Bud efter mig. Naar hun hver Nat favnes af sin Mand, kan hun ikke længer gaa og føle Savn, men maa efterhaanden vænnes til at elske *ham*. Nu vil ogsaa jeg tage en til Ægte og se om jeg kan finde Lyst uden virkelig at elske. (I en slig Hævn — bemærker Forf. — er der baade Elskov og Vrede, han gør, hvad han egentlig ikke vilde.)

Han ægter da Isolde Hvidhaand, — men da det kommer til Stykket, kan han ikke beslutte sig til at have Samliv med hende. Tanken paa hans rigtige Isolde holder ham tilbage, og han finder en Art raffineret Selvplageri i at være gift og dog afholdende. Stadig længes han over til Cornwall, og Isolde derovre længes ikke mindre. Hun sidder og synger „lais" og spiller paa sin Harpe; „sødt synger Damen, og Stemmen føjer sig efter Strængelegen, Hænderne er skønne og Sangene fagre, sød er Stemmen og tyste er Tonerne." En vidunderlig, sørgmodig roman-

tisk Stemningsduft staar der af de dejlige Vers: „La dame chante dulcement, — la voiz accord a l'estrument, — les mains sunt beles, li lais bons, — dulce la voiz et bas li tons". En Gang faar hun sendt fra sin Ven en Hund med Bjælder om Halsen; den har en Fyrste skænket ham, og naar dens Bjælder klinger, glemmer man al Sorg, derfor sender Tristan den til sin Veninde, for at hun ikke skal savne ham. Isolde tager glad mod Hunden, men — da hun mærker, at dens Bjælders Klang faar hende til at glemme sin Ven, tager hun Halsbaandet og kaster det i Søen: hun vil ikke have Trøst, mens han lider. Saadanne glemselbringende Fegaver var jo en gammel Opdigtelse, men den asketisk sentimentale Vending er aabenbart Romanens. Ovre i Bretagne har Tristan ude i Skoven en hemmelig Grotte, som han af kunstfærdige Mestere lader smykke med forgyldte Billeder af Isolde og Brangien; det er af den Art mekaniske Kunstværker som de i Trojaromanen; der udstrømmer Vellugt af dem, og Tristan gaar ofte ud og favner Isoldes Billede og mindes sin Elskede. Den Slags noget uhyggelige Historier om Kvindestatuer, der favnes som levende Kvinder, gaar fra sene Oldtidsforfattere igen i Graalsromaner og Krøniker og peger maaske hen paa en vis plump Folketro angaaende nøgne antike Kvindestatuer.

Isolde Hvidhaand bar med smuk Resignation sin Jomfrustand i Ægteskabet. Kun et Tilfælde — det er en Anekdote fra en gammel irsk Saga, som her benyttes — faar hende til at røbe Forholdet for sin Broder. Kaherdin har nu en Forklaring med Tristan, som — næsten med samme Ord som Lanval i Maries Digt, da hans Ligegyldighed overfor Kvinder foreholdes ham — forsvarer

sig med, at han har en Veninde saa smuk og prægtig, at selv hendes Kammerpige overgaar Kaherdins Søster. Det forlanger Hertugsønnen imidlertid at se, før han tror det. Han drager saa med over paa Besøg til Cornwall, hvor Tristan igen har hemmelige Stævnemøder med Dronningen, medens Kaherdin og Brangien snart udgør et andet Par. Og flere saadanne hemmelige Besøg fortælles der om i Romanen; om forvovne hemmelige Besøg, som en landflygtig eller fredløs aflægger i sit Land, holdt allerede Heltedigtningen af at fortælle — om den franske Renaud af Montauban, om den islandske Grette, om den engelske Robin Hood fortaltes saadanne Historier, og flere af dem overføres nu paa Tristan. En Gang staar han i Hemmelighed i hendes Have og eftergør Nattergalens klagende Toner, saa søde „at der er intet Hjerte, selv en Morders, der jo ikke vilde blødgøres derved," og hun genkender straks, at det er hendes Ven. En anden Gang kommer han, forstilt som Gal, oversmurt med Rødders Saft, med Kølle i Haand og klædt i Vildmandsdragt, til Kong Marcs Hal, hvor han i forblommede Galmandsord morer sig med at fortælle Kongen og alle de Tilstedeværende om sin og Dronningens Elskov. „Lad mig faa Jeres Dronning" siger han, „jeg skal føre hende op til et Glasslot over Skyerne, som Solen lyser igennem og Vinden ikke kan naa, til det Krystalslot vil jeg bringe min Elskede", og han minder Dronningen, saa hun bliver helt forvirret og ikke véd, hvad hun skal tro, om Dragekampen, om Bægret, de begge har drukket af... Hun tyer op i sit Kammer, den Gale skaffer sig Vej derop; han vil omfavne hende, siger, det er hendes egen Tristan — men hun rykker

tilbage, kan ikke genkende ham i den sælsomme Forklædning, bag den paatagne Stemme. Han minder hende om endnu mere, som kun de to véd, om deres Liv ude i Skoven, beder om at se sin gamle tro Hund. Og den alene kender straks sin Herre, sprænger sine Baand og slikker ham og gøer — et Træk, der jo minder om den hjemvendte Odysseus' Hund . . . Endnu mange flere følsomme Episoder udmaler i den senere Prosaroman de to adskilte Elskendes Længsler og Smerter. Her plages Tristan desuden af Jalusi, fordi han mener at have opdaget, at hans Isolde elsker Kaherdin, Svogeren fra Bretagne; ikke blot i Forstillelse, men for fuldt Alvor bliver han her afsindig af Sorg og sidder ude i Skoven ved en Kilde og græder og digter sin Svanesang. Isolde paa sin Side vil nu dræbe sig, ligesom Dido; pyntet som paa sin Kroningsdag lister hun ud i Haven for at „dø i Skønhed" midt i den dejlige Sommerdag. Hun staar allerede grædende, med Tristans Sværd støttet mod et Træ for at styrte sig i det, da Kongen, som har udspejdet hende, kommer og hindrer hendes Forsæt . . .

Tilsidst bliver Tristan ovre i Bretagne saaret af et forgiftet Sværd; ingen Urter vil hjælpe, og han kalder Kaherdin til sig og beder ham rejse over og minde Isolde om hendes Løfte, og at nu er det Tid at komme. Kun 40 Dages Frist kan han give, efter den Tid vil de kun finde ham død. Som et forgiftet Saar engang førte ham over at søge Redning hos Irlands Dronning Isolde, saaledes ligger han nu igen forgiftet og kan kun finde Redning eller Trøst hos Datteren Isolde. Hvis hun følger med, skal de hejse hvide Sejl, ellers sorte. Men til Isolde Hvidhaand skal det kun nævnes, at det er en forfaren Læge-

kvinde, der skal hentes. Dog Hustruen har staaet udenfor og hørt alt; „alt for grusomt vil hun hævne sig paa den, hun elsker over alt." Men hun forstiller sig og lader venlig.

Tristan ligger og længes, lader Sengen bære ned til Stranden, og „holder blot Livet tilbage i sig" for at gense sin Elskede. Hun er straks taget afsted, er ogsaa allerede nær Bretagnes Kyst. Men et Uvejr rejser sig, Skibet truer med at forgaa. Havde hun blot faaet sin Ven at se — klager Isolde — skulde hun gærne dø. Men saadan er vor Elskov, at ingen af os kan lide Smerte eller dø, uden at den anden ogsaa gør det. Om vi dog blot kunde dø i hinandens Arme, lægges ned i én Kiste. Dog, drukner jeg her paa Havet, kommer du nok ogsaa til at dø paa Havet (stadig denne Tanke om Fællesskab i Skæbne for de sympatiske Sjæle!), og hvem ved, saa sluger maaske én Fisk os begge og maaske fanger Nogen Fisken, genkender vore Legemer i den og begraver os sammen! . . . Men jeg snakker, — blot Gud vilde lade os komme sammen, saa jeg enten kunde helbrede ham eller vi begge kunde dø i samme Dødskval.

Inde i Land ligger Tristan elendig, vender og drejer sig og længes; det er den yderste Frist nu. Men fuld af List kommer Hustruen og siger, at nu synes Skibet, — hvad det ogsaa virkelig gør. Er du vis i din Sag — spørger Tristan med tilbageholdt Aandedræt — og hvad Farve har Sejlet? „Helt sort er det." Aldrig kendte Tristan større Smerte, han vendte sig mod Væggen; Isolde vil ikke komme. Tre Gange sukkede han hendes Navn, og dermed var han død. — At det paa en eller anden Maade er de hvide og sorte Sejl i det græske Theseus-

sagn, der her gaar igen, synes utvivlsomt, og ligesaa iøvrigt vistnok et andet antikt Sagn — om Paris, der før Helena havde elsket den lægekyndige Nymfe Oenone og dødsaaret søger tilbage til hende efter Bistand. Som det var en „tilfældig" Fejltagelse, der voldte de to's Elskov, skyldes ogsaa Tragediens Afslutning en tilfældig Fejltagelse. Thi at det er af Skinsyge, Isolde Hvidhaand siger sort for hvidt, er vistnok blot en senere, ridderlig følsom Motivering; i den primitiveste Form af Digtningen er det blot af et rent „Kvindelune", hun sagde sort for hvidt.

Simplest og skønnest er Slutningen givet netop i denne (Eilharts) Version. Da Isolde lander og hører Klagerne over Tristans Død, udbryder hun blot et „Ve mig! o Tristan! han er død!"; hun blegnede ikke, rødmede heller ikke. Hun græd heller ikke mer, men hendes Hjerte gjorde hende meget ondt. Ved Liget ligger den anden Isolde højt jamrende, — uskyldig, som hun jo (i denne Version) er i hans Død. Taareløs kommer den rette Isolde ind og siger: „Kvinde, rejs dig! lad mig komme til. Tro mig, jeg har mere Ret til at græde end du. Jeg har elsket ham højere." Og saa falder hun ned og dør tavst ved hans Side.

Men paa Isoldes Grav plantedes en Rosenbusk, paa Tristans en Vinranke. De slyngede sig sammen over Gravene, da de voksede op, og hvor meget man end beskar dem, var de ikke til at holde fra hinanden. En gammel vidt udbredt Folketradition, der vel oprindelig har indebaaret Troen paa en virkelig Forvandling af de Døde til Planter, men ialfald er det skønneste Billede for, hvorledes de heller ikke i Livet kunde holdes fra hinanden.

XVII. FRANSK RIDDERLIGHED

RIDDERLIGHED og høvisk Dannelse — siger en nordfransk Digter fra Slutningen af det 12te Aarh. — havde først haft sit Hjem i Grækenland og siden var de flyttede til Rom, men nu er de dragne til Frankrig, og gid de maa forblive dér. I Virkeligheden var det ogsaa i alle de europæiske Lande anerkendt, at Frankrig nu var Sædet for alt „Chevalerie" og al „Courtoisie". Ved Siden af Henrik 2.'s og hans poitouske Dronning Alienors Hof blev det Fyrstehofferne i Flandern og Champagne, i Nedrelothringen og Hainaut, talrige mindre nordfranske Slotsherrers Hoffer og — en Menneskealder senere — Kongehoffet i Paris, der afgav Blomstringsstederne for det ridderlige Liv og den ridderlige Digtning. Alle de

kulturelle og litterære Indflydelser, vi i det foregaaende har forfulgt, mødes og sammenarbejdes her til en organisk Helhed.

Paavirkning af provençalsk Trubadurerotik skimtedes — som vi har set — baade i Trojaromanen, der forfattedes af en Klærk ved Henrik 2.s Hof, og her og der i Maries lais og Thomas' Tristan. Dronning Alienor, som selv var Sønnedatter af den ansete Trubadur Grev Vilhelm 9de af Poitou og havde arvet sin Farfaders glimrende og elskværdige Selskabstalenter, var fremfor nogen Mellemleddet mellem Sydfransk og Nordfransk. Som hun havde forladt sin første Gemal Kong Ludvig af Frankrig, — „en Munk, ikke en Fyrste", sagde hun om ham —, saaledes blev Forholdet ogsaa hurtig slet nok mellem Kong Henrik og hende. Han havde sine Friller, — bl. a. den sagnomstraalede „skønne Rosimunda", — og hun intrigerede og æggede Sønnerne til Oprør mod ham, saalænge at Kongen tilsidst satte hende under fængselsagtig Bevogtning. Men før denne Katastrofe holdt hun selskabeligt Hof i Rouen, i London, i Limoges og drog bl. a. flere Trubadurer til sig. Bernard de Ventadour var hendes Gæst i Rouen og digtede Elskovssange til hende; „den unge, muntre og fortræffelige Dronning", siger den gamle Trubadurbiografi, „modtog ham med Fornøjelse og gjorde ham til „seignor de tota la soa cort." Hendes Søn Richard, der helt følte sig som Sydfranskmand, levede i stadig Omgang med Trubadurerne. Bertran de Born var først hans bitre Fjende, men blev siden vunden af den unge Fyrste og besøgte ham i Rouen, en anden Trubadur fulgte ham paa Korstog, og ved Richards Død genlød Sydfrankrig af Trubadurer-

nes Æresdigte over hans Minde. Han var ogsaa selv Trubadur, fejdede i Sange med Dauphinen af Auvergne og Kongen af Frankrig og skrev en smuk Klagesang om sit Fangenskab i Østrig; snart digtede han — synes det — paa provençalsk, snart paa fransk.

Mellem de nordfranske Hoffer og de anglonormanniske og anjouske havde der været forskellige Fyrsteforbindelser. En flandersk Prinsesse havde været Henrik 1. af Englands Dronning, og flere af den nye anglonormanniske Litteraturs Værker var tilegnede hende. Grevskabet Champagne forenedes med det midtfranske Grevskab Blois under en Søn af den litterære Fyrstinde Adèle af Blois. En anjousk Prinsesse blev gift med en Greve af Flandern og blev Moder til den litterære Mæcen Philip af Elsass. Men især var det Dronning Alienors Døtre, der ligesom deres Moder blev en Art Missionærer nordpaa for provençalsk Kultur. Marie ægtede Greven af Champagne og holdt i 1170erne og 1180erne et meget søgt Hof i Troyes; Søsteren Aelis blev gift med Greven af Blois, en Broder til Maries Gemal. Og hver i sin Kreds bragte de Trubadurerotiken paa Mode blandt de nordfranske Baroner og Damer.

Allerede i nogen Tid var provençalske Melodier og Sange blevne sungne heroppe, de gik under Navnet „sons poitevins"; ogsaa Trubadurer kom lejlighedsvis herop. Men fra den sidste Tredjedel af det 12te Aarh. blomstrede der ved de store og smaa nordfranske Hoffer en adelig Hoflyrik frem, helt efter Trubadurkunstens Mønster. Som i Syd digtede baade Fyrster som Grev Thibaut af Champagne, Lensbesiddere som Conon af Bethune og Slotsherren af Coucy, Riddere som Gace Brulé, borger-

lige Trouvèrer som Jean Bodel fra Arras. Efter Trubadurernes Mønster var hele den kunstige Versform, hele den vedtagne poetiske Stil og selve den ydmyge Dametjeneste, som udgjorde Indholdet. Blot var nordfransk Sprog jo mindre formrigt og nordfransk Naturel et væsentlig andet end det sydfranske, og kom der tidlig noget kunstigt og konventionelt ind i det provençalske Trubadurvæsen, saa blev de nordfranske Herrers Imitation nærmest en rent dilettantisk Selskabsleg. Det er ogsaa saa godt som udelukkende de erotiske og selskabelige Genrer, man dyrker; den politiske Sirventes finder ingen Jordbund heroppe. Enkelte af Elskovssangerne viser nogen Personlighed. Der er ganske originale Billeder nu og da i Greven af Bethunes Sange; paa hans Segl (se Billede S. 339) ser man ham i fuld Rustning knæle ned for sin Dame, omfattende hendes Haandled som en Vasal, naar han hylder sin Lensherre. En Tid levede han ved Maries Hof i Troyes og besang hende, men spottedes af „de Franske" for sin Artoisdialekt. Til Damen af Fayels Ære skrev Slotsherren af Coucy Digte, som aander en naturlig Hengivenhed for „ma très douce chière amie"; min Elskov — siger han — er saa forvoven som Barnet, der skriger „por la bele estoile avoir — k'il voit haut et cler seoir". Grev Thibaut, der viede en beskeden Afstandshyldest til selve Dronning Blanca af Castillien, Ludvig d. helliges myndige Moder, viser i mange Sange en Del Smag for lærd Allegori og Mythologi, men tillige virkeligt Elskovsnaturel og ægte fransk Finfølelse. „Mine Sange — synger han — er fulde af Harme og Smærte, jeg véd ikke, om jeg synger eller græder. Jeg ved ikke, hvordan jeg har det med min troløse Skønne, men „un

peu la hais trop amoureusement". Og naar Digterne — som f. Eks. Richard de Semilli — holder sig til friere Versformer, synger de ofte helt muntert og friskt. Richard fortæller f. Eks., hvordan han har mødt sin Dame i Selskab med andre ude at spadsere langs Seine — hendes Fod er saa lille og Skoen saa nydelig, og hun gaar saa net paa den —, og han skildrer fornøjelig en Dameturnering: hele Udrustningen, Stumper af livligt Ordskifte, og ængstelig for sine Damer anraaber han som en Art Omkvæd i hver Strofe en ny Helgen med sit „Gardés moi mes dame, mes Sire Saint . . ."

Men ellers er alt temmelig blegt og banalt. Al den sværmeriske Hyperbelstil, som Elskovssmigeren naturlig iklæder sig i en Sydfranskmands Mund, bliver kold Konvention hos de Nordfranske. Forstandigt og tørt gennemarbejdes Billederne om Hjertet, der er i Fangenskab hos den Tilbedte, og som hun bør sørge for, faar Straa og Brød i Fængslet, og om hendes Skønhed, der som en Pil skyder Tilbederen gennem Øjet: hendes Øjne er Odden, hendes Bryn er Buen, hendes Lokker Pilens Fjær. Kun nu og da lyser en friskt ud af det ridderlige Liv greben Lignelse op. Ellers er det kun det ‚spirituelle og subtile i Erotiken, som den nordfranske Aand ret forstaar at udvikle. Paris var jo ikke for intet Skolastikkens Sæde. Al den Skarpsindighed, hvormed man i Paris' Skoler definerede abstrakte Begreber eller analytisk leddelte aandelige Foreteelser, blev ogsaa tidlig af Lyrikerne anvendt paa Elskovslivet, og i Lyriken som i Skolastiken klæder man sine Tanker i allegoriske Abstraktioner og Personifikationer. Nu optræder i Digtene ikke blot „Prix" og „Honneur", men ogsaa „Attente", „Espoir", „Pitié" og „Doux-

Semblant" som talende og handlende Personer, og den Skønnes Hjerte bliver et Fængsel, hvis Lænker er „Bon-Espoir", Laasen er „Bel-voir" og Vogterne „Beau-Semblant" og „Dangier". En Digtgenre, man særlig excellerede i, var, betegnende nok, de saakaldte „jeux-partis", en Efterligning af de provençalske Versdebatter om et eller andet erotisk Spørgsmaal. Saadanne Debatter udfægtedes f. Ex. ofte ved Thibaut af Champagnes Hof. Hvilken Ægtemand — spurgte man — er mest at beklage: den, der har Mistanke, eller den, der har Beviser? Hvilken af to Elskende er ulykkeligst: den, der mister Synet, eller den, der mister Hørelsen? Hvilken Dame elsker højest: den, der af Omhu for sin Elsker forbyder ham at deltage i en Turnering, eller den, der af Omhu for hans Ære opfordrer ham dertil? Selskabslege, hvori der jo er adskilligt puerilt, men dog ogsaa den samme Interesse for psykologisk og moralsk Kasuistik, der er vedblevet at bære Konversationen i franske Saloner, fra Marguerite af Navarras til Pretiøsernes, fra Marivauxs til Bourgets Dage.

I saadanne Elskovsdebatter har Marie af Champagne hyppig siddet til Doms og afgivet „Kendelser" sammen med sine Damer, ligesom hendes Moder Dronning Alienor eller Vikomtesse Ermengarde af Narbonne gjorde det syd paa. Sagtens kom ogsaa nordfranske Riddere og Damer ofte til Marie eller til Grevinde Margrethe af Flandern eller Dronning Aelis af Frankrig med Tilfælde ude fra det virkelige Liv og spurgte dem, hvordan man efter høvisk provençalsk Tænkemaade burde dømme og handle, ligesom man kom og forhørte sig om de nye Moder i Dragt og Manerer. Der er en Page, som har været po-

stillon d'amour for sin ridderlige Herre hos hans Dame, men Pagen og Damen har forelsket sig i hinanden. Hvad skal man gøre ved saadanne Forbrydere? De er gode nok — svarer Grevinde Marie — til at beholde hinanden, men de bør udstødes af det gode Selskab. En Dame har taget sig af en ung Ridder, som endnu var ganske ubehøvlet, og tilladt ham at tjene hende og har derved opdraget saalænge paa ham, til han er bleven et Mønster paa gode Manerer og gode Sæder; nu kommer en anden Dame og byder ham sin Elskov, og Ridderen vender sig til hende og forsømmer den første. Hvad skal man mene herom? Det er yderst forkasteligt handlet, baade af Ridderen og hans anden Dame — svarer Grevinden af Flandern —; ved at give Ridderen hans Opdragelse har den første Dame erhvervet sig Krav paa at beholde ham for sig.

Disse og lignende Afgørelser indregistreres omstændeligt i en kuriøs latinsk Bog fra ca. 1200: „De arte amandi", forfattet af en Klærk Andreas, der var ansat ved Pariserhoffet og som skrev for en fornem ung Mand — for pligtskyldigt at advare ham mod at betræde Kærlighedens Veje, men dog samtidig (hvad der optager næsten hele Bogen) sætte ham grundig ind i alt til den nye „Comme-il-faut" Elskov henhørende. Den betegner ret den skolastiske Aand, der bemægtiger sig den høviske Elskovskunst og sætter den i System, forvandler den til Doktrin. Af provençalske og nordfranske Digteres Versdebatter og af Exempler fra alskens Ridderromaner har vor Klærk samlet sig et stort Materiale sammen, som han med fin Dialektik og plumpt Pedanteri søger at bygge op til et Læresystem for det gode Selskab. Han

giver saaledes ogsaa en Samling Formularer for, hvordan en Friersamtale passende bør falde, alt efter de talendes forskellige Stand. Der er en Række Rubriker, efter som det er en uadelig, der taler til en ligeledes borgerlig Kvinde eller til en adelig, en højadelig eller endog en fyrstelig Dame, eller det er en menig Ridder, der taler til en borgerlig Kvinde eller til en Ridderdame eller en fornem Fyrstinde osv. osv. Efter de forskellige Kombinationer er Tonen dristigere eller ærbødigere, jævnere eller mere snirklet hos Bejleren og undergiven og beæret eller overlegen og afvisende hos Damen. Bag det stive Latin mærkes ofte den levende Tale og de forskellige Samfundsklassers Omgangstone. Videre meddeler Klærken ogsaa Kærlighedens Lovbog, saaledes som en Ridder har hentet den fra Kong Artus' Hof. Blandt dens 31 Love — som Andreas har uddraget af Trubadurlyrik og Ridderromaner — er saadanne som: at Elskov skal være hemmelig, at Ægteskab ikke er nogen gyldig Grund til at vægre sig ved at elske, at man kun kan elske én ad Gangen, men godt kan elskes af flere, at ingen bør ophøre at elske uden gyldig Grund og at man i to Aar bør sørge over sin afdøde Elskede. Det læres tillige, at den sande Elsker maa sove daarligt og savne Appetit, at han maa blegne i sin Elskedes Nærværelse, at han kun bør finde Smag i, hvad der frivillig tilstaas ham af den Tilbedte, men at han nødvendigvis er skinsyg og ved den ringeste Anledning mistænker hende for det værste. Psykologisk Iagttagelse og en vis moralsk Finfølelse, — som man ser — Side om Side med rent konventionelle Regler, som for et nyt Selskabsspil.

Bliver Troubadurerotiken i det nordfranske Ridder-

selskab afklædt sin lyriske Karakter og omdannet til spirituel Følelsesanalyse og sentimental Morallære, saa er Nordfrankrig paa den anden Side den gamle episke Heltedigtnings Hjemsted, og den mandlige Side af Ridderkulturen fik heroppe baade i Livet og Litteraturen en ganske anderledes fyldig Udvikling end i Sydfrankrig.

De normannisk-engelske Konger var mer og mer blevet Fyrsteidealer efter Riddernes Hjærter: tapre og ærelystne, gavmilde og pragtlystne. Allerede Henrik 1. havde vundet stort Ry for Ridderlighed, da han efter en Kamp ved Noyon med sin Lensherre, den franske Konge, saa højsindet gav de af Fangerne fri, der, paa én Gang Vasaller af ham og den franske Konge, havde valgt at opfylde Lenspligten mod den højere Lensherre. Hans glimrende Hof i 1130erne havde givet Farver til Galfred af Monmouths og Waces Skildringer af Kong Arturs Sagnhof. Men endnu mere blændedes dog Samtiden af den overdaadige Pragt, hvormed Henrik 2 kunde sætte sit Kongedømme i Scene, — det brogede, luxuriøse Følge, med hvilket hans Kantsler Thomas Beckett paa Gesandtskabsrejser holdt sit Indtog i franske Byer eller det næsten byzantinske Festapparat og Ceremoniel, med hvilket Richard Løvehjerte kronedes i Westminster. Fra Ungdommen af stod Richard for Samtiden som Indbegrebet af Ridderlighed og Fyrstelighed. Lidet eksemplarisk var og blev han, baade som oprørsk Søn og Vasal, som Ægtefælle og som Konge over et Rige, han ganske forsømte. Men han var høj og af vældig Styrke, havde Sans for alt, hvad der tog sig ud, var altid munter og uforsagt, „gavmild som Titus, veltalende som Nestor", et Indskydelsesmenneske, som uden at afveje Chancerne

gav sig ind paa lysende Foretagender, dumdristigt tapper og elskende Æren, dertil ogsaa af en vis ialfald tilsyneladende Iver for Kirkens Sag. Fuld romantisk Glans kastedes der over hans Skikkelse, da Trubadurernes Afgud, Sydfrankrigs Urostifter, med ét efter sin Kroning forvandlede sig til Korsfareren. Samtidige Beretninger skildrer ham i poetisk Glans paa Korsfærden: galopperende afsted paa sin ædle spanske Hest — „en Maler kunde ikke have gjort den smukkere" — i sin rosenrøde Kjortel med indsyede Sølvhalvmaaner og sin broderede Skarlagenshat, med prægtige Vaaben og gyldne Sporer; strængt holdende Tugt og Orden i sin Hær — „ingen Kvinde maatte følge med uden Vaskekoner, der skulde være saadanne, som ikke kunde friste til Synd"; — forvoven kastende sig ind i æventyrlige Ekspeditioner og ganske fordunklende Philip August; afvindende den ædle Kong Saladin Beundring og overbydende ham i Høfligheder og i Højsind; tilsidst forladt af den skinsyge franske Konge og forraadt af sin Broder derhjemme, ilende forklædt tilbage gennem Tykland, hvor han i lang Tid holdtes i et forsmædeligt Fangenskab af den tyske Kejser.

Fra Kong Saladins Skikkelse straalede der Samtiden en lignende Glans af ridderlig Poesi imøde, og Digtningen vidste at fortælle, hvorledes han af Bertran de Born lod sig undervise i ridderlig Elskov, og hvordan han af en fangen Ridder lod sig belære om Ridderskabets Love og modtog Ridderslaget, med en symbolsk Udlægning af alle dets Ceremonier.

De nordfranske Fyrster og Riddere søgte baade i ydre Glans og ved glimrende Ridderfærd at komme

med i Væddekampen for Ridderlighedens Pris. Vidt Ry gik der om den Fest, Grev Balduin 5 af Hennegau gjorde, da hans Søn blev slaaet til Ridder, om Turneringen ved Soissons i August 1175 og ved Trasignies 1169; den store Fest, som Kejseren af Tyskland gjorde i Mainz 1184 i Anledning af sin Søns Ridderslag, overstraalede dog alle andre, og en Mængde nordfranske Fyrster og Riddere deltog i den. Og fra Gottfred af Bouillon og Balduin af Flandern til de Riddere, der erobrede Konstantinopel 1204 og vandt Sejren ved Bouvines 1214, kan Krønikerne opvise en Række lysende nordfranske Ridderskikkelser.

Ridderinstitutionen organiseres og udformes mer og og mer af de nordfranske Jurister og Ceremonimestre. Graderne, hvorigennem den Unge stiger op mod Ridderværdigheden, Ridderslagets Ceremonier, Heraldiken og Turneringsreglerne — alt sligt fæstnes i Praksis og udarbejdes i Theori. Og i latinske Afhandlinger og franske Læredigte udvikles et Begreb af ideal Ridderlighed, som Adelen søges opdraget til. En af Henrik 2's Klærke Johan af Salisbury lærer i sit store Værk „Polycraticus" at Krigerstanden har sin Mission ligesaa vel som Gejstligheden, men ligesom kun de er rette Gejstlige, som er ordinerede, saaledes er alle Krigere, der ikke er ordinerede, kun Røvere og Voldsmænd. Ordinationen bestaar i Omgjordelsen med Sværd og i Ridderslaget; det er et Sakramente ligesom Præstens. Den ordinerede Krigers Mission er at beskytte Kirken, ære Præster, værne de Smaa og Svage mod Voldsmænd og udgyde sit Blod i Kamp for Andre. De Krigere, der tjener deres Fyrste saaledes, er hellige, og det er en smuk Sæd, at Ridderen,

den Dag han omgjordes med Sværd, gaar i Kirken og lægger Sværdet paa Alteret og derved indvier sin Færd til Guds Tjeneste. De klærkelige „Doctrinals" og „Enseignements", der vrimler frem, vil som Regel ingenlunde forvandle Ridderne til Munke. De skammer udtrykkelig Fyrsterne ud, naar de ikke holder Hof og gør Fester, hædrer deres Riddere og forstaar at „biau despendre", som den tyske Kejser gjorde det ved sin glorværdige Mainzerfest. De forfærdiger Skakbøger og Jagtbøger til Opdragelse i Ridderlighed, og regner saavel smukke Klæder som Turneringer og Kamp med til sand Ridderlighed. „Man skal leve, saa der staar Larm om En" synger de ridderlige Digtere; man skal søge Kamp og Møje, „Magelighed er Ærens Død, — Æren kræver Legemets Nød," man skal ud i Fare og paa Æventyr for at „valoir" ɔ: gøre sig gældende og vise, hvad man duer til. Men Ridderæren betones mer og mer som Ridderlighedens Kærne, og der lægges et finere og højere moralsk Indhold i den end før. Alt Krigerliv udvikler jo af sig selv en Æresmoral; Styrkefølelsen og Modet skaber Ærlighed og et vist Højsind, Kammeratskabet og Disciplinen udvikler Troskab og Trofasthed. I den nationale Helteepik, som endnu Ridderborgenes Haller genlød af oppe i Nordfrankrig, var denne militære Æresmoral stadig forherliget. Men den udformes nu af det løse, omflakkende Ridderskab, af det forfinede Selskab og af de skolastiske Klærke — udformes i Retning baade af det kristeligt humane, det spidsfindigt forfinede og det bravurmæssigt forfængelige. Kirken indprænter, at Ridderen skal beskytte de Svage og Kvinderne, ofre Gods og Guld for Dyd og Ære, højmodig tilgive sine Fjender. Selskabs-

livet lægger Finfølelse, Beskedenhed, Høflighed, Dametjeneste ind i Ridderærens Begreb, men ogsaa smaalig Prikkenhed og Forfængelighed. Turneringerne og det vandrende Ridderliv vænner til megen tom Bravade, mange raffinerede Tilspidsninger af Æresbegrebet, megen letfærdig Leg med Liv og Lemmer. Ridderærens Begreb udformes til en Doktrin og faar sin Lovbog, ligesaavel som Riddererotiken.

I de rige nordfranske og flanderske Egne, hvor der i Forvejen var et blomstrende litterært Liv, udfolder sig nu en overvældende Romanproduktion. En Konkurrent til Heltedigtningen, er den paa mange Punkter dog en Fortsætter og Efterligner af denne, men den er fremfor alt dens bevidste Modsætning. Rundt om fra flød Stoffet sammen. Korstogene, i hvilke Flanderns og Lothringens Adel jo havde en Hovedandel, bragte varig Forbindelse med Byzans og Orienten. Den lothringske Fyrsteslægt blev Konger af Jerusalem, over Venedig blev de flanderske Handelsbyers Forbindelser med Østen stadig flere, og Forbindelserne besegledes, da Grev Balduin paa det 4de Korstog blev Kejser i det byzantinske Rige. Korstogsepiken og de græsk-østerlandske Romaner, vi har skildret i „Flore et Blanchefleur" og „Escoufle", skreves da ogsaa netop heroppe i Nordfrankrig. Fra det anglonormanniske Rige kom samtidig de bretonske Sagn og Digte, og nede fra Midtfrankrig importeredes Alexander- og Trojaromaner. I alt dette romantiske Stof indarbejdes nu først ret heroppe den professionelle Ridderlighed og den fra Provence indførte Hoferotik, og derved naar Ridderromantiken sin fulde Udfoldelse.

XVIII. BRETONSKE ROMANER

„BRETONSKE ROMANER" kaldtes de fleste af disse nordfranske Romaner fra Slutningen af det 12te og fra det 13de Aarh. De henlagde Scenen til „de to Bretagners" Verden og byggede paa Stoffer og Motiver fra den keltiske Sagnkreds, men de blandede samtidig talrige antike og orientalske Elementer ind og gav den digteriske Fantasi fri Tøjler. Enkelte Forfatternavne — Chrestien de Troyes, Raoul de Houdenc, Renaut de Beaujeu, Guillaume le Clerc — har holdt sig, men de fleste er anonyme af disse Romaner — om Durmart le Galois, Meraugis de Portlesguez, Ider, Gliglois, Perceval, Gauvain, Chevalier as deus epees, le Bel Desconu og hvad alle de andre Artushelte hed.

Overfor Karl d. store, hans Hof i Aachen eller Laon og hans tolv Paladiner havde allerede Galfrid af Monmouth og Wace stillet den gamle cornwallske Sagnkonge Artus med hans Hof i Carduel (i Cumberland) og hans Riddere af det runde Bord. Det er ogsaa ham og hans Hof, Romanerne nu gør til deres Centrum. Der er paa mange Punkter en karakteristisk Modsætning. Karl var den hvidskæggede, urgamle Kejser „au fier vis", altid i Rustning og i Krig for Kristenhedens Sag, vældig i Kamp, vredladent bulrende i Raadet, men ogsaa majestætisk indesluttet i sin Ælde og sin Hellighed, Guds Salvede og Guds Tillidsmand, der modtog Himlens Aabenbaringer og støttedes af himmelske Mirakler. Artus er „le bon roi", smuk og i sin Adfærd ganske som en ung Mand; men, om han end lejlighedsvis kan være tapper nok, farter han kun sjælden selv om i Krige, i Reglen sidder han fredelig paa sit Slot, muntert og vennesælt kun tænkende paa Fester; han kan ikke taale — erklærer han — at se mørke Ansigter om sig. Han hører Messe og gør de ydre Ceremonier med, men der er intet præsteligt ved ham, han staar ikke i noget mystisk Forhold til Himlen, tværtimod repræsenterer han den helt verdslige Ridderlighed, „die Welt", som ganske har frigjort sig for Kirken. Han er et Mønster paa fyrstelig Gæstfrihed og Gavmildhed, en anden Alexander. Hans Hof og hans Bord staar aabne for alle, han strør Gaver om sig; naar Tristan kommer som Tigger til Hoffet og beder om en Kappe, tager han straks sin af og giver ham den. Mod alle er han høflig og høvisk. Det kunde ikke falde ham ind som Kejser Karl at sige „Hold Mund" til sin Ærkebisp eller slaa (sin) Roland paa Øret; altid søger han

tvertimod at stifte Forlig mellem Ridderne. Naar Damer kommer paa Besøg, iler han dem imøde og løfter dem selv af Sadlen. Han er højmodig, hans Mission er at være alle Svages Beskytter, Opretter af al Uret. Daglig kommer der da ogsaa Folk til Hoffet og anraaber om Hjælp, og ingen drager uhørt bort. Især er det Damer, hvis Ægtemænd har forladt dem eller som har lidt Overlast og Fornærmelse; thi Artus er fremfor alt Damernes Ridder, og ved hele hans Hof raader Damer og Dametjeneste.

Artus og hans Dronning Guenievre sidder i Højsædet, og omkring et rundt Bord alle Ridderne, uden at nogen har Forrang for de andre. Hans Søstersøn Gauvain er Mønsterhelten, Ridderskabets Blomst, Ridderen uden Plet og Lyde. Han er de Betrængtes Skjold, der altid kommer til i yderste Øjeblik, den ideale Ven, som hjælper Helten ved hans Bedrifter. Han er høvisk, munter, en Dyrker af Kønnet, men mest af Kampen; altid roses han dog for „mesure" — Takt og Selvbeherskelse —, og med en særlig Respekt kalder Digterne ham „Monseigneur" og „Messire Gauvain". Hans berømteste Æventyr er det med den grønne Kæmpe, — en aabenbart gammelkeltisk Skovjætte, der helt klædt i grønt, paa en grøn Hest indfandt sig ved Nytaarsfesten hos Kong Artus og udfordrede til en Prøve i Mod og Styrke. Han vilde holde sin Hals hen til Hug for en af Ridderne, mod at denne til Gengæld Aaret efter skulde staa for et Hug af ham. Ingen tør tage Udfordringen op, uden Gauvain. Han slaar Hovedet af Kæmpen, dog — denne tager det ganske roligt paa igen og sætter Ridderen Stævne til næste Nytaar ved „det grønne Kapel"; dér skal saa Gau-

vain staa for Slag. Henimod næste Aarskifte rejser ogsaa denne, skønt det synes den visse Død, samvittighedsfuldt ud for at finde det grønne Kapel; paa Færden stilles — som det viser sig, af selve den grønne Kæmpe — ogsaa hans Lojalitet som Ven paa Prøve bl. a. overfor kvindelig Forførelse, — det er vistnok den orientalske „Venneprøve", der her gaar igen. Og Gauvains Uforfærdethed og Troskab bestaar Prøven smukt; kun én lille Plet faar hans Hæders Skjold, men den græmmer han sig ogsaa ligesaa meget over som Dronning Dagmar over de snørte Ærmer.

Saa er der Ivain, Løveridderen, som engang havde frelst en Løve i Kamp med en Slange og nu — som Androkles eller Hieronymus — følges af det taknemlige Dyr, der bistaar ham i kritiske Situationer. Og der er Lancelot og Perceval, som vi kommer tilbage til. Den lystige Person er Seneskalken Keu. Oprindelig var han ikke tegnet usympatetisk, han er tapper, men altfor dumdristig, altfor tillidsfuld; han tiltvinger sig altid Lov til først at forsøge ethvert „Æventyr", der tilbyder sig ved Hoffet, men ligger hver Gang under. Efterhaanden fremstilles han mere ondartet, som fejg og falsk, Ufredsstifteren, hvis giftige Tunge navnlig altid gaar ud over Damerne.

Til Karl d. stores Paladiner danner disse Artus' Riddere i flere Henseender Modsætning, allerede i deres Ydre. De er nok stærke, bredskuldrede som hine; men det slanke og elegante fremhæves navnlig ved Figuren: den smalle Midje, de lange, smalle Fingre, den højthvælvede Vrist er særligt aristokratiske Skønhedstegn. Artusridderen har blondt lokket Haar og er skægløs; hans Ansigtsudtryk er ikke som Paladinens „fier, hardi", men

lyst, skært, leende: „face tendre, chière riante, vis joyos"; „han lyste klarere end nogen Ædelsten" hedder det; Ansigtet har en blomstrende Farve, er som „Rose i Majmorgen". Øjet er straalende, mildt; Munden er lille, men har fyldige Læber, er „som en Pigemund", Hagen er kløftet eller har Smilehul, Halsen er lang, fyldig, „hvid som en Piges". Artusridderens Skikkelse er paa én Gang kraftig og gracil, lige saa egnet til Kamp som til Hofliv og Elskov.

Der leves i Fest og Glæde ved Artus's Hof. Snart holdes der Turneringer, snart Jagter. Vi ser Selskabet efter Maaltidet, medens Kongen sover til Middag, sidde i Kreds og forlyste sig ved at fortælle Oplevelser; Dronningen præsiderer i Kredsen, Keu giver Ondt af sig og vises til Rette af hende. Eller vi ser dem i Teltlejr ude i Skoven under de flere Dages Jagter. Den, det lykkes at fælde den hvide Hjort, har Ret til at kysse den skønneste Dame ved Hoffet; — i de gamle keltiske Sagn fik Sejrherren Lov at skære sig det bedste Stykke Kød ud ved Aftensmaden.

Men Artushoffet danner kun Udgangspunktet og Slutningscenen i Romanerne. Artusridderne er ikke til før et ørkesløst Selskabsliv i Nydelse. De vil ud i Verden og søge Æventyr, for bagefter — som en af dem siger — at have noget at fortælle om i Selskab. Mangen Morgen erklærer Artus, at han ikke vil røre Mad, før der har præsenteret sig et eller andet Æventyr. Det lader heller aldrig vente længe paa sig. Snart kommer — som vi saa' — en Kvinde og klager over, at en Kæmpe har bortført hendes Ven eller øvet Vold mod hende. Eller en Kvinde er bleven røvet fra sin Ven. Snart er det en Kæmpe, der

kommer og udfordrer. En Dame falder paa, at hun vil have Vidunderhjorten med de hvide Ben, der vogtes af fire Løver etsteds inde i Tykningen af Skoven. Eller en Jomfru kommer ovre fra Irland og bebrejder Heltene deres Uvirksomhed; de skal blot komme over til hendes Ø, til et Slot dér, som er saa fuldt af Hexeri, at ingen tør overnatte i det. Efterhaanden overbyder Romanerne hinanden i de sælsomste, spændingsvækkende Indgangsscener. Midt i Salen viser sig et Skakbrædt af Sølv og Elfenben og forsvinder igen; det erklærer Artus straks, at han vil have. Eller en hvid Hjort springer tværs gennem Hallen, bag efter den en Hund og en Jomfru; en Ridder kommer til og griber Hunden, en anden tager og bortfører Jomfruen, og nu faar tre af det runde Bords Riddere naturligvis straks Ordre af Kongen til, den ene at forfølge Hjorten, den anden og tredje at sætte efter den røvede Jomfru og Hund. Eller endelig: der lander en Baad, som der ingen er paa uden et Lig, i hvilket en Lansespids sidder fast; i den Afdødes Haand er et Brev, hvori den Dræbte forlanger at hævnes af den, der kan trække Stumpen ud, men han vil ikke formaa — tilføjes der — at udføre Hævnen, uden han faar Hjælp af den, der kan trække Ringene af Ligets Hænder.

Saa drager da en eller flere af Ridderne ud for at udføre det Æventyr, der saaledes frembyder sig. Ofte er det ogsaa en ukendt Yngling, som just samme Dag er kommen til Hoffet og som af Kong Artus faar Lov til at prøve sine Kræfter paa det. Ud paa Landevejen, ud i den vide Verden gaar det, — som man i de græske Romaner fartede om tilsøs, saaledes her til Lands. Kun er det ikke, som hist, lidende Helte og Heltinder, der omtumles af

Tilskikkelser, fanges, sælges o. s. v. og modstandsløst undergiver sig Æventyrene; her er det modige, handlelystne Riddere, der selv *søger* Æventyrene og tager det op med dem. Det er hele Korstogstidens og det omflakkende, løse Ridderskabs Poesi, disse Romaner giver — det samme Landevejens uberegnelige, omvexlingsrige Liv, som er vedblevet at lokke ad Vagabondlysterne i os — som kaldte ad Simplicissimus og Gil Blas, ad Peregrine Pickle og Wilhelm Meister og Kenelm Chillingly —, men som navnlig i hine Tider, hvor saa meget uroligt Blod endnu ikke kunde forme sig efter Samfundslivets faste Rammer, gjorde Landevejene usikre og Kroerne overfyldte med farende Folk af alle Samfundsklasser. Virkelighedsscenerіet og det hele Rejseapparat er i disse bretonske Romaner endnu kun temlig løst og vagt antydede; ganske som i de keltiske Sagn fartes der stedløst om over „la blanche lande", gennem „la forêt avantureuse", forbi „l'orgueillus castel fort", og i Reglen er der endnu ikke Værtshuse, men man overnatter hos en eller anden fattig „vavasseur" eller i et forfaldent „tour des merveilles". Alt er paa det uvisse i dette Landevejsliv, og alt bærer Fare i sig. Naar man skal ind i en Skov — „s'enforester", som det hedder med et særligt Ord — er det altid med en særlig Beklemmelse for Røvere; naar man kommer til en Skillevej, maa man vælge i Blinde. Oftest møder man imidlertid saa en eller anden, som fortæller, at den ene Vej, det er den sikre og gode, den anden derimod er besværlig og saa farefuld, at næsten ingen er kommen levende frem. Ufravigelig vælger Ridderen naturligvis den sidste. Ganske planløst lader han sig af sin Lyst til Æventyr sinke og aflede fra sit

Maal; han maa tage alt med undervejs. Inde i Skoven, lidt fra Vejen, hører han det skrige om Hjælp og ser en Ridder sprænge afsted med en Dame slængt over Hesten, — saa maa han efter dem. Eller han kommer til en Bro, og ved den har en Ridder posteret sig, og enhver, der vil over, maa erklære Ridderens Dame for skønnere end sin egen eller ogsaa optage en Kamp med ham. Eller man passerer et Slot, hvori der bor en Ridder, som kræver Tribut af alle Forbifarende.

Slige tributkrævende Slotsherrer eller Voldsmænd var jo kun, hvad det virkelige Landevejsliv hyppig nok bød paa. Ofte er det ogsaa gamle Sagn og Æventyr, som i mer eller mindre ukendelig Form gaar igen. Men tit er det blot de rene, løse Paahit. „Les contes de Bretagne sont si vains et plaisants" hed det. Det føles straks paa disse Romaner, at de vilkaarligt og letfærdigt skaltede og valtede med alleslags fremmede Sagn- og Æventyrforestillinger, der ikke havde levende Rod i Folkets egen Jordbund, ikke respekteredes og ikke forstodes i deres Sammenhæng, men kun var Stof for den legende Fantasi. Der var intet af Karl d. store-Sagnenes „Erdgeruch" over dem, det var blot flygtige, flakkende Luftspejlinger. Det galdt snart alene om at byde over i overraskende og Nysgerrigheden pirrende „Aventures". Man sammenhober alleslags Bizarrerier. Her kommer Ridderen til et Herberge, hvor Værten giver sine Gæster de lunefuldeste og absurdeste Ordrer og dræber enhver, der vægrer Lydighed; Ridderen opfylder imidlertid uden Indsigelse alle hans meningsløseste Forlangender og ender med at faa hans Datter (det synes at være det walisiske Æventyr om Kilhwch). En anden Gang møder man en Ridder, der drager rundt

med et Fugleskræmsel af en Dame, som han viser alle mulige Galanterier og skinsygt vaager over; hist kommer en Dame ridende, der for at straffe sig selv for en Grumhed, hun har vist en Ridder, sidder bagvendt paa Hesten og ogsaa har Vrangen af Klæderne udad.

Som i de græske Romaner opholdes og sammensættes Handlingen yderligere ved alskens Fejltagelser og Misforstaaelser. Man løber vild af hinanden; Damen, som Ridderen skal ledsage, bliver borte for ham undervejs, og naar han under sin Søgen efter hende kommer til et Herberge, er hun lige taget derfra, og ingen véd i hvad Retning. Yderligere Fejltagelser og Forvirring volder det, at Ridderne i deres tæt tillukkede Fuldrustning jo næsten er ganske éns Jernvæsener, som kun kan kendes ved deres Skjoldmærke eller Hjelmsmykke og som derfor bliver helt inkognito, naar de skifter disse; ogsaa Damerne er med deres Hovedbind, som næsten helt skjuler Ansigtet, lette at forvexle. Snart kæmper man med en forkert Ridder, maaske med sin bedste Ven, snart løber man bort med den fejle Dame. Ogsaa spiller Intriganter de Elskende forfalskede Breve i Hænde for at sætte Ondt imellem dem.

Men dertil kommer saa alle Slags Overnaturligheder. Der er et Slot, f. Ex. med en „lit perilleux", som naturligvis Ridderen straks forlanger at overnatte i; ved Midnat farer der en flammende Lanse ind ad Vinduet og gennemborer Sengetæppet og er nær ved at dræbe ham selv. Der er et andet Slot, han kommer til, „la gaste cité"; det har tusen Vinduer, i hvert af dem staar en Jonglør med sin Strengeleg og et brændende Voxlys; det er forhexet, og en klog Mand har sagt Guinglain, hvordan ene Trylleriet kan

hæves: han maa kun ved en Forbandelse svare paa deres venlige Hilsener og skal gaa ind i Hallen og vente dér. Det gør han ogsaa. Den ene Troldkæmpe efter den anden kommer ind, men overvindes af Ridderen. Saa slukkes alle Jonglørernes Lys, i Mørket høres der uhyggelig Larm, og Ridderen bliver bange, men gør Korsets Tegn for sig. Noget efter kommer en Slange snoende sig ind, med flammespyende Øjne, men en dejlig Kvindemund. Den er det, Ridderen skal kysse; ved dette „fier baiser" løses Forhexelsen, og Slangen bliver til en dejlig Prinsesse. Eller der er en Kilde, som risler under et skønt Træ, der aldrig taber sine Blade; ved den hænger et Guldbæger. Naar Ridderen tager Vand i Bægret og helder det ud over Kildens Stenindfatning, rejser der sig først en vældig Storm. Den stilner dog straks efter af, og der bliver klar Luft og en vidunderlig Stilhed, kun er Træet helt fuldt af den sødeste Fuglesang. Men saa kommer der en vild Kæmpe farende med stor Larm og kalder Ridderen til Regnskab, for at han har voldt Stormen; han skal betale det med sit Liv.

Keltiske og østerlandske og alle mulige Æventyrmotiver blander sig i disse Overnaturligheder. Kilden med Stormen og Jætten findes i „1001 Nat"; Træet med den dejlige Fuglesang kommer fra Brandanus-Legenden, som er en kristnet Oversættelse af gamle keltiske Sagn. Slangen, der ved et Kys bliver til Prinsesse, synes byzantinsk-østerlandsk; i Mandevilles Rejser er Historien knyttet til Hippokrates' Datter, — maaske ved en pudsig Misforstaaelse; han havde nemlig en Søn, der hed Draco. Etsteds skimter man Medusa-Sagnet i en Episode om en „laide semblance", et Uhyre, hvis Blik ingen kan ud-

holde. Og naar et andet Steds en Ridder lokkes ned i et Slots underjordiske Kammer, faar en Lanse i sin Haand, der gør ham kraftesløs, en Ring paa sin Finger, der volder Glemsel, og sættes til at væve og gøre Køkkenarbejde for en Dame, synes det som om en eller anden antik, enten litterær eller billedlig Fremstilling af Herakles hos Omfale ligger til Grund. Men navnlig er de ondskabsfulde Dværge, de fagre Troldkvinder, de vilde Kæmper, „de farlige Heder" og „æventyrlige Skove" utvivlsomt hentede fra keltiske Sagn og Digte.

Og mange Steder mærkes hele keltiske Myter at ligge bagved Romanernes Handling. Det er just dette, der lægger en saa stemningsfuld Dobbeltbund, et saa fantasiæggende Perspektiv i disse bretonske Romaner, at der skimtes en anden, overnaturlig Verden bagved, ukendt for Forfatteren selv eller mistydet af ham, men just ved hans Forsøg paa at menneskeligøre den, kun des mere fantastisk og besynderlig. Her fortælles der om en Slotsfrue, der lader sit Slot bevogte af en Ridder; han maa staa og kæmpe med alle, der kommer til Slottet, indtil han overvindes af nogen, saa bliver han fri, men Sejrherren maa nu overtage Vagten, til han finder en Afløsning. Den vogtende Ridder bliver — saaledes fortælles Historien andetsteds — til Gengæld hendes Gemal, og Slotsfruen ægter saaledes stedse sine Gemalers Drabsmænd. Helt følsomt berettes et tredje Sted den samme Historie saaledes, at det er en Dame, der for at beholde sin Elsker ene for sig, har aflokket ham det Løfte, at han vil forblive i en Have hos hende, saa længe til nogen overvinder ham; han kæmper nu med alle, der vil ind i Haven og hænger de overvundnes Hoveder op paa

Havemuren, men selv længes han blot efter at blive besejret for at slippe fra sin kedelige Post. Alle disse Versioner er — føler man snart — kun Forsøg paa at menneskeliggøre keltiske Sagn om Feer, der bortfører Mænd til deres Rige og beholder dem hos sig som Elskere, hvor meget de saa end længes hjem; indtil der kommer andre dødelige og dræber eller befrier de første og selv nyder Feens Elskov. — Ofte fortælles der ogsaa om Artus' Dronning, som bortføres af en fremmed Konge og hentes tilbage af Ridder Lancelot; men der fables saa meget besynderligt om dette Rige, der hedder „Landet, hvorfra ingen vender tilbage", om en Sværdklinge-Bro, som man maa over for at naa ind i det, osv., til Læseren efterhaanden vagt føler, at det nok oprindelig har været Dødens Land, det drejede sig om at hente en Levende tilbage fra — et mytisk Urstof, der genfindes i græske Sagn om Persefone og Eurydike, i persiske Myter og kristelige Visioner fra det hinsidige, men især i irske Sagn om Rejser til Udødelighedslandet. Der var ogsaa Historier om en Knøs, — Tyolet hed han i en „lai" —, som er født og opdraget dybt inde i Skovensomheden og som drager ud til Menneskene og Samfundet, naiv og uskyldig, ledsaget af sin Moders gode Raad, og fra sit Skovliv udstyret med en mærkelig Magt over alle Dyr.

Den fuldstændigste Forfranskning og den mest kunstneriske Omformning til aristokratisk Selskabsroman undergik denne „bretonske" Stofmasse i *Crestien de Troyes'* Digtning. Han var den toneangivende, maaske ogsaa den ældste Digter af bretonske Romaner. Han skrev i Tiden

mellem 1160 og 1190 og levede, maaske i en Vaabenherolds Stilling, ved Marie af Champagnes og Philip af Flanderns Hoffer; begge disse har han tilegnet Værker. En Del klærkelig Dannelse har han ejet: han kunde sin Ovid og debuterede med at oversætte hans „Elskovskunst" og nogle af hans „Forvandlinger", han kendte Æneas- og Troja-Romanerne og skrev (som tidligere nævnt) en Roman: „Cligès" over græsk-orientalske Fortællinger. Men hans Hovedbetydning beror paa fire Romaner over brittiske eller bretonske Stoffer: Erec og Enide, Kærreridderen, Ivain Løveridderen, Perceval.

Crestien var, tænker jeg mig, af borgerlig Herkomst; han er gennemtrængt af Interesse og Beundring for det ridderlige Hofliv og gør sin Kunst til en forherligende Skildring af dette, en Forkyndelse af dets Idealer. Hans Romaner er først og fremmest Sædeskildringer af det 12te Aarh.'s elegante Adelsliv. Overalt har han trukket de vage, fantastiske Sagn ind i Dagens Virkelighed og udarbejdet de løse Rids fra de „contes" og „lais", der har

foreligget ham, til udførlige Livsbilleder. Overalt har hans Fantasi spurgt: „hvor skete det? hvordan gik det til? hvad sagde han? hvordan saa' det ud?" Og saaledes fæstnes alt til nøjagtig Anskuelighed, svulmer omstændeligt op og udfolder sig i Portrætter, Beskrivelser, Samtaler og Scener. „Rolandskvadet" oplyser os en Del om sin Tids Aand, men meget lidt om det 11. Aarh.s daglige Liv og Sæder; dertil er Heltedigtningens Tone for løftet, hele Formen for stiv. I Crestiens jævne, livlige Romanunderholdning flyder derimod hele det omgivende Livs Atmosfære ind, og man kan ud af hans Romaner — som man ogsaa ofte har gjort det — tegne hele Aarhundredets „höfische Leben". Vi besøger de franske Ridderborge, kommer over Vindebro, under Faldgitter ind i deres Gaard, ud i Abildgaarden, opad Trapper, rundt i Buegange, i Sal og Kamre og ser deres hele Udstyr. Vi ser den unge Pige sidde ude i Haven og læse højt af en Roman for sine Forældre; inde i den store Arbejdsstue ser vi talrige Tærner og fangne Kvinder sidde hele Dagen og væve. Vi deltager i et festligt Maaltid og beundrer Servicet og Anretningen; er med ved Jagter og faar hele Udrustningen og Jagtapparatet forevist; overværer Turneringer og faar alle Riddernes Skjoldmærker og Bannere udpegede, og ogsaa sagkyndig alle de Kæmpendes Hug og Stød paaviste. Man mærker overalt Vaabenherolden og Ceremonimesteren og vel ogsaa, at Crestien ikke selv er født og opvokset i al denne Herlighed. Næsten Halvdelen af Tiltrækningen ved hans Romaner har sagtens bestaaet i de sagkyndige Beskrivelser af alt til Tidens „high life" hørende. Med Rette har man — vil jeg mindes — kaldt ham sin Tids Bourget. Som denne over-

driver han nok ogsaa hyppig Elegancen og Rigdommen, — alle Riddernes og Damernes prægtige Klædninger og Smykker, alle de sjældne Heste og de kostbare Vaaben. Det er jo fra Trojaromanen og, gennem den, fra latinsk Digtning og græsk Roman, at Crestien har lært sig alle disse overlæssede og overdrevne Beskrivelser; navnlig i de franske Romaners stereotype Skildringer af Haver med exotiske Planter mærkes ofte de fremmede Forbilleder, — Haven er næsten det eneste i Naturen, som Crestien har Øje for.

En saa nøjagtig og udførlig Anskuelseskunst kan imidlertid ikke faa Plads til hele den Vrimmel af Begivenheder og Episoder, som de bretonske Fortællinger med letløbende Fantasi bevæger sig igennem. Med den samme Klarhedstrang, som siden Racine og den franske Klassik gør det, simplificerer Crestien sit Stof. Det er ikke alt det, der sker af ydre Handlinger, som er ham Hovedsagen, men det sjælelige Liv, hvoraf Handlingerne udspringer og paa hvilket de virker. Der er et overvejende dramatisk Element i Crestiens Romaner. Fra Roman til Roman breder Samtalerne sig mer og mer ligesom de indre Monologer og indre Dialoger. Allerede Æneasromanen opløste — saa' vi — Vergils retoriske Vekseltaler i livfuld, kuperet Replikskifte; her hos Crestien er der Komediedialoger, som ganske minder om det samtidige „Adam"-Mysterie, hvor Eva fristes af Slangen. Bedst som Crestien beretter i indirekte Tale, slaar han paa en oplivende Maade over i direkte Gengivelse af Ordene, som de faldt. Og kvikt og muntert er ofte de Talendes Ordskifte; der er fransk Esprit navnlig i Kvindernes Repliker. Dertil kommer saa alle de Enetaler og

Samtaler med sig selv, gennem hvilke Personerne aabner os deres Indre. Ogsaa dette Kunstmiddel havde jo Crestien lært af de antikefterlignende Romaner. Men tillige har aabenbart den provençalske Trubadurlyrik afgivet Forbillede; mange af Crestiens Elskermonologer er — som man har sagt — Trubadursange omsat i 8-Stavelses Vers. Ogsaa hele den gejstlige Dialektik har været Crestiens Lærer i den dialogiske Analyse af Sjælstilstande, den dramatiske Fremstilling af Tankernes Kamp med hinanden. Der er et stort Element af skolastisk Dialektik og spirituelt Pedanteri i Crestiens Tankeudredninger; Elskov og Had og Forvovenhed og Gavmildhed optræder som Personer og skændes med hinanden eller dystes, og der leges ofte barnagtig med Ord istedenfor med Tanker. Men mange Gange gengives meget livagtig Hjertets Sofistik, naar Lidenskaben forklæder sig bag Skingrunde for at slaa Fornuft og Pligtfølelse af Marken. Og hele Vejen følger Digteren alt, hvad der sker, med sin psykologiske Fantasi og sin sympatiske Medfølelse. Han forstaar at gengive en Ventendes Utaalmodighed eller en Tvivlendes Betænkeligheder med levende Forstaaelse, og han jubler med de forsonede Elskende, naar „den ene kappes med den anden om, hvordan de bedst kan glæde hinanden", eller naar Gauvain pludselig ser sin længe savnede Ven Lancelot ride ham imøde og springer af Hesten og omfavner ham; „han blev saa overrasket, som om han var falden ned fra Skyerne til ham, og han vilde ikke være valgt til Konge, saa gærne som at se ham."

Overalt i sine Skildringer drages Crestien af sin Natur i dobbelt Retning. Der er en realistisk nøgtern For-

stand i ham, som trækker det fremmede hen til det nære og kendte, det høje ned til det jævne. Men der er en idealistisk Dannelse i ham, som stedse vil udsmykke, forædle, forfine sine Æmner. Han lever med sin Fantasi kun mellem Fyrster og Fornemme, udmaler blot Rigdom og Skønhed, tryller sig og sit Publikum en æventyrlig, ideal Fortidsverden frem. Lad os ikke tale om Nutiden — siger han — nu kendes ikke sand Ridderlighed og Elskov, men lad os tale om dem, der var; mere er en død Ædling værd end en levende Usling; lad os tale om Kong Artus' gyldne Tider, da Livet var, som det bør være. Den Gang var der Fester, — „intet af, hvad der vækker Glæde eller drager Menneskets Hjerte til Fryd, manglede der"; den Gang var der Kvinder, — „aldrig saa' man et skønnere Par", „Gud gjorde sit Mesterværk med Blanchefleur"; den Gang var der Heste, — „ingen Konge eller Kejser har en saa prægtig Hest", „den er 100, ja 100,000 Mark Guld værd." I en saadan ideal Stil fortones ofte al Karakteristik af Personer og Forhold. Men undervejs glemmer Mester Crestien heldigvis, at han er Hof- og Artussanger, og følger sin naive og realistiske Fortællernatur, og saa skildrer han uden Respekt, hvorledes Ridderen sad fangen indenfor Falddørene som i en Rottefælde, hvorledes den ene af Kæmperne huggede en hel Karbonade ud af den anden, og hvordan denne anden hellere vilde lade sig en Tand trække ud end blive ved. Saa kommer ogsaa hans realistiske og ironiske Syn paa Menneskenaturen frit til Orde, navnlig overfor Kvinden og Kærligheden. Han erklærer det for noget Vrøvl, naar Thomas i sin „Tristan" lærer, at den ene Elskende paa Afstand kan føle, hvad

den anden føler, fordi hendes Hjerte er hos ham og hans hos hende. Og han morer sig ved at opregne alle Eksemplerne paa Kvindens Omskiftelighed og Troløshed og viser en alt andet end trubaduragtig Opfattelse af hende. Men alligevel gaar hans Romaner ud paa at lægge ind i de bretonske Sagnstoffer den Elskovens og Ridderærens Idealisme, som han forkynder for det adelige Selskab. Det er en sentimental, men maaske navnlig en Art logisk Idealisme: det er hans dialektiske Forstand, der finder en Tilfredsstillelse i at tilspidse paa det subtileste og logisk gennemføre i sine Konsekvenser den Elskovsopfattelse og det Æresbegreb, som han allerede forefandt i den ridderlige Digtning. Som sig hør og bør for en Vaabenherold og Ceremonimester, hævder han i sine Romaner alle Ridderærens Lovregler og fortolker dem som den strængeste og fineste Jurist; men samtidig hylder han som Marie af Champagnes Hofsanger Mode-Elskovens Religion og vaager nidkært over, at alle dens Krav fyldestgøres. Og — en dramatisk Digterbegavelse, som han er, — forstaar han i sine Romaner at lade Ridderæren og den ridderlige Erotik brydes i tilspidsede Konflikter.

I „Erec og Enide" fortælles der, hvorledes Erec, en af Kong Artus' Riddere, er bleven forhaanet af en fremmed Ridders Dværg. Hans Ridderære forbød ham straks at tugte Dværgen, men nu kommer han til en By, for ved en Turnering at kæmpe med Ridderen. Hyggelig gemytfuldt fortæller Crestien, hvorledes Erec tager Herberge hos en fattig, hvidskægget „Vavassor", som sidder sørgmodig ene foran sit Hus. Værten byder ham straks Velkommen og kalder sin Kone og Datter fra deres Arbejde i Huset, og han byder den unge Pige at sørge for

Ridderens Hest og føre den i Stald. Hun er yderst fattig klædt og kommer undselig frem for Gæsten, men hendes sjældne Skønhed syner dobbelt i den beskedne Dragt. Da hun har sørget for Hesten, tager hun Ridderen ved Haanden og fører ham op i Kammeret, som Moderen imens har gjort fint i Stand. Og dér sidder saa Erec mellem Værten og Datteren paa den tæppeklædte Seng foran en klart brændende Ild, medens Husets eneste Tyende bereder Nadveren. Bedre og bedre synes Erec om Pigen, og Faderen fortæller med naiv Stolthed om, hvor mange der allerede har bejlet til hende, men hun er saa smuk, at han vil gemme hende, til der kommer en rigtig Fyrstesøn og vil have hende. Hans Gæst giver sig nu til kende som Erec, Kong Lacs Søn, en af det runde Bords Riddere, og beder om, at Datteren maa være hans Dame imorgen ved Turneringen. Værten og hele Familien bliver naturligvis ligesaa glade som beærede, og inden Aftenen er omme, er det klappet og klart, at Enide skal giftes med Erec. Stille og bly sidder den unge fattige Pige og er lykkelig ved at skulle være Dronning. Hun hjælper ham selv næste Morgen i Rustning, „hun lod sig ikke bede derom," siger Digteren skælmsk, og Erec sejrer i Kampen og vinder hende den som Pris udsatte Spurvehøg. Dagen efter rejser han og Enide afsted hjem til Kong Artus' Hof. Han har forlangt, hun skal beholde sin fattige Kjole paa, baade af en Art Pikanteri og fordi han ridderligt vil, at Dronning Guenievre skal være den, der udstyrer hende; det eneste, hun har med, er Spurvehøgen, som ikke forlader hendes Haand, og som hun barnlig glæder sig over hele Vejen, medens Erec stadig rider tæt op mod sin Skønne og ikke kan blive

mæt af at se paa hende, fuld af Utaalmodighed efter at præsentere hende ved Hoffet og berette om sit Æventyr....

Saa fortælles der videre, alt sammen lyst i lyst, om det prægtige Bryllup og om det unge Pars Lykke som Nygifte. Men nu kommer Romanens egentlige Æmne: Konflikten mellem Ridderliv og Elskovsliv. Naivt og familiært skildres det, hvorledes Erec forfalder til Blødagtighed; han er altid hjemme hos Enide, og ofte stod han ikke op af sin Seng før efter Kl. 12. Det begynder hans Mænd at skumle over, og en Morgen overrasker han Enide, som ligger og sukker og klager hen for sig over, at hun nok har bragt Skam og Vanære over sin Mand ved at afvænne ham fra Ridderdaad. Da Erec faar presset ud af hende, hvad Folk siger om ham, vaagner Stoltheden og Vreden i ham, og hans krænkede Ridderære tager en brat, overspændt Beslutning. Han skal vise baade hende og Verden, hvad det er for en Mand, de har mistroet, og han vil tillige stille hendes Tillid og Lydighed paa en Prøve. Han lader sig iføre sin fulde Rustning og byder uden en Forklaring, barsk og faamælt, Hustruen iklæde sig sin skønneste Dragt; nu skal de ride ud sammen i Verden. Det eneste Tegn paa Ømhed, han endnu giver, er, at han beder sin Fader Kongen sørge for Enide, hvis hun skulde komme ene tilbage. Iøvrigt byder han hende stedse ride et Stykke i Forvejen og forbyder hende strængt at tale til ham undervejs eller advare ham, hvilken Fare hun saa maatte øjne. Meningen er, at hun som en Art Lokkefugl skal trække alskens Røverriddere og og Kæmper til, som kan byde Erec stadig nye Farer og Æventyr. Det skildres saa, hvorledes de drager omkring;

hele Dagen igennem maa den stakkels Enide ikke tale til sin Ven, og om Aftenen i Herberget behandler han hende som sin Væbner, og hun maa gøre Staldknægtegerning. Gang efter Gang trækker hendes Skønhed Farer over Mandens Hoved; nu er det tre Røverriddere, der overfalder ham, en anden Gang, i en Borg, bliver Slotsherren forelsket i hende og vil om Natten ombringe Erec.... Og Gang efter Gang glemmer hun i Bekymring for Manden Forbudet eller sætter sig ud over det for at advare ham og frelser ogsaa derved hans Liv; men han bliver stedse mere fortørnet over hendes Ulydighed og hendes Mistillid, — han skal nok klare sig uden Fruentimmers Indblanding. Dog — hendes Elskov overvinder hver Gang paany Frygten for hans Vrede. Det er egentlig et gammelt Motiv fra Heltedigtningen og Æventyrdigtningen: Hunden eller Hesten, der Gang paa Gang ved sin Gøen eller Vrinsken vækker sin Herre for at varsko ham for en Fare; han skænder hver Gang vred, da han ikke forstaar det trofaste Dyrs Mening, truer med Prygl eller prygler virkelig, men Dyrets Kærlighed til sin Herre er hver Gang stærkere end Frygten og Lydigheden; først tilsidst eller maaske først naar det er forsent og han har dræbt sin trofaste Ven, opdager han Faren. Her er det altsaa Kvinden, som viser sin Herre denne Hundetroskab eller denne ydmyge Elskov. Motivet er ogsaa beslægtet med de mange Fortællinger om Manden, som sætter sin Hustru paa Prøve, forstøder hende, lader hende tjene en anden Kvinde, som han foregiver at ville ægte, lader hende følge sig som Staldreng og sove paa Straa ved sin Fod ... for bagefter at hæve hende op igen til Hæder og Værdighed. Tilsidst

ligger Erec saaret og bevidstløs hen som død, og Enide skal just af en Borgherre tvinges til at ægte ham, men ved hendes Skrig vaagner Erec til Live, springer op og befrier hende.... Og nu er der Omfavnelse; rørt takker han sin Enide — hver Gang hun var ulydig, havde hun i Virkeligheden blot overbevist ham endnu dybere om sin Elskov —, og fra nu af lever de i skyløs Lykke.

Her var det Kvinden, i den næste Roman „Ivan Løveridderen" er det Manden, der pines af sin haardhjertede Elskede, men ved sin ydmyge Undergivenhed bestaar Prøven; og ogsaa i denne Roman er det Konflikten mellem Elskovens Fordringer og Ridderærens Krav paa daadfuldt Bedriftliv, som sætter Handlingen i Bevægelse. Men Begyndelsen omhandler dog et andet Æmne, — aabenbart er det det tidligere nævnte Sagn om Féelskov og Féland, men menneskeliggjort, saa det næsten er uigenkendeligt. Crestiens Udforming af Motivet beundredes af Samtiden som et Mesterstykke i Kvindespykologi.

Ivan har med Guldbægret øst Vand af den forhexede Kilde og har kæmpet med Kildens Herre og givet ham Banesaar. Den Saarede flyr til sin Borg, og Ivan trænger efter ham... men er just sluppen ind gennem Borgporten, da denne gaar i bag ham og et Faldgitter foran ham, saa han sidder fangen. Borgens Folk og Borgfruen er dog heldigvis ene optagne af Borgherren, som ligger og dør inde i Salen, og kun en Tærne har set ham, og — endnu heldigere — Ivan har en Gang, da hun kom som Bud til Artus' Hof, haft Lejlighed til at vise hende høvisk Venlighed; til Tak for hans Ridderlighed lover hun ikke at røbe ham og giver ham tilmed en Ring, der gør ham usynlig. Med den paa Fingeren færdes han nu trygt

om i Borgen. Da Ivan kommer ind i Salen, springer Ligets Saar op at bløde, — et Tegn paa, at Drabsmanden var i Nærheden — men Folkene søger forgæves rundt om efter ham. Under alt dette staar imidlertid Ivan og forelsker sig i den skønne „Dame de la fontaine", den fortvivlet sørgende Enke. Ret en pikant og sentimental Situation: Sejrherren besejret af sin dræbte Fjendes Hustru, i dens Magt, som hader ham mere end alle. Fasttryllet af sin Elskov er han ude af Stand til at forlade det Sted, hvor det, af alle Steder, er farligst for ham at være. Da Lunette, Tærnen, kommer til ham og viser ham den aabne Borgport, kan han ikke komme sig over at drage bort, saa haabløs som hans Kærlighed end synes at maatte være. I lange Monologer udvikles det paradoksale og sentimentalt oprivende i hans Stilling. Han betror sig sluttelig til Tærnen, og Lunette, en ægte Koblertærne (i Familie med f. Ex. Medeas Tærne og Didos Søster i de „antike" Romaner) lover at gøre det Kunststykke at vinde sin Frue til at elske sin Husbonds Banemand. I det Fesagn, der ligger bagved, var det en Selvfølge, at hver ny Ridder, der blev Kildens Herre og Forsvarer, ogsaa ejede Kildefeen; det bliver først anstødeligt og paradoksalt ved Omklædningen til menneskelige Forhold. Utroligt var det dog ikke for Heltedigtningens (ligesaa lidt som for vore danske Folkevisers) Publikum; dette var ikke uvant med, at en Drabsmand til Bod og Erstatning ægtede den dræbtes Enke eller hans Datter. Crestiens Forbilleder er imidlertid snarere — ikke saa meget vel den østerlandsk kyniske Historie om den lettrøstede Enke i Efesus, — som derimod Iokaste, der i „Romanen om Theben" ægter sin Gemals Drabsmand, eller Dido,

der ved Søsterens Overtalelser bringes til at bryde Troskabsløftet overfor sin afdøde Gemal, eller den troløst vægelsindede Briseis i Trojaromanen. Navnlig er det vist Briseisepisoden, Crestien har villet overbyde ved en endnu mere virtuosmæssig Skildring af Kvindehjertets Omskiftelighed og Elskovsvillighed. Tærnen, der saa temmelig har Frisprog overfor sin Frue, giver sig til at tale med hende om det frugtesløse i at sidde og sørge: hun maa tænke paa at have nogen til at forsvare Kilden og Borgen, og hun kan vel nok faa sig en lige saa god Seignør som ham, hun har mistet. Fruen, der „er, som Kvinder er, og vægrer sig ved, hvad hun i Hjertet vil," sender Tærnen bort og forbyder hende at føre saadan Tale. Men hun grubler dog over det sagte og angrer, at hun har forbudt Lunette at komme tilbage dertil. Og denne tager heldigvis ganske rolig Temaet op igen næste Gang og udvikler, at det ikke passer sig for en saa fornem Dame at sørge saa længe, og om hun maaske tror, der ikke er bedre Krigere til end han, der faldt? — „Ja, hvem skulde det da være?" — I blir vred, naar jeg siger det. — Nej, lover Fruen. Og Lunette beviser hende, at den, der har fældet en anden, maa være bedre Ridder end han, og at altsaa... „Bort, bort fra mine Øjne, afskyelige Væsen," bruser Fruen op, — men ligger alligevel hele Natten og tænker over Tingene og forsvarer Drabsmandens Sag i sit Hjerte. „Naar det bare ikke var, at Folk vilde pege Fingre ad mig!" Men da Lunette næste Dag fortæller hende, at det er den berømte Ivan, Artusridderen, det drejer sig om, er Fruen allerede Fyr og Flamme for Sagen. Hvor hurtig kan han skaffes hid? — spørger hun utaalmodig, og skønt Lunette har ham i

Beredskab, lader hun dog sin Frue gaa en Dags Tid i Spænding, før hun fører Ivan frem for hende. Han véd endnu af intet, skælver for sit Liv, skønt Lunette skælmsk fortæller ham, at hendes Herskerinde kun vil kaste ham i et ikke altfor ubehageligt Fængsel; han maa ikke staa dér med tabt Mæle — siger hun —, men gaa frem med sig. Saa kaster han sig ned for Borgfruen og overgiver sig til hendes Naade,.. fortæller, at det er Elskov, der har holdt ham tilbage paa Borgen; og tilslut — Fruen tager det tørt forretningsmæssig — foreslaar hun ham da, at han skal blive Borgens Forsvarer og dermed — hendes Mand. Saa sammenkalder hun sine Baroner, spiller en hel lille Hykleriscene for dem og ender med at lade sig tvinge af dem til at tage en ny Gemal, — hvorefter hun fører Ivan frem og lader ham hylde.

Hvor naivt hele dette Stykke psykologisk Roman end kan forekomme Nutiden, — Mennesker *var* naivere og mere usammensatte den Gang, saa Crestiens Analyse kommer maaske endda ikke saa meget til kort overfor Virkeligheden. Men derefter følger — som den egentlige Fortælling — dette, at Ivans Ven Gauvain snart bebrejder ham, at han „ligger af sig" og i sin Elskov glemmer Ridderliv, og Ivan opnaar da Orlov fra sin Frue for ét Aar. Men Venskabet til Gauvain, Glæden ved Ridderlivet og siden ogsaa Ridderpligter, der kalder ham til betrængtes Forsvar, bringer ham til at oversidde Fristen — Elskovspligterne overtrædes saaledes for Ridderærens Skyld —, og nu faar han Bud fra sin Dame, at hun ikke vil se ham for sine Øjne. I Fortvivlelse og Anger drager Ivan ud og lever som en Vild ude i Skoven, bliver afsindig af Sorg, og først efter mange

Trængsler, mange Bedrifter og megen Snuhed fra Tærnens Side, der her igen har en Række kvikke Samtaler med sin Frue, overlistes denne tilslut til at tage den angrende Synder til Naade. —

Naar her Kvinden er den overlegne Herskerinde, Manden den ydmyge Tjener, medens i „Erec og Enide" Forholdet var omvendt, beror dette naturligvis væsentligst paa, at Enide var en fattig Pige, som hævedes op ved en Fyrstes Side, medens „Dame de la fontaine" er og forbliver den regerende Herskerinde paa Borgen og Ivan er og bliver hendes „Mand", hendes Vasal. Men i den næste Roman „Kærreridderen" ser vi den provençalske Damedyrkelse allerede af Crestien helt indarbejdet i den brittiske Sagnverden og drevet ud i paradoksal Yderlighed. Det er her det keltiske Sagn om en Bortførelse til de Dødes Rige og Tilbageerobring til Livet, som vor Digter har gjort til en helt menneskelig, ridderlig Fortælling. Historien om Kong Artus' Dronnings Bortførelse ved en fremmed Konge var et gammelt Led i de brittiske Artussagn, og med denne Bortførelse smelter den keltiske orfeusagtige Myte sammen; det er Guenievre, der er bortført, og det er Lancelot, der henter hende tilbage. Lancelot bliver nu gjort til Kongens Søstersøn, og han tilbeder og dyrker sin Onkels Hustru, — ganske som Tristan sin Onkel Marcs. Ogsaa her drejer Handlingen sig væsentlig om en Konflikt mellem Ridderære og Elskov, — en rent symbolsk Konflikt mellem begge de til det yderste tilspidsede Begreber. Lancelot higer blot efter at finde og naa frem til det Rige, hans tilbedte Dronning er bortført til, men han har mistet sin Hest og staar fortvivlet, da en Dværg kommer forbi paa sin Kærre: hvis Ridde-

ren blot vil sidde op, skal han føre ham den rette Vej efter Dronningen. I sin utaalmodige Længsel begaar Lancelot nu for sin Elskovs Skyld den for en Ridders Ære højst fornedrende Handling at sidde op, — noget han kommer til dyrt at bøde for. Der har sagtens i det gamle Sagn være noget om en Vogn, — vel Dødsvognen, som Helten maatte overvinde sig til at bestige for at naa ind i Dødens Rige. Det har Crestien ikke forstaaet eller kunnet bruge, og han har i Stedet med en Ceremonimesters Formalisme hævet det lille Brud, som det aabenbart virkelig har været paa ridderlig Anstand saaledes at køre istedetfor at ride, op til et Symbol for, at Lancelot i sin Elskov sætter sig ud over Ridderærens Lovregler. Overalt, hvor han siden kommer frem, er hans Kærreridt rygtedes, og han modtages med Spot og Haan, ja, da han endelig — efter allehaande Bedrifter og Æventyr, — ledet af sin selvforglemmende Elskov, naar frem til Dronningen og vil befri hende, saa vender selv hun sin Ridder og Redder Ryggen: han har beskæmmet sin Ridderære og derigennem ogsaa hendes. (Nogle forstaar dog Teksten saaledes, at Dronningen tværtimod er vred over, at hendes Ridder et Øjeblik har betænkt sig paa at bestige Kærren.) Tavs og ydmyg bøjer han sig for hendes Unaade, der ikke værdiger ham nogen Forklaring, og længe strejfer han fortvivlet om, indtil han efter nye Bedrifter og sønderknust Ydmyghed endelig tages til Naade. Med nye, ejendommelige Farver er denne Lancelots ydmyge Elskov malet; trods Paavirkningen fra Trubadurerne er den — saa at sige — af en mere nordisk blond Natur end deres; det er en helt romantisk drømmende Betagethed, et længselsfuldt Sværmeri, Yng-

lingen gaar om i. Mange skønne Piger søger undervejs at friste eller tvinge ham, men „Ridderen har ikke flere Hjerter end ét, og det er ikke længer hos ham"; i alle Situationer bevarer han sin Renhed, og, naar etsteds den unge Værtinde nøder ham til at dele Leje med sig, beholder han forsigtig sin Underdragt paa. En Dag finder han paa Vejen en Elfenbenskam med noget gyldent Kvindehaar — „jeg ved ikke, hvis det var," siger Forf. skælmsk — straks falder han i Afmagt af Bevægelse, løsner siden varsomt alle Haarene, trykker dem mod Øjne, Mund og Pande og gemmer dem paa sit Bryst. Guenievre paa sin Side har sin Lyst af at herske over den Unges beskedne Pageelskov og sætte den paa raffinerede Prøver. En Gang, da Lancelot — inkognito, kun genkendt af Dronningen — kæmper med stor Bravur ved en flere Dages Turnering, sender hun ham en Morgen hemmelig Ordre til, at han den Dag skal kæmpe slet, og midt i sin ærgerrige Kappelyst lader han sig saa — for sin Tilbedtes Lune — gøre til Spot og Spe. Som en Vante i sin Haand, en Hund for sin Fod vil hun have ham. Endelig opnaar han et natligt Stævnemøde med hende, og idet han trykker Vinduets Jerngitter til Side, slipper han ind i hendes Kammer, skønt med lemlæstet, blødende Haand — der er noget som et Minde om Marie de France's Yonec heri. Da han naar frem til Dronningens Seng, „bøjer han sig først ned og tilbeder, thi paa intet helligt Legeme tror han som paa hendes" — man ser, hvor blasfemisk Elskoven er —, og efter en Elskovsnat, fuld (siger Forf. i mystiske Vendinger) af en Art Lyst, som aldrig har haft sin Lige og som alle Dage skal forties af mig, staar han op, medens Dronningen endnu

sover, men førend han lister bort, følende sig som en „hel Martyr", falder han først igen paa Knæ foran Sengen og „bærer sig ad ganske som foran et Alter." Det patologiske Element, som vi fandt Spirer til allerede i Trubadurernes knælende Underkastelse under Kvinden, har her næsten naaet det uhyggelig perverse.

Trods Menneskeliggørelsen ligger der en vis vag, mystisk Atmosfære udenom alle Personer og Begivenheder i Lancelotdigtet. Vi er naaet langt ind i Historien, inden vi faar at vide — og kun helt i Forbigaaende — hvem „Kærreridderen", som Lancelot kaldes, egentlig er (et Kunstmiddel til at ægge Nysgerrigheden, som Crestien ogsaa ellers ynder), og hele Forholdet mellem ham og Gauvain, der ligeledes er ude at søge, holdes ganske i det dunkle: den første synes at kende den sidste, men ikke omvendt; Forholdet mellem Lancelot og Dronningen er ligeledes holdt vagt og ubestemt, og Mysterierne i Kongen af Gorres Land, paa den anden Side „Sværdbroen", bliver mer og mer drømmeagtigt uforstaaelige, eftersom Heltens Fart gaar frem. Det er aabenbart Digteren selv, der, trods al sin nøgterne Virkelighedssans, for Alvor er bleven fangen i den keltiske Sagnverdens Mystik; hverken han selv eller hans Læsere kan undgaa at føle, at vi befinder os i Hinsidighedens Uvirkelighedsverden. Og i sin sidste, ufuldendte Roman „Perceval Walesboeren" rider den nordfranske Hofdigter endnu dybere ind i Vidunderfantastikens Lande.

„Perceval" fortæller om Drengen, der vokser op i Skoven, hvor hans Moder, en Ridderenke, har opdraget ham fjærnt fra Verden, for at han ikke som sin Fader og sine Farbrødre skal finde en tidlig Død paa Valen.

En Foraarsdag, mens Knøsen rider om i Skoven, og alt straaler om ham af Glæde, saa hans Hjerte udvider sig i Brystet, hører han det imidlertid klirre af Jern mellem Egene og ser det lyse i Skovens Dyb, og fem Riddere sprænger forbi ham. Det maa være de Engle, Moder har fortalt mig om — mener Drengen — de, som er skønnere end alt andet uden Gud. Han knæler ned og vil tilbede dem. Men de holder an og spørger ham om Vej, og meget livfuldt gengives nu alle de forbausede Spørgsmaal, Drengen overvælder dem med om deres Rustning og Heste osv., medens Ridderne bliver mer og mer utaalmodige ved ikke at kunne faa Besked af ham; „alle de Walesboer er ogsaa saa dumme," siger en af dem. Da han kommer hjem, kan han ikke blive træt af at fortælle Moderen om disse himmelske Væsener, der kaldte sig Riddere, og forgæves søger Moderen i sin Angst at foreholde ham, at det er af den Slags Engle, som slaar Folk ihjæl. Det hjælper ikke; Sønnen hører, at hans Fader var Ridder, og nu vil han intet andet end ud i Verden for at blive Ridder.

Med tungt Hjerte maa Moderen udruste ham — det bliver en meget hjemmegjort, komisk bondsk Udrustning — og hun giver ham en Række Raad med for Livet: Klogskabsraad og Moralbud, Regler for Høviskhed og Anstand — som i de orientalske Fortællinger eller i Ruodlieb, kun noget mere ridderlige. Saa drager Knøsen ud i Verden, — lidet ænsende, at Moderen falder besvimet om af Sorg. Han praktiserer nu, hvor han kommer frem, trofast sin Moders Leveregler; „saadan lærte min Moder mig," siger han troskyldig. Paa en saa naivt uerfaren Maade anvender han dem, at han stadig støder an mod god Tone, men hans sunde ufordærvede Natur

hjælper ham dog frem, og stedse søger han efter Moderens Raad at fuldkommengøre sig og holde sig til „prudhommes". Han kommer til Kong Artus' Hof, hvor „le valet sauvage" — som Digteren kalder ham — djærvt og uforknyt forlanger straks at blive udrustet og slaaet til Ridder. Da han netop ser en Ridder i rød Rustning vise sig uforskammet mod Dronningen, fælder han ham med sine walisiske Kastespyd og hjælper sig selv til ridderlig Udrustning ved at iføre sig hans Vaabendragt. Han nænner dog ikke at skille sig af ved sine hjemmegjorte Klæder, men man maa hjælpe den uvante Knøs Rustningen paa uden om Walesdragten, og som „den røde Ridder" — han kender ikke sit rette Navn — drager han nu videre ud i Verden. Han træffer en gammel Borgherre, Goneman, der indbyder ham til sig, slaar ham til Ridder og opdrager paa ham ved at give ham en Række nye Leveregler — baade ridderligt religiøse Moralbud: at hjælpe de værgeløse, bede i Kirker, ikke dræbe en overvunden Fjende, og ogsaa Velopdragenhedsregler som ikke at snakke eller spørge for meget.

Atter drager han videre ud, for at fortsætte sine „Lehr- und Wanderjahre". Sin Opdragelse til Elskov faar han i en Borg, hvis Herskerinde er en ung Pige, som trænges haardt af fjendtlige Naboer. Han fælder hendes Fjender for hende, og det lykkes efterhaanden Borgfrøkenen ved sin elskværdige Imødekommenhed at vække den ganske uskyldige og ukyndige Knøs til ømmere Følelser; i al sin Naivitet er denne Episode meget fint og nydeligt gjort. Foreløbig maa imidlertid „den røde Ridder" drage videre, han vil opsøge sin kære Moder, — Længselen efter at gense hende er endelig vaagnet i ham.

Dog, han flakker forgæves om og søger den „gaste-forêt", hvori Moderen bor. Og nu er det, han kommer til et hemmelighedsfuldt Slot. En Mand, der stod og fiskede, har vist ham derhen, og han føres ind i en Sal, hvor der foran Ilden, paa en Seng, sidder eller ligger en afkræftet Mand. Denne beder høflig Gæsten undskylde, at han ikke rejser sig, men byder ham Plads og giver sig i Snak med ham. Under Samtalen kommer en Tjener ind og bringer Værten et Sværd fra hans Niece, og Værten forærer Sværdet til den røde Ridder. Derefter en Tjener med en blank Lanse, af hvilken der drypper Blod; vor Ridder vil nysgerrig til at spørge, men husker paa Gonemans Formaninger og tier. Endnu kommer to Tjenere med høje Lysestager, og mellem dem gaar en Jomfru, som bærer „en Graal" i Hænderne; Glansen fra Graalen fordunkler ganske Lysene. En flad Sølvtallerken, eller et Slags Fodstykke, bæres bagved Graalen. Atter tøjler Ridderen sin Spørgelyst, og Optoget gaar ud igen ad en anden Dør. Der veksles intet Ord om alt dette, og nu bæres et prægtigt Maaltid ind; bagefter følges Gæsten til sit Leje. Men næste Morgen, da han vaagner, er hele Huset som uddødt, Salene er tillaasede, kun hans Hest staar opsadlet, og med den maa han da ride videre...

Det var Graalsborgen, han havde været i, og det var stor Jammerskade — faar Perceval (nu gætter han nemlig pludselig sit eget Navn) senere at vide —, at han ikke spurgte. Men, lærer en Eneboer ham, at han ikke fik spurgt, det var en Straf, fordi han saa hjærteløst var draget bort fra sin sørgende Moder, der havde taget sin Død over hans Bortfart; den syge Graalskonge var den ene af hans Morbrødre, han — Eremitten selv — er den

anden. . . . Dog mer faar vi ikke at vide hos Crestien, han har sluppet Pennen, og overladt til talrige Fortsættere at digte videre paa Graalsagnet.

De digteriske Retninger i hvilke Crestien udformede det „bretonske" Stof, udprægede sig stadig mer og mer i hele den vældige Produktion af „bretonske Romaner". Der er i disse paa den ene Side en meget realistisk, lystigt frivol Skildring af den adelige Verdens Sæder og af det ubundne, æventyrlige Landevejsliv. Vi faar Skildring af Kroningsfester og Bryllupsoptog og Byernes festlige Modtagelse af et elsket Fyrstepar; vi ser ogsaa Damen ved sit Toilette, halvt liggende paa Løjbænken, medens den ene Tærne med Elfenbenskam reder de lange blonde Lokker, den anden holder Spejlet frem med sin ene Haand, en Blomsterkrans i sin anden, og vi overværer lange Selskabskonversationer mellem Herrer og Damer. Der gøres Forsøg paa at hæfte en vis ydre og indre Karakteristik ved Personernes Navne: Guinaut den blonde, Madian den stolte, „le beau-tene-

breux", „le beau-hardi", eller at udstyre Personerne med visse kapriciøse Særheder; der er ogsaa Karikaturer af en grim Dame, en hæslig Dværg og — i Prosaromanerne — „problematiske Naturer" med tiltalende og utiltalende Egenskaber i passende Blanding. Figurer f. Eks. som Kong Claudas og Artus' Søster Morgane.

De giver mest en Art elegant Kronik af „Selskabet" — disse Romaner, og det er ikke noget opbyggeligt Billed, de viser af de adelige Sæder. Damen driver ofte et forførerisk Koketteri; naar hun rider sammen med en Kavaler, taler hun om Elskov og synger brittiske „lais" og „retrouenges" for ham, lader under Samtalen gærne sit Halsklæde falde eller knapper en Knap op paa sin Kjole, som for Hedens Skyld, saa hendes Ansigt og hvide Hals bliver synlige, og foreslaar ham at holde Rast paa skyggefulde, indbydende Steder. Eller hun kommer ind om Morgenen og sidder paa Sengekanten og konverserer ham. Ridderen paa sin Side er heller ikke bange for at tage Initiativet. Han kommer ind ved Sengetid og besøger en af Slottets Damer; hun sidder i sit Kammer og hasper Guldtraad, og han sætter sig ved Siden af hende, tager Guldtraaden mellem sine Fingre og udspørger hende om hendes Arbejde.... og ender med at blive der om Natten. Det er intet Under, at da der en Dag til Kong Artus' glade Hof kommer en Mand med en Vidunderkappe, som kun kan passe den Dame, der intet har at bebrejde sig i Henseende til sine Sæder, og en anden Dag en Mand med et Drikkehorn, hvoraf kun den Ægtemand kan drikke uden at spilde, hvis Hustru aldrig har gaaet hans Ære for nær... saa kommer det — til enkeltes Fortrydelse, men de flestes muntre Spot —

for en Dag, at saa godt som ingen Dame kan passe Kappen og ingen Ægtemand drikke af Hornet.

Navnlig er det dog det omflakkende Liv paa Landeveje og i Herberger, der virker opløsende paa alle Sæder. Her er der et Herberge, hvor Værtens Datter om Natten paatrænger Gæsten sit Selskab; et andet Sted et Slot, hvis Baron tager sig sin Gæstfrihed betalt hos de Rejsendes Damer. Det var Sæd i det Land, Lancelot rejser igennem, at en Jomfru, som rejste alene, kunde ikke uden stor Straf voldføres — stadig forekommer iøvrigt saadan Voldførsel, — men naar hun derimod har en Ridder med som Ledsager, og man kan overvinde ham, havde man Ret til at nyde hendes Elskov. Den raa Ridder Agravain dræber just en saadan vejfarende Dames Ridder; han byder hende saa staa af Hesten, vælter hende omkuld og river Klæderne af hende, men da han ser hendes Legeme fuldt af Bylder, byder han hende under den plumpeste Haan rolig staa op igen, han skal sandelig ikke gøre hende noget. Altfor hyppig behøves imidlertid som sagt ingen Vold. En Ridder sætter en Gang sin Dame og sin Hund paa Prøve og maa med Vemod se, hvor villig hans Skønne følger en fremmed Ridder, medens Hunden forbliver ham tro. Og mange af de mest ansete Riddere drager om og har det ene galante Æventyr efter det andet; hvor en Ridder som den muntre, kvindekære Gauvain kommer frem, render Damerne efter ham og kappes om at nyde hans Gunst. Rundt om har Gauvain og andre Riddere derfor Børn, som de ikke véd af og som heller ikke kender til deres Fader, naar de drager ud i Verden; det er sikkert ikke uden et solidt Virkelighedsgrundlag, naar disse Romaner saa hyppig

handler om saadanne Heltesønner, der søger deres Fader og tilslut genkender ham i Gauvain eller en anden af Artus' Riddere.

Men med denne frivole Realisme blander sig — som hos Crestien — overalt i Artusromanerne en sentimental Damedyrkelse og en højtspændt Æresdyrkelse. Etsteds rider tre Brødre, unge Kongesønner, afsted gennem en Skov, og den ene af dem spørger den anden, hvad de nu vilde gøre, hvis de ene i Skoven traf Værtens smukke Datter fra det Sted, hvor de har overnattet. Den ene siger, at det véd han nok, han vil have sin Lyst med enhver Kvinde, og lidet er der ved den Ridder, der forsømmer nogen Lejlighed, enten han maa bruge Vold eller ej. Den anden udvikler herimod sin sværmerske og følsomme Opfattelse af Elskov. Denne Sidste hører til Lancelots, Gliglois', Iders, Claris' og en lille Række andre følsomme Elskeres Klasse. Gliglois er en ung Page, som Gauvain har sendt sin Skønne for at tjene hende, men som selv forelsker sig ydmygt brændende i Damen, mens han daglig er om hende og opvarter ved Bord og Toilette. Hun mærker, hvordan Knøsen glemmer at skære for og ryster paa Haanden, naar han skal fæste hendes Klædning, og hun morer sig med at kokettere med hans haabløst beskedne Elskov, grusomt at haane ham og haardhjertet lade ham løbe sig halvt fordærvet ved Siden af hendes Hest... for tilsidst, naar han er pint og prøvet tilstrækkelig, pludselig at belønne hans „perseverance" med sin Haand og sit Hjerte. — Claris er den fattige unge Ridder, der forelsker sig i sin Konges Gemalinde; han ligger haardt saaret, og Dronningens Broder, hvem han engang er kommen til at røbe sin

Elskov, faar sin Søster til at besøge ham. Overvældet af Glæde faar han nu endelig Mod til at erklære sig for hende, men hun afviser ham strængt, og den syge falder i en Besvimelse og ligger som død. Dog, nu bevæges hun af Medlidenhed og bøjer sig ned og kysser ham, og Kysset vækker Ynglingen tilbage til Livet; paa Broderens Forbøn gaar Dronningen ind paa at blive hans „amie", kun at han altid maa nøjes med „l'acoler et le besier."

Ogsaa Ægteskabsbruddets Elskov behandles efterhaanden helt sværmersk elegisk og følsomt moralsk, — især i de to vidtløftige Prosaromaner om Lancelot og om Tristan. Istedenfor Versformen træder nemlig nu af og til Prosaen frem — en noget bleg og udspædet Prosa, men som alligevel har sin egen ceremonielle Elegance, sin egen smægtende Ynde, som stemmer godt med Tonens Sirlighed og Følsomhed. Længe sværmer den unge Lancelot tavst og dybt for Dronningen, han kan ikke, som de livlige Sydfranskmænd, synge sin Følelse ud i sirlig Hyldest, han besvimer næsten, naar hun rækker ham Haanden, og det er hende, der maa gøre de første meget fine og diskrete Tilnærmelser, — nydeligt er f. Eks. det Bud, hun sender ham, da han skal ud paa Rejsefærd, at han bør vogte sig for uværdig Elskov, thi jo højere en Ridder sætter sine Ønskers Maal, des mere stiger han selv i Værd. Tilsidst maa en Ven være Mellemmand og tolke Lancelots Følelser, og Dronningen giver ham i Tærnernes Nærværelse et Kys. Paa et saadant Kys eller et: „Beau doux ami" kan den lykkelige Elsker leve længe. Naar han rider, kan han sidde hensunken i Elskovssværmerier en hel Dag uden at tale og uden at vide, hvor Hesten fører ham hen, og paa samme

Maade kan Dronningen staa i Taarnvinduet og falde hen i Drømmerier om al den Glæde, som hendes Hjerte strømmer over af. De Elskende har kun faa og korte Møder, maa oftest nøjes med at gaa og sukke og sværme, skilte fra hinanden, og selv naar de er sammen, udgyder deres Elskov mest Taarer over at de er skilte ved Ægteskabets Jærngitter. De lider ved det halve og skjulte Forhold, og Kongen selv har Medlidenhed med dem. Artus er endog, for at beholde Lancelots Venskab, villig til at afstaa ham sin Dronning. Hver af de Elskende har sig en Fortrolig, en Ven eller Veninde, for hvem de udøser deres Hjerte og som glæder sig og græder med dem, og Dronningen faar de to Fortrolige klappet sammen til et Par, ligesom i „Tristan" Kaherdin og Brangien bliver det. Onde Mennesker saa'r ved falske Breve Mistankens Sæd baade mellem Tristan og Isolde og mellem Lancelot og Guenievre, og de Elskende tror — som det udtrykkelig paabydes i Kærlighedens Lovbog hos Andreas Capellanus — straks det Værste om hinanden og er for stolte til at søge Opklaring og til at retfærdiggøre sig. De vil dræbe sig selv af Fortvivlelse, men de Fortrolige tilvejebringer Forklarings- og Forsoningsscener. I Virkeligheden er Lancelot Mønsteret paa en „loyal amant". Naar en Kvinde vil forføre ham og siger: „Jeres Veninde kan aldrig faa det at vide," svarer han: „Mit Hjerte vilde faa det at vide, og det er ét med hendes," og da en Kvinde har fralistet ham et Kys, staar han fortvivlet ved en Kilde og vasker sig, gnider sine Læber og skyller sin Mund, — som en Helgen i en af de gamle Legender vilde gøre det.

Ligeoverfor denne sentimentale Erotik staar imidlertid

— som hos Crestien — den højtspændte og tilspidsede Æresdyrkelse som det andet ideale Princip. Kunde Heltedigtningens virkelige Helte blive bange, kender derimod disse uvirkelige Riddere aldrig til Frygt; kunde hine vise Klogskab og List, foragter disse sligt. Naar Gesandter kommer ind i Kong Artus' Hal, broutende og udæskende som det hørte til i Heltedigtningen, svarer Kongen sagtmodig smilende: „Ven, sig os dit Ærinde, ingen skal hindre dig deri." Enhver Bøn maa en Ridder af det runde Bord tilstaa paa Forhaand, og Gang paa Gang bringes baade Artus og hans Helte i den pinligste Forlegenhed, naar Bønnens Indhold viser sig at være en ren Urimelighed, og de nødes ofte ved saadanne ubesindige Løfter til at forsvare en uretfærdig Sag. I lapset Højsind sætter Ridderen sin Dame paa Spil, saasnart nogen udæsker ham til at kæmpe om hende. Naar der kommer en fremmed Kæmpe til Kong Artus' Hof og udfordrer, hvem der vil, til at kæmpe med ham om Dronningen, slaar Artus straks til, Guenievre føres som Stridens Genstand ud paa en Eng, og hvem af Ridderne, der melder sig — selvom det er den altid uheldige Keu —, faar Lov til at tage Affære. I Kampen selv tilstaar Ridderen sin Fjende alskens Fordele, og der gælder de fineste Æresregler for Kampens Førelse. Ogsaa den stiveste Høflighedsetikette gælder mellem Ridderne, og ethvert „inconvenabelt" Ord eller uhøfligt Svar er nok til en Udfordring og Duel. Især er Høviskhed mod Damer en Ridderpligt; ikke at hilse paa en Dame er en Brøde, der maa sones; at lægge Haand paa en Dame — selvom hun ved at kaste sig ind mellem to Kæmpende selv er Skyld deri — kræver lang Bod.

En ny ridderlig Dyd, som Artusridderne driver ud i

Raffinement, er Beskedenhed; den har de lært af Legendernes Helgener. De søger paa enhver Maade at stille deres Lys under en Skæppe og holder mest af at udføre deres Bedrifter anonymt, under fremmed Rustning, man maa udspionere dem for at faa Lejlighed til at takke dem. Smuk er ogsaa f. Eks. en Scene, i hvilken Gauvain møder en Broder af sig, uden at denne kender ham. Broderen udspørger Artusridderen om Ridderne af det runde Bord, hvem der er den ypperste o. s. v. . . . stadig glædende sig til at høre Gauvains Ros. Men Gauvain nævner en efter en alle de andre, aldrig sit eget Navn, til voksende Ærgrelse for den anden. En helt selvplagerisk Lyst viser baade Lancelot og andre Helte til at lade sig miskende, lade sig anse for uduelig og lade sig stille i Skyggen af andre; sagtmodig undviger de at vise sig, indtil det bliver nødvendigt og de pludselig afslører sig i al deres Heltekraft.

Og Artusromanerne ynder nu — ligesom Crestien — at stille Ridderen i tilspidsede Samvittighedskollisioner, i hvilke de forskellige Æreskrav eller Ridderærens og Elskovens Lovbud kommer i Konflikt med hinanden og Ridderen enten nødes til at overtræde et af Buddene og maa tage sin Straf derfor eller maa klare sig ud af Vanskeligheden ved en eller anden subtil Løsning. Han har f. Eks. lige overvundet en Modstander og denne ligger værgeløs under ham; en Dame kommer ilende og beder om en Gunst, hvilken Ridderen selvfølgelig tilstaar hende; hun beder nu om den Overvundnes Hoved. Det vil være ærerløst at dræbe den Værgeløse; men sit Løfte til Damen kan Ridderen heller ikke bryde; han giver altsaa Ridderen hans Vaaben tilbage, optager en ny Kamp med ham

og fælder ham i denne. Eller Gauvain har dræbt en Ridder, der øvede Vold mod en Kvinde. Om Aftenen kommer han til et Slot, hvor han modtages paa det bedste. Men efter endt Maaltid bæres just Liget af den dræbte Mand ind i Slottet, og det viser sig, at det er Slotsherrens Søn, Gauvain har dræbt; Blodet, der giver sig til at rinde ud af Ligets Saar, aabenbarer Drabsmanden, og han gør heller intet Forsøg paa at nægte. Værten vil først slaa ham ihjæl, men ihukommer Gæstfrihedens Love og lader ham næste Morgen drage afsted i Fred for bagefter at forfølge ham og søge Hævn.

Prosaromanen om Lancelot er gennemtrængt af Munkeaand. Lange Ekskurser om Trosdogmer afbryder Fortællingen, og Ridderskabets kristelige Mission fremhæves hyppig. Forestillinger om Synd og Anger og Bod gennemtrækker Lancelots og Guenievres Elskovshistorie, og hele den elegiske Følsomhed, med hvilken Lancelots og Guenievres Trængsler skildres, har kristelig Legendetone i sig. Den nøjeregnende Samvittighedsfuldhed og den spidsfindige Dialektik, hvormed Ridderærens Fordringer søges fyldestgjorte, den dybe Syndsbevidsthed, som det mindste Brud paa disse Fordringer efterlader i Ridderens Sind — alt dette er ligeledes af kristelig Oprindelse. Og Romanen ender da ogsaa med, at Guenievre trækker sig tilbage til et Abbedi og Lancelot ender sine Dage som en from Eneboer.

Talrige har overhovedet Geistlighedens Forsøg været paa at indgyde Ridderdigtningen en kristelig Aand. Vi har „lais", der søger at lægge en kristelig moralsk Farve over de hedenske keltiske Sagn; vi har Ro-

maner, i hvilke de kristelige Mirakler kæmper mod de hedenske Hekserier eller Korsets Tegn redder Ridderen fra Spøgelserne. Men det virkningsfuldeste Forsøg paa at sætte en afgjort kristelig Ridderromantik op imod den verdslige gjorde Munkene i Graalsdigtningen. Op imod Kong Artus' Ridderskab af det runde Bord stillede de Graals hellige Ridderskab, op imod Jagten efter Æventyr og Ære stillede de „la quête du graal", Jagten efter den Livets Krone, som kun den fuldkomne, pletfri Ridder skulde naa. Og ikke mindre — nej! endnu mere — æventyrlig og fuld af Vidundere, fuld ogsaa af Bedrift og Ridderlighed end alle Artusromanerne var denne Graalsromantik, saaledes som den udformedes af Fortsætterne af Crestiens Perceval, i Wolfram v. Eschenbachs store tyske Digt, der er bygget over en tabt fransk Versroman, i Robert de Borons — en anglo-normannisk Digters — Graalsromaner paa Vers og endelig i de store, delvis Walter Mapes tilskrevne Graalsromaner paa Prosa.

I denne overvældende Masse af Vers og Prosa bølger, uden ordnet Sammenhæng, ofte modsigende hverandre,

en kaotisk Mængde Forestillinger, flydt sammen fra alle Verdenskanter. Men Hovedtrækkene synes i det hele at kunne sammenfattes saaledes:

Den Skaal, det Kar eller Fad, hvorom Kristus ved Nadveren sagde: „den, som med mig dypper Haanden i Fadet, han skal forraade mig," beholdt stedse en Vidunderkraft saa vel til at yde Næring og Tilfredsstillelse for de Gode og Rene som til at afsløre Synd ved ikke at kunne taale Urene i sin Nærhed. Karret kom i den fromme Josef af Arimathias Besiddelse, og han opsamlede den Korsfæstedes Blod i det. Kastet i Fængsel under Kristenforfølgelsen blev han mirakuløst næret af Karret, og Kristus aabenbarede sig og lærte ham Messens Ritus og mystiske Betydning. Siden dannede Josef et Broderskab omkring „Graalen", som Karret kaldes, og om et „rundt Bord", der indstiftedes til Minde om Nadvermaaltidet. Graalen skaffer Føde, men de, der nysgerrigt vil se i Graalen eller uden Ret sætter sig ved Bordet, saares eller blindes af himmelske Vaaben. Graalsbrødrene gaar ud som Missionærer, og tilsidst drager de paa himmelsk Befaling til England for at kristne Landet. Overalt ledsager Mirakler og Mysterier deres Færd: De finder Kong Salomons Tryllesværd; til Lutring for Synder hensættes nogle med Trylleskibe til Trylleøer; en af Broderskabet hedder Brons og kaldes „den rige Fisker", fordi han har fanget en Fisk, der har næret en hel Forsamling — Petrus kaldtes jo i Skriften for Menneskefisker, Fisken er ogsaa Kristi Symbol —; en anden saares i Foden af en bloddryppende Lanse, enten fordi han har sovet paa en hellig Plads eller kigget i Karret, eller ogsaa er det Salomons Sværd, der saarer ham. Fra Josef af Arimathia er

Graalen imidlertid gaaet over paa andre Hænder, og tilsidst bevares den i et ukendt Slot ude i det vestlige England, for at den ikke skal falde i de vilde Sachsers Haand.

Dér sidder nu en Graalskonge og vogter den ... han er syg, men kan ikke dø eller ikke helbredes, før en ren ædel Ridder kommer og spørger om Graalen og den blødende Lanse. I Efterligning af det Graalske Broderskab er imidlertid Kong Artus' Ridderskab af det „runde Bord" indstiftet, for at søge efter Graalen. Det er Merlin, der er Indstifteren; han var oprindelig en Helvedes Udsending, født af en Jomfru for at danne Modstykke til Kristus og udstyret med overnaturlige Evner som denne; men den gode Natur havde vundet Overhaand over den dæmoniske i ham. Ridderne af det runde Bord er da det verdslige Ridderskab, som stræber efter ideel Fuldkommengørelse, og alle de bedste af Ridderne søger rundt i Verden efter Graal. Lancelot har ved sit Forhold til Dronningen gjort sig uværdig til at naa Graal, men enten er det Perceval eller — efter andre — Lancelots Søn Galaad, der tilslut som den rene, pletfri Ridder naar til Borgen, gør Spørgsmaalene og bliver Graalskonge.

Saadanne er vel Graaldigtningens Hovedtræk. Den er det vildeste Sammenrøre af Forestillinger allevegne fra. Utvivlsomt er der keltiske Sagnelementer i den. Der var — som tidligere nævnt — gamle irske Sagn om en Kedel, i hvilken der altid er nok af Spise, og om andre mærkelige Talismaner som en Lanse og et Sværd; der var endvidere Sagnet om den saarede Kong Artus, der stadig lever ude paa Feøen Avalon; og der har utvivlsomt hos Britterne været Sagn om Heltes romantiske Jagt gennem Verden efter de vidunderlige Talismaner,

— ligesom Jason drog ud efter det gyldne Skind og Herakles efter Hesperidernes Æbler, Thor efter Hymers Vidunderkedel og Iduns Æbler eller Kalevalaheltene efter Sampokværnen. Perceval synes oprindelig at være draget ud efter et Vidundersværd, med hvilket han skulde tage Hævn over sin Faders Drab; andre Helte søgte Vidunderkedlen, som kunde bringe Velvære tilbage over et Land, som laa øde under en Forbandelse, eller gøre en syg Konge rask.

Men disse keltiske Sagn er nu af Klærke sat i Forbindelse med kristelige Legender. Apokryfe Evangelier, blandt hvilke Nicodemus' Evangelium er det betydeligste, fortalte om Josef af Arimathia, der blev Ridderstandens Skytspatron og særlig Brittaniens Helgen, og om gamle kristne Broderskaber. Dernæst: Som alle andre Relikvier fra Kristi Liv — hans Kjortel, Veronicas Svededug, Longinus' Lanse, Korstræet og Korsnaglerne — beskæftigede Nadverfadet i høj Grad Korstogstidens Fantasi, og ligesom hine andre Relikvier vistes dette Fad flere Steder, f. Eks. i Konstantinopel og i Genua. Kristi Blod maatte endvidere spille en ganske særlig Rolle for Tidens Forestillinger. I Overensstemmelse med de gamle Blodhævnsbegreber var det Udgydelsen af Kristi Blod, der syntes den egentlige Soning for Menneskehedens Skyld. At de, der vaskede den døde Frelsers Legeme, ikke skulde have opbevaret denne kostbare Vædske, i hvilken der stadig maatte bo en mærkelig Kraft, det syntes Tiden ganske utroligt; der var da ogsaa flere Steder, hvor man paastod at eje noget af Kristi Blod, og saaledes fik f. Eks. i Aar 1247 Kong Henrik 3. af England sendt fra Patriarken af Jerusalem i en Krystalbeholder noget af dette

hellige Blod, der var gaaet fra Fader til Søn i Patriarkens Slægt, lige fra Josef af Arimathia. I Nadveren nød man jo dette Kristi Blod, og just i Tiden omkring Korstogene naaede Middelaldertroens krasse Materialisme til at fastslaa, at Vinen og Brødet virkelig forvandledes under Messeofret til Kristi Legeme og Blod. Graalen — Navnet synes nærmest forvansket Middelalderlatin — er en Sammensmeltning af Nadverkarret og Nadverkalken; i gamle Miniaturer fremstilles den som en Kalk, og det lader ogsaa til at være forskelligt af Messens mystiske Liturgi, særlig maaske saaledes som Korsfarere saa' den celebreret i den østkristne Kirke, der har givet Stof til mange af Graalsmysterierne.

I det hele har Korstogsindtryk været afgørende for Dannelsen af Graalsdigtningen. Der er talrige østerlandske Elementer i den nærmere Udsmykning. Forskellige af Graalsborgens mystiske Mærkværdigheder minder om, hvad „Præsten Johannes" i det (uægte) latinske Brev til Kejseren af Byzans meddelte fra sit hemmelighedsfulde Rige dybt inde i Asien, eller om et nyt babylonisk Rige, som der gik Sagn om ovre i Byzans, — hvor de græske Gesandter bl. a. havde set en hellig Kalk, der altid var fyldt med Vand fra Kristi Grav og hvor usynlige Stemmer og mystiske Indskrifter overalt ledede de fremmede — ligesom i Graalsromanerne. Men ogsaa hele Graalsbroderskabet synes bestemt ved Forestillinger om Tempelherreordenen, med dens fornemme Residens i „Salomons Tempel", dens forskellige religiøse Mysterier og dens halvt præstelige Ridderskab. Bernhard af Clairvaux forherligede i et Skrift „De laude novae militiae" dette krigerske Broderskab, „som jeg ikke véd, om jeg

skal kalde Munke eller Riddere," — „blidere end Lam og vildere end Løver," levende sammen i Kyskhed, Ædruelighed og Samdrægtighed og udførende Vidundere af Bedrifter over for de Vantro. I den tabte franske Percevalroman af „Provençaleren Kyot" — som Wolfram v. Eschenbach kalder sin Kilde — vogtes Graal ligefrem af et Broderskab af hellige, ugifte „Tempelriddere".

Ligesom Tempelherrerne imidlertid snart kom i Mistanke og Unaade hos Kirken som Separatister og Kættere, saaledes var hele Graalsdigtningen ret beset temlig kættersk overfor Romerkirken. Denne Graalsmenighed udgjorde jo et Præsteskab uden Kirkens Ordination, med egne Sakramenter og egne Helligdomme, ikke trængende til Kirken og ikke anerkendende dens Overhøjhed. Den store Prosaroman om St. Graal forkynder sig endog frækt som forfattet af Kristus selv, som et Evangelium ligesaa helligt som Kirkens. Og en tydelig anglikansk Tendens beherskede hele Digtningen; den gik jo ud paa at hævde den brittiske Kirke en særlig høj Alder og en særlig høj Hellighed, uafhængig af Paven i Rom. Det synes slet ikke saa urimeligt — saaledes som Middelalderen stadig gjorde det — at tillægge Walter Mapes, Kong Henrik den 2dens højtbegavede Kapellan og Diplomat, en væsentlig Andel i Udformningen. Ligesom Henrik den 2dens stolte, nationale Anglonormannerrige udformede sig Kong Artusskikkelsen som et Modstykke til de Franskes Karl d. store, saaledes er Graalslegenden maaske ikke langt fra at være et fantastisk Forsøg paa at skabe en national engelsk Kristendom.

Men hvordan nu end alt dette forholder sig, — Graalsromanerne lagde et legendeagtigt-mystisk og asketisk-

moralsk Element ind i Ridderromantiken, og mellem de bretonske Romaner, med hvilke de har meget af Ridderligheden og Selskabeligheden, Landevejsæventyrene og Fantastiken tilfælles, stod Graalsromanerne med en egen særlig Tiltrækning og som Genstand for en egen særlig Ærefrygt. Efter Crestiens menneskeligt verdslige, kamp- og elskovsglade Ridderromantik, med Interiører fra Tidens ridderlige „high-life" og med Æventyr uden noget „bagved", naivt ligefremme og i bestemte, dagklare Omrids — fulgte der i Graalsromanerne en ridderlig gejstlig Romantik af en mere forborgen og oversanselig Karakter, med et dybere og videre Fantasi-Perspektiv i sig. Med megen Kunst holdes Læsernes Fantasi stedse svævende i en mystisk Atmosfære. Der er Hemmeligheder, Kristus har hvisket Josef af Arimathia i Øret og som ikke tør forkyndes, eller dunkle Profetier, som ikke skal opfyldes, før „den Dag kommer, da Ridderen med de to Sværd skal slaa det sørgelige Hug, hvorved alle Graalsvidunderne oprinder over Logreskongeriget og al Elendigheden kommer over Storbrittanien". Der er Mysterier, man ikke her tør fortælle for profane Øren, men som „findes skrevet i den Klærkenes Bog, hvor alt om den store Hemmelighed, der hedder Graal, findes optegnet". Der er Vidundere af en anderledes usanselig, oversanselig Art end Crestiens Kæmper og Dværge: Blændværk af Slotte, der pludselig forsvinder over den øde Hede; en Sø som den, „Dame du lac" bor i, og som viser sig kun at være Blændværk for en Skov; Stemmer, advarende eller varslende Indskrifter; usynlige Hænder, der trækker i En eller holder En tilbage, giver Sværdslag paa Skuldrene

eller kniber — som Spiritistaander — i Kinden, saa der sidder Mærker efter. Ogsaa Hekserierne i Slottene er anderledes drømmeagtige og trolderiagtige i Lancelot- og Graalsromanerne end hos Crestien. Der raves om i mørke Gange, Døre slaar op og i, man hører Klirren af Lænker og uhyggelig Helvedeslarm. . . . Her er der en Tærskel, som Ridderen med al sin Magt ikke kan komme over, dér aabner sig en Brønd, som udbreder giftig Røg og djævelsk Stank . . . og det hele har noget over sig af Mareridtdrømmens Ævlen frem og tilbage i umotiveret Uforstaaelighed.

Stadig aabner denne Atmosfære af Mystik sig mod en Hinsidighedsverden, og stadig klinger en moralsk religiøs Tone igennem den. Det er ikke et hedensk, men et kristeligt Spøgeri, her grasserer. Det er Kister, hvis Laag aabner sig og som der slaar Flammer ud af; det er i Kirken ved Midnat, at Ridderen overfaldes af usynlige Aanders Piskeslag eller maa kæmpe med uformelige Spøgelser; eller det er ude paa Kirkegaarden, hvor han hører Jamren fra Grave, vælter Gravstene bort og befrier unge Piger, som Djævle holder indesluttede dernede for at de skal tjene deres Lyster. Djævle frister i fagre Kvinders Skikkelse; Riddernes Synder straffes ved tugtende Mirakler. Ofte er der ogsaa mirakuløse Illustrationer af Dogmer: Brødet forvandler sig ved Nadvernydelsen til et levende Barnelegeme, hvis Blod flyder ned i Kalken, og himmelske Røster byder, at det skal skæres itu og fortæres. Ind i et Værelse kommer pludselig en vidunderlig dejlig Dreng, tværs gennem lukte Døre og Vinduer, og gaar paa samme Maade ud igen; en Stemme siger, at den, der har set dette Under, ej bør undres

over, at Jesus er født af et Jomfruliv. Ofte mærker man, der ligger et rent hedensk keltisk Sagn bagved, men der gives det af Klærken en symbolsk kristelig Udlægning.

En hemmelighedsfuld Fatalisme, der halvt synes at være østerlandsk Skæbnetro, halvt kristelig Forsynslære, hviler over alt, hvad der sker. Alt er forudvarslet og staar med „kaldæiske" Skrifttegn i „Skæbnens Bog"; al menneskelig fri Vilje er Blændværk, det er himmelske Magter, der leder Menneskene blindt efter uransagelige Planer. Et Sted finder Lancelot en Gravplade med sit Navn og sin Afstamning, som han ikke kendte forud, og der staar tillige, at her skal hans Grav være. Et Skib uden Styrer sejler frem, paa Dækket ligger en Rustning med en Indskrift om, at den vise Salomon for flere tusind Aar siden har bygget det og sendt det ud i Verden, indtil det finder den, som Skibet og Rustningen er bestemt til. Sværdet er prægtigt, men det hænger i et slidt Hampereb, og Indskriften siger, at i den skal Sværdet bæres, indtil en Kongedatter laver et andet Sværdhæfte af, hvad hun bærer paa sig og elsker højest, og hun skal ogsaa give Sværdet dets rette Navn.

Munkeaanden, som vi saa' trænge frem i Lancelotromanen, behersker mer og mer Graalsdigtningen. Allerede i Crestiens „Perceval" var den unge Knøs' kønslige Kyskhed og hans Synd mod Moderen stærkt betonet; men baade i Robert de Borons Digt og i Prosaromanerne gennemtrænger Asketismen alt. I alle Beretningerne om Graals Forhistorie spiller Kvinden næsten ingen Rolle, og hvor hun optræder, fremstilles hun, som i Legender eller paa sin østerlandsk, oftest som det lavere Væsen, der forfører til ondt. Og i de Historier, der skild-

rer „la quête du Graal", alle Artusriddernes Søgen efter Graalsborgen, stilles kønslig Renhed og Jomfruelighed op som den absolute Fordring til den, der skal blive Graalskonge. „Han skal være god i Guds Øjne og i Verdens. I Verden skal han være god som den, der er fuld af alle Hæderens Egenskaber, al Skønhed og alt Mod, og han skal være god i Guds Øjne, thi han skal være fuld af Barmhjertighed, Fromhed og det ypperste Mønster paa Kyskhed."

Men her naar vi ogsaa ud over den egentlige Ridderromantik. Graals Mystiken og Graals Idealismen antager efterhaanden helt kristelig gejstlig Farve — bliver mer og mer aandsbeslægtet med det Albigenserkorstog, der mejede Trubadurernes glade Sydfrankrig ned for Fode, eller med Ludvig den hellige, som ikke taalte Trouvèrer og Menestrels ved sit Hof.

XIX. TYSK RIDDERROMANTIK

RIDDERROMANTIKEN er helt spiret frem af fransk Jordbund, i Frankrigs Luft, og dens Livsløb kan følges, fra den knoppes og blomstrer, til den visner og sætter Frø, indenfor fransk Litteratur. Men — som vi til at begynde med har set — de sociale og aandelige Forudsætninger var tilnærmelsesvis de samme i Tyskland, og den litterære og kulturelle Udvikling var i Hovedsagen ifærd med at gaa i samme Retning som i Frankrig, saa at den overvældende franske Paavirkning, som snart gjorde sig gældende over Rhinen, egentlig kun udløste og gav Form for aandelige Kræfter og Bevægelser, som var voksede frem af sig selv paa tysk Jordbund og ogsaa trods al Forfranskning stadig bevarede en vis Tyskhed.

Som ved de syd- og nordfranske Fyrstehoffer, saaledes samledes i det 12te Aarh.s Tyskland den mindre Adel omkring Welfernes Hoffer i Brunsvig og Bajern, ved Babensbergernes i Wien, Staufernes i Schwaben, Thüringergrevernes paa Wartburg; her som hist udfoldedes et selskabeligt Liv og en selskabelig Dannelse. Den latinske Roman „Ruodlieb" viste — som vi har set — baade hvorlangt man allerede i det 11te Aarh. var naaet ved de bajerske Hoffer og især hvilke Idealer af Levemaade Klærkene holdt op for Baronverdenen. Som ved de nord- og sydfranske Hoffer toges — som vi har set det — ogsaa ved de tyske Hoffer Folkesangene op til en finere, aristokratisk Behandling, og adelige Herrer og Damer digtede Dansesange eller Elskovskvad om Riddere og Damer, der maa skilles, og „Liebesgrüsze", som de sender hinanden i det fjerne — Damen i Reglen den bedende, Ridderen mandfolket koldsindig —; Sangeren selv tegner sig som staaende i Borggaarden og syngende for Selskabet. Og endelig: som i Frankrig begyndte — saa' vi — ogsaa ved Welferhertugernes Hof i Regensburg Klærke at digte de Geistliges latinske Krøniker om til tyske Rimkrøniker, rige paa romanagtigt Underholdningsstof (Kaiserchronik), medens samtidig de omvankende Spillemænd i Franken og Bajern ligesom i Frankrig gav sig til at modernisere og romantisere de gamle Heltekvad ved at henlægge dem til Østerland og fikse dem op med Korstogsreminiscenser — med forelskede Saracenerinder, orientalsk Pragt og orientalske Vidundere. Fra Ottonerkejsernes Tid var der jo Forbindelser mellem det tysk-romerske Kejserrige og Byzans, og længe før Tyskland ved det 2det Korstog kom med ind i den franske Korstogsbevægelse, havde Fyrster og Rid-

dere, navnlig netop fra Bajern, gjort Korsfærd til det hellige Land.

Men den paabegyndte selvstændige Udvikling bøjedes mer og mer ind under en direkte, mangesidig Paavirkning fra fransk Kultur. Hele det 11te Aarh.s store, religiøse Rejsning var fransk af Oprindelse, og Clunymunkene, der beherskede Kirkelivet ogsaa i Tyskland, bragte fransk Aand og Dannelse med sig. En Række Giftermaal med franske Prinsesser indførte Franskheden ved Fyrstehofferne. Efter Kejser Henrik 3's Giftermaal med Agnes af Poitou fulgte senere Henrik 5's med en anglonormannisk og Frederik Barbarossas med en burgundisk Prinsesse, og Henrik Løve af Sachsen ægtede Richard Løvehjertes Søster. Baade Burgund og Provence kom ind under den tyske Kejserkrone, og naar Frederik Barbarossa foretog Hyldingsrejse gennem Provence eller krigerske Expeditioner nede i Italien, har hans Hofstat aabenbart antaget adskillige vælske Moder og Sæder, og Trubadurer har gjort Opvartning ved hans Fester og lært fra sig af deres Kunst til tyske Hofsangere. Fra Norditalien drog ogsaa provençalske Klærke og Trubadurer ad de gamle Alpeveje op til Ungarns og Böhmens gæstfri Hoffer; Donauegnene gennemrejstes stadig af Franske, der valgte Landvejen til Byzans eller det hellige Land. Men især var Rhinens nedre Løb: Nederlandene, Flandern og Nedrelothringen et Mødested mellem Fransk og Tysk. Baade Hennegau, Brabant og Lothringen hørte ind under Kejserdømmet, men var helt franske i Sprog og Kultur og tog levende Del i den Ridderromantikens Blomstring, som udfoldede sig i Flanderns og Champag-

nes Naboegne. Ad alle disse Veje trængte Franskheden ind.

Og den følte og anerkendtes i sin Overlegenhed beredvillig af Tyskerne, der med den Tilegnelsesevne overfor det fremmede, som de ogsaa senere har bibeholdt, ivrig begyndte at forme sig efter det Franske. Slottenes Bygning og Interiør, Adelens Klædedragt og Spise blev paa sin Fransk. Fornemme Folk engagerede franske Klærke til at lære deres Børn Fransk eller sendte dem med en Hovmester til Frankrig for at lære sig Sproget, ligesom tyske Studenter søgte til de franske Skoler. Igennem en Række Læredigte, svarende til de franske „castoiements" og „doctrinals", søgte tyske Klærke at indvie deres Landsmænd i fransk „Sitte" og „Zucht", og svarende til det franske „courtois" dannedes Ordet „höfisch". 1127 afholdtes ved Würzburg den første Turnering efter fransk Mønster paa tysk Grund, og omtrent paa den Tid begyndte ogsaa Riddervæsenets Former og Ceremonier at antage fransk Præg. Og i Sammenhæng hermed begyndte nu Trubadurerotik og Ridderromaner ad mange forskellige Veje at overføres til Tysk, — Veje, som det er overmaade lærerigt at følge Skridt for Skridt.

Fyrsteforbindelser og adelig Selskabelighed har — kan man se — oftest givet Anledning til saadanne Overførelser. Paa en Rejse i Frankrig 1131 havde Henrik den stolte faaet fat i Rolandskvadet, og ved Hjemkomsten overdrog han og Hertuginden til en Præst Konrad at oversætte det i tyske Vers. Omtrent samtidig overførte en Pfaffe Lamprecht, der hørte til paa Rhinkanten ved Straszburg, den provençalske Alexanderroman paa Tysk. Den egentlige Indfører af Ridderromanen var imidlertid

Heinrich v. Veldeke, der var af ridderlig Slægt og fødtes og voksede op i Nederlandene, nær ved den franske Sproggrænse. Han omdigtede „Æneasromanen" paa tyske Vers for en Grevinde af Cleve. Da hun blev gift med Landgrev Ludvig af Thüringen, var der en af de thüringske Grever, der tog det endnu ufuldendte Manuskript med sig hjem, og først da Digteren 9 Aar senere selv kom til Thüringen, fik han det tilbage af den litterært interesserede Landgreve Hermann og fik tillige Paabud om at fuldende det. Den samme Landgreve Hermann ønskede nu ogsaa at faa „Trojaromanen", der betragtedes som en Art Forhistorie til „Æneas", oversat paa Tysk. En Greve af Leiningen skaffede den franske Roman til Veje, og en ung hessisk Klærk fra Fritzlar fik Hvervet at fortyske den. En anden af Landgrevens Undersatter, Klærk i det thüringske Kloster Jechaburg, fik nu Ideen at overføre Ovids Forvandlinger paa Vers. Saaledes forplanter Bevægelsen sig, Led for Led, fra Nederlandene til Wartburgerhoffet.

Et andet Sæde for fransk Kultur var — som vi saa' — allerede paa Henrik den stoltes Tid Welferhoffet i Regensburg; siden fremmede Henrik Løves anglo-normanniske Gemalinde yderligere Indflydelsen fra sit Hjemland. En af Hertugens „Dienstmannen" Eilhart fra Oberge, i det brunsvigske, oversatte saaledes Tristandigtet.

I Schwaben og ved Øvrerhinen havde Stauferne deres centrale Magtomraade, og Frederik Barbarossa residerede helst her i de kejserlige Pfalzer Hagenau, Gelnhausen og Ingelheim. Den store Fest, han ved Pinse 1184 gav i Mainz i Anledning af sine Sønners „Schwertleite" (Ridderslag), samlede Fyrster og Adel baade fra Tyskland og

Frankrig, og disse glorieomstraalede Mainzdage indviede saa at sige Ridderromantikens Guldalder for Tyskland. En af Barbarossas Mænd, en Ridder v. Hausen fra Rhinegnene, som i Kejserens Tjeneste kom baade til Frankrig og Italien, overførte provençalsk Trubadursang og Trubadurerotik til Tysk, og flere andre kejserlige Embedsmænd, der ligeledes kom til de vælske Lande, fulgte hans Exempel. Andre Riddere fra Rhinegnene og Schwaben søgte deres Forbilleder i Nordfrankrig. Elsasseren Reinmar v. Hagenau støttede sig saaledes i sin Minnesang nærmest til nordfransk Lyrik. I Nordfrankrig har ogsaa den tyske Ridderromans første Storhed: Hartmann rejst, vel i sin Herres, en Ritter v. Aues Tjeneste; derfra hjembragte han — erklærede han selv — sin ridderlige Elskovslære, den han udviklede i et poetisk Sendebrev (en „Büchlein"), samt to af Crestien de Troyes' Ridderromaner, som han gengav i de elegante Digte: Erec og Iwein.

Mellem disse Kulturarner i Schwaben, Rhinfranken, Thüringen og det bajerske Hertughof fandt der saa endvidere en levende litterær Udvexling Sted, og fra sine faste Punkter bredte Ridderromantiken sig til andre Egne af Tyskland. En af de franske Adelsmænd, der til Gengæld for Richard Løvehjertes Løsladelse fra Kejserens Fangenskab sendtes som Gidsler til Hoffet, overlod et Haandskrift af Lancelotromanen til en Geistlig fra Thurgau, som derefter søgte at gengive den paa Tysk efter de Hartmannske Romaners Mønster. En værdigere Efterfølger og Medbejler fik Hartmann imidlertid i en Ridder fra det bajerske Franken, Wolfram v. Eschenbach, som i lange Tider levede og digtede ved Landgreve Hermanns thüringske Hof; af Landgreven fik han Anvisning ialfald

paa ét af de franske Digte, han bearbejdede. Ogsaa Trubadurerotiken forplantede sig samtidig fra Rhinegnene til Thüringerhofferne, hvor Heinrich v. Moringen blev Fører for en lokal Skole af Minnesangere.

Og endelig kom Turen til det bajersk-østrigske Tyskland, hvor den nationale Hjemmekultur øvede længst og størst Modstand, — hvor de gamle Heltesange om Siegfried og Krimhild og Wolfdietrich endnu genlød i Borgenes Haller, og den nationale Elskovssang stadig fandt Pleje ved Hofferne. Fra Rhinegnen, fra Kejserstaden Hagenau, kom Minnesangeren Reinmar til Babensbergernes Hertughof i Wien og fortryllede alle ved sin udenvæltske Koloratursang, og kort efter var det Østrig, som i Walther v. d. Vogelweide frembragte Ridderlyrikens ypperste Sanger. Fra Mellemtyskland kom den farende Sanger Stricker til Østrig med sine selvlavede Artusromaner, og senere hen var det i Østrig, at Dametjenesten og det vandrende Ridderliv dreves videst — helt ud i Karikatur — ved Ulrich v. Lichtenstein. Sjælden kan en litterære Modebevægelse saa nydelig følges Led for Led i sin Udbredelse. Men stadig forblev det dog Rhinlandene, der fostrede den mest franske og elegante Ridderlighed: den klassiske Ridderroman i Gottfred von Straszburgs „Tristan og Isolde", de fineste ridderlige Smaafortællinger i den i Straszburg og Basel virkende Konrad von Würzburgs „Mären".

Hartmann von Aues Bearbejdelse af Crestien de Troyes' Romaner udviser straks tydeligt de Forskelle, som helt igennem ogsaa senere gør sig gældende mellem de franske og tyske Ridderromaner. Hos Franskmanden er

den ridderlige Kultur et Stykke hjemligt Liv, der har vokset sig frem af Tidens Jordbund og som Borgersønnen fra Troyes med Beundring ser om sig i fuld Virkelighed ved Fyrstehofferne. For den tyske Ridder er derimod Ridderkulturen en fremmed Mode, en fin Levemaade og Følemaade, som han har opdraget sig selv i og nu gennem sin Digtning vil give sine Landsmænd og Standsfæller et Kursus i. Hvor Crestien skildrer naivt og frisk, efter Anskuelse, og føler naturligt menneskeligt, ofte med sin egen Borgerlighed, har Hartmann paa den ene Side en vis medfødt, finere Ridderlighed i sig, men overvaager og „stiliserer" sig ogsaa hele Tiden og idealiserer alt, han skildrer, efter et Ridderlighedsideal, han vil anskueliggøre for sine Læsere; i hele Forholdet til sit Stof er han „sentimental" i Schillersk Betydning. — Endvidere: Franskmanden arbejder i Sagnenes Raastof, giver Æmnerne den første Form, Tyskeren er Bearbejderen, der finder det væsentlige Arbejde gjort og kan gaa det noget finere efter, — udglatter Ujævnheder, fjærner Overflødigheder, udfylder Mangler i Motiveringen, — men som ogsaa let bringes til at smøre tykkere paa, udtvære og overlæsse eller forkunstle og overforfine. I Forhold til Crestien er Hartmanns Fremstilling mere kunstnerisk, men ogsaa mere kunstlet. — Men endelig gør ogsaa den Raceforskel sig allerede gældende, som skal præge hele den senere franske og tyske Litteratur. Franskmanden har en Latiners vaagne, solide Virkelighedssans; med alle sine Sanser lever han med i det ydre Liv og tager Menneskene og Livet, som de er, og han har dernæst et socialt sympatetisk Naturel, der lever sig over i sine Personers Sindsbevægelser og livfuldt dramatiserer alle Scener: den fran-

ske Aands Anlæg for Roman og Drama kundgør sig allerede tydelig hos Crestien. Det germanske Naturel hos Tyskeren anskuer og fornemmer Tingene udenom meget mindre levende og massivt, han lever mere indvendig i sine egne Forestillinger og Følelser, og han idealiserer Livet og Menneskene efter sine Ønsker og Drømme: den tyske Aands lyriske og idealistiske og konstruerende Anlæg aabenbarer sig allerede hos Hartmann.

„Mig lyster frem at føre — Jer Ting, som vel er værd at høre" saaledes begynder Crestien sin Fortælling, i naiv „Lust zu fabulieren". Hartmann derimod skriver for at vise, hvorledes „den, som vender sit Sind til sand Fortræffelighed, ham følger Lykke og Hæder." Hvor Crestien derfor anskueligt udmaler Scener og dramatisk levendegør Begivenheder, er Hartmann hele Tiden betænkt paa, at alt ret kan illustrere idealt Ridderliv og virke forbilledligt paa Læserne. Den Konflikt mellem Ridderære og Elskov, som Crestiens Romaner omhandler, uddybes moralsk hos Tyskeren, og Begreberne Ære og Troskab betones emfatisk: Iwein er ved at bryde sit Løfte bleven en Forræder, en „triuweloser man", som maa foragtes af alle, der „elsker Troskab og Ære". Og hele Vejen vaager Hartmann over, at alt gaar til efter ridderlig Sæd og med høvisk Anstand. Han afskaffer Crestiens realistisk lystige Sammenligninger og alskens trivielle eller naturalistiske Detailler om Kamp eller Mad og Klæder, saadanne som Helteepikens Spillemænd holdt af at svælge i. En ideal Ridderhest eller en Ridderborg, en Turnering eller Jagt er derimod standsmæssige Æmner, han holder af at udmale. Hvor Crestien livfuldt gengiver en Modtagelsesscene, udvikler Hartmann

i Stedet belærende, hvorledes den sande Gæstfrihed bør være i Modsætning til den vrantne, aftvungne. Naar Crestien fortæller, at Kammerjomfruen Lunette var saa elsket af Tærnerne, fordi hun overlod dem Prinsessens aflagte Kjoler, eller at den Brudedragt, Dronningen udstyrede Enide med, aldrig havde været brugt før, og lader Dronningen selv forsikre hende om, at den er mer end 100 Mark værd, saa udelader Hartmann slige borgerlige Naiviteter, ligesom Forholdet mellem Frue og Kammertærne, mellem Adelsmænd og Smaafolk er langt mindre fortroligt, langt mere afmaalt hos ham end hos Crestien.

I tusen Smaating mærkes en mere udviklet Takt og Finfølelse, en sikrere Velopdragenhed og Dannelse hos den tyske Adelsmand. Saaledes er hele Scenen, hvor Erec tager ind hos den fattige Vavassor og vinder hans Datter, retoucheret med en Mængde smaa forfinende Træk: den unge Piges Staldkarletjeneste er Erec og Digteren lige generte over; hendes undselige (bliuchliche) Blikke til Gæsten og dennes Forelskelse er givet meget finere end paa fransk, og den fornemme Ridder optræder hos Hartmann med større Delikatesse overfor sine fattige Værtsfolk. Og saaledes stadig; de ydre Livsformer er bleven finere og mere anstandsfulde, og istedenfor det fortrolige „søde, skønne Veninde" bruges paa Tysk Tiltaleformen „Frue"; og ogsaa i Beskedenhed, Takt og Finfølelse er den schwabiske Ridders Mennesker den jævne franske Trouvères overlegne.

Tyskeren er endvidere gemytfuldere og mere sødlig følsom. Crestiens Kvinder kan vise en drastisk Lidenskabelighed, som hos Tyskeren dæmpes til stille, ærbar Følsomhed. Og overalt lægges en varm og blød Følelses-

tone ind over det, der fortælles: Venskabet mellem Iwein og Gawein har en helt følsom Karakter, og der er hyggelige Familielivsbilleder, Stænk af tysk Humor, der er rørende Afsked fra Hjemmet, rørende Gensyn mellem Elskende: „Deres Mund var stum, deres Hjærte sang, — det bar en Glædens Krone" hedder det lyrisk.

Især er Damedyrkelsen og Erotiken adskilligt mere sødligt følsom hos Hartmann end hos Crestien. Sødlig galant — „sød" er et af hans Yndlingsord — er han hele Vejen overfor Enides Prøvelser, og det samme er ogsaa alle Folk, hvor hun kommer frem; selv Hesten synes, Foderet smager den bedre, naar det rækkes den af saa sød en Staldkarls hvide Hænder. Han indsætter en lang rørende Monolog, hvori Enide erklærer at ville dræbe sig, beder Døden komme og ægte hende, medens hun endnu er en ung og frisk Brud og anraaber Skovens Dyr om at komme og æde hende, — var de komne, siger Digteren, vilde de blot, fulde af Medynk, have grædt med hende. Langt mere end hos Crestien bliver det ogsaa her en sentimental Elskovsprøve, Manden sætter hende paa, og medens det franske Digt ender med, at Erec tilgiver Enide, ender det tyske med, at Erec beder hende om Tilgivelse. Paa samme Maade tages i „Iwein" Heltens Æventyr med „Dame de la fontaine", hvis Gemal han har dræbt, meget højtideligere og sentimentalere af Tyskeren end af Franskmanden. At Fruen tager sin Husbonds Banemand til Ægte, staar for Crestien blot som et nyt Eksempel paa, at „Kvinden har 100 Sind, et idag og et imorgen," og væsentligst sker det forresten af det praktiske Hensyn at faa en Forsvarer til Borgen. For Hartmann derimod er det „diu gewaltige Minne", der, skønt hun

slet ikke har set Iwein, tager Magten over Slotsfruen. Digteren vil idealisere og sentimentalisere Fortællingen, men gør blot derved det hele mere forargeligt.

Paa en egen følsom tysk Maade lægger Hartmann ogsaa en kristelig Farve over sin Ridderromantik. Hans Stil er gennemsyret med geistlige og bibelske Forestillinger, og Gud er stadig galant og følsom overfor en „sød Pigemunds" Bønner. Enide bliver en hel Helgeninde, omsvævet af himmelske allegoriske Væsener. Som en Slags Bod for sine profane Digterier slog Hartmann sig i sine senere Aar endog paa at omdigte Legender i en halvt ridderlig romantisk, æventyrlig og følsom — halvt asketisk opbyggelig Stil. Den lille St. Gregorius er som Barn i Klosterskolen ved sin Elskelighed og Blidhed en Slags gudelig Broder til de græsk-farvede franske Romaners Flore eller Guillaume under deres Opdragelse ved Hoffet. Og i „Der arme Heinrich" er Bondemandens lille Pige, som vil ofre Liv og Blod for at skaffe den spedalske Fyrstesøn Helbredelse, i Slægt med Marie de France's Borgerpige, der ofrer sig for sin elskede Ridder. Men baade i den ødipusagtige Gregorhistorie og i „der arme Heinrich" er der en Mystik, en Martrelyst og en Hinsidighedslængsel, som endnu viser den tyske Ridderromantik stærkt afhængig af geistligt Livssyn.

Men „Frau Welt" spillede dristigere og dristigere op ved de tyske Hoffer som ved de franske. Hartmann selv brugte i sine yngre Dage uden Respekt en af den geistlige Litteraturs Yndlingsformer: Dialogen mellem Legem og Hjerte til at udvikle den ridderlige Erotiks Leveregler i, og han skrev ogsaa Trubadursange. Den ældre tyske Minnesang staar hos Friedrich v. Hausen, Heinrich v.

Veldeke, Heinrich v. Morungen eller Reinmar v. Hagenau i det hele i samme Forhold til sine romanske Forbilleder som Hartmann v. Aues Romaner til deres.

Der dyrkedes jo allerede i Forvejen en Elskovslyrik ved Hofferne, og den vælske Trubadurerotik kunde ikke helt fortrænge denne, lige saa lidt som de tyske Sæder helt lod sig omforme paa fransk. Imidlertid: de korte, enstrofige, parvis rimede Vers afløstes af de kunstfærdige Versmelodier, med deres hurtige Rytmer, der kun lidet passede det tunge, stive Tysk, med deres talrige, sammenslyngede Rim, deres Stavelsestælling og deres Tredeling af Strofen. Man indførte den nye digteriske Stil og hele Damedyrkelsen. Man priste den Skønnes Legeme som „wolgetan" og „minneclich", ligesom Provençalerne kaldte det „ben estans" og „amoros", priste hendes „Tugend" og „Guote" for „pretz" og „bontatz", bad om Naade og ydede Hyldest som Vasal, dyrkede „tougen Minne", svor „Verswîgenheit" og klagede over „die huote", „die merkaere", „die nîdaere", ligesom Trubadurerne stillede „lo celar" (Hemmeligholdelse) op som Vilkaar for ridderlig Elskov og ivrede mod „Vogterne", de „Skinsyge" og de træske „Klaffere". Ogsaa Billedapparatet med Blikkets Pile, der saarer Hjertet gennem Øjet, og Personificeringen af Elskov gaar igen paa tysk. Men det meste føles som laante Fjær og passer ogsaa ofte grumme lidet til tyske Forhold. De tyske Sangere er ikke afhængige Hofpoeter, der lovsynger deres Frue og derfor naturlig hilser hende med Vasalhyldest, og som har al mulig Grund til beskeden Ydmyghed og til Diskretion, hvis hun værdiges at begunstige dem. De er tvertimod fornemme Adelsmænd og velstillede Hofembedsmænd, og

Kvinderne er uden den politiske og sociale Magtstilling som i Sydfrankrig. Sangerne bruger heller ikke Navneskjul for deres Tilbedte, og tit har det vel været en ugift ung Pige, som de helt aabent og lovmæssigt gjorde deres Kur. Derfor holder der sig ogsaa ind imellem de underdanige Hyldestdigte til Damerne efter den nye Mode f. Ex. endnu stadig de gamle „Frauenstrophen", i hvilke Kvinden uforbeholdent udtaler sine Elskovslængsler og Elskovsbønner eller først lover sig selv efter god Sæd at være stolt og afvisende overfor Manden, men snart slaar over og blot længes efter at ligge nøgen i hans Arm.

Tyske Toner bryder i det hele overalt igennem den konventionelle Efterligning. Helt udenfor Trubadurdigtningens Former er den muntre, plattyske Humor i flere af v. Veldekes plattyske Sange: den unge Pige f. Ex., der har maattet vise sin Tilbeder Vintervejen, fordi han krævede „lose Minne" af hende; hun er ked over, at han ikke var saa høvisk, som hun havde troet ham til, men bærer forresten ikke Nag til hans „syge Sind" og glæder sig over Sommertiden og over muntert harmløst Tidsfordriv (bliskap). Eller den jævne, klagende Inderlighed i Albrecht v. Johannesdorffs Sange, medens han paa et Korstog længes hjem mod sin Hjærtenskær: „Hvordan Elskov begynder, ved jeg vel; hvordan den hører op, véd jeg ikke... Min første Kærlighed skal ogsaa være min sidste ... Gud hjælpe mig til, naar jeg en Gang vender hjem, at jeg maa genfinde hende i Ære, saa er mit bedste Ønske opfyldt. Men skulde hun i Mellemtiden ændre sit Liv, saa give Gud, at jeg selv maa gaa under paa Rejsen! Det vilde jeg raade hende, at hendes Tale skulde lyde slet og ret, og at hun bar sig ærligt, „einvalteclîche", ad mod

mig." Særlig tysk farvet er endelig ogsaa Reinmar v. Hagenaus kun lidet passionerede, men lyrisk følelsesfulde Tilbedelse af det evigt kvindelige. „Med passende Klage og uden at give Anstød" (ân arge site) vil han bære sin ulykkelige Kærlighed; hvor længe han end lever, skal hele hans Liv være viet hende, og ikke alene hende, men Kvinden i Almindelighed vier han sin Sang. „Hil dig Viv! Saa rent et Navn — hvor blidt at høre og hvor blidt at nævne — saa meget godt som du kan ingen evne, — naar, som du gaar, du vender dig til Godhed. — Din Ros i Ord man ej udsige kan — den, som du elsker, er en salig Mand, — en Glæde er ham Livet. — Al Verden gi'r du Lyst og Mod, — hvi har du aldrig *mig* en Smule givet?" Denne Dyrkelse af Kvinden i Almindelighed, istedetfor af en Kvinde, er en særlig tysk Omfarvning af Trubadurerotiken, — en stor Del af Forskellen mellem fransk og tysk Elskovslyrik til alle Tider ligger allerede udtrykt i denne Ændring.

Reinmar drog — som nævnt — til Wien, og hans Elev blev Walther v. d. Vogelweide. Hartmanns Ridderromaner førtes ligeledes mod Øst, og i bajersk Franken fandt han en Efterfølger i Wolfram v. Eschenbach. I begge disse, den tyske Middelalders betydeligste Digteraander møder Ridderromantiken Tyskheden i dens kraftigste Form, som den trivedes i Sydost, og den nationale Digtning, som den fremtraadte i Nibelungenlied og i de farende Sangeres Repertoire.

Walther v. d. Vogelweide var ikke som de tidligere Minnesangere en adelig Dilettant, der dyrkede vælsk Trubadursang som en Selskabsleg; han var, omend af lav

Adel, ganske besiddelsesløs og drog om som en af de farende Spillemænd og tjente sit Ophold ved Musik og Sang. Hans Sang vokser ud af den folkelige Spillemandssang og af Vaganternes Sang, som de ældre provençalske Trubadurers gjorde det, og han bliver derved et langt fuldstændigere Sidestykke til disse, end deres direkte Efterlignere blev det. Han besang de Herrer, der gav ham Underhold, forsvarede deres Politik og angreb deres Fjender; han gav sit Besyv med om Dagens Tildragelser i agitatoriske Flyvedigte og digtede „Sprüche" og „Sinngedichte", som de gamle folkelige Spillemænd havde gjort; og som disse undsaa han sig ikke ved at synge Tiggerkvad og digte Nidvers over Konkurrenter. Først holdt han til ved Wienerhoffet og priste Hertug Frederiks Gavmildhed som større end Kong Artus'; men da en ny Hertug viste mindre Interesse for Poesi, drog Walther bort og fremstilte i et Digt Wien som klagende over Glanstidens Forfald. En Tid var han Hermann af Thüringens Mand og priste ham som „Thüringerblomsten", der stedse lyser og dufter, naar alle andre Hoffers Blomstring visner efter en føje Tid; kostede end et Fad god Vin sine 1000

Pund, vilde alligevel ingen Ridders Bæger staa tomt hos Landgreven! Ogsaa med andre smaa Fyrstehoffer havde han Forbindelse, men mer og mer sluttede han sig til Kejserne: Først til Philip af Schwaben, hvis Sag han kæmpede for mod Paven og Modkejseren Otto, imedens han samtidig anraaber om nogle Draaber af Gavmildhedens Regn og holder Saladins og Richard Løvehjertes Flothed op for Kejseren som Forbillede. Efter Philips Mord slog Walther sig paa Kejser Otto, men gik fra ham over til Frederik d. 2den, — lidt vel meget efter de farende Sangeres Motto: „Hvis Brød jeg æder, hans Lov jeg kvæder", og ofte tiggende og truende sig „Sangerløn" til, hyppig ogsaa langende ud efter „Hr. Wichmann", efter Nidhardt eller hvad andre „Professionals", der vilde gaa ham i Næringen.

Det farende Livs Stemninger har han gennemlevet og giver dem Udtryk i en Lyrik af ganske anden fri og rig Personlighed end Hofembedsmænd som Friedrich v. Hausen eller Heinrich v. Morungen kunde udfolde. Han har følt Vinterens Tryk og Glæden ved, naar „Sæsonen" igen begyndte, saadan som de vandrende Skolarer og en Mester „Spervogel" eller „Suchenwirt" og de andre løse Fugle har følt dem. Vintertiden, da Verden, som var gul og rød og blaa, er bleven bleg og graa, og Kragen skriger, og Frosten bider Smaafuglene og Fattigfolk. Kunde han blot sove den strænge Tid bort, til han igen saa' Pigerne spille Bolt paa Vejen og Bonden gaa i Gang med Markarbejdet. Søde Sommer, hvor bliver du af? Saaledes at ligge hen i Træghed og i Baand og Bast, det er jo saa godt som at trække i Munkekutte. — Hjemløshedens Bitterhed har han kendt, han sukker efter at slippe for altid at spise Fremmedes Brød og efter en Gang at kunne sætte

Fod under eget Bord og hilses som Vært af Gæster, og da han endelig som ældre faar tigget sig et lille Stykke Land til, véd hans Jubel ingen Grænser: „Ich han min lehen, al die Werlt, ich han min lehen"; nu frygter han ikke længer Frost i Tæerne! — Ogsaa Bohêmens Anfald af Livslede og Dødsangst kender Walther, — naar han siger Farvel til „Frau Welt" og beder hilse den slemme Vært, at han har betalt for sig og godt kan slettes af Tavlen, „hellere vilde jeg laane af en Jøde end være *ham* længer noget skyldig; han siger ikke noget, før han en Dag kommer og panter én ud, naar man ikke kan betale". Eller naar han — som saa mangen Vagabond før og senere, Villon f. Eks. — i vemodig Humor testerer alle sine løse Ejendele bort, inden han skal „fare", for at der ikke skal blive Tvist mellem Arvingerne — alle sine Ulykker til sine Fjender, sine Bekymringer til Løgnerne; Kvinderne skænker han hele sit længselsfulde Elskovssavn. — Til daglig er det imidlertid Glæden, Ungdommen, Naturen, Kærligheden, han besynger, som Vaganterne gjorde det. Hænger den „höfische" Lyrik helst elegisk med Hovedet, saa er Walther Glædens Sanger. De Gamle har Lov at ældes, men de maa ikke gøre Verden gammel med dem; hvortil har de Unge deres unge Legem uden til at dyrke Glæden? Naar man er ung og dertil rig, er man uovervindelig og burde svæve oppe i Luften af Fryd. Mig, som er fattig, har Fortuna alligevel givet lystigere Mod end den Rige. Den, som bærer paa Bekymringer, skal blot tænke paa gode Kvinder og den lyse Aarstid, saa finder han Forløsning.

Walther elsker og lever med Naturen, ganske anderledes end de rigtige Hofsangere. Han besynger Lynghedens

mangefold farvede Tæppe, naar Heden begynder at skamme sig over sin Vintersorg og rødmer ved at se Skoven grønnes. Højere elsker han dog Skoven og allermest den venlige Mark og Eng, hvor Græsstraaene staar og ler op mod det spillende Solskin, og Blomster og Kløver kappes om, hvem der kan vokse højst til Vejrs. Forsømte jeg en saa livsalig Dag som denne, maatte jeg være gal — udbryder han i overstrømmende Foraarsglæde. Gud velsigne Eder alle og ønsk I ogsaa Lykke over mig! — Paa en hed Sommerdag søger han Skygge under et Træ ved en Kilde paa Engen — han bruger i sit Digt næsten samme Ord som en Skolar i en latinsk Vagantsang —, og dér falder han i Blund og drømmer om, hvordan han hersker over alle Verdens Riger og hvordan hans Sjæl tages bort fra alle Bekymringer og stiger til Himmels, — indtil en dum Krage vækker ham til nøgtern Virkelighed.

Ogsaa i sin Elskovslyrik bevarede Walther Forbindelsen med de folkelige Spillemænd og med Dansesangene. I sin Stilling som Hofamusør har han ganske vist tilegnet sig Hoferotiken fra sin Lærer Reinmar v. Hagenau. Han føler sin Sang i en ganske anden Grad end de tidligere Minnesangere som bestilt Selskabsydelse og erklærer det for sin Opgave at synge i den Tonart og den Aand, som Folk vil have; „swie si sint, sô wil ich sîn, — daz si niht verdrieze mîn". Det er ham et væsentligt Led i selskabelig Høviskhed at gøre sig til ét med Selskabet, og han er angst for at blive peget Fingre ad, hvis han ene er glad, naar Folk om ham er bedrøvede. Han synger da til Ære for de fornemme Fruer og gør sig til Herold for deres Skønhed; men han gør det for Sangerløn, om ikke anden, saa venlig „gruoz", og

yder de ikke den, vender han dem — erklærer han — Ryggen, og saa skal de mærke, at deres Ry er forbi med det samme. Men han bryder dog snart med den konventionelle, Provençalerne efterabede Dametjeneste og hele den dertil knyttede poetiske Stil. Istedenfor Hoflyrikens „Frue" — Trubadurernes „domina", Herskerinde, — sætter han i et smukt Digt „Viv" som Kvindens Hædersnavn, — den naturlige Kønsbetegnelse istedenfor den konventionelle Standsbetegnelse, og han forherliger Hustrunavnet som ærefuldere end „Veninde"navnet. Smukt og naturligt, som ingen af Digterne før ham, giver Walther den rent umiddelbare Skønhedsglæde over Kvinden Udtryk: skønnere Syn selv end Sommerengens Pragt er ham den skønne, rene Kvinde, naar hun i smuk Dragt og sømmeligt Hovedlin gaar ud til Fest, med stolt Rejsning og ledsaget af sine Tærner, af og til dog seende sig venlig om, — en Sol mellem Stjærner. Med det ydre Skønhedsbilled blander sig allerede her den høviske Tugt og den indre Sjælsskønhed. Men endnu mere sjæleligt — og i Vers, der kunde være skrevne den Dag i Dag — forherliges Kvindens Elskov som den højeste Husvalelse for Mandens længselsfulde Hjerte. „Lykkelig Stunden, jeg hende har fundet — hun, som har trængt i mit Hjerte sig ind — hele min Hu har hun hekset og bundet — røvet mig bort min Sans og mit Sind. — Aldrig mer jeg fra hende kan skilles — det har hun voldt med sin Godhed og Ynde — og sin røde Mund, som smiler saa sødt." Men Elskov er kun Elskov, lærer Walther, naar den deles af begge, den er to Hjærters Glæde; gør den ulykkelig, saa hedder den ikke Elskov med Rette, — for den følsomme, elegiske Trubadur, der elsker sin egen Smæg-

ten, har Walther intet til overs. „Elskov duer ikke for én alene, to maa være fælles om den, saa fælles om den, at den gennemtrænger to Hjerter og ingen flere." Og Kvinden og Manden staar jævnlige i Elskov: jubler Elskeren, at „en Mands Lykke blev mig til Del, da hun af et ærligt Sind sagde mig, at jeg maatte staa hendes Hjerte nær," saa tilstaar Kvinden lige saa aabent, at hun i ham har fundet „wîbes heil", en Kvindes Lykke. For begge skal Elskoven være en Opdrager til god Sæd: *han* kommer til *hende* og beder hende opdrage hans Ubehøvlethed til „Maze", men hun erklærer beskedent, at det er ligesaa vel ham, der maa opdrage paa hende; og saa lærer *han* hende, hvad Mændene ønsker af en Kvinde: Trofasthed og Tugt, forenet med munter Elskværdighed, og *hun* ham, hvad der behager Kvinderne hos Mænd: muntert Jævnsind og trofast Hengivenhed. Og den Slags Kvinder, som kan elske saaledes og elskes saaledes, dem finder man — erklærer Walther — kun i Tyskland: mange Lande har jeg set, men aldrig fandt mit Hjerte Smag for fremmed Sæd; tysk Tugt gaar forrest i alt, fra Elben og til Rhinen og ned til Ungarn, dér findes de bedste, om jeg ellers forstaar mig paa Dannelse og Legemsskønhed; den, der søger Dyd og ren Elskov, han skal komme til vort Land.

Gærne gaar ogsaa Walther fra det finere Selskabs konventionelle „hohe minne" ned og dyrker „die niedere minne", besynger Borgerdøtre eller Bønderpiger i jævn, frisk, folkelig Sang. „Herzeliebes frowelîn," synger han, de dadler mig, at jeg vender min Sang saa lavt, men de, der taler saaledes, har ikke elsket. De, der søger Gods eller Skønhed, elsker ikke paa rette Maade. Kærlighed

gør Kvinden skøn, og lad dem blot snakke, din Glasfingerring tager jeg hellere end en Dronnings Guldring.... „Tag denne Krans," sagde han i en dejlig Drøm, han havde forleden, til en „wôl getanen maget", og med rødmende Kind og nedslagne Øjne tog hun den som et undseligt Barn, og „skete der mere, saa gemmer jeg det som min Hemmelighed." Aldrig nød jeg større Glæde, Blomsterne dalede fra Træet ned over os i Græsset, men ak! da dagedes det, og jeg vaagnede op af Drømmen. Men nu gaar jeg og ser alle unge Piger fast i Øjnene, om en af dem skulde være hende, jeg drømte om. „Hvad om hun maaske er her ved denne Dans? Vær saa venlig, I Skønne, at løfte lidt op paa Hatten, ak! fik jeg hende dog at se under sin Krans!" — Skælmsk og yndefuldt synger ogsaa den unge Pige om, hvordan hun og hendes Ven har lavet sig Leje ude paa Engen under Linden. Mangen, der gaar forbi, vil le, naar han ser, hvordan Græsset og Blomsterne er tilredt, — paa Roserne vil han kunne se, hvor mit Hoved laa. Vidste nogen, at han laa hos mig, vilde jeg skamme mig; og hvad han gjorde ved mig, det faar ingen at vide uden han og jeg og en lille Fugl. Tanderadei! den holder nok tæt dermed.

Dette er kunstnerisk forfinet Folkesang. Og saaledes bevarer Walther ogsaa i sin politiske „Tjeneste"digtning Forbindelsen med Spillemændenes gamle folkelige Digtgenrer. Lige fra Hedenolds Tid havde folkelige Sangere yndet at udtale en skarpt tilspidset Tanke, enten knyttet til en bestemt Tildragelse eller af almindeligere satirisk og moralsk Art, i en kort Versstrofes kærnefulde Form, ofte indfattende Læresætningen i et eller andet Eksempel. I saadanne „Sprüche" og „Bîspeln" former Walther gærne

sin politiske Journalistik og hæver i Sammenhæng hermed ogsaa sine Skældedigte og Tiggerdigte op over Øjeblikket til en virkelig Tankepoesi, snart satirisk, snart moraliserende, snart filosofisk grublende. I sine korte, knappe „Sinngedichte" forstod han at skrælle Kærnen frem af den tysk nationale Politik, som han tjente, og at variere det „los von Rom", der var Hohenstaufernes Grundtanke, i alle Tonarter — fra energisk Patos til blodig Haan og bitter Komik — og i stadigt nye Billeder og Formler, som endog overtræffer Kunsten i de bedste af Trubadurernes „Sirventes". Man mærker, at han her taler ud af sin egen fuldeste, nationale Overbevisning. Og i sine almenmoralske Betragtninger paa Vers udformede han sit etiske Livssyn med de to Dyder „Maze", den ridderlige Dannelsesdyd, og „Staete", den gamle germanske Grunddyd, som Idealer. „Maze" er som de Franskes „mesure", i det hele Høviskhed, Sømmelighed, sædelig Tugt. „Unmaze" viser den mandhaftige Kvinde saa vel som den kvindagtige Mand, Ridderen, der lever som Munk, saavel som Munken, der optræder som Ridder, den, der stræber ud over sin Stand, saavel som den, der drikker saa længe, til hans Tunge slaar Klik og han ikke kan staa paa sine Ben. Og til „Maze" hører fremfor alt at give Gud, hvad Guds er, og Verden, hvad dens er, paa én Gang at søge „gotes hulde" og „weltlich êre", — skille rettelig mellem Himlen, som er Guds, og Jorden, som er Kejserens. Men endnu højere straaler dog „Staete" som Walthers Ideal — „Staete" i Betydning af den mandige Fasthed, den aabne Redelighed, af den Haardnakkethed og Trofasthed, som allerede Tacitus fremhævede hos Germanerne — Troskaben mod sig selv og

mod andre. Manden skal være af én Støbning og „firkantet" („tetragonos", som Grækerne, quadratus, som Romerne sagde), hans Sind skal være fast som Sten, retlinet som et Pileskaft, — ikke slibrigt som Is eller som en Aal —, hans Tale skal være uden Tvetungethed, hellere ét sandt Nej end to løjede Ja'er, hans Latter uden Falskhed, sød som en Aftenrøde, der varsler klar Morgendag, og han bliver aldrig „ny": hvem han én Gang vil vel, vil han ogsaa vel for Alvor.

Ved Hermann af Thüringens Hof traf Walther sammen med „Parzival"s Digter, *Wolfram v. Eschenbach,* der paa Epikens Omraade indtager en til Walther svarende Stilling, optagende og bearbejdende Ridderromantiken i en kraftig Tyskheds-Aand. Som Walther er han af besiddelsesløs Ridderstand, er født — siger han — til „Schiltes Ambet" og gør sig formelig til af at have læst grumme lidet og ikke at kunne skrive. Han er Bajrer, og vi Bajrere — erklærer han — er tapre, men hverken videre drevne i Kløgt eller høvisk Dannelse. Med stor Dannelsestrang har han ganske vist søgt at tilegne sig baade den ny Franskheds Evangelium og alskens broget Lærdom, baade om Lande og Folk og Naturmærkværdigheder, ligesom han dristig indlader sig paa dunkle teologiske Spekulationer. Og han har — tiltrods for sin kavalermæssige Bogforagt —, som den ægte Autodidakt megen Lyst til at kramme ud med sin halvfordøjede Visdom. Hans Sprog er spækket med franske Gloser og hjemmelavede Franskheder, men han kan paa den pudsigste Maade faa sin franske Kildes „gaste forest soutaine" til at blive til „Ørkenen i Soltâne" og „Une

dame gisait" til „Fru Jeschute", og han gør lejlighedsvis selv Løjer med sit bajerske Fransk. Med Iver har han studeret Heinrich v. Veldeke og Hartmann v. Aue, og med dem som Læremestre søger han at danne sig selv og sine Landsmænd efter den ny moderne Ridderlighed. Men han har mange af Spillemændenes gamle folkelige Heltekvad hængende i sit Øre og har godt Rede paa de nationale Heltesagn, og de gamle heltelige Udtryk som „Degen" og „Recken", „balt" og „ellenthaft" gaar endnu igen i hans Ridderstil. Det var ikke tilfældigt, at han ikke holdt sig for fin til at bearbejde et af de vildeste gammelfranske Heltedigte „Aliscans" — ganske vist i en besynderlig ridderromantisk Omklædning.

Der er en frisk Kærnekraft, en djærv Drøjde i denne bajerske Ridder og Sanger. Fra Krigens og Jagtens, fra Hestens og Sværdets levende Ridderverden henter han kraftige og malende Billeder for alt, han vil udtrykke. Morgensolen har slaaet sine Kløer gennem Skyen og stiger med Vælde; Trofasthed sidder i Pigens Sind, langtskuende som det klare Falkeblik; for en af hans Personer brister Glædens Klinge pludselig midt over i Hæftet; for en anden er Sorgen allerede redet saa fjærnt af Led, at ikke et Spær kan række den. Der er ogsaa en bred bajersk Humor i ham, i Slægt med Spillemandsdigtningens. Midt i sin Fortælling falder der ham Ordspil eller barokke Lignelser ind, eller han kan ikke bare sig for at drive lidt Løjer med sine Personer; ofte gør han muntre Afstikkere til Thüringerhoffet og sine personlige Livsforhold eller skoser til de andre Digteres stereotype Beskrivelser. Temlig saftigt er gærne hans Lune, og der er ikke saa lidt plump, mandfolket Sanselighed i

ham. Hans Spøg spiller mest om det kønslige og er meget massiv i sine Tvetydigheder, og hvor han kan komme til det, udmaler han yppigt Kvindeformer og Elskovsnætter. Hans Riddere og Damer og Tærner er oftest udstyrede med kraftig „Kødelighed", og Ridderne taler til daglig om Kvinder og handler med dem paa en mere baronagtig end ridderlig Vis.

Gemyt og Karakter er der overhovedet i Wolframs Digtning. Han har en Sydtyskers varme, friske Gemytsliv, og hans Digtning ser Verden gennem Smil og Taarer og lever deltagende med i de Menneskers Lykke og Ulykke, som den fortæller om. Humor, Idyl, Følsomhed — alle Gemytslivets Straalebrydninger er der i Wolframs Digtning, som i Goethes eller Jean Pauls. Hele „Parzival" igennem holdes Læserens Interesse varm ved smaa gemytfulde Scener og Episoder: snart udmales humoristisk den traurige Sultekur, som en belejret Borgs Besætning maa undergaa, snart er det en Ridder, der modtager Parzival paa sin Borg og familiefaderlig betænksomt søger at klappe sin undselige unge Datter og den vakre fremmede Ridder sammen. Eller følelsesfuldt tegnes Gaweins ganske unge Søster, der for første Gang i sit Liv taler med en Ridder og bliver baade rød og hvid, da han bringer hende Frierhilsen fra selve den Konge, hun længe i Løn har sværmet for. Hele Vejen lyses der ogsaa op med Lignelser og Billeder af en egen følelsesfuld Fantasiflugt: Parzivals grønne Glæde bliver ganske affarvet, — Tanken paa Sigune drog Glæden frem af den unge Helts Hjerte ligesom Bien suger Sødme ud af Blomsterne, — Stjernerne begyndte at komme frem, Nattens Sendebud, der gaar i Forvejen for at berede den Herberge.

Men i en underlig haard og besværlig Skal er den søde Kærne hos Wolfram gemt. Hans Stil er saa knortet og knudret, saa filtret og byltet som selve det tyske Sprogmateriale, med dets Ophobning af haarde og hvislende Medlyde og dets spegede Sætningsbygning. Som de islandske Skjaldes Vers er Wolframs fyldte af vilkaarlige eller ufuldbaarne og voldeligt forkrøblede Billeder, der har en Tilbøjelighed til at løbe sammen i ufordøjelige Klumper eller knytte sig i uløselige Knuder. Hans Lune er lige saa løbsk som hans Smag er barok, han holder af at udspekulere kunstige Omskrivninger og behager sig i de besynderligste Lignelser: det er som om han sætter en Ære i at sige enhver Ting paa sin egen Maade og gøre Læseren Tilegnelsen til et stadigt Forhindringsløb. Wolfram er ret en Germaner, der bærer sin Hat, som han vil, og trodsig udpræger sin Egenart.

I de franske Romaner om Perceval fandt den bajersk-frankiske Ridder en Digtning, som ret maatte tale ham til Hjerte. Her skildredes jo, hvorledes en ung, naiv, ubehøvlet Waliser eller Valoisboer — men en saadan, siger Wolfram, det er netop, som vi vilde sige: en Bajrer — gradvis indvies i Ridderlighed og opdrages til at blive Mønsterridder; her forefandtes da just et saadant Kursus i fin Sæd og ridderlig Tænkemaade, som Wolfram ønskede selv at gennemgaa og at byde sine Landsmænd. Det blev hans Livs Værk at overføre denne Digtning paa tysk, og Wolframs Parzival blev den tyske Ridderromantiks betydeligste og mest tyske Værk. Det har nu ganske vist sin Vanskelighed at faa rigtig bestemt, hvormeget af Wolframs store Digt der skyldes ham selv og hvormeget der er de franske Kilders. Som en saadan nævner

Wolfram foruden Crestien af Troyes' Digt ogsaa navnlig „Provençaleren Kyot" (sagtens Guiot), men dennes Digt haves ikke længer. Alligevel kan man vistnok i Hovedtrækkene give hver sit.

Den franske Forfatter har sagtens været fra Anjou og har til Ære for det anjousk-engelske Kongehus givet Perceval en anjousk Prins til Fader og tildigtet en hel Forhistorie om dennes Bedrifter i Asien og Giftermaal med en Morerdronning — alt i den almindelige Korstog-Epiks Manér. Han har overhovedet tilsat mange østerlandske Korstogselementer, har paa Latin læst arabiske Værker, som han citerer, og har — Klærk som han aabenbart var — været en af de virksomste til at gennemsyre Graalsromantiken med gejstlig Mystik. Graal er ikke længer et Kar, men en Sten med alskens Vidunderegenskaber. Saadanne tillagde Orienten jo baade Ædelstene og Meteorstene, og saavel i Mekka som i Oldtidens fønikiske og lilleasiatiske Templer dyrkede man hellige Stene. Om „de Vises Sten" fablede Alkymisterne. Meget vidunderligt fortælles der da af Guiot (Kyot) om, hvordan Graalstenen var bragt ned fra Himlen og først vogtedes af de som „neutrale" fra Himlen forviste Engle, men nu vogtes paa Borgen „Mont sauvage" (eller „mons salvationis") og ogsaa har et Ridderskab af kyske Tempelriddere i sin Tjeneste. Hver Langfredag fornyes Stenens Vidunderkraft ved en Oblat, som en Due flyver ned med fra Himlen. Den første Graalskonge var Titurel, den nuværende er Amfortas, men han er til Straf for en syndig Elskov slaaet med Sot. Det hele er en ganske anderledes østerlandsk farvet og gejstlig asketisk Graalsmystik end den, der findes hos Crestien. Der er

ogsaa indføjet en mystisk Troldmandsskikkelse Clincheor (Klinschor) — en Art Merlin, men en ondskabsfuld Halvmand —, der bor paa „Chateau Merveille"; og fra et brabantsk Sagn er Svaneridderen (Lohengrin), der bliver Redningsmand for en uskyldig anklaget Prinsesse, hentet og gjort til Graalsridder og Søn af Perceval.

Denne ridderligt klærkelige Digtning har Wolfram nu fortysket og frit tilskaaret den efter sin karakterfulde og gemytfulde Personlighed. Langt mere end Graalsmystiken er Parzivals Historie ham Hovedsagen, og han har uddybet denne Historie til en virkelig „Erziehungsroman", som siden „Wilhelm Meister" og i dramatisk Form „Faust" er det. Det er til den fuldendte „Gentleman", om man saa' maa sige, at han opdrager sin Parzival — ikke alene til den ydre selskabelige Ridderlighed, som det for Crestien næsten ene kom an paa, men til en højere Hjertets og Karakterens Dannelse, en fuld og dygtig Menneskelighed, saaledes som dennes Ideal tegnede sig for den bajerske Ridder.

Den unge, skovfødte Knøs er her ikke — som for Franskmanden — blot den enfoldige, ubehøvlede Waliser, der skal afslibes for Verden; Wolfram kender sig selv og sine Bajrer igen i hans friske, djærve Barnlighed og ser med gemytfuld Velvilje paa hans Uerfarenhed og Retfremhed, bag hvilke han aner alle Hjertets og Karakterens Dyder. Allerede i Indledningen hilser han sin Helt som „træclîche wis", — som den, der modner trægt og sent, men giver des herligere Frugt. Saaledes havde de germanske Folkesagn yndet at fremstille deres Helte; — baade om Helge Hjørvardson og om Uffe, om Beovulf og Ditlev Danske og mangen islandsk Sagnhelt fortaltes,

hvordan de under Opvæksten var langt tilbage og ringeagtedes, saaledes som det netop hos de rigeste nordiske Naturer jo saa ofte virkelig er Tilfældet. Just Naiviteten og Kejtetheden forelsker Wolfram sig i som Ungdommelighedens og Ufordærvethedens Mærke. Hans „süeziu jugent" henriver; han er „tumb und wert", han er „gein valscher fuore ein tor", en Taabe overfor al falsk Færd — som Thor er det i Jotunheim („En dejlig Pige kunde kysse ham for hans mandige Naivitet").

En ægte tysk, lyrisk sværmende Yngling er han ogsaa, denne Wolframske Parzival, naar han gaar om i Skovensomheden og føler sit Bryst vide sig ud ved Fuglenes søde Sang, der trænger ned i hans Hjerte; grædende løber han til sin Moder og kan ikke forklare hende, hvad han græder for. Det er den samme Udvé, der allerede „svulmer i hans venstre Bryst", som den, der før drog Faderen paa Langfærd, og som siden ogsaa stadig drager Ynglingen videre om i Verden — alle Vidder var ham for snævre, alt det grønne syntes ham falmet, som det siges et Sted om ham. En underlig drømmende Tungsindighed og sværmerisk „Forlængsel" vedbliver at vie den tyske Graalshelt til Ensomhed og hvileløs Higen; han taber Besindelsen, nedsunken i Tanker — hedder det flere Steder —, og den hele Skikkelse er ligesom bygget over det gamle keltiske Æventyrtræk, som allerede hos Crestien er fæstet til Perceval, men som Wolfram udfører videre: Helten, der paa sin Omflakken en Dag falder i Tanker ved Synet af nogle Bloddraaber i den hvide Sne og mindes sin Elskedes Ansigt og Dagen igennem bliver ved at staa hensunken i Sværmerier og Længsel.

Parzival kommer da ud i Verden og drager bort fra sin

Moder. Men fra det første Skridt volder han, uden at vide det og uden ville det, Fortræd og Ulykke ved sin naive Hensynsløshed og Tankeløshed og hober Skyld paa Skyld over sig: lægger sin Moder i Graven ved at drage fra hende, dræber en Slægtning af sig, for at bemægtige sig hans Rustning, paadrager Jeschute hendes Mands Mistanke og hans haarde Mishandling. Men det sker altsammen, idet han trofast mener at følge sin Moders Raad — „sus riet mîn muoter" siger han i enhver Situation —, og hans „søde Ungdom", hans gode Hjerte, hans dygtige Natur lyser overalt igennem og vinder Alles Hjerter. Han behøver blot at udvikles gennem Belæring og Erfaring.

Belæring giver — som hos Crestien — den gamle Ridder Gurnemanz ham, og paa sin Vej træffer den Unge Riddere og Damer, hvis Adfærd kan være Mønster for ham — og for Wolframs Publikum. Den ydre Anstand og Levemaade er saa at sige det hele Digt et Kursus i, og som hos Hartmann byder ogsaa her den tyske Lærling sin franske Læremester over i pedantisk Ceremoniel. Han tager Artus' Seneskalk Keu — som jo er til Spot i de bretonske Romaner — i Forsvar, fordi han saa nidkært vaager over Etiketten; Landgrevens Thüringerhof — siger Wolfram — kunde have god Brug for en saadan Ceremonimester. Damerne og Ridderne overbyder i Digtet hinanden i fin Tugt og Høflighed, og selv naar Gawein efter en Kamp ligger dødstræt hen og ikke kan røre et Lem, gør han tusen Undskyldninger for de Jomfruer, der plejer ham, at han bliver liggende saa „ungezogenlîche". „Gezogenlich" og „Vuoge" er Udtrykkene for det Dekorum, som Wolfram dyrker. Men udover den ydre Ridderlighed

giver den Wolframske Gurnemanz — i langt højere Grad end Crestiens — tillige Parzival Leveregler af en dybere moralsk Art: det er Karakterfasthed og Ydmyghed, Barmhjertighed mod Nødlidende, Agtelse mod Kvinden, Trofasthed i Elskov, — det er saadanne Dyder, han indprenter ham. Og det er hos Wolfram netop gennem Brud paa denne indre Moral, at Parzival forsynder sig, og gjennem Opfyldelsen af den, at han tilsidst sejrer.

Fra Gurnemanz' Borg og hans Lære kommer Parzival til den unge Ridderjomfru Kundwiramurs Borg, hvor han opdrages til Elskov. Ogsaa i Erotik søgte Wolfram ivrig at forme sig efter den nye ridderlige Smag, men den stemmede kun lidet med hans Naturel. Naar han vil være frivol efter det franske, bliver han ubehagelig lysten, naar han vil være yndefuld, bliver han sødligt affektert (man sammenligne f. Ex. Gawain-Obilotepisoden med den tilsvarende hos Crestien). Saaledes er ogsaa den unge Borgfrøken, der søger at vække Knøsen til Elskov, baade yndefuldere og i sin Naturlighed uskyldigere paa Fransk; hos Wolfram er der baade noget sødligt og lystent over Episoden. Men der er til Gengæld noget, man virkelig maa kalde nordisk germansk, i Skildringen af Bryllupsnatten, hvor den unge Mand er for undselig og for nænsomt skaanende til straks at give sin Attraa frit Løb, men har nok i lettere Kærtegn, og Bruden alligevel næste Morgen binder Fruerbind om Hovedet og ikke véd bedre, end at hun er Frue saa godt som nogen.

Da Parzival kommer til Graalsborgen, forsømmer han — hos Wolfram som hos Crestien — at gøre det Spørgsmaal, som skal løse Trolddommen. Dette gamle Æventyrmotiv gjorde Crestien til Udtryk for Percevals Naivitet

og Ubehøvlethed; altfor bogstavelig følger han Gurnemanz' Advarsel mod utidig Spørgelyst og lader alle Mærkelighederne i Graalsbogen passere sig forbi uden at stille det Spørgsmaal, man maatte have ventet af en beleven Gæst. Wolfram giver derimod det hele en mere følelsesfuld og moralsk Vending. Det var ikke om Graalen og Lansen, Parzival burde have spurgt, men han burde som Gæst have spurgt med Deltagelse og Medfølelse til den lidende Konges Sygdom. I udvendig Fasthængen ved Gurnemanz's rent ydre Anstandsregel forsømmer han denne Menneskelighedspligt. Det er kun den ydre Skal af Ridderligheden, han har tilegnet sig; han lader Hjertets Røst kvæles af tom Konventionalisme, — deri bestaar hans Forsyndelse. Og da han hører om alt, hvad han har forspildt ved denne Undladelsessynd, og smædes for, hvad han troede netop var finest ridderlig Anstand, forvirres hans Begreber helt, og han falder i det, som er en større Synd, det, som Wolfram udvikler er den største Fare for et Menneske, i „Zwîvel" ɔ: han mistvivler om den himmelske Retfærdighed og gør Oprør mod Gud, istedenfor ydmygt at bøje sig under hans Prøvelse. Her kommer — vel fra Wolframs geistlige franske Kilde — Kravet om Ridderskabets religiøse Opdragelse ind i Digtningen. Den mangler Parzival endnu, men, udvikler Wolfram — og her kender man ham selv ret igen — er der blot ægte Mandighed og Troskab mod sig selv i et Menneske, da arbejder han sig igennem Tvivlen og Fortvivlelsen og naa'r frem til sikker Gudsfortrøstning. „Wert gedinge" ɔ: ædel, tillidsfuld Stræben er — siger Wolfram — en høj Lykke baade for dette Liv og det hinsidige. „Wer immer strebend sich bemüht,

den können wir erlösen" som det hedder om en anden, der ligeledes har sagt sig løs fra Gud, men i Kraft af sin moralske Dygtighed alligevel kæmper sig igennem til Frelse. Og saaledes naa'r Parzival — efter flere Aars øde Omflakken — tilsidst frem til villig at bøje sin ridderlige Manddom ind under Guds Vilje. Nu først er hans sædelige Opdragelse fuldendt, det højeste Ridderskab naaet, og som den fuldkomne Ridder løser han Graaltrolddommen og kaldes til selv at være Graalskonge.

Alt dette er kun uklart tænkt, og det gamle Fortællingstof har kun kejtet lempet sig til at udforme Tankegangen i levende Handling. Modsat Gawein, der (som allerede hos Crestien) blot farter om paa Krigs- og Elskovsæventyr, er Graalshelten Parzival den mod Fuldkommenheden stræbende ideale Ridder. Men han bliver ingen Munkeridder, han vil — som Wolfram — opfylde baade Guds og Verdens Krav. Wolfram levede jo midt i Kejserdømmets staaende Kamp med Paven og opfatter, dybt og karakterfuldt som Dante, den store Modsætning mellem de to Livsprincipper, men vil, ligesom Dante, leve paa en kraftig Tohed. Det var overhovedet Ridderromantikens Program: At leve for „Dieu" og for „le Siècle", „være god for Gud og god i Verdens Øjne" — det er Idealet i franske Ridderromaner. „Legemet maa leve for Verden, Hjertet maa stræbe mod Gud", Mennesket skal leve paa én Gang for „die beiden ê" (fas et jus) — lærer de tyske ridderlige Læredigte, thi — som Frederik Barbarossa svarede en oprørsk By, der vilde blande Religion ind i Politik: „Himlen er Himlens Herres, men Jorden har han givet Menneskenes Børn" (Salm. 115). Dette Program skal Parzival illustrere. Eneboeren be-

lærer ham om, at han skal baade elske Gud og tjene „umbe wibes gruoz", Ridderskabet skal tilstræbe saavel „des lîbes prîs" som „der sêle pardîs". Og ligelig deles ogsaa Parzivals Sind mellem Længsel efter Graal og efter sin elskede Kundwiramur.

Ikke Religionen, men en rent menneskelig Moral er i Virkeligheden for Wolfram det højeste. Det er en meget lidet kirkelig Kristendom, der gaar gennem Digtet. Morerdronningens kyske Kvindelighed er — forkynder Digteren — hendes Daab, og havde Parzivals Moder ikke været døbt i Forvejen, vilde hun være døbt i sin Modermælk (ɔ: ved sin Moderkærlighed). Og som i Parzivals Skikkelse den ideale Mandighed forherliges som Troskab mod sig selv, „staete", — den tyske Karakterfasthedens Dyd, som ogsaa Walther forherligede — saaledes tegnes i en Række Kvindeskikkelser den rene „wîplichkeits" Ideal som Trofastheden mod den Elskede. Smærtelig føler Digteren det, at saa mange falske Kvinder bærer det rene Navn af „wîp", som kun den trofaste Kvinde er værdig til; og han opregner et Sted alle de trofaste Kvinder, han har skildret i sit Digt — fra Morerdronningen til Parzivals Moder, hvis Hjerte brast i „Kærlighedstroskab" og som derfor sikkert er gaaet ind til Himmeriges Glæde, fra Ieschute, der uskyldig og taalmodig bærer sin Mands Mishandling, til Kundwiramur, der som en Solveig sidder og venter med sine to smaa Børn paa sin omflakkende Mand og modtager ham med rørende Glæde, uden en Bebrejdelse. Men sit sublimeste Udtryk faar Kvindens Troskab i Sigunes Skikkelse, — hun, som en Gang i et af de Luner, som Ridderromanernes Damer ynder, har sendt sin elskende

Ridder i Døden, men nu sidder utrøstelig og sørger ved hans Lig, — sidder dér uforandret, hver Gang Parzival paa sin Omflakken igen træffer hende, indtil han tilsidst finder hende død over hans Legem. I en særlig Digtcyklus — den højeste Udfoldelse af Wolframs Fantasi og Lyrik — fortalte han siden Sigunes og Schiotulanders Elskovshistorie, fra de som Børn vokser op sammen, til hun — blot af Nysgerrighed efter at læse, hvad der staar skrevet paa en Jagthunds Halsbaand — sender sin Hjertensven ud i den Kamp, hvori han falder. Der er ogsaa her en vis sødlig Sentimentalitet og affekteret Naivitet i Wolframs Erotik, men der er noget eget saa at sige nordisk blondt og sværmersk over de to Unges Elskov, som er mere i Slægt med Fritjofs og Ingeborgs end med Flores og Blanchefleurs Elskov. Og hele den Trofasthed, hvormed hun gør Bod for sit pjankede Koketteri, er, (ligesom Wolframs Skildring af „Dame Orgeilluse") Digterens dybtmenneskelige Protest mod Riddererotikens Frivolitet. Overalt i Wolframs Digtning bryder ogsaa Forherligelsen af Ægteskabet smukt igennem det litterære Galanteri. Hvor han flakker om, tænker han paa sin fattige Borg, sin Hustru og sine Børn, og en af hans „Tagelieder", i hvilken Elskeren ved Daggry maa liste sig fra sin Elskedes Kammer, bryder af med et Hjærtesudbrud over, hvor langt herligere end slig stjaalen Elskov den Lykke er, som „ein offen süeze wirtes wîp" kan skænke.

Men det blev ikke Wolframs og ikke Walthers Fortyskning af Ridderromantiken, som kom til at bestemme den senere Litteratur. Stærkere og stærkere blev Indflydel-

sen fra Rhinegnene. Selve den gamle tyske Heltedigtning, som endnu plejedes ved Hofferne i Østrig, tages op til ridderromantisk Behandling, som det sker i Nibelungenlied og Gudrun. Oldsagnenes Grundvæv og Grundtoner har vel holdt sig, men over de skildrede Livsforholds Naivitet og Barbari er der af de ridderlige Bearbejdere kastet et Glimmernæt af fine, „höfische" Livsformer og Sæder: Dragter og Fester, Vaabenlege, hele Omgangstonen er det nye Hoflivs, og ind i Handlingens vilde Heroisme og tragiske Patos er der blandet Toner fra Minnesangens Elskovslyrik og Hartmann v. Aues Ridderromaner: man tænke blot paa Siegfrieds og Chrimhildes Forelskelse ved Wormserhoffet eller Markgreve Rüdigers Samvittighedskamp mellem Ridderære og Lenstroskab, helt i Stil med den i „Iwein".

Og med tysk Middelalderdigtnings tredje store Navn *Gottfried v. Straszburg* — altsaa fra den mest forfranskede Del af Tyskland — blev Indarbejdelsen af fransk Ridderromantik i tysk Aandsliv fuldstændig. Her er vi naaet ud over Hartmanns ydre, discipelagtige Efterligning, udover Wolframs barokke Legering af Fremmed og Eget; Gottfreds „Tristan og Isolde" knyttede sig — som vi har set det — nøje til Thomas' franske Digt, men arbejdede selvstændig videre paa den Udformning af Digtstoffet, som lagde Beslag paa saa mange Kræfter i Frankrig, og væsentlig i samme Aand og Retning som disse. Hans Tristandigt betegner den højeste kunstneriske Fuldendelse, Digtstoffet har naaet i Middelalderen, og blev derfor allerede i et tidligere Afsnit behandlet som et Led — Slutningsleddet — i de franske Bearbejdelser.

Nogle af de Skavanker, som allerede klæbede ved

Hartmanns Fortyskninger, er der jo nok ogsaa ved Gottfreds. Den snakkesalige Udtværing af hvert Træk i Originalen, den pedantiske Overbyden i Sirlighed og Ceremoniel, som naar Provinsens Pretiøser efterligner Hovedstadens —, den spidsfindige Leg med Allegorier og den skolemesteragtige Moraliseren. Vi faar lejlighedsvis — eller ulejlighedsvis — et helt Kursus i Vildttilberedningens Kunst eller faar en vidtløftig allegorisk Udlægning af de Dyder, hvoraf Tristans Ridderdragt er vævet; og naar Isoldes Blikke byder alle i Salen Skak eller Tristans Hjerte forsegles med Kærlighedens Segl, mærker man den tunge Tysker, der søger at overbyde i fransk Esprit. Men ikke mindre tysk er til Gengæld det lyriske Sværmeri og den romantiske Fantasi, der lægger Glans over Gottfreds Tristandigtning. Hans Sprog kan faa en helt symbolistisk Følelsesfarve, naar han taler om Ord, der klinger gennem Øret og ler i Hjertet eller som bærer Hjertet svalende Skygge som det saftiggrønne Lindeblad. Den Naturromantik, som besjæler hans Skildring af Tristans og Isoldes Skovliv, er af en egen germansk Karakter. Det er ganske Heinesk, naar han forherliger „diu senfte süeze sumerzit", der „med sød Flid" havde udsmykket Engen; Grønsværet, „Majmaaneds Ven", der havde anlagt „so wunneclîchiu sumerkleit", de lyse Blomster, der saa' Menneskene „sô rehte suoze lachende an", og „den salige Nattergal", der slog sine Triller med en saadan „oversvulmende Glæde" („übermüete") at alle Hjerter henrykkedes derved. En forfinet musikalsk Skønhedsglæde gennemtrækker ligeledes Digtet. Der fortælles en Del om Tristans Færdighed i at blæse paa Horn, og naar han spiller paa Harpe, skildrer Digteren baade, hvor fint

det klædte hans bløde, slanke, langlige, hermelinshvide Fingre, og hvor sælsomme, søde Toner han fremlokkede.

En sværmersk Lyrisme er der navnlig i Gottfreds Erotik; den er allerede helt tysk „Überschwänglichkeit". Helten er en „glædespredende Sol", en „Werltwunne", han lever kun i sit rige Følelsesliv, „svæver i sit Hjærtes Luft", alle praktiske Klogskabs- og Nyttehensyn foragter han, og at der i Drengeaarene blev stoppet nogen boglig Skolekundskab i ham, betragter Digteren som Synd og Skam, — et Indgreb i den sværmeriske Ynglings Frihed, en Hentørren af hans Glædes Blomstring. Overstrømmende skildres Elskovens Salighed, naar han favner sin „kaiserlîches wîp" og kysser hendes Mund „hundred tusen Gange", og etsteds istemmer Digteren en hel Hymne til Kærligheden; naar jeg tænker paa Elskov — siger han — endda jeg kun kender saa lidt til dens Lykke, saa svulmer mit Hjærte og min Tragten higer opad som op over Skyerne. Men sentimentalt lægges lige fra først til sidst Smertens og Dødens Toner ind i Kærlighedsmusikken. Elskov er en Religion, Elskov gør alt tilladeligt, alle borgerlige Love maa vige for den, selv Kristus er nem som en Vante at haandtere for sand Elskov. Men Indvielsen til sand Elskov, den nødvendige Betaling for den, er Lidelse, og den største Værdi ligger i Lidelsen. Derfor vender hans Digt sig ikke til alle de mange, som kun vil Glæde og Fornøjelse; alene til de Udvalgte, som kender „diu senfte herzesmerzen", til „den edelen senedæren", de ædle længselsfulde Hjerter, som kender Elskovens Sødme, kun til Husvalelse for *dem* og for at tage Sorgens Byrde fra dem for en Stund, fortæller han om Tristan, — om ham, hvem det var givet at

naa det fuldeste Maal af to Ting, Lidelse og Lykke. Her er den Wagnerske „Tristan og Isolde"-Romantik naaet.

Gottfred er Blomsten af ridderlig Kultur i Tyskland. En dannelsesmodtagelig og harmonisk Fuldendernatur — som Rafael eller som Racine var det for deres Tid —, ingen banebrydende Nyskaber, intet „ur-egent Originalgeni" som Wolfram, hvis hele Væsen var ham en Afsky og som er den Eneste, Gottfred viser sig ondsindet imod, — men velbelæst i antik Litteratur, fuldkommen hjemme i Fransk — han er den eneste af Tyskerne, som ikke gør Oversættelsesfejl —, med levende poetisk Sans, fin æstetisk Smag, en smidig og sikker kunstnerisk Formeevne; tillige en Mand af Verden, velbevandret i ridderlige Kredse, med hele Hofdannelsen i Kødet baaret og i Klæderne skaaret, og en fin, nobel Natur, i Besiddelse af en ægte Hjertets Dannelse. Hans Tristandigt viser paa flere Punkter en hjerteligere Godhed og en finere moralsk Samvittighed end de franske Bearbejdelser af Sagnet.

Med Gottfred er tysk Ridderromantik naaet op i Højde med fransk Ridderromantik, og hans Skole naa'r lige saa lidt udover ham, som Crestiens af Troyes' Skole i Hovedsagen naa'r udover denne.

XX. IDEAL HUMANISME

I sin korte Blomstringstid, som falder i Slutningen af det 12te og det meste af det 13de Aarh., udklarer Ridderromantiken sig paa sine Højdepunkter til, hvad man kunde kalde en Art ideal Humanisme.

Hele Middelalderens Kultur naa'r i Philip Augusts og Ludvig d. helliges Frankrig og de sidste Hohenstaufers Tyskland til kortvarig Harmoni i en ædel og skøn Menneskelighed — en Art Klassik saa godt som Antikens. Alt hvad der er levnet os af den Tids Kunst, bærer dette Præg. Nordfrankrigs og Rhinens gotiske Katedraler med deres lette, hvælvede Festhaller, de slanke Piller og Buer, det straalende, farverige Lys

fra Ruder og Rosetter. Tours- og Bourges-Kirkernes skønne Glasmosaiker med de rene, dybe Farver, de klare, simple Figuromrids og hele den ideale, klassiske Fortællestil, — den samme, som gaar igen i de ædle og enkle Miniaturer i „Ludvig den helliges Bibel". Madonna- og Apostelstatuerne paa Rheims' og Amiens' Kirkefaçader, Reliefbillederne af Marias Død paa Notre Dame i Paris eller Strassburgerdomen, — en Menneskefremstilling af en lige saa fri Naturlighed og høj Adel som Antikens. Eller „det hellige Kapel" i Paris med det festligt fine Sammenspil af Lys og Farver, Rum og Linier og med Væggenes rene, noble Ornament. I Clunymuseet eller „Germanisches Museum" bærer tusen smaa Husgeraad — en Elfenbenskam, en Lysestage, et Vægtæppe — Bud fra det 13de Aarh.s ædle og fine Skønhedskultur.

Paa samme Maade bliver Ridderromantiken paa sine Højdepunkter blot til et idealiseret Udtryk for den ædle og fine Menneskelighed, som udfoldedes i Datidens højeste Kulturkredse. Mange Romaner og kortere ridderlige Noveller paa Vers udskiller mer og mer de fantastiske Vidunderligheder, som Ridderromantiken havde øst af keltiske og østerlandske Kilder, og de barnagtige Æventyrligheder, man havde lært af de græske Romaner; aflægger ogsaa den overspændte og affekterte Trubadurerotik lige saa vel som de bretonske Romaners sødlige Sentimentalitet og ekstravagante Fjanterier — udskiller alt dette egentlig ridderromantiske og bliver til helt naturligt menneskelige Historier fra Samtidens franske og tyske Adelsliv, idealt afspejlende det gode Selskabs virkelige Kultur og tolkende den fine, følelsesfulde Menneskelighed, som Livet i sine bedste Øjeblikke naaede op til at

virkeliggøre. Og i en Række Læredigte formuleres — ikke længer, som tidligere, Klærkepædagogernes opdragende Forskrifter *for* „den fine Verden", men omvendt Regler for god Levemaade, uddragne *af,* hvad Klærkepædagogerne havde set ved at færdes i det gode Selskab.

„Selskabet" — det er den lille udvalgte Adelskreds; kun den er værd at tale om: mere er værd — hedder det — en død Ædling end en levende Borgermand. Og det er kun Selskabslivet, der duer; man skal „sich gesellen", ellers bliver man „sauvage" og „tølpersk" — som Perceval eller Ivan ude i Skovensomheden blev det. En Overklasse, levende et Luksusliv for fri, skøn, fin Menneskelighed — et „liberalt" Liv, modsat „Banausernes" — det er Ridderverdenen som det græske Aristokrati af „ædelt-fortræffelige" (kalokagatoi) var det. „Le vilain" — lærer et ridderligt Digt — lever kun for at slide og spare, surmule og skændes, han er uden Tale og Sang, som en Hund, der bider, han vrisser ad Blomster og Fugle, og alt, der er lyst og skønt, ærgrer ham blot; hele hans Liv er en Skurren mod Himlens Harmoni, og Guds glade, muntre Engle har intet med en saadan grov Plebejer at gøre. De „ædelbaarne" derimod, som Gud selv har formet med sine skønne Hænder af et ædlere Naturstof end de andre og som yderligere har faaet en god Opdragelse i fine Folks Selskab, de er blot til for alt, der er lyst og smukt og ædelt.

Først er det Livets Skønhed og Forskønnelse, man lever for. Paa Naturen kastes der et venligt, men ikke meget interesseret Blik. Mest er det i Haver, man holder af Naturen, — man besynger Rosen som Elskovsglædens Sindbillede, Hvidtjørnen, Troskabens Gaaseurt; Linden

er i de tyske Sange Sommerens og Elskovens Træ. Blandt Fuglene er Marie de Frances Nattergal, Bernard de Ventadours Lærke og Svalen, der bragte en Lok af Isoldes Gyldenhaar fra Irland, de mest yndede. Dog ogsaa Jagtlivet aabner Ridderens Øje for Naturen: lejlighedsvis skildres den dugvaade Morgen, den døsige Middagsstilhed i Skovens grønne Dyb, den slanke Hjort, det kraftige Vildsvin og Rovfuglene i Træernes Toppe. Spurvehøgen og Falken — „the gentil faucon", kalder Chaucer den — er baade Ridderes og Damers Yndlingsfugl. „Den Fugl gør mit Hjerte glad", hedder det i et Digt til Falkens Ære, „naar jeg ser den sidde paa min Haand, blid og høvisk, eller naar den flyver saa ædelt; for dens Skyld staar jeg gærne tidlig op om Morgenen." Falkens Bryst — svulmer det ikke saa skønt som Kvindens? Og kan den Skønnes Blik være mere straalende end den ridderlige Jagtfugls? Mangen Ridder véd ikke, om han elsker sin Falk eller sin Dame højest, og der fortælles Historier om, hvordan Damen drejer Halsen om paa sin Ridders Falk, af Skinsyge paa den, eller hvordan den fattige Ridder for at beværte sin Dame, der kommer paa Besøg, bliver nødt til at bringe det haardeste Offer, hans Elskov kan fordre af ham: at tage Livet af sin Falk og anrette den som Maaltid for hende. Eller i en nydelig, lille Fortælling sygner den unge Væbner hen i ulykkelig Kærlighed til sin Herres Frue; hun har forgæves prøvet paa at mande ham op, og da hendes Husbond udspørger, hvad der fejler ham, begynder Damen, ved den Syges Leje og til dennes store Befippelse, at aabenbare, hvordan Knøsen havde tryglet hende om — Ridderens Yndlingsfalk, men hun har ikke turdet overlade ham den. Rid-

deren erklærer imidlertid, at han hellere end at se den unge Svend sygne hen, vil give ham alle de Falke, han ejer, og nu lover Fruen den Syge, at han nok skal faa den Falk, han har sukket efter.

Mere end Naturen er det Hoflivet paa Borgen, hvis Forskønnelse Ridderkulturen arbejder paa og som Ridderromanerne forherliger. En enkel og fin Smag har baade i Livet og Romanerne afløst den Ophobning af broget, østerlandsk Pragt, som f. Eks. Trojaromanerne dyngede op i deres Beskrivelser; men lyst og festligt er hele Slotslivets ydre Udstyr. Væggene blaa med Guldstjerner eller blomstermønstrede eller ogsaa Kalkmalerier med Fremstillinger fra Ridderromaner; Vægtæpperne er ligeledes broderede med saadanne Romanscener. Gulve af grønt Marmor „som en Græseng" eller Lerfliser med indridsede Rankeornamenter eller Vaabenskjolde. Træudskæringer af Dyr og Blomster paa Døre og Lofter; kunstfærdigt Smeddearbejde; faa, men smagfuldt smykkede Løjbænke og Taburetter; mange Farver og en sirlig Rigdom af Enkeltheder, men i en ren og fornem Smag.

En saadan udviser ogsaa Riddernes og Damernes Dragter i det 12te—13de Aarh., de udhæver sig baade fra den barbariske Barontid og fra det 14de Aarh.s raffinerede Ekstravagance. En lang Kappe af sort Purpur med Guldstjerner i, holdt sammen om Livet med en Silkesnor og foroven af en Guldspange; Foret af Hermelin med sorte Stjerner i, Halsudskæringen omrammet af Zobelskind; paa Haaret en Blomsterkrans, paa hvis Side to emaillerede Guldspanger er anbragt — saaledes ser Crestiens Heltinde ud i sin Bryllupsdragt. Med Omhu stemmes Dragtens Farver sammen og afpasses

efter Teint og Haarfarve; med samme Skønhedssans som i Statuernes Drappering vaages der — efter Romanskildringerne at dømme — over, at Klædningen falder i de Læg og Folder, som den skal, og det indprentes, at jo skønnere en ung Pige er, des simplere bør hendes Dragt være. Den samme Klædning af Kjortel og Kappe bæres med ringe Afvigelse af Mand som af Kvinde, af Gammel som af Ung, ligesom ogsaa det afragede Skæg og det lange Hovedhaar udjævner Forskelle i Alder og Køn; Selskabsdragten gør alle ligesom blot til Mennesker, kun Stoffet og Snittet udhæver diskret den Ældres Værdighed, Kvindens Ynde, Ungersvendens lette Elegance. Ogsaa i Ridderens Rustning og krigerske Udstyr — som man f. Eks. kan studere dem paa Tidens Segl — aabenbarer sig en Renhed og Adel i Smag, der hæver sig over baade Tiden før og efter.

Livsformerne forædles og forskønnes, — vokser fra de pedantisk tillærte Velopdragenhedsregler, man havde faaet fra Klærkene og de udenlandske Mønstre, ud til en virkelig Livsformernes Dannelse, baaren af Takt og fintfølende Elskværdighed. „Cortezia — siger en provençalsk Ridder — bestaar i, at man véd at gøre sig elsket i Tale og Adfærd, og høvisk er den, der véd at gøre, hvad der behager andre; Høviskhed viser sig i Klædedragt og venlig Imødekommenhed, i Underholdning og i Kærlighed." Baade ydre og indre Egenskaber betegner paa samme Maade de tyske Ord: „Tugend" og „gezogentlich". „Saadan én," siger en Moralprædikant, „som paa høvisk Maade kan byde et Bæger og kan holde sine Hænder anstandsfuldt, om ham siger Folk straks: Hvilken velopdragen Knøs det dog er, det er ret en

dydig Mand, se hvor dydigt han kan bære sig ad!" Og en tysk „Bordskiklære" siger: „Fortabt en velopdragen Mand — ej gaar, har jeg hørt sige, — en Uopdragen aldrig kan — faa Plads i Himmerige." Nu er det ikke længer blot at sige: „Goddag" og „Tak" og tørre sig om Munden, som det gælder, det er at holde sig smukt og rankt „som en Vokskærte" eller „som et ungt Skud paa en Gren" — hertil hjælper, læres der, at gøre Fægteøvelser —, det er tillige at konversere belevent — Romanerne gengiver mange elskværdige Høflighedsudvekslinger mellem Vært og Gæst —, det er at bevæge sig med Lethed og Ynde, vise Finhed og Delikatesse. Aabenbart har det selskabelige Liv været bestemt ved den samme Afvejning af konventionel Formbundethed og fri Naturlighed, som præger Figurstilen f. Eks. paa Miniaturer og Elfenbensarbejder. Stillinger og Fagter og Bevægelser har endnu en fastslaaet, væsentlig Betydning for at støtte og illustrere Talen omtrent paa samme symbolske Maade som i de gamle Retshandler: man gør opmærksom ved løftet Finger, støtter Haand under Hage i tunge Tanker, og at to Venner, naar de mødes i Selskab tager hinanden om Halsen og sætter sig hen at snakke sammen i en Vindusfordybning, det var ligesaa traditionsfæstnet god Tone, som at en Dommer skulde sidde paa Dommersædet „som en „grisgrimmender löwe" med den højre Fod kastet hen over den venstre".

En Forening af „Zucht" og „Gemeite" ɔ: af ærbar Tugt og munter Elskværdighed er Idealet for den selskabelige Optræden. At le for stærkt og at skrige op i Klage er lige upassende; en Kvinde skal le med halvaaben Mund, og selv i den største Affekt maa hun passe,

at hendes Hovedlin ikke kommer i Uorden, — naar Walther klager over, at Tiden er ude af Led, udraaber han: „Ve dig Verden! som dit Hovedlin dog nu til Dags sidder paa dig!"; sagte og let skal hun svæve frem („schleichen") gærne med en vis yndefuld Svajen (swanc); Hovedet bør hælde lidt — som det gør paa Mariabillederne, og paa en bestemt Maade skal hun holde op i den ene Side af Kjolen. Løse Blikke maa hun ikke kaste rundt, men en vis undselig nyfigen Titten omkring sig klæder blot den unge Pige, — udvikler Walther. Et Mønster paa fornem kvindelig „Zucht" og „Gemeite" er Isolde og hendes Moder Dronningens Indtræden i Kongesalen, saaledes som Gottfred skildrer den. Slank og granvoksen er Prinsessen, hendes brune Fløjlskjole er snøret ind i Midjen og føjer sig blødt og smidig efter Legemets Former, hendes venstre Haand rører ved et Perlebaand, som binder Kappen sammen foran Brystet, og forneden holder hun den efter høvisk Sæd sammen med to Fingre; yndefuldt „svæver" hun frem sammen med sin Moder, deres Skridt.følges ad, og langsomt og ligeligt gaar de to Fyrstinders Øjne rundt i Salen, saa hver af de Tilstedeværende faar et Blik af dem, og i alle Hjerter bringer de Uro; Moderen hilser og taler, Datteren bøjer sig tavs, som sig hør og bør.

Stedse finere bliver de Vink, som provençalske og franske Læredigte giver Damerne for deres selskabelige Optræden — „Kærlighedens Hof", „Kærligheds Raad", „Kærlighedens Nøgle", „Kærlighedens Kunst" og hvad de alle hedder, — Kærlighed opfattes jo stadig som Blomsten af selskabeligt „Savoir-vivre". Den Slags Læredigte bearbejdede en halvtysk Klærk nede i Italien i tyske Vers

og sendte dem hjem under Titelen: „Den vælske Gæst", og en „Winsbecker" og en „Winsbeckinde" fulgte kort Tid efter med *deres* Raad. En Menneskealder senere var der en florentinsk Notar, som havde været ved franske Hoffer og kom hjem og skrev et Læredigt for at opdrage sine Landsmandinder i fransk Velopdragenhed. Det er nu ikke længer blot elementære Regler om at skifte Linned o. l., der indprænтes — skønt „der er Damer, som tror, Renlighed er Tegn paa løse Sæder" —, det er især Uddannelsen af alskens selskabelige Talenter. Damen skal lære at synge, og hvis hun har en behagelig Stemme, bør hun ikke gøre sig kostbar, men skal villig lade sig høre; hun skal træde Dansen „à petit pas, simple et mollet", skal kunne spille Skak og Tavl, og det kommer herved mindre an for hende paa at spille godt end at spille med Ynde og vogte sig for at blive vred, hvis hun taber, — den Kvinde, der bliver vred og skændes, fortjener ikke at hedde „Dame". Især maa hun forstaa at konversere, „car nulle chose tant n'afole — cœur d'homme que douce parole", hun maa — siger fint et sydfransk Digt — kunne samtale saaledes, at den anden, naar han siger Farvel, faar Indtryk af at have været aandrig, selvom han kun er en Taabe, og hun maa uden at støde kunne afbryde en Samtale, der mishager hende, eller give den en anden Vending; hun kan jo f. Eks. spørge ham, om han synes, Gaskognerinderne eller Englænderinderne er de smukkeste, og hvilket Parti han end tager, kan hun forsvare det modsatte for at faa en Dispyt i Gang. Fine Regler gives der f. Eks. ogsaa for, hvordan Bruden skal optræde. Ved Ringgivningen bør hun være tilbageholdende, næsten frygtsom, ikke række

Haanden altfor ivrig ud efter Ringen og kun med sagte Stemme give sit: Ja! Det er ogsaa klogt, at hun spiser noget i Forvejen hjemme, for at hun kan spise des mere maadeholdent ved Bryllupsgildet, og naar hun kommer ind i Salen, hvor Brudgommen er, bør hun først lade, som om hun ikke ser ham; det er mest „høvisk".

Munter Elskværdighed og Blidhed er i lige Grad for begge Køn Hovedsagen i den selskabelige Omgang; Raaheden og Brutaliteten er det jo, som det stadig gælder for Tidens Dannelse om at holde nede. Gottfreds Tristan er den legemliggjorte Elskværdighed; han vilde gærne — hedder det — bære alle paa Hænder og leve for alle; „hvadsomhelst nogen af Selskabet foreslog at gøre, var han straks med til". Saaledes er ogsaa Aucassin Elskværdigheden selv; ved sin sagtmodige Høviskhed afvæbner den unge Junker ganske de plumpe Kulsviere og Hyrder, der taler ham uforskammet til. En helt sødlig Elskelighed hører til god Tone baade mellem Ridderne og Damerne; „Skønne Herre", „Skønne Frue", „Smukke søde Ven", „Gud velsigne Jer" og Kys og Omfavnelser hører til Omgangsformerne, ligesom Brevstilen faar alskens zirlige Vendinger og Kruseduller, som fæstnes af „Brevformularbøger".

En glad „Leven og Laden leve" hører endvidere med til det „liberale" ridderlige Sindelag. Alt tungt og trist glattes over, alt mørkt og strængt lyses op og formildes i denne Skønhedens og Legens Adelsverden. Alderdom og Død holder Ridderdigtningen saa vidt muligt ude af Synskredsen; Døden, som lagde en saa tragisk Patos i den gamle Heltedigtning, faar næsten slet ingen Indpas, og den Ærefrygt, hvormed Alderdom-

men omgaves hist, er ganske forsvunden — helt pudsigt er det f. Eks. i Wolframs Parzival at se, hvorledes Kong Arturs gamle Moder sjofles og skubbes til Side for de yngre Damer. Ungdom og Skønhed og Glæde skal regere. Højt og rigt skal der leves, — al Sparen og Økonomiseren gør Sindet indknebent og sætter banausisk Støv paa Fingrene. Man skal vise baade „Gastêre" — den anstandsmæssige Gæstfrihed og Gavmildhed ved festlige Lejligheder — og ogsaa til daglig føre anstandsmæssig Hus- og Hofholdning — „husêre". Og det er ikke længer nok at være rundhaandet, der kræves en virkelig Velvilje og Finfølelse i den Maade, hvorpaa der gives. Om en ædel Fyrstinde hedder det: „Fler hun vinder ved smukke Ord — end Mangen gør det ved Gave stor, — og saa huldsalig sin Skænk hun giver — at dobbelt glad man for Gaven bliver." Og omvendt dadles den Slags Værter, som underholder deres Gæster om de daarlige Tider og om, hvor lidt Bedriften kaster af, saa Gæsterne tilslut føler sig helt trykkede ved at lade sig beværte.

„Les vilains", det er de vrantne og vrangvillige, som hverken selv vil leve eller lade andre leve. Men Gud holder med de glade og velvillige, „les courtois"; han selv og hans Engle er smukkere og gladere end nogen anden, og han har alle unge Elskende og alle Kvinder kær. Hvor gærne vilde han ikke have den søde Nicolete oppe hos sig, „som et Lys at skinne for ham i Aftenstunden"! Og Jomfru Marie — man se blot paa, hvor skøn og elskovsfuld hun ser ud, hun vil sikkert ikke nægte en ung, ridderlig Knøs, hvad han beder om. Som lyse Festsale syntes de gotiske Kirker. „Øjet véd ikke, hvorhen det først skal vende Blikket. Loftet grønnes som et Tæppe, Væg-

gene afbilder Paradiset, Vinduerne vækker Beundring ved Glassets smukke Farver og det rige Arbejde . . Det er, som om man var henrykket til Himlen og ført ind i en af de skønneste Sale i Paradis." Herinde, under Vokskærternes lyse Skin og til Klærkenes skønne Messesang stemmes Sindet til Elskov, og herinde har man Lejlighed til at se de Skønne, sende Smil og Nik og trykke en Haand i Smug, og den meget medgørlige Skriftefader har intet imod at laane Øre til Elskendes Bønner eller hjælpe dem sammen trods grumme Forældre og brutale Ægtemænd.

Alle milde, bløde, medmenneskelige Følelser er det, den ridderlige Hofkultur vil udvikle og Ridderromantiken forherlige. Vaabenbedrift er ikke i mindre Agt end før, Ridderens Kald er „Schiltes Ambt", og det er Skjoldet, der forpligter ham til uplettet Hæder; vil man — læres der — leve i fri Tøjlesløshed og plette sit Skjold med Vanære, bør man hellere lade det blive hængende paa Væggen. Men det, der skal ledsage Ridderen paa Hæderens Vej, er — hedder det — „Tanken paa en ren Kvindes Blik". Og kortere og kortere bliver i de smukkeste Ridderdigtninge Kampskildringerne, mer og mer udklarer Ridderromantiken sig til samme lyse, følelsesfulde Humanisme, som Kristendommen forvandler sig til i den gotiske Billedkunst og i det 13de Aarh.s Marielegender. I Virkeligheden er jo ogsaa denne Ridderkulturens Blomst skudt frem af kristelige Legenders Følsomhed lige saa vel som af Ovids og de græske Romaners blødladne Humanitet og af det selskabelige Hoflivs kvindelige Atmosfære.

I Heltedigtene havde det været en Udmærkelse for Helten at have et Hjerte haardt som Sten og lidet som en

Valnød. I et asketisk Digt fra det 12te Aarh. klagede en Munk over det oprørske, naragtige Hjerte, der aldrig lader Sjælen Ro; ikke Legemet, men Hjertet er det, som volder Synden, og han selv havde til Ulykke for sin Sjælefred faaet et Hjerte, der var stort nok for tusen Mennesker. Nu derimod dadler Ridderdigteren den, der „har et Hjerte af Træ". Hjertet er bleven Tidens Kælebarn, til hvis Rørelser man lytter, til hvis Befindende man stadig spørger, som man sætter sin Stolthed i at eje større, rigere og blødere end andre og hvis Bud man uden Betænkning følger. „Pitié" og „Gentilesse" er paa fransk, „Güte" paa tysk Betegnelser for Hjertets Blødhed og Aabenhed for Medfølelse, og den Sætning, som Chaucer flere Steder gentager: „Pity renneth sone in gentil heart," kunde staa som Motto for Ridderdigtningen.

Det er alle Former af „Güte" og Pitié", som tyske og franske Fortællinger fra det 13de Aarh. forherliger. Den gamle Tjeners rørende Trofasthed mod sin Ridder, da han er kommen i Armod (Der Junker und der treue Heinrich jfr. Flore et Jehanne); opofrende Venskab (Engelhart); Kejser Ottos Lensmand, der er erklæret i Rigens Akt, men faar Lejlighed til at redde sin Lensherres Liv og udsones med ham (Otto mit dem Barte); den uskyldig anklagede Prinsesse, for hvem ingen Ridder tør træde i Skranken mod den mægtige Anklager, indtil i det afgørende Øjeblik en Artur- eller Graalridder kommer til som Uskyldens Redningsmand og slaar Anklageren til Jorden (smukkest i Lohengrindigtet). Først og sidst er det imidlertid Elskov i alle Arter og Grader, som Romaner og Noveller handler om; Kærligheden er Ridderlivets og al ædel Menneskeligheds Blomstring.

Der er den ganske lille Pige, som Gauvain har gjort til sin Dame ved en Turnering, for at hun kan have sig en Ridder lige saa godt som hendes ældre Søster. Faderen lader lave et Ærme af rødt Fløjl, som Barnet selv skal bringe sin Ridder næste Morgen til at bære paa Lansen i Kampen, saaledes som det var Brug, og hun kan næsten ikke sove for Utaalmodighed og kommer ogsaa tidlig op og faar Ærmet afleveret. Med bankende Hjerte følger hun sin Ridders Kamp og er henrykt over, at han ganske fordunkler Søsterens Ridder, og hun staar ved hans Stigbøjle, da han kommer hjem og takker ham. Gauvain maa videre i Verden, men lover hende at komme og kæmpe som hendes Ridder, naar hun budsender ham i Nød, og den lille Pige kysser hans Fod, for at han skal huske paa hende, hvor han saa kommer hen (Crestiens „Perceval" og Wolframs „Parzival").

Der er den purunge Pige, som nyfigent kigger ud i Verden, men endnu jomfruelig knibsk ikke vil vide af Elskov. Hendes Fader har budt hende at underholde den fremmede Gæst paa det bedste, og hun tager ham ogsaa ved Haanden og viser ham rundt paa Borgen. Han spørger hende ud, om hun allerede har en Ven, men hun svarer gammelklogt, at det har gode Stunder med de Løjer; vilde hun, kunde hun ellers godt have en „ami bel et gent", men det staar hendes Hu endnu ikke til. Hun vil derimod nok være sammen med Folk, som har elsket og lidt for deres Elskov, saa hun kan skaffe sig lidt Erfaring i de Dele. Smilende hører Ridderen paa den betænksomme unge Pige og siger hende et Par Komplimenter (Crestiens „Perceval").

Eller der er den unge „Backfisch", der faar sit første,

lille Hjertesaar. Det er Kusinens Udkaarne, som hun i Løn forelsker sig i. Hun hjælper til med at pleje ham og tilberede hans Dragt, og „saalænge har hun betragtet hans Ansigt og Øjne, hans Hænder og Legem, at hun begynder at lide lidt ondt derved." Ridderen mærker det nok, men tænker, at om det ogsaa koster hende en Smule Hjertesorg, saa har en ung Pige blot godt af at lære lidt deraf at kende. Hun er ivrig til at være med at iføre ham hans Rustning; hvor tungt det end falder hende, glæder det hende dog at sysle med hans Ting. Jo mere Bryllupet nærmer sig, des dybere bliver Pigens tavse Sorg; uden at sige noget lægger hun sin Søsters Haand paa sit Bryst, at hun kan mærke, hvor hendes Hjerte banker. Men Ridderen har alligevel set ret, det var kun en „Prøvepil", som Elskovsguden har sendt for at vække hendes Barnehjerte. Da en fattig, men udmærket Ridder noget efter frier til hende og beklager, at han ingen Rigdom har at byde, svarer hun: „Min Elskov hænger ikke ved Jord og Penge, men den tilhører en god Ridder, ligesaa elskelig som tapper." Medens hun taler saaledes — siger Digteren, — tænker hun endnu paa sin tilbedte Ridder, men efterhaanden vender Tankerne sig hen mod den anden. Og det varer ikke længe, inden han har vundet hendes Haand og Hjerte (Parthenopæus af Blois).

Overfor den ganske unge Pige stilles den helt unge Knøs, Ridderpagen, — „le valet" eller „das Kind". Den er som en Students og en ung Piges Forelskelse nutildags — den undselige Elskov mellem Alexander og Soredamor, som maa hjælpes paa Gled af en moderlig Veninde. Hun er Dronningens Hofdame, og han er en fremmed Fyrstesøn, der er paa Besøg ved Hoffet; begge er de — for

første Gang — forelskede, op over Ørene, men uhjælpelig generte overfor hinanden. De sidder sammen i Selskaber, men han har Haand under Kind og siger intet, og hun vilde saa gærne tale til ham, men hvad skulde hun kalde ham? Hvor sødt var det ikke at turde kalde ham „Ven" — men har hun Ret dertil? det véd hun, at at om han kaldte hende Veninde, vilde det ikke være Usandhed. Men hvorfor ikke nævne ham ved Navn? Dog, det har saa mange, svære Stavelser, hun véd, hun vilde stoppe op i det i sin Forfjamskelse; bare hun turde sige det lette og kære: „Mon doux ami" ... Dronningen modtager ofte Besøg af Prinsen, og Soredamor faar Lov at være til Stede; Fyrstinden har udstyret ham med en guldindvirket Kjortel, og den har Soredamor hjulpet til med at sy, uden at vide, hvem den var til. For Løjer har den unge Pige syet noget af sit eget Gyldenhaar ind mellem Guldtraadene, og en Dag, de nu sidder sammen alle tre, ser Dronningen paa Alexanders Kjortel og opdager Gyldenhaaret; Guldtraaden blegner ganske ved Siden af det. Smilende kalder hun den unge Pige nærmere, begge de unge bliver røde og hvide og véd ikke, hvor de skal se hen, af lykkelig Generthed ved at være hinanden saa nær, og Dronningen opdager det og forstaar, hvad der fejler dem. „Se lidt paa den Kjortel," siger hun, „og fortæl, hvem der har syet den og om hun ikke har lagt noget til af sit eget." Og Soredamor er paa én Gang glad og ulykkelig ved at maatte frem med Historien, men Alexander kan næppe styre sig for at kysse Gyldenhaaret for begges Øjne. (Crestien: „Cligès").

Alt lokkede jo til Elskov, hele Luften ved Ridderhofferne var som fyldt med Elskov. Paa alle Vægge og Væg-

tæpper mødte Øjet Scener fra Ovid eller fra „Tristan og Isolde", — et tysk Digt „Forhænget" handler om en hel Kreds saadanne Elskovshistorier, som var fremstillet paa et Sengeforhæng. Paa Elfenbenskamme og Toiletskrin var der sødlige, smaa Amorbilleder; paa Drikkeskaaler stod indridset: „Liebes langer Mangel — das ist der Herzen Angel", paa Spænderne havde man (antike?) Gemmer med Amor og Venus; Vers om „Kærlighedens søde Møje" var strikket med Perler paa Riddernes og Damernes Dragter. Der synges og spilles stedse om Elskov, og Romanlæsning er alles kæreste Tidsfordriv. Mangen Ridder har det som den Hr. v. Gravenberg, om hvem det fortælles, at han sidder hele Dagen paa sit Kammer og læser Romaner om Elskov og Æventyr, og alle er enige om, at Læsning af Romaner er det vigtigste Opdragelsesmiddel for de unge og holder de voksne borte fra „vilainie". „Man elsker des bedre, naar man høre synge og læse om Elskov", og det er gennem Romanerne, den unge Knøs lærer, at det er paa Tide at drage ud og søge sig en „Genstand". Romaner og Læredigte fortæller om de forskellige Arter af Elskov: „twingende Minne" — Sansernes vilde Lidenskab, der er „slibrig som Is", og „hohe Minne", som er Hjertets. Om den ringere Elskov, der skyldes Ønsket om Penge, den bedre, der vækkes af Damens høje Ry, og den fineste Elskov, som er „den Godvilje (bonne volonté), der vokser pludselig frem af Hjertets Rod". Om Elskovs forskellige Stadier: dens Vaagnen, dens Bestyrkelse ved Visheden om Genkærlighed, dens Fuldkommengørelse, naar man naa'r til „le baiser et l'accoler". Om hvordan Manden kan mærke, at en Dame elsker ham; hun tør jo ikke erklære sig først,

men naar hun med Øjet paa Klem, let blinkende, udsender Blikke af de klareste Solstraaler til ham, da er det et sikkert Tegn. Mange Instruktioner faar ogsaa Damen om, hvordan hun bør prøve sin Tilbeder, hvordan hun gradevis skal opmuntre ham — hvilke Smaagaver hun uden at kompromitteres tør modtage, — hvordan hun ved hemmelig Korrespondance bør skrive med blegt Blæk og alene paa Smaatavler, hvor Skriften er utydelig, ligesom hun altid bør nævne sig selv i Hankøn og Elskeren i Hunkøn, — hvormeget af sit Legem hun tør lade sin Tilbeder se og berøre; ogsaa intime Regler for Overgivelsens forskellige Stadier og den erotiske Nydelses Æstetik.

I alle Variationer lyder Omkvædet, at „den Ungersvend, som ikke elsker, spilder sin Tid," og „den Dame, der ikke synder lidt, hvad skulde hun beholde at angre, naar hun bliver ældre?" Desuden: er Elskov en Synd, saa drager den saa meget godt og ædelt med sig, at den let bliver tilgivet af Gud. „Pitié" er det alle kristnes, især alle Kvinders Pligt at vise, det er imod Naturen, at en Kvinde viser sig haard og ufølsom, det er jo ligefrem Manddrab, om hun driver en Tilbeder i Fortvivlelse og Selvmord ved ikke at bønhøre ham. Hvordan var det ikke den gamle Kone (i „Gesta Romanorum") skræmte en altfor ubønhørlig ung Pige ved at vise hende en Hund, der ikke var nogen anden end den Gamles egen Datter, som Gud havde omskabt til Straf for, at hun havde drevet sin Tilbeder til Selvmord? Saaledes havde ogsaa en Ridder en Dag ude i Skoven set en Skare Kvinder, der, klædte i Pjalter, med revne, bare Fødder, jog afsted paa udsultede, sorte Heste, — det var Kvinder, der i Live ikke havde villet elske og nu straffedes saaledes, me-

dens en anden Skare drog smykkede og rosenkransede frem paa prægtige hvide Heste, hver i Elskovssamtale med en Ven — det var dem, der belønnedes for et Liv, viet fin, ridderlig Elskov.

Om saadan fin ridderlig Elskov fortæller Romaner og Versfortællinger i det uendelige. Lige ud af „det gode Selskabs" Liv tages Motiverne, og ofte knytter Historierne sig til bekendte, navngivne Personer; mange af de provençalske fremtræder ligefrem som Trubadurbiografier, og ogsaa til adelige nordfranske og tyske Elskovssangere knyttes flere Noveller. Ofte er det blot Anekdoter om en beleven Kurtoisi, et kvikt Svar, et galant Indfald. Om hvordan Grevinden af Rousillons Søster agerer Skærmbrædt for Grevindens Kærlighedsforhold til Trubaduren Guillaume af Cabestaing og agerer saa godt, at Grevinden selv begynder at blive skinsyg. Hvordan en Ridder, udtrættet af en Turnering, sover over sig og forsømmer et Stævnemøde, men véd, galant og spirituelt, at gøre sin Dame en Undskyldning i Manges Nærvær, saaledes at kun hun forstaar, hvad han mener, og skænker ham Tilgivelse. Et „helt Mussetsk Proverbe" har man kaldt den lille „lai" om „Skyggen". Damen har holdt Stand mod Ridderens Kur, men under mangt et „bel mot plaisant et poli" har han uden hendes Vidende faaet listet sin Ring over paa hendes Finger. Hun opdager det senere og forlanger, at han skal tage den tilbage. De sidder just paa Brøndranden i Borggaarden, da han bliver nødt til at tage den kompromitterende Ring; „den er ikke bleven sortere ved at sidde paa en saa skøn Finger", siger han sørgmodig smilende og, idet han ser, hvordan hendes Billed tegner sig i Brøndens Vandspejl, tilføjer

han, at selv vil han ikke mere bære den, men saa skal min søde Veninde have den, hun, som jeg elsker højest efter jer. Damen bliver lidt stødt over, at han har en anden i Baghaanden, men Ridderen kaster i det samme Ringen ned i Vandet til Spejlbilledet. „Se hende dernede, siden min Dame ikke vil ha' den, skal hun eje den." „Hvilket lykkeligt Indfald" udbryder Digteren, „var ikke dette Galanteri". Damen ser ned i Brønden og røres: „Jeres søde Ord og jert muntre Indfald og den Gave, I skænkede Skyggen af mig, har vendt mit Sind, og dér har I min Ring; jeg tænker ikke, I vil holde mindre af den, endda den ikke er saa smuk, som den, I ofrede."

En regulær Ægteskabsbrudsroman er den provençalske „Flamenca". Den unge Guillaume de Nevers har hørt saa meget tale om den brutale Seignør af Bourbons smukke unge Hustru Flamenca, at han beslutter sig til at elske den usete Skønne. Han tager ind paa et Gæstgiversted, der ligger lige overfor Borgtaarnet, hvori hun holdes indesluttet, og i Bevidstheden om den Elskedes Nærhed vokser hans romantiske Elskov til Sværmerier af samme telepatiske Art, som vi saa' hos Tristan. Naar han fra sit Vindu ser over mod Taarnet, hænder det, at han falder hen i en Art Besvimelsestilstand, og imens er hans Sjæl ovre i Taarnet og holder, uden at hun selv aner det, Flamenca i sine Arme. Først efter en Stund ser hans bekymrede Tjener et Smil lyse op over det bevidstløse Ansigt og Aanden lidt efter lidt vende tilbage, med en Afglans over sig af den Lykke, den har nydt. For at komme i Forbindelse med Damen, skaffer han sig af en tjenstvillig Præst Lov til at gøre Kortjeneste i den Kirke, hvor hun hører Messe, og overtage den Klærks

Tjeneste, der gaar rundt og byder Menigheden Breviaret at kysse. Herunder nyder han talrige smaa Henrykkelser. Naar han ser Sollyset falde hen over Flamencas Haar, stemmer han af Jubel dobbelt i med sin skønne Stemme i Korsangen. Naar hun blotter sin Haand og gør Korsets Tegn, løber det Elskeren isnende ned ad Ryggen, „som naar man bader i altfor koldt Vand". Han vover sig nu til at indlede en ejendommelig Art Samtale med hende, medens han byder hende Breviaret at kysse. Første Gang sukker han blot dybt, og Flamenca fortæller hjemme sine Tærner om den smukke Klærk og hans Suk, og Tærnerne raader straks til, at hun næste Gang sagte skal spørge: „hvorfor sukker I?" Og saaledes udvikler der sig en Dialog mellem dem — hver Helligdag en enkelt Replik paa et eller to Ord fra en af Siderne, og hjemme i Fruerburet afhandles det hver Gang flittig, hvad Klærken har sagt og hvor megen Opmuntring Fruen tør give ham i Svaret næste Gang . . . indtil de langsomt naa'r til Forstaaelse og Aftale om, hvordan Ægtemanden bedst kan bedrages.

I Nordfrankrig blev der over Slotsherren af Coucys Kærlighedssange til Fruen af Fayel digtet en hel lille Ægteskabsnovelle, som tildels gaar igen i den tyske Digter Konrad af Würzburgs nydelige „Herzmäre". Den slutter med det vilde, gamle Sagnmotiv, der kan følges baade i indiske, i keltiske og mange andre Folks Fortællinger, — at Ægtemanden giver Hustruen Elskerens Hjerte at spise og bagefter fortæller hende, hvilken Lækkerbisken hun har nydt — hvorefter hun sværger, ingen Næring at nyde fra den Dag. Men fraset den barbarisk tragiske Slutning bevæger Historien sig helt i

det civiliserede Hoflivs Former og følger fint og livagtig Forholdet gennem alle de sædvanlige Faser, fra første Gang Herren af Coucy besøger Damen i hendes Gemals Fraværelse og hun smidigt giver Samtalen en anden Vending, hver Gang han ved Middagsbordet gør Tilløb til Erklæring, — og lige til en anden Dame, hvis Tilnærmelser Ridderen har afvist, en Dag i et Selskab med Skinsygens Skarpsyn opdager de Elskendes hemmelige Øjekast og sladrer til Ægtemanden.

Elskov paa tværs af Ægteskabet har imidlertid ikke længer Monopol paa Digtningens Interesse. Man naa'r ud over Trubadurerotikens konventionelle Tro paa, at en poetisk ridderlig Elskov er uforligelig med Ægteskabets Prosa; en finere moralsk Sans begynder at stødes ved det falske og halve i stjaalen Elskov, og en inderligere Kærlighedsopfattelse søger til de varigere, sikrere ægteskabelige Forhold. Det vil erindres, hvorledes Hustruen i Marie de France's Digt „Eliduc" opgav sin Ret over Manden til Gunst for det Forhold, han i Udlandet havde stiftet trods det, at han vidste, han selv var bunden. Gautier af Arras digtede en Roman over Maries Digt, men foretog karakteristiske Ændringer. Ille forlader sin inderligt elskede Hustru Galeron i Fortvivlelse over, at han ved en Turnering har mistet det ene Øje; han kan ikke tro, hun i Længden vil kunne bevare sin Kærlighed til en saaledes vanheldet Mand og drager hemmelig bort til et fremmed Land. En meget kejtet Invention, som aabenbart staar i Sammenhæng med en Voldgiftskendelse i Andreas Capellanus' Bog: „Elskovskunsten" og ogsaa gaar igen i et tysk Digt „Den trofaste Hustru"; men det hele skal tjene til at undskylde Illes Bortdragen

fra Hjemmet. Ille kommer til Rom og gør sig ved sine Bedrifter saa fortjent, at baade Pave og Kejser vil lave Parti mellem ham og Kejserdatteren. Men det er kun paa Pavens Ansvar og efter lange Eftersøgninger efter Galeron, som imens har forladt sit Hjem, at Ille indvilger i det nye Giftermaal, og da Galeron dukker op i selve Peterskirken, just som Bryllupstoget indfinder sig, betænker Ille sig ikke et Øjeblik paa at frasige sig Kejserdatteren og drage hjem med sin Hustru, endda denne er villig til at give Afkald. Først flere Aar efter lover Galeron sig ved en farlig Barnefødsel til Gud og bliver Nonne, og nu kan Ille forenes med sin elskede Prinsesse. Fremskridtet i moralsk Ansvar og Finfølelse fra Maries Digt er tydeligt.

Endnu tydeligere stiller Crestiens Roman „Cligès" sig op som et moralsk Modstykke til Tristanromanerne. Som i disse forelsker ogsaa her Nevøen sig i den Brud, han er ude at hente hjem til sin Onkel Kongen. Men foruden at Cligès langt fra — som Tristan var det — er bunden ved nogen Taknemmelighed til Onklen, — hans Arveret til Tronen er tværtimod voldelig bleven tilsidesat af Onklen —, erklærer ogsaa Fenice, Dronningen, straks udtrykkelig, at hun ikke, saaledes som Isolde gladelig gjorde det, skal have noget af at dele sit Legem mellem Ægtemanden og Elskeren; „den, der har Hjertet, skal ogsaa have Legemet". Hun indlader sig da ogsaa kun med Cligès, efterat den heksekyndige Amme har givet Kejseren en Trylledrik, som volder, at han aldrig fuldbyrder det ægteskabelige Samleje. Og begge de Elskende attraar intet hellere end at ombytte det skjulte Forhold med aabent, lovligt Ægteskab, hvad der ogsaa tilsidst lykkes

dem, da Kejseren er ryddet af Vejen. Men selv som Hustru — siges der udtrykkelig, stik mod den ridderlige Erotiks Lovbog — vedblev hun at være hans Dame og Veninde. Saaledes svarer ogsaa i „Erec og Enide" Hustruen demonstrativt én, der spørger, om hun er Heltens Hustru eller Veninde: „Baade Hustru og Veninde".

I mange Romaner fra det 13. Aarh. kan man forfølge, hvorledes Forfinelsen af den erotiske Moral, Uddybelsen og Inderliggørelsen af Elskovsforholdet efterhaanden af sig selv fører fra den konventionelle Trubadurerotik over til Ægteskabet. Fyrstesønnen Durmart le Gallois, der begynder med et løsagtigt Forhold til en Seneskalks Hustru, undergaar saaledes efterhaanden en moralsk Lutring og Opdragelse og ender med at række sin Dame, den irske Fyrstinde, Haanden for Alteret. „De fleste," siger Digteren, „dadler den, der ægter sin Elskede, men *de* føler ikke den rette, ægte Kærlighed, thi højere bør den Lykke attraas, som ydes ubeskaaren end den, der kun laanes, og det maa pine enhver, der elsker, at se sin Veninde kysses og favnes af en Anden lige for sine Øjne." Og navnlig i Tyskland synger de fleste betydeligere Digtere egentlig hele Tiden Ægteskabets Pris paa Trods af Riddererotikens Konvention, medens Læredigtene i en helt Luthersk Tone erklærer, at den højeste Lykke i Verden er at eje en kær og trofast Viv, og at Mands og Hustrus „Vilje skal gaa fra ét Hjerte og til ét Hjerte".

Ogsaa fra saa megen anden ridderromantisk Konvention ser man en finere og sundere Elskovsmoral efterhaanden frigøre sig. Der opponeres f. Ex. mod Ægtemændene, som uden nogen Tillid til deres Hustru straks tror paa enhver Bagvaskelse af hendes Ære — som

i „Roman de la violette", — mod Damerne, der i de bretonske Romaner gør Ridderen til Bold for deres Luner og piner den, de elsker, med deres Nykker; enten vender Ridderen sig tilslut, træt af hendes Koketteri, fra Damen, eller han øver ialfald Gengæld ved at stille Damens Elskov paa tilsvarende Prøve, som den hun i sit Koketteri har sat ham paa. Nydelig bestaar begges Kærlighed Prøven i den lille Fortælling: „De tre Riddere og Kappen". Damen har lovet den af sine tre Tilbedere Fortrinet, der ved en Turnering tør bære hendes Kappe istedenfor al Rustning. Den Enes Kærlighed er stærk nok hertil, og han vender ogsaa hjem sejrrig, men med dybe Vunder. Nu forlanger han imidlertid til Gengæld af hende, at hun ved en stor Fest istedenfor al Pynt skal bære den blodige Kappe over sin Dragt. Og hendes Elskov er lige saa stærk som hans, hun ofrer sin Forfængelighed, ligesom han satte Livet paa Spil.

Eller man se, hvormegen moralsk Finfølelse og højtspændt Idealisme Ridderromanen paa sin Højde kan lægge i det gamle Fémotiv, vi har set behandle saa mange Gange: Ridderen, der røber Féens lønlige Elskovsgunst. I „Parthenopæus af Blois" er Féen bleven til en tryllekyndig Prinsesse af Konstantinopel, hendes Elsker er den unge Ridder af Blois. Da han lader sig lokke til at overtræde hendes Paabud om Diskretion, forviser hun ham fra sine Øjne, trods al hans Anger og trods hendes Søsters Forbøn; hendes saarede Hjerte, hendes skuffede Tiltro flyder over med Sorg og Vrede. I „ kender kun lidet, Søster," siger hun, „til Kærlighed, til dens Glæde og Sorg; mere ondt gør en eneste Smerte, en Ven volder os, end fem, som Fjender forvolder os." Men lige saa dyb bliver ogsaa

hendes selvbebrejdende Anger, da hun har jaget ham ud i Fortvivlelse: „den, som viser Hovmod overfor sin Ven, naar han under Taarer beder om Naade", siger hun, „bør ikke dø én Gang, men langsomt tæres til Døde." Og først efter at begge er lutrede gennem Prøvelser, forenes de for bestandig.

Helt overføres Femotivet til samtidige Virkelighedsforhold i den lille Fortælling „La Châtelaine de Vergy," — maaske Ridderdigtningens fineste Blomst. Muligvis ligger der en virkelig Tildragelse ved det burgundiske Hof til Grund. Ved Hertughoffet lever en ung Ridder, der er Fyrstens Yndling og hele Hoffets Pryd. Ogsaa Hertuginden kaster sine Øjne paa ham; længe lader hun ham diskret mærke sin Gunst, og i en fin anstandsfuld Samtale antyder hun ham sine Følelser, men han lader hende i al Høflighed forstaa, at han aldrig kunde tænke sig at beskæmme sin Herres Tillid. Og nu gaar Hertuginden, dybt krænket, til sin Mand og lyver den unge Knøs paa, at han er kommen med skammelige Forslag til hende. Hertugen kan næppe tro sine Øren, og han faar Ridderen for sig i Enrum og forhører ham; det er tydeligt nok, at Knøsen er forelsket, men han sværger sig uskyldig, og Fyrsten vil heller end gærne tro ham, — dog hvem er det da, han elsker? Kun ved at betro ham dette vil Knøsen kunne hæve hans Mistanke. Og saa længe presser han paa, og saa ulykkelig er den Unge ved at staa i et skævt Lys for sin Herre, at han tilslut rykker ud med, at han og Hertugens Niece, Slotsfruen af Vergy, længe har elsket hinanden i Løn, men har svoret hinanden Tavshed til. Fyrsten sværger, at Hemmeligheden ikke skal komme over hans Læber, og faar, for at overbevise

sig, Lejlighed til skjult at overvære de to Unges Stævnemøde i en Have. Højere end nogensinde staar Ridderen fra nu af i hans Gunst, hvad der, som venteligt, vækker Hertugindens Forbauselse og Forbitrelse. I en kvikt gengivet natlig Hyrdetime lykkes det endelig den skinsyge Kvinde at faa Ridderens Hemmelighed pint ud af sin Gemal. Hun, en Hertuginde, forsmaaet for en simpel Slotsfrue — det er en Forsmædelse, som maa hævnes. Kort Tid efter er der stor Fest ved Hoffet, og blandt Gæsterne fra Omegnen indfinder ogsaa Slotsfruen sig. Venlig modtages hun af Hertuginden, men da Damerne efter Bordet har trukket sig tilbage for at pynte sig til Dans, kan Værtinden i Samtalens Løb ikke bare sig for en spids Hentydning, som rammer den unge Frue i Hjærtet og med ét stiller hende det klart, at hendes Elsker har aabenbaret deres Hemmelighed. Mens de andre Damer, der intet har mærket, gaar ud til Dansen, trækker hun sig, hjerteramt, ind i et lille Klædeskammer: hun er forraadt af sin Ven, forraadt til Hertuginden, — det er altsaa hende, han nu elsker. Hun kaster sig hen over en Seng, og under Graad og blide Klager brister hendes Hjerte af Sorg, med Udbruddet: „Gud befaler jeg dig, søde Ven." Ridderen har imidlertid søgt hende overalt ved Dansen og rundt i Værelserne; endelig finder han hende i Kammeret paa Sengen. Urolig, som hans daarlige Samvittighed gør ham, aner han, hvad der er foregaaet, og faar Bekræftelse af en Tærne, der har hørt Damens Klager, og da det øvrige Selskab stimler til, findes Ridderen, gennemboret af sit Sværd, over den Elskedes Legem. Men Fyrsten trækker Sværdet ud af den Dødes Bryst, og midt under Festen iler han ind

og støder det i sin Hustru — hvorefter han tager Korset og drager til det hellige Land.

Alt, hvad der er i Ridderromantiken af fint, selskabeligt Livskendskab og fin, aristokratisk Menneskelighed, kommer rent og smukt frem i denne lille Versefortælling, der kunde være levet og digtet den Dag i Dag.

XXI. RIDDERROMANTIKENS OPLØSNING

Som Ridderadlens Glanstid, saaledes varede ogsaa Ridderromantikens Blomstring kun kort. I Middelalderens sidste Aarhundreder blev det Kirken, Universitetet og Borgeraanden, der beherskede Aandslivet. Det var disse tre Magter, som i det 14de—15de Aarh. fuldbyrdede Ridderromantikens Opløsning.

I de senere Graalsromaner saa' vi den træde i kristelig Mystiks og asketisk Munkeaands Tjeneste. Lancelot og Guenievre gør tilslut Bod i Celle og Enebo; Perceval ligger „skælvende som et Løv" ved sin ægteviede Hustrus Side, angst for at miste Himmerigs Glæde, hvis han hengiver sig til „Kødets Lyst"; hellige Mirakler og Djævelens Snarer omgiver den jomfruelige Galaad paa hans Søgen efter Graal; og i det tyske Digt „Den yngre Titurel" bliver Graalstemplet og Graalsgudstjenesten til en mystisk-symbolsk Idealisering af den nye gotiske

Kirkebygning og den kristne Gudstjeneste. Habile Gejstlige begynder i det hele at vende Verdsligheden til Guds Ære ved at „moralisere" og „spiritualisere" Ridderromaner og Elskovsdigte eller „ars amandi" og forvandle dem til gejstlige Allegorier; der digtes „aandelige Turneringer" og Ridderromaner om Rejsen til Helvede og til Paradis. Ogsaa mange ridderlige Digtere fik selv Skrupler: Baade Crestien de Troyes og Hartmann v. Aue digtede Legender til Bod for deres Ridderromaner, og adskillige Elskovssangere endte paa Korstog eller i Kloster. I Konrad v. Würzburgs Digt „Verdens Løn" faar en ridderlig Sanger Besøg af „Frau Welt", som han stedse har tjent, og hendes Skønhed og Elskværdighed bedaarer ham ganske, men saa vender hun sig om, og han ser hendes Ryg halvt opædt af forgiftigt Kryb, og nu siger han sig i dyb Væmmelse løs fra hende og tager Korset.

Ogsaa virksommere Midler end Allegorier og Advarsler benyttedes mod de forvildede Verdensbørn. Det 13de Aarhundrede er jo Innocens d. 3.s og Ludvig d. helliges, Tiggermunkeordenernes og Inkvisitionens Aarh., det 14de Aarhundrede er Mystikens, den sorte Døds, Svøbebrødrenes Aarh., og hverken for Ludvig d. helliges eller Bonaventuras Øjne var Lancelotromanen, som forlokkede Paolo og Francesca til „den søde Synd", egnet til at finde Naade. Især var det jo hele Sydfrankrigs skønne, muntre Ridderkultur, der trampedes ned, da Simon af Montforts Korshær som en Gudssvøbe fór ind over Kætterbyernes og Trubadurhoffernes Land. „Jeg var vant til at øve Sang og Lystighed, Ridderlighed og Artighed — klager Trubaduren —, Verden var glad og Kvinderne

skønne og elskelige, og alle stræbte blot efter, hvad der var ædelt og smukt. Men nu er alt forandret, jeg dadles og fordømmes for, hvad jeg før rostes for, og nu siger man, at gyldne Stoffer ikke sømmer sig for Kvinder, og at man skal vinde Guds Naade ved sorte Klæder og hvide Kabudser." Brat forstummede den rige fine Sangkunst eller den maatte lade sig bruge til moraliserende Læredigte; kun nogle faa Trubadurer slog ind paa at forvandle Elskovslyriken til Forkyndelse af en platoniskkristelig, mystisk-spiritualistisk Kærlighedsreligion, — saaledes som den senere udvikledes yderligere af den italienske Renæssancelyrik, i Dantes „Vita nuova" og Petrarcas „Canzoniere".

Imens udfoldede ogsaa Kirken selv en Litteratur, der lagde Beslag paa Publikum. Fra Ridderromanerne vendte man sig til at læse „de gyldne Legender", Bonaventuras „Betragtninger", Jacques de Vitrys Samling af opbyggelige „Exempler", og Markedspublikummet blev af de folkelige Bodsprædikanter og de store Mysterieopførelser mer og mer erobret fra Spillemænd og „Fortællere".

Haardt trængtes samtidig Ridderromantiken fra Universitetet, af Lærdommen og Skolastiken. En geografisk og naturvidenskabelig Litteratur i Folkesprogene bød snart Ridderromanerne ganske over i at fortælle om alle Verdens besynderlige Folk og Lande, alle de vidunderlige Dyr og Planter og mirakuløse Stene. Den romantiske Fantasihunger havde efterhaanden udviklet sig til en virkelig naturvidenskabelig Kundskabstørst, en vaagnende Forskerinteresse, og alle Slags „Mappemondes", „Miroirs du monde", Bestiarier og Lapidarier eller Marco Polos og Mandevilles Rejsebøger trak snart Interessen stærkere til

sig end Alexanderromanens eller Parzivaldigtets Mærkværdigheder. Paa samme Maade førte Ridderromanerne over i en historisk Litteratur, der efterhaanden drog Interessen fra dem over til sig. Allerede Forfatteren af „Romanen om Troja" vendte sig paa ældre Dage til at skrive de normanniske Hertugers Krønike og brugte Ridderromantikens Farver til at skildre Hertug Richards Ridderslagning eller Robert af Normandiets Kærlighedsforhold til den smukke Borgerpige, som han traf ved Vadskestedet. I Villehardouin, i den rheimske Menestrels og senere i Froissarts Krøniker udvikler sig en ridderlig romantisk Historieskrivning, med glimrende Skildringer af burgundiske Hertugers Fester og engelske Plantageneters Hofliv eller af Ridderbedrifterne og den østerlandske Æventyrlighed paa Korstoget til Konstantinopel. Overgangen fra Roman til Historie kommer tydelig frem i et Digt som „Roman de Hem" af en vis Sarrazin i det 13de Aarh. Det indeholder i Virkeligheden kun en omstændelig Beskrivelse af en Turneringsfest, Digteren har været Vidne til, og skildrer alle Deltagerne under deres virkelige Navne, om end med fantastisk Lune forskellige Arturriddere blandes ind i Selskabet. I Indledningen roser Digteren ogsaa udtrykkelig den Dame, paa hvis Ordre Digtet er skrevet, fordi hun ikke er som hine Damer, der „lader sig rime sammen alle Slags Løgne, som blot fordærver Sindet", men forsmaar saadanne „romans d'aventure" som „Cligès" og „Perceval".

Især var det dog Didaktiken og Skolastiken, som kom fra Universitetet og kvalte Ridderromatiken. Der var jo — som vi har set — tidlig et skolastisk Element i Trubadurerotiken, og baade i selvstændige Læredigte og

rundt om i Ridderromanerne gaves der Opdragelseskursus i Ridderlighed og Høviskhed. Mer og mer tørres nu den friske Følelse ud af Lyriken og den levende Fantasi af Romanerne, og i Stedet breder spidsfindig Dialektik og moralske Allegorier sig baade i Lyrik og Romaner og endnu mere i selvstændige Læredigte. Allerede i den seneste Oldtid florerede de erotiske og moralske Allegorier — Venus' Slot og Venus' Domstol, Fru Philosophia, der kommer som Trøsterske til Boethius i hans Fængsel, eller Philologias og Merkurs Bryllup hos Martianus Capella — og end mere bredte Allegorierne sig i Middelalderteologien; herfra trænger nu Smagen for at personificere Egenskaber og billedliggøre abstrakte Forhold ind i den verdslige, ridderlige Digtning, baade i Syd- og Nordfrankrig og i Tyskland. Elskovsgudinden sidder i sit Palads, omgiven af Glæde, Skam, Haab osv. og docerer for sine Undergivne. Digteren møder paa sin Spadseretur allehaande allegoriske Personer og har lærerige Samtaler med dem (se Billedet S. 470). Eller Belejringen af „Elskovens Borg" skildres gennem alle Stadier. Især er det i Nordfrankrig — Paris var jo Skolastikens Hovedsæde — at vi saa' Ridderlighedens Moral anskueliggøres gennem allegorisk Fabel, eller Kærlighedens Væsen opløses i sine Bestanddele, der alle iføres en allegorisk Klædning. I Kapellanen Andreas' Lærebog „Om anstandsfuld Elskov" systematiseredes — saa' vi — Ridderlighedens og Riddererotikens Leveregler, formuleredes som Love og fortolkedes subtilt i skolastisk-juridisk Aand; i et Digt som Richard af Fournivals „Elskovens Dyrebog" anvender Elskeren alle Dyrebøgernes Beretninger om mærkelige Dyr til billedlig at beskrive Elskovens og den

Tilbedtes mærkelige Egenskaber, og hun svarer med at underlægge Dyreberetningerne endnu andre moralske Fortolkninger.

Den berømteste og den fineste, mest poetiske Skolastisering af Ridderromantiken er dog „Rosenromanen", som en ung, klærkelig dannet Adelsmand fra Orleans digtede omkring 1240. Den fortæller om, hvorledes Digteren — i Drømme — en Majmorgen, munter og elskovsfuld, vandrer ud af Byen for at nyde Foraaret og Fuglesangen, og kommer til en Have, som ved en høj Mur er lukket for den store Almenhed. Uden paa Muren er fremstillet Billeder af alle de Laster, der maa blive udenfor: Had og Lavhed, Gerrighed og Misundelse, Bedrøvelighed og Alderdom; thi dette er den ridderlig høviske Elskovs Rige, som kun staar aaben for ædelbaarne, rige, velopdragne, glade og unge. „Dame oiseuse" er Portnerske ɔ: kun et Overklasseliv i fri Lediggang giver Indpas. Hun indbyder venlig Digteren til at tage Haven i Øjesyn; det er hendes Søster „Déduit", der har anlagt den. Inde i Haven befinder han sig snart i et udvalgt Selskab af dansende og legende Herrer og Damer, „Frøken Høflighed", „Rigdom", der holder sin Veninde „Munterhed" i Haand, „Gavmildhed", der er klædt som en Artusridder, „Ungdom", en nydelig 12-aarig Pige, der harmløst uskyldigt kysser sin Elsker for alles Øjne, Amor selv endelig, en ung Ridder i blomstret Kjortel, der ledsages af sin Væbner „Sødt Blik" og danser med „Dame Skønhed", der er lys som Maaneskin og skær som Dugg, ærbar som en Brud og hvid som en Lilje. Medens Digteren staar og falder i Beundring over en Rose bag en Hæk, afskyder Amor en Pil, der saarer ham i Hjertet, og knælende maa Digteren nu

hylde Elskovsguden som sin Lensherre. Denne sætter til yderligere Betryggelse Laas for hans Hjerte og stikker Nøglen i Lommen og giver derefter sin Vasal en Række Bud for, hvordan han skal bære sig ad i sin Elskov, — mange puerile, men ogsaa fine og smukke derimellem —, og til Trøsterinder faar han de tre: „Sød Tanke", „Sød Tale" og „Sødt Blik". Saaret slæber Digteren sig hen til Rosen og glemmer sin Vunde ved at sidde den nær, se paa den og mærke dens Duft; en venlig Mand (Bel-accueil) tilbyder at hjælpe ham, naar han vil lade være med at plukke Rosen og nøjes med Synet og Duften, men han kan ikke modstaa og vil sætte over Hækken, — da „Vogteren" (dangier) farer frem og overfalder ham, ledsaget af „Onde Tunger", „Skræk" og „Blufærdighed" ... En hel Kærlighedshistorie, mærker man, og en Forelskelsens Psykologi, iklædt Allegori; Riddererotikens fineste Essens, som — uden at tabe sin Duft — er udskilt i sine forskellige Bestanddele og sat paa Flasker.

Forfatteren var stoppet op midt i Fortællingen, og en Menneskealder eller mere efter var der en lærd, velstaaende Borger i Paris, Jean fra Meung, der fik fat i det ufuldførte Manuskript og fortsatte dette. Det var en hel ny Aand — Borgerskabets grove og forstandsmæsmæssige Realisme —, der her kom trampende ind over den zirlige Rosenhave. Thi medens Elskeren staar og jamrer, kommer nu „Fornuften" og siger ham Besked. Elskov, det er blot en „uordenlig Passion", en Art Sindssygdom, der paaføres Menneskene af Naturen til Fremme af Forplantningen. Som en Naturdrift bør den lydes, men var det ikke for denne blinde Drifts Skyld, vilde Fornuften ikke kunne finde noget deiligt i disse

sladdervorne, forfløjne Kvindeskabninger, som Poeterne forherliger; det er kun deres Pynt, der stikker os Blaar i Øjnene, og al den Sentimentalitet, hvormed Erotiken omgives, hører intet Steds hjemme. Som Naturens Præst optræder „Genius" og forkynder sit Bud: „Formér Slægten". Alle Kvinder er skabt for alle Mænd, og det er taabeligt at tro, at Robicon er skabt for Mariote eller Mariote for Robicon. Mer og mer fjerner de lange Samtaler, Digteren fører med „Fornuften", „Vennen" og „Falsk Skin", sig fra Rosenhavens Synskreds, men paa alle Omraader er det Romantik og Sentimentalitet og hele Ridderkulturens Forkunstlethed og Overspændthed, som bliver angrebet — i Naturens og Fornuftens, Nyttens og Oplysningens og en demokratisk Borgerligheds Navn. „Lad os nu være Mennesker!" er Omkvædet. Ingen Adel og ingen Rigdom, — Menneskene er af Naturen lige; ingen Luksus i Mad og Klædedragt, ingen Snerperi eller Affektation, ingen Forkvakling af Naturen ved Opdragelse og Konvention, ikke al denne Sminkning og Maskering af Kønslivets Nøgenhed, ikke al Riddervæsenets Opstyltethed og Forrykthed, — lad os være naturlige og sande og tage paa Virkeligheden, som den er.

Og under talrige Former fører Borgeraanden i de opvoksede Byer denne Tale overfor Ridderromantiken. Borgerne forsøger ganske vist at overtage baade Ridderromaner og Ridderlyrik og borgerliggør dem, med eller uden Forsæt. Byernes Haandværkere danner Sangerlav i Toulouse, i Gent og i Nürnberg og laver Trubadursang og Minnesang om til et Vershaandværk med moraliserende, spidsborgerligt Indhold. Og Ridderromanerne omskrives paa Prosa til plumpe og barnagtige Folkebøger, til Under-

holdning for Almuen. Men samtidig parodieres Ridder-erotik og Ridderromantik flittig, ligesom selve Ridder-adlen angribes baade med Harme og Haan. Allerede flere af de senere Ridderdigtere spottede selvironisk over Afstanden mellem den højtspændte ridderlige Idealisme og den altid mere forraaede og forarmede Riddervirkelighed. Og i Chaucers ædelige Sir Topas eller i den lille Jean de Saintré i den franske Roman fra det 15de Aarh. parodieres og haanes de vandrende Riddere, paa samme Maade som senere i de italienske Renæssancedigteres Ridderepopéer. I tyske Digte blander Riddere sig med Bønderne ved deres Danselag, men vises bort med Spot af Landsbyskønhederne, naar de vil kurtisere dem, og gennemprygles af Bønderkarlene. Alle Trubadurerotikens Skabagtigheder parodieres i florentinske Borgeres Digte. Og jo mere Adelen selv forfaldt økonomisk, moralsk og militært, des mere slaar Borgerne sig til Ridder paa den. Den franske Adels eklatante Fiasko i Hundredaarskrigen drager en Strøm af Spot nedover dens Hoved; de tyske Ridderes Nedsynken til gemene Landevejsrøvere i Middelalderens sidste Aarhundreder er allerede midt i det 13de Aarhundrede foretegnet i den nydelige lille Novelle „Meier Helmbrecht", hvor Bondens hæderlige Arbejdsliv stilles op i lysende Modsætning til det forfaldne Riddervæsen, der er modent til Stratenrøveres Galgendød.

Dette Adelens Forfald — økonomisk og militært, politisk og moralsk — drog af sig selv Ridderromantikens Forfald med sig. Den skød ganske vist endnu mere og mere eksentriske Skud. Den tyske Ridder Ulrich v. Lichtenstein bød alle de tidligere Elskovssangeres og van-

drende Ridderes Naragtigheder over, naar han brød et Fingerled af sig og sendte det til sin Tilbedte med et Digt eller klædt som „Fru Venus" drog igennem Tyskland og ved alle Turneringer kæmpede til sin Dames Ære — saaledes som han har skildret det i sin selvbiografiske Roman „Frauendienst". Den endeløse franske Roman „Perceforest" fra det 14de og de portugisisk-spanske „Amadis"romaner fra det 15de Aarh. samlede endnu en sidste Gang alle Ridderromantikens Idealer og alle Ridderromanernes Yndlingsmotiver og gav dem den mest tilspidsede, paradoxale Form. Ved det burgundiske Hertughof søgte man paa samme Maade i det 15de Aarh. at genvække det „runde Bords" ridderlige Glanstider ved prægtige Turneringer, kunstfærdig Hoflyrik og ridderlige „voeux du faisan" om Korstog mod Tyrkerne. Alligevel — ligesom det ikke var de burgundiske Hertugers ridderlige Politik, der viste sig som den sejrende, men Ludvig d. 11tes yderst borgerlige, saaledes var det ikke de sidste udvandede Ridderromaner og Elskovsdigte i Trubadurstil, men den borgerligt realistiske Farce og Novelle eller Villons borgerligt realistiske Lyrik, hvori det 15de Aarh.s levende Sjæl talte. Medens Ridderromantiken udbredte sig til Europas andre Lande og skød nye selvstændige Skud endnu i det 15de Aarh. — i nordiske Ridderballader, i spanske Cidromancer, i Malorys engelske Arturroman, alskens Aflæggere af Ridderromantiken, som ikke her skal forfølges, — var dennes Rodsafter udtørrede i selve Hjemlandene, i Middelalderkulturens ledende Lande: Frankrig og Tyskland.

Saa nøje var Ridderromantiken knyttet til et bestemt middelalderligt Aands- og Samfundsliv, at den i sine op-

rindelige Former maatte gaa i sin Grav sammen med Middelalderen. Men inde under det saaledes tids- og stedsbundne i Ridderromantiken var der almindelige kulturelle og digteriske Værdier, som maatte vedblive at høre til Menneskehedens levende Eje. Mer og mer er man jo kommen bort fra Forestillingen om, at Renæssancen betød et fuldstændigt Brud med Middelalderen. Ligesom den middelalderlige Kristelighed og den middelalderlige Bykultur, saaledes indgaar ogsaa den ridderlige Hofdannelse i den moderne Kulturs Grundvæv. At følge Ridderlighedens Islæt gennem den senere Tids Aandsliv og Samfundsliv eller Ridderromantikens ned gennem den senere litterære Udvikling, vilde være at skrive en anselig Brøkdel af den moderne Kulturs Historie. Det ridderlige Krigsideal og det ridderlige Æresbegreb er ikke blot lyslevende i den militære Stand, men indgaar som et væsentlig Led i vor civile Mandsmoral, og de middelalderlige Begreber „Chevalier" og „gentilhomme" med de Hæders- og Høviskheds-Egenskaber, som de indeholder, er gradvis gaaet over i senere Tiders Begreber „Kavaler" og „Gentleman". Og saaledes er — rent litterært set — baade Ariostos og Tassos og Spensers Riddere, der drager om i Verden og kæmper til Ære for deres Angelica, Armida eller Gloriana, direkte Efterkommere af Crestiens og Wolframs Riddere, men ogsaa Mll.e Scuderys galante Alexander den store og Corneilles Cid og endnu Hugos Hernani og Schillers Don Carlos har Arturriddernes Blod i Aarerne. Endvidere: de provençalske og franske Kærlighedshoffer under Damers Forsæde fortsatte sig i de italienske skønlitterære Fyrstinders og Margrete af Navarras Hoffer og i de franske Saloner i

det 17de og 18de Aarh., og Trubadurernes Kærlighedslyrik klinger videre i det italienske Selskabsliv som petrarkiske Sonetter, som Charles d'Orleans' spirituelt følelsesfulde Sange ved Hoffet i Blois, som Sidneys og Spensers Elskovslyrik ved Elisabeths Hof; ja! baade Mussets og Lamartines, baade Klopstocks og Heines Erotik har endnu adskilligt af Trubadurernes „Elskovskunst" i sig. Og endelig: den middelalderlige Kærlighedsroman — med dens Følsomhed, dens romaneske Intrigefantasi og dens Interesse for at følge Hjertets lunefulde Rørelser — fører over til Boccaccio og Ariost, Chaucer og Shakespeare, Margrete af Navarra og Racine og gaar derfra med sine Motiver og Tonearter igen i talrige moderne Romaner, Noveller og Dramaer. „Troilus og Briseis"-episoden i Trojaromanen blev som Paradigma paa Kvindehjærtets og Kærlighedens Luner uddybet først af Boccaccio og Chaucer, siden af Shakespeare; hos de samme tre store Renæssancedigtere fik Middelalderromanernes uskyldigt lidende og elskovsfuldt opofrende Kvinder den skønneste poetiske Udformning i Skikkelser som Griselda eller Imogen. De følelsesfuldeste af Boccaccios Noveller og de mest romantiske af Shakespeares Lystspil bygger paa Middelalderromanernes Intrigemotiver, anslaar deres rørende Toner og uddyber deres Sjælestudium, — „Flore og Blanchefleur"s og „Apollonius af Tyrus", „Die Herzmäre"s og Lancelotromanens. Ariostos af forsmaaet Elskov rasende Roland og Heltekvinden Bradamante i Panser og Plade—Chaucers „fair Emily" i Maimorgenen og Spensers Britomartis, der drager ud i Verden efter den ukendte Elskede, hvis Billed hun har set i et Speil—Tassos kokette og

skinsyge Armida . . . fra alle saadanne Skikkelser kan Linierne følges lige tilbage til middelalderlige Ridderromaner og lige frem til Racines despotiske og skinsyge Prinsesser, til Romantikens desperate Elskere og Tennysons „fair Elaine".

Moderne Aandsliv vilde have været længere tilbage i moralsk Forfinelse og selskabelig Dannelse, moderne Digtning vilde have været mange følelsesfulde Toner og en egen Art Romanfantasi fattigere, hvis det 12te og 13de Aarh.s adelige Hofliv aldrig var levet og Trubadurdigte og Ridderromaner ikke bleven skrevne. Somme Tider synes man endog, at al vor „Folkelighed" og „Naturlighed", hele vor „Kendsgerningernes" og „den sunde Brutalitets" Tid endnu kunde have godt af at lære Adel og Ridderlighed, fin Høviskhed og selvhengivende Inderlighed af disse gamle Æventyr om Ære og Elskov paa Trods af al Fornuft og udover Livet.

NOTER

(Oplysninger vedr. Billederne, Henvisninger til benyttede Skrifter m. m. Selve de omhandlede Middelaldertexter, hvis Bibliografi er meget let tilgængelig, er dog ikke anførte.)

I. (4—15). Hertug Leopold den dydige af Østrigs Segl (12te Aarh.) **4.** Raouls og Guiberts Krøniker findes i Guizots „Collection de mémoires", Tietmars og Ekkeharde i „Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit", Orderic Vitals er oversat paa dansk. **6.** Exemplerne fra Zeller: Histoire francaise racontée par les contemporains 13,21; Monod: Le Moine Guibert et son temps pg. 162; Rosières: La société française au moyen âge. **7,** 9 f. o. Nærmere i Vedel: Helteliv. **9,** 5 f. n. Lavisse et Rambaud Hist. de Fr. II., 2. Seignobos: Le régime féodal en Bourgogne pg. 289. Luchaire: Manuel des institutions françaises sous les Capetiens pg. 216. **12,** 8. f. n. École des Chartes 1 série III. **14,** 9 f. n. Guilhiermos: Origines de la noblesse en France.

II. (16—32). Miniatur fra Heidelberger Haandskriftet af Konrads „Rolandslied". **17,** 15 f. o. Lecky, Sittengeschichte (deutsch v. Jolowicz) II, 218 ff.; Eichen: Gesch. u. System der mittelalter. Weltanschauung pg. 543 ff. **18,** 13 f. n. Montalembert: Les moines d'occident VI., 43. **19,** 3 f. o. Valois: De arte scribendi epistolas apud gallicos medii ævi scriptores. De følg. Exempler fra Orderic Vital (dansk Overs.) I., 163. Zeller 13,50 Recueil des hist. d. Gaules (Bouquet) 18, 98 note. **20,** 6 f. o. Lecky II, 202. Gass: Gesch. der christl. Ethik I. **21,** 6. f. o. Lavisse & Rambaud II, 2 pg. 141. **22,** 4 f. n. ff. Lecky II, 53 ff., 212. **23,** 8 f. o. Guizot: Hist. d. l. civil. en France II 167 ff. **25,** 4 f. o. ff. Lecky II. 227 ff.; Notices et Extraits des manuscrits (Hauréau) I; Migne Patrologi 212, 648 ff.; Tertullian: Ad Uxorem II, 9. **26.** 7 f. o. Thamin: St. Ambroise et la morale chrétienne. **28.** Eicken 130, 121, 459; Lecky I, 64. **30,** 10 f. n. Citaterne efter Ratisbonne: St. Bernard. **31,** 10 f. o. Guibert de Nogent.

III. (33—48). Byzantinsk Diptychonstavle i British Museum. **35,** 1 f. o. cit. i Comparetti: Vergilio nel medio evo. 6 f. o. Iuvencus cit. i Creizenach: Die Æneis etc. im Mittelalter. 4 f. n. Migne 195, 573. **36,** 15 f. n. Dieudonné: Hildebert de Lavardin. **37,** 14 f. n. Romania I. **38,** 14 f. o. Lavisse & Rambaud II, 2,385. 8 f. n. Horats Ode IV, 11 ifølge Comparetti. **39,** 15 f. o. E. Meyer: Die gereimten Liebesbriefe des deutschen Mittelalters. Münchener etc. Sitzungsberichte III. (1873) 685 ff. Des Minnesangs Frühling[4] pg. 221. **40,** 13 f. n. ff. Gibbon: Hist. d. l. décadence de l'empire romain (par Bouchon) II. 554. Hertzberg: Gesch. des byzantinischen Reichs (Oncenn) Krumbacher: Gesch. der byzant. Litteratur 12 f. o. ff. Bury: Hist. of the later roman empire II. 165. Munken fra St. Gallen II. cap. 5 ff. Liutprand: Relatio de legatione constantinopolitana. **43,** 3 f. o. Odon de Dueil L. II. og III. hos Zeller 13,83 ff. For

det følgende: Gasquet: L'empire byzantin et la monarchie française pg. 83 ff. Gibbon II. 842 Diehl: Justinien et son temps 82. Guizot III. 216 ff. Hertzberg 194. Anna Komnenas Alexiade dansk Oversætt. 154, 299. **44,** 4 f. o. ff. Schack: Gesch. der Normannen in Sicilien 11 f. n. Krämer: Kulturgesch. des Orients II 195 ff., 248 ff. **46,** 3 f. o. ff. A. Müller: Gesch. Islams (Oncken) Dierks: Gesch. Spaniens II., 132. Schack: Poesie und Kunst der Araber in Spanien I. 70 ff. 5 f. n. Krämer II. 363. **47,** 12 f. o. Lavisse & Rambaud II, 2,86.

IV. (49—64). Miniatur fra det parisiske Minnesangerhaandskrift. **50,** 5. f. o. ff. Schultz: Das höfische Leben I. **51,** 9. f. n. P. Weber: Die Iweinbilder (Z. f. bild. Kunst 1901). **52,** 11 f. o. Prutz: Kulturgesch. der Kreuzzüge. **53,** 10 f. o. Otloh: liber visionum (Seiler: Ruodlieb pg. 107). 8 f. n. Orderic Vital VII. **55,** 11 f. o. M. Geyer: Altdeutsche Tischzuchten 1882. **57,** 2 f. o. ff. Zächler: Gesch der Askese. Bernhard af Clairvaux: Tractatus de ordine vitae (Migne 184) Kaiserchronik v. 525. Bartsch: Die Formen des gesell. Lebens im Mittelalter (Gesam. Vorträge). **58,** 14 f. o. Werth: Altfranzös. Jagdlehrbücher (Zeitsch. f. fr. Spr. u. Litt. XII.) **60,** 4 f. o. Pigeonneau: Le cycle de la croisade pg. 174. 7 f. o. f. Ex. Le donnei des amants, Romania XXV. 12 f. o. ff. Langlois: La société française au XIII. siecle pg. 87, 116. Erec et Enide v. 6478. **61,** 15 f. n. Taine: L'ancien régime pg. 170. **64,** 12 f. n. f. Ex. i Chrestiens „Guillaume d'Angleterre". 2 f. n. f. Ex. Gautiers „Eracle" v. 3624.

V. (65—84). Vægmaleri i Schlosz Runkelstein. **65,** 1 f. o. Vedel: Helteliv pg. 124 ff. **66,** 13 f. n. Langlois pg. 40, 64, 112, 194, 208. **69,** 12 f. n. Langlois 70, 208. Roman de la violette. 3. f. n. Johan af Salisbury Polycraticus I. V—VI. **70,** 4. f. o. G. Paris i Journal des Savants 1892 pg. 409. For det følgende henvises i det hele til denne Afhandling (Origines de la poésie lyrique) og Jeanroys Bog. Ex. er fra Bartsch: Romanzen und Pastorellen, Des Minnesangs Frühling[4], Pfaff: Der Minnesang (Deutsche National-Litteratur) pg. 285 ff. Appels og Bartschs provençalske Chrestomathier. **77,** 6 f. o. Schläger: Studien über des Tagelied. Römer: Der volksthüml. Dichtarten der altprovenzal. Lyrik 8. f. n. Ebert III 183.

VI. (ikke IV., som fejlagtig angivet) (85—100). Statue fra St. Trophime (Arles). **87,** 9 f. n. Guizot I. 143 ff. **89,** 13, f. n. Ampère: Hist. d. l. litt. fr. avant le XII. siècle. Guizot I. 127 ff. **90.** 11 f. o. Raoul Glaber III, 9. (Zeller 12,30) 7 f. n. Wanscher: Provençalerne og Antiken. Vöge: Die Anfänge der monumentalen Kunst. **91,** 4 f. o. ff. Rambaud & Lavisse II., 2. Histoire générale de Languedoc VI. Dognon: Les institutions pol. et admin. du pays de Languedoc. **96,** 5 f. n. ff. Sybel: Gesch. des ersten Kreuzzuges. Röhrichts Bog af samme Navn. Bibl. des croisades par Michaud I (Raimund d'Aquilar) Prutz: Kulturgesch. der Kreuzzüge. **100,** 2 f. n. Witthoeft: Sirventes joglaresc.

VII. (101—132). Miniatur af et Haandskrift (13de Aarh.) i bibl. de l'Arsenal i Paris. **103,** 3 f. o. Jahrbuch f. rom. Litt. I. Diez: Poesie der Troubadours[2] 85, 282, 286. **105,** 16 f. o. Stössel: Bilder und Vergleiche der altprovenzal. Lyrik. **112,** 12 f. n. Zenker: Die provenzal. Tenzone. **114,** 8 f. n. Settegast i Ber. der sächs. Gesellschaft der Wissenschaften 1889. **118,** 9 f. n. Hist. g. de Languedoc VI, 60. Lavisse II, 2,293. **120,** 6 f. o. Raynouard: Choix de poésies II. 268. 10 f. n. Philippe Mouskes cit. Diez: Poésie etc. pg. 13. **122,** 6 f. o. Adamus Scotus (ikke et Digt, men en Afhandling) i Migne 198, 846. 9 f. o. Marbodus (Migne 171, 1653) 14 f. o. Chrestiens Perceval

3007,3015, 13 f. n. Dietrich v. Glaz: Die Borte v. 48. For der følgende bl. a. Schultz: Quid de perfecta corporis pulchritudine germani etc. senserint Houdoy: La beauté des femmes dans la litt. etc. du XII—XVI. Siècle.

VIII. (133—155). Spellæske af Elfenben (Clunymusæet). **134,** 16 f. o. Raynouard V., 160. 8 f. n. Raynonard V, 383. **135,** 15 f. o. Wechsler Feodalität und Vasallität (Z. f. fr. Spr. u. Litt. XXIV.) **136,** 5 f. n. Maries Yonec v. 18. 2 f. n. Notices et extraits (Hauréau) I, 200. **137,** 10 f. o. André le Chapelain „De arte amandi" pg. 147. **138,** 2 f. n. Le Lecheor (Romania VIII.) **141,** 11 f. o. Jeanroy: De nostratibus medii ævi poetis etc. pg. 41. 16 f. o. P. Vidal (Thomas: Francesco da Barberino pg. 114). **142,** 5 f. o. Roman de Thèbes v. 3921 ff. 12 f. o. Châtelain de Coucy. **144,** 5. f. o. „La Cour d'amour" i Revue des langues romanes 3ième série VI. **147,** 7. Jeanroy: De nostratibus pg. 33. **148.** Nyrop: Det tredobbelte Elskovsspil (Tilskueren 1905). 12 f. n. cit. i Macdonell: Sanscrit litterature pg. 342. 4 f. n. Guibert de Nogent: De modo bene vivendi (Migne 184). **151,** 14 f. n. P. de Capdueil, Bartsch Chrestomathie 124. **152,** 12 f. n. se Registret til Migne, under „Amor".

IX. (156—172). Miniatur af Ludvig den helliges Psalter, forestillende Abraham i Kamp. **158,** 14 f. o. Geschichtschreiber d. d. Vorzeit, 12 Jahr. II., 30. **160,** 6. f. n. Kelle: Gesch. d. deutsch. Litteratur II, 103. **162,** 5 f. n. Petrus af Blois (Migne: 207,1088) 1 f. n. Orderic I, 338 (dansk Overs.) **163,** 6 f. n. Lecoy de la Marche: La chaire française an moyen âge. **165,** 5 f. o. Zimmer i Z. f. d. A. XXXIII. **167,** 1 f. o. Bibl. de l'École des Hautes Études 1887 (72de Hæfte) 10 f. o. Müllenhoff & Scherer: Denkmäler[3] II. 121. Piper: Höf. Epik (D. Natt. Litt.) III. 243. 15 f. n. Ligesaa hos Plutark, Lukian, Valerius Maximus. **168,** 8 f. n. Klebs: Apollonius v. Tyrus, Singer: A. v. T. **170,** 16 f. n. Seiler: Ruodlieb.

X. (173—187). Vægmaleri fra Slottet St. Floret (Kuhn: Allg. Kunstgeschichte 247). Til det følgende: Prutz's, Sybels, Kuglers, Röhrichts Fremstillinger af Korstogene, Michaud: bibliothèque des croisades og Pigeonneau: Cycle de la croisade. **174,** 7 f. n. Leroux de Lincy: Chants historiques I, 105. **175,** 1 f. o. Romania IX. 44; P. Meyers Recueil d'anciens textes II. 369. 4. f. o. Ezzo. **176,** 3 f. n.: Wesselofsky i Archiv f. slav. Philologie II. **177,** 12 f. o. Cahier & Martin: Melanges d'Archéologie II. og III. 3 f. n. Ørkenø-Saga. **178,** 8 f. o. Müllenhoff & Scherer: Denkmäler. 4. f. n. Sybel: Kleine hist. Schriften III. **179,** 15 f. n. Prutz Kulturgesch. 174 ff. **180,** 2 f. n. Se f. Eks. Reinaud: Extraits des historiens arabes relatifs aux guerres des croisades 1829. **181,** 6 f. o. ff. Prutz: Kult.g. 60 ff.; Prutz: Entwicklung und Untergang des Tempelherrnordens. **184,** 7 f. o. Foucher de Chartres (Zeller 12, 98) 4 f. n. Lambert d'Ardres (Recueil des hist. d. Gaules XIII).

XI. (188—203). Miniatur, forestillende Alexander og hans Hær i Kamp med Uhyrer, fra et Brüsslerhaandskrift af Lambrechts Alexanderroman. **188** ff. P. Meyer: Alexandre le grand dans la litt. fr. du moyen âge I—II. **189,** 3 f. n. Jul. Zacher: Pseudocallisthenes. **198,** 6 f. o. Strach: Einleitung in den Talmud. **201,** Schultz II. 214, Pigeonneau 103, 109. Chroniques de St. Denis II., 2 (Zeller, 8,75) A. v. Krämer: Culturgesch. des Orients II, 83. Schultz I. 93,521. **202,** 2 f. o. Se ogsaa: Z. f. A. XLV.

XII. (204—242). Miniatur fra et Haandskrift af Boccaccios „De claris mulieribus" fransk Oversættelse. **205,** 4 f. o. Burckhardt: Griech. Kulturgesch. II., 80. 5 f. n. Dernedde: Über die den altfranzös. Dichtern bekannten epischen Stoffe aus dem Alterthum. **206,** 8. f. o. Konrad v. Würzburgs Trojanerkrieg. 15 f. o. Bartsch: Albr.

v. Halberstadt und Ovid im Mittelalter. 9 f. n. I „Gesta Romanorum". **207,** 15. f. n. G. Hart: Pyramus und Thisbesage I—II. 12 f. n. I Méon: Contes et fabliaux. **208,** 15 f. n. Comparetti: Vergilio nel medio evo. Creizenach: Æneis im Mittelalter. **209,** 3 f. o. ff. Indledn. til S. de Graves Udg. af Roman d'Énée (bibl. Normannica), Constans' af „Roman de Thèbes" i Soc. d. a. Textes og Ioiys af „Roman de Troie". Miniatur, forestillende Dido og Æneas i et Haandskrift af den tyske „Eneit" i Berlins kgl. Bibl. **210,** 4 f. o. se ogsaa Petit de Julleville: Hist. d. l. litt. et d. l. langue fr. I. 209 note 1. **211,** 3 f. o. Kuglers' Kleine Kunstschriften I. **213,** 12 f. o. Pigeonneau pg. 35. **218,** 1 f. o. G. af Malmesbury cit. Sachse: Leben u. Lieder des Troubadours Wilhelm IX. 1882. **226,** 12 f. n. ff. Ioly o. a. Skr. Dunger: Die Trojanersage, W. Greif: Die mittelalteri. Bearbeitungen der Trojanersage. **227,** 5 f. o. Körting: Dictys und Dares. Miniatur, forestillende den saarede Hektor i „Chambre de beauté" af et Haandskrift i bibl. nationale (Petit de Julleville I. ch. 2). **229,** 4 f. n. „Ethicus", Ebert I., 625.

XIII. (243—276). Miniatur, forestillende „Den ægypt. Josefs Formæling med Asseneth" af „Miroir historial"; Leiden. **244,** ff. Rohde: Der griechische Roman. Byzant. Zeitschr. 1895. **246,** 6 f. n. Erotici Scriptores (Firmin Didot). Achilles Tatius II., 8. **248,** 6 f. o. Comparetti: Researches respecting the book of Sindibad London 1882. **250,** 2 f. o. Erot. script. Achilles Tatius VI., 7. 13 f. n. Erot. script. Xenophon I, 9. **251,** 4 f. o. Erot. script. Achilles Tatius VI., 21. **254,** f. Krumbacher: Gesch. d. byzant. Litteratur pg. 751 ff. Notices et extraits des manuscrits VI., 223 ff. P. Horn: Gesch. d. persischen Litteratur. Pizzi: Storia della poesia persiana II. 412 ff. 1001 Nat (Weils tyske Oversætt.) Disciplina clericalis (Paris 1824). Roman des 7 sages (s. d. a. t. fr.) Gesta Romanorum (Oesterley) Violier des hist. romaines (bibl. elzevir). **256,** 3 f. n. Romania VI. (Dit de l'Empereur). **257,** 11 f. o. Joh. Monachus: Variorum miraculorum et exemplorum narrationes ab graeco in latinum (cit. i Maszmann: Eraclius 1842). **261,** 16 f. o. Huet: Sur l'origine de Flore et Blanchefleur (Romania XXVIII) Herzog: Die beiden Sagenkreise von Fl. und Bl. 1884. **267,** 10 f. o. Zeitsch. f. vergl. Littg. 1892. **268,** 10 f. n. Ohle: Shakespeares Cymbeline und seine roman. Vorläufer 1890. **270,** 3 f. n. Gough: The Constance Saga (Palaestra). **275,** 15 f. o. Hist. litt. XXVIII., 360 Langlois: Soc. fr. au 12 siècle 215.

XIV. (277—294). Miniatur af et Evangeliehaandskrift fra det 7de Aarh. i Dublin. Til det fig. Freemann: Hist. of Norman Conquest of England V. Ramsay: The angevin empire 1903. Mrs. I. R. Green: Henry the Second. **281,** 7 f. o. G. of Monmouth transl. by S. Evans pg. 359 8 f. n. Romania XII, 520. **282,** 6 f. o. Morley: Engl. Writers III. 65 ff. 14 f. o. Bardoux: De Walterio Mappio 1900. **284,** 4 f. o. ff. Borghon de Fort-Rion: Le druidisme au moyen âge. Maury: Les fées au moyen âge, 15 f. o. ff. Hyde: The litterary history of Ireland. Stephens: Litterature of the Kymry. D'Arbois de Jubainville: Cours de la litterature celtique I—XII. Mabinogion transl. by Lady Guest. **285,** 14 f. o. ff. Skeene: The four ancient books of Wales I. Arnold: On the study of celtic litterature pg. 155. Nutt: Ossian (pop. stud.) pg. 13. **286,** D'Arbois de Jubainville V., 204; III., 161 Mabinogion pg. 41, 72. Z. f. d. A. XXXIII. pg. 28 ff. Hyde pg. 416. O'Curry: Manners and Customs of the ancient Irish III. **287,** 10 f. n. ff. Skeene I. Nutt: Ossian pg. 9. **288,** 9 f. o. Ligger bl. a. bag „Perceval". 13 f. o. ligger bag Chrestiens „Chevalier au lyon" Vers 2 86 ff. **289,** 2 f. o. Hyde pg. 97. 11 f. o. Jubainville V. Schirmer: Zur Brendanuslegende. Z. f. d. A. XXXIII. (Zimmer). **291,** 3 f. o. Wright: The Celtic, the Roman and the Saxon. Klein: Gesch.

des engl. Dramas I. 96 ff. Z. f. d. A. XXXIII. **292**, 9 f. o. M. Moe: Eventyri. Sagn i den ældre Historie (1906). Rydberg: Germansk Mytologi II., 600.

XV. (295—311). Miniatur af Haandskrift i bibl. de l'Arsénal fra 13de Aarh. **295**, 8 f. n. Bédier i R. d. d. mondes $^{15}/_{10}$ 1891. **296**, 7 f. o. Bartsch: Crestomathie 106; se ogsaa Maries Digt „Chaitivel", **297**, 7 f. o. „Tydorel"; Romania VIII. 14 f. o. ff. Schoefield i Public. of modern lang. assoc. of America N. S. VIII., Zeitschr. f. Roman. Philol. 1905 (S. Foulet pg. 19). **298**, 3 f. o. (læs: Dolopathos). Schoefeld i „Studies and Notes of philology and litterature". **304**, 13 f. o. Gesta Romanorum cap. 121. Alexander Neckam: De natura rerum. **310**, 12 f. o. Findes i Apollodorus' Mytebibliothek, i Talmud, i Völsungesaga.

XVI. (312—37). Miniatur af Haandskrift i bibl. nat. i Paris (13de Aarh.) **313**, 10 f. n. Romania XIX, 534. **314**, 15 f. o. ff. Golther: Tr. und Is. 1888. Revue de Paris 1894 (G. Paris) Romania XV. Vetter: La légende de Tristan. Roettiger: Der heutige Stand der Tristanforschung. Bédiers og Murets Arbejder. **318**, 11 f. n. Rohde 47, 138. Romania IX. og XVII. Z. f. d. A. XXXII. **322**, 6 f. n. Gamle d. Folkeviser IV. 274; Arfert: Motiv v. d. untergeschobenen Braut. **324**, 5 f. n. Jubainville V. 327. **329**, 11 f. o. Child: Engl. ballades II, 127. **337**, 9 f. o. Eilhart v. 9380; Romania XV., 493.

XVII. (338—350). Grev Conon de Bethunes Segl. **338**, 8 f. n. f. Ex. Gröber: Grundrisz II.^{2}, 184. **399**, 8 f. n. Chabanneau: Biogr. des troubadours pg. 11. **340**, 6 f. o. ff. Jubainville: Hist. des ducs de Champagne. 9 f. n. Romania XIX. Zeitschr f. fr. Spr. VIII. **342**, 15 f. o. Binet: Le style de la lyrique courtoise (1891) Jeanroy: De nostratibus medii ævi poetis etc. (1889) pg. 108—9. Scheler: Trouvéres belges I., 30. **343**, 3 f. o. cit. i Estlander: Vitterhetens utveckling I., 275. 11 f. n. Trojel: Om Middelalderens Elskovshoffer. **346**, 13 f. n. ff. Mrs. Green: Henry the second, 64. Michelet: Hist. de France II. 334. Schultz: Höf. Leben I. 511 ff. Orderic Vital VIII., 10. **347**, 5 f. o. Cronicles of the crusades 1848. Needler: Richard Coeur de Lion in litterature 1890. 9 f. n. G. Paris i Journal des Savants 1893; Herrigs Archiv 93. **349**, 5 f. o. f. Ex. Guiot de Provins i sin „bible" 12 f. o. Dette og det følgende Citat er dog fra tyske Digtere (Eilhart 3091, Gottfred 4429.)

XVIII. (351—401). Vægmaleri fra Slottet St. Floret i Auvergne. **352**, 13 f. o. Jacobsmühlen: Zur Karakteristik des König Artus im altfranz. Kunstepos. Jessie Weston: King Artur and his knights (Popul. Studies). **353**, 13 f. o. Hist. litt. XXX. Morley III. 271 ff. Jessie Weston: The legend of Sir Gawain. **360**, 8 f. n. Kölbing i Z. f. vergl. Littg. N. F. XI. 5 f. n. Dunlop-Liebrecht pg. 173. 2 f. n. Z. f. fr. Spr. u. Litt. XVII. **362**, 2 f. n. Holland: Cr. v. Troies; Förster i Udg. af Cr.'s Værker. **363**, Skrivetavle af Elfenben (Louvre). **364**, 13 f. o. Heidsick: Die ritteri. Gesellschaft in den Dichtungen Cr.s. **365**, 5 f. n. Grosse: Der Stil des Cr. v. Troies. **366**, 6 f. o. Wilmotte: L'évolution du roman français vers 1150. **368**, 10 f. n. Othmer: Verhältnisz von Chr. v. Troyes: Erec et Enide zu dem Mabinogion 1889 og Romania XX. og XXV. **371**, 15 f. o. Vedel: Helteliv pg. 155. **376**, 12 f. o. G. Paris i Romania XII. J. Weston: The legend of Sir Lancelot du Lac. **383**, Miniatur af et Manuskript af Lancelotromanen i bibl. nat. i Paris (XV. Aarh.) 8 f. o. G. Paris i Hist. litt. XXX og Romania X. **387**, 13 f. o. jfr. Ker: Epic and Romance. **389**, 2 f. o. Kettner: Das Ehrbegriff in den altfranzösischen Artusromanen. 4 f. o. Beszard: Les larmes dans l'Épopée (Z. f. roman. Phil. 1903). **391**, 12 f. o. P. Märtens: Zur Lancelotsage. **392**, Gravplade i Salisbury Domkirke (14de Aarh.) med indgraveret Fremstilling af den

engelske Biskop Wyville og hans Champion. **394,** 9 f. o. S. Marte: Die Sagen von Merlin. 8 f. n. Nutt: Studies on the holy Grail. E. Martin: Zur Graalsage. **395,** 10 f. o. R. Heinzel: Über die französ. Graalsromane. Birch-Hirschfeld: Die Sage von Graal. Wesselofsky i Arch. f. slav. Philologie II. P. Paris i Romania I. Wülcker: Nicodemus' Evangelium in Westeuropa. **396,** 15 f. o. Hagen: Der Graal (Qu. u. F.) **397,** 15 f. n. Nutt: The holy Grail (Pop. Studies).

XIX. (402—441). Miniatur fra et Haandskrift i Leiden af Romanen „Wigalois". **404,** 9 f. n. A. Lüderitz: Die Liebestheorie der Provenzalen bei den Minnesingerer der Stauferzeit. **408,** 4 f. n. Piquet: Étude sur Hartmann d'Aue. Schönbach H. v. A. Roetteken: Die ep. Kunst Heinrichs v. Veldeke u. Hartmanns v. Aue. Settegast: H'.s Iwein vergl. mit seiner Quelle. Gaster: Vergleich des H.schen Iwein mit dem Löwenritter Cr.s. Rech: Verhältnisz des H.schen Erec zur franz. Vorlage. Scherer i „Geseh. d. d. Litteratur" p. 161. **414,** 7 f. o. ff. Michel: H. v. Morungen u. d. Poesie der Troubadours. A. Lüderitz l. c. **415,** 10 f. n. Freytag: Bilder aus d. Vergangenheit II. **416,** 3 f. n. Willmanns: W. v. d. Vogelweide. Schönbach W. v. d. V. **417,** Billed af W. v. d. V. i „Stuttgarter Liederhandschrift" (XIV Aarh.) **429,** 5 f. o. ff. Se navnlig E. Martins Kommentar i „Germanistische Handbibliothek". **430,** 3 f. n. Vedel: Helteliv: pg. 205 f. **435,** 4 f. o. Scherer: D. Litg. 477—78. **436,** 8 f. o. E. Martin o. a. V. **438,** 15 f. o. Kettner: Die oestreich. Nibelungendichtung. 15 f. n. ff. Zeitschr. f. östreich. Gymnasien 1868 (Heinzel).

XX. (442—469). Statuette fra 14. Aarh. i Clunymuseet. **442,** 5 f. n. ff. Vedel: Middelalderlig fransk Billedkunst, „Tilskueren" 1897. **444,** 8 f. o. Crestiens Ivain v. 31. 16 f. o. Le donnei des amants (Romania XXV). **445,** 11 f. o. Romania XXVI. 14 f. n. ff. Gesta Romanorum Cap. 84 og Boccaccios bekendte paa en Middelalderfortælling utvivlsomt hvilende Novelle 7 f. n. Recueil général des fabliaux (Montaiglon et Raynaud) I., 35. **446,** 11 f. o. ff. Schultz: Höfisches Leben. **447,** 10 f. n. Eberts Jahrbuch III. 407. Bartsch: Formen des geselligen Lebens i „Gesammel Vorträge". 4 f. n. Berthold af Regensburg, cit. af É. Martin i hans Wolfram-Kommentar. **448,** 2. f. o. Tannhäuser. 7 f. o. f. Langlois: Societé française au 12 siècle 101, 141. 16 f. o. Lamprecht III., 197. Kugler: Kleine Kunstschriften I. (Billederne til Veldekes Eneit). 6 f. n. Schultz I, 68. **450,** 7. o. ff. Se Clef d'amour, chastoiement des dames, Fr. da Barberino: „reggimento di donna". **451,** 10 f. o. ff. Gottfreds Tristan v. 3484 ff. **452,** 2 f. n. „Lovtale over Paris" fra 1323 cit. Hist. litt. XXIV. (Renan). **453,** 2 f. n. Vedel: Helteliv pg. 138. **459,** 5 f. n. „De grumme Skønheders Skærsild", Romania XXIX. **462,** 7 f. n. Patzig: Die Herzmäre. **464,** 15 f. o. Romania XXXIII (Hamel). 9 f. n. v. 3145 ff. **465,** 6 f. n. „Der Winsbecke", 71 ff., Freidank 99,23 ff. 3 f. n. „Die Krone" v. 10407 ff. **466,** 1 f. o. f. Ex. i „Sone de Nansay". 8 f. o. Recueil général des fabliaux III., 71. **467,** 7 f. o. Ahlström: „Studier i den franske laislitteraturen".

XXI. (470—82). **470,** Miniatur af et Haandskrift fra XIV. Aarh. Amor fører sine tre (allegoriske) Børn til Digteren Guillaume de Machaut (bibl. nat.) **476,** 10 f. n. Vedel: By og Borger pg. 368 ff. **477,** 9 f. n. ff. Vedel o. a. St. 262 ff. **482,** Elfenbens-Speilæske (XIV. Aarh.) i Clunymuseet.

INDHOLD

INDLEDNING 1

I. FRA BARONBORG TIL RIDDERHOF. Adelsanarki og Baronepik. Den ny Samfundsorden. Fyrstehoffer. Riddervæsen 4

II. KRISTELIG FØLELSESKULTUR. Kristendom og Adel. Kristendom og Krig. Kærlighedens Religion blødgør Hjerterne. Forsagelsens Religion dukker de stive Nakker 16

III. VERDSLIG KULTUR. Antik Kultur hos Geistligheden. Geistlige Skønaander i Vestfrankrig. De farende Skolarer. Byzans. Arabisk Kultur 33

IV. HOFKULTUR. Fyrsteborge. Interiøret. Livets ydre Forskønnelse. Omgangslivets Dannelse. Aristokratisk Selskabskultur 49

V. SELSKABSDIGTNING. Selskabelig Underholdning. Fortællen Historier. Roman, modsat Heltedigt. Dansesange. Romancer og Ballader. Elskovshilsen, Dagsang, Pastorel. Menestrels, Trubadurer, Trouvèrer 65

VI. SYDFRANKRIG. Land og Folk. Romersk Civilisation. Forhold til Kristendom og Lensvæsen. Bykultur. De smaa Senhoraters krigerske og selskabelige Samliv. Individualisme, Lyrisme, æstetisk Intellektualisme 85

VII. TRUBADURKUNSTEN. Trobar. Sangkunst. Poetisk Stil. Leilighets- og Tendenspoesi. Tjenestedigte (Sirventes). Bertran de Born. Peir Cardenal. Versdueller (Tenzone). „Joi". Forsar. Leven og Laden leve. Selskabskultur. Følelsesentusiasme. Elskov. Kvindeligt Skønhedsideal. Bernart de Ventadour, Vilhelm af Poitou, Peir Vidal o. m. a. 101

VIII. ELSKOVSKUNST. Hoftjeneste og Vasalhyldest. Ægteskab og Elskov. Kvindens selskabelige Opdragermission. Dametjeneste. Ny Kønsmoral. Kvindeligheden omgærdes. Paavirkning fra Ovids „Elskovskunst" og anden antik Erotik. Paavirkning fra den sværmeske Følelsesreligiøsitet 133

IX. KLÆRKENES ROMANER. Læsehunger og Fantasitørst i Klosterlivet. Romanagtig Krønikeskrivning. Bearbejdelse af folkelige Heltekvad. Bibelske Romaner. Romanagtig Behandling af Legender. Østerlandske og byzantinske Romaner overføres. Apollonius af Tyrus. Ruodlieb 156

X. KORSTOGTIDENS ROMANTIK. Korstogenes poetiske Betydning. Krøniker og Rejseberetninger. Den frankiske Lensstat og de geistlige Ridderordner. Korstogsmotiver i Heltedigtene. Korstogenes og Korstogstidens Romantik 173

XI. ALEXANDERROMANER. Den sene Oldtids Alexanderfortællinger og deres Omdannelse i baronagtig, ridderlig, æventyrlig og asketisk Aand gennem franske og tyske Middelalderromaner 188

XII. ROMANTISERET ANTIK. Ovids Forvandlinger, Vergils Æneide, Statius' Thebaide og Trojasagnet i franske (og tyske) middelalderlige Bearbejdelser. Roman d'Énée. Roman de Thèbes. Benoît de St. Mores Roman de Troie 204

XIII. GRÆSK-ORIENTALSK FORTÆLLEKUNST. Den græske Roman. Orientalske Fortællinger. Vesteuropæiske Affødninger. Flore og Blanchefleur. Aucassin og Nicolete. Escoufle. Roman de la violette. Comte de Poitiers. Gautier d'Arras: Eracle. Crestien de Troyes: Cligès 243

XIV. MATIÈRE DE BRETAGNE. Det engelsk-normanniske Rige. Galfrid af Monmouth og hans Kreds af engelske Lærde. Keltisk Bevægelse. Kelternes nationale Digtning. Overførelsen til Frankrig 277

XV. MARIE Af FRANKRIG..... 295

XVI. TRISTAN OG ISOLDE i fransk og tysk Digtning 312

XVII. FRANSK RIDDERLIGHED. De nordfranske Fyrstehoffer. Eleonora af Poitou. Nordfransk Hoflyrik. Elskovsdebatter og Elskovsdomstole. Kapellanen Andreas' Bog. De engelsk-normanniske Konger. Riddervæsenets og Ridderlighedsbegrebets Udformning. Nordfranske Ridderromaner 338

XVIII. BRETONSKE ROMANER. Kong Artus og Ridderne af det runde Bord. Landevejsromantik. Æventyrlig Fantastik. Keltisk Mytebaggrund. Crestien de Troyes' Romaner: Erec og Enide. Ivan Løveridderen. Lancelot Kærreridderen. Perceval. Bretonske Romaner. „Selskabet"s galante Krøniker. Frivol Realisme, sentimental Damedyrkelse og højspændt Æresdyrkelse. Graalsromantiken..... 351

XIX. TYSK RIDDERROMANTIK. Ensartede Forudsætninger. Den franske Paavirkning. Modebevægelsens Udbredelse. De tyske Bearbejdelser. Hartmann v. Aue. Minnesang. Walther v. d. Vogelweide. Wolfram v. Eschenbach. Gottfried v. Strassburg 402

XX. IDEAL HUMANISME. Middelalderens klassiske Tid. Aristokratisk Selskabsliv. Forholdet til Naturen. Livets ydre Forskønnelse. Livsformernes Forædling. Mild, blød, lys Humanitet. „Pitié" og „Güte". Kærligheden som al ædel Menneskeligheds Blomstring. Den ganske unge Pige og Knøsen. Anekdoter fra Selskabslivet. Ægteskabsbrudsromaner: Flamenca. Ægteskabelig Kærlighed. Ille et Galeran. Cligès. Parthenopæus af Blois. Châtelaine de Vergy 442

XXI. RIDDERROMANTIKENS OPLØSNING. Angreb fra Kirkens Side. Naturvidenskabelig og historisk Interesse. Skolastik og Dialektik. Rosenromanen. Guillaume de Lorris' og Jean de Meungs Andel. Borgeraanden. Ridderromantikens Udløbere. Hvad moderne Kultur og Litteratur har arvet fra Ridderligheden og Ridderromantiken. 470

NOTER.

EFTERSKRIFT

DENNE Studie over middelalderlig Ridderromantik slutter sig til mine tidligere udgivne Arbejder over Middelalderens Aandsliv: „Helteliv" og „By og Borger", navnlig som en Art Fortsættelse af den første Bog. Rækken vil fuldendes med et Bind om „Klosterkulturen". Da Ridderromantiken er en ganske anderledes tids- og stedsbestemt og særlig litterær Fremtoning end de tidligere omhandlede, mere almene, typiske Kulturformer, har Behandlingen denne Gang maattet faa en bestemtere litterærhistorisk Karakter. Jeg har ogsaa anset det for nødvendigt at begrænse Fremstillingen til kun at omfatte de to Hovedlande, i hvilke Ridderromantiken fik sin Udformning i Middelalderen, hvor fristende det end kunde være at drage f. Eks. de danske Ridderviser ind med under Betragtningen.

Carlsbergfondet skylder jeg Tak for en treaarig Understøttelse til mine Studier. Hvis jeg var sikker paa Bogens Værd, kunde jeg have baade Grund og Lyst til at tilegne den til min mangeaarige Ven og Studiefælle Niels Møller.

FORF.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

VALDEMAR VEDEL

BY OG BORGER

I MIDDELALDEREN

ET FORSØG I KULTURPSYKOLOGI

Med Illustrationer

7 Kr. 50 Øre

SVENSK ROMANTIK

EN UDSIGT OVER UDVIKLINGEN FRA DEN GUSTAVIANSKE ROCOCO TIL DEN BORGERLIGE LIBERALISME

6 Kr., indb. 7 Kr. 50 Øre

DANTE

EN STUDIE

4 Kr. 50 Øre

FRA ITALIEN

INDTRYK OG STEMNINGER FRA EN REJSE

3 Kr., indb. 4 Kr. 25 Øre

STUDIER OVER

GULDALDEREN

I DANSK DIGTNING

4 Kr.

HELTELIV

EN STUDIE OVER HELTEDIGTNINGENS GRUNDTRÆK

7 Kr. 50 Øre

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

FEB 1 1917		